

LA RENAIXENSA

REVISTA CATALANA

ANY XI

ADMINISTRACIÓ Y REDACCIÓ
Carrer de Xuclá, 13, baixos.
BARCELONA.

UNIVERSIDAD AUTONOMA DE
BIBLIOTECA
FACULTAD DE LETRAS
R: 10,997.

La Renaixensa

TAULA

Pág.

ANÓNIMS.

Revista literaria 39, 79, 119, 159, 199, 239, 279, 320, 357, 398, 439 y 470

AGUILÓ Y FUSTER, MARIAN.

La llengua materna. . . 347

ALFONSO, LLUÍS.

Las duas xemeneas. . . 450

ARGULLOL, JOSLPH DE.

Mirada histórica als castells. 138, 184

AULESTIA Y PIJOAN, ANTONI.

Lo moviment literari catalá en 1880. 20

B. Y B., J.

Datos curiosos pera la historia interna del dret civil en los pobles antichs. 369

BARADO Y FONT, FRANCESCH.

Cessar á Catalunya. . . 41

BARTRINA, JOAQUIM M.ª

La meteorología popular. 414

Pág.

BELL-LLOCH, MARIA DE.

Lo Pere Anton. 299

BODRIA, JOSEPH.

Amorosa. 35

BOTER, FRANCESCH DE.

Doloretas. 161, 201

CALVET, DAMÁS.

Cuento turch. 151

CASANOVAS Y GORCHS, F.

Retractació. 389

CREUS, THEODOR.

Cosas que passan quals recorts s' esborran. . . 81, 121

FARNÉS. SEBASTIÁ.

Recort histórich. . . . 60
L' Albat. 344
Lo llit dels morts. . . . 457

FITER É INGLÉS, JOSEPH.

Discursos pronunciats en la Societat obrera la Foment Martinense. . . 321

Pág.

FRANQUESA Y GOMIS, JOSEPH.

A Igualada. 116

GALLARD, ARTUR.

A Irlanda.. 237

LLORENTE, TEODOR.

A la Senyera 190
Cansó dels escursionistes del Rat-Penat.. . . . 460

MARTÍ Y FOLGUERA, JOSEPH

Lo progrés de la industria catalana. 385

MASFERRER, F.

La violeta. 356

MASFERRER, FRANCISCO DE.

Traducció de la posesía del poeta alemany Buckert. 396

MASRIERA Y COLOMER, ARTUR.

Lo fadrí argenter. . . . 73
Darrer suspir. 275
Amorosa. 465

MASSANÉS, MARIA JOSEFA.

Importancia de la perfecció dels brodats. . . . 241

MATHEU Y ARAGONÉS, FRANCESCH.

A una aureneta.. . . . 278

MATHEU Y FORNELLS. FRANCESCH.

La cansó dels Jochs Florals 272

MONCERDA, DOLORS.

Un tresor.. 233

NANOT-RENART, PERE.

La diada de San Pere.. . 229

Pág.

NIETO, MARIA.

La font dels noys. . . . 469

OLIVÓ FORMENTÍ. J.

En lo tren. 196

OLLER, NARCIS.

¡Jo l' he morta! 179
La Modela. 441

P. J.

Faulas. 353

PEPRATX, JUSTIN.

La guilla y los rahims. . 395

PERPINYÁ, J.

Lo cant del montanyés. . 393

PONS Y MASSAVEU, JOAN.

Un veterano.. 118
Lo tirador de ganivet.. . 317
Lo cego. 352

RAMON Y SOLER, JOAN.

Las duas arpas. 231

RAMON VIDALES, JAUME.

Lo millor amich. . . . 157
Lo roure y la canya . . 463

RICART Y GIRALT, JOSEPH.

Ressenya biográfica de Fra Agustí Canellas. . . . 401

RIERA Y BERTRAN, JOAQUIM.

Articles morals. 378
Redemció.. 435

ROCA Y FLOREJACHS, LLUIS.

Recorts. 33

Pág.

SALARICH, JOAQUIM.

Lo penitent del Montseny. 130, 219, 253

SERRA Y CAMPDELACREU, JOSEPH.

Al gloriós martiri dels Sants Lluciá y Marciá, fills y patrons de la ciutat de Vich. . . . 193

TAMBURINI, JOSEPH.

La tradició. 467

TARRATS Y FONT, JULI E.

Memoria biográfica de D. Carles Gimbernat. . 1

THÓS Y CODINA, TERENCI.

A Catalunya.. 70

TORRES Y REYETÓ, JASCINTO.

Al amor. 153
Llágrimas silenciosas.. . 397

Pág.

UBACH Y VINYETA, FRANCESCH.

Jacquard. 29
La cansó de Valls. . . . 313

VALLS Y VICENS, AGUSTÍ.

Al mar.. 155
Esperansa. 438

VALLS Y VICENS, JOSEPH M.ª

La boyra. 78
San Feliu de Guixols.. . 281

VERDAGUER, JACINTO.

Al desposori de Don Claudi Lopez y D.ª María Gayon. 114

VERDÚ, JOSEPH.

La massa y la escarpra. . 38
¡Toros!. 264

VIDAL DE VALENCIANO, GAYETA.

Epidemias literarias. . . 361

MEMORIA BIOGRÁFICA

DE

D. CÁRLES GIMBERNAT

Llegida en la nit del 26 de Novembre de 1880, per Juli E. Tarrats y Font, en la vetllada que la Associació Catalanista d' Excursions científicas dedicá á est sabi catalá.

SENYORS:

DER primera vegada, desde que tinch l' honor de pertanyer á aquesta Associació, me cab la satisfacció de dirigirvos la paraula y al ferho me sento possehit de duas impressions per cert ben diferentas. La una es de pena, quant al contemplar lo poch que puch donarvos que sia digne d' aquest illustre auditori, hagi pensat ab mí la nostre digne Junta Directiva, encarregantme que en lo dia d' avuy ocupe aquest sitial. Mes l' altre impressió es d' alegría, dech dírvosho, perque lo dedicar una vetllada

en honor d' un catalanista célebre, es escriurer una página brillant pera l' historia de nostra Associació. Per aixó 'm plau lo péndrehi part.

La solemnitat que en aquest moment nos ocupa es ben cert que no 'ns vé de nou. L' any passat tots poguerem experimentar lo que avuy quant nos reunirem pera tributar un recort al célebre excursionista catalá En Domingo Badía, conegut universalment per Ali-Bey. Recordeu la fruició que en tal acte tots sentirem al resenyar los sobresalients rasgos de la vida del catalá avants nomenat, exclamant nosaltres ab llegítim ergull: son saber es nostre saber; sas glorias son nostras glorias; sa sanch es nostra sanch.

Donchs bé, avuy 'ns hem reunit aquí per repetir un acte de semblant naturalesa; venim aquí á dir quatre paraulas d' un catalá no menys catalá que 'n Badía, y que fou en son temps l' admiració de catalans y estrangers y que son nom sempre será recordat ab gloria per la posteritat.

Ab molt gust donchs, ocuparé per breus moments vostra atenció, ja que com á catalanista vinch á parlar d' un catalá, y com á metje 'm cab parlar d' una notabilitat médica.

Anem á ocuparnos de 'n Carles de Gimbernat, ilustre catalá á qui avuy nostra Junta Directiva, interpretant fidelment los desitjos de la Associació, te l' honra de perpetuar en la mateixa, las suas glorias, posantlo en aqueixa galería de catalanistas célebres que anem formant, y per qual objecte celebram avuy aquesta vetllada.

¡Gimbernat! nom ben conegut que 'ns recorda una familia illustre per molts títols, familia de sabis y virtuosos, de nobles y preclars varons.

Debem considerar á Carles de Gimbernat baix diversos punts de vista, encara que siga difícil despullarlo d' un pera estudiarlo baix altres aspectes, ja que es molt poch factible 'l dividir una personalitat. Aixís es que nos será difícil considerar ab Gimbernat son caracter d' excursio-

nista, per que sa vida fou una continuada excursió y 'l parlar dels actes de ell, será descriurer sempre aquest caracter de sa vida.

No obstant procurarem en lo que sia possible examinarlo com á excursionista, metje, naturalista, literat é inventor.

Procurem avans donar de ell alguna noticia biográfica.

Carles de Gimbernat va naixer en la present ciutat de Barcelona, essent fill del célebre metje y catedrátich catalá D. Antoni de Gimbernat. Despres d' haber estudiat ab molt profit llatinitat, grech, matemáticas, física experimental, botánica, química y medicina y cirugia á Madrit en lo real colegi de San Cárles fundat per son pare, surtí d' Epanya en 1791 pera Lóndres, pensionat per S. M. lo Rey Cárles IV. Possehia llavors ab bastanta perfecció 'ls idiomas francés é inglés. En Oxford se practicá en lo estudi del últim idioma assistint á las cátedras de la célebre Universitat.

En Lóndres continuá sos estudis de física, química é historia natural, dedicantse particularment á la mineralogía; recorregué la Inglaterra, Escocia é Irlanda mereixentse 'l distingit apreci del Excm. Sr. D. Simon de las Casas, nostre Embaixador llavors en Lóndres y entre algunas comissions que ab coneixement de S. M. se li confiaren fou una la d' indagar hont se falsificavan en Lóndres los duros de América, dels quals en gran número s' introduhian en nostra Península. Aquesta comissió la desempenyá D. Carles molt á satisfacció de nostre gobern, pero l' exposá á la persecució dels falsificadors de la que 'n fugí, per la activitat del dit Sr. Embaixador, en passar al gobern inglés un avís de esser D. Carles de Gimbernat, indivíduo de la Embaixada d' Espanya en Lóndres y gosar per tal concepte de l' inmunitat diplomática.

Passá després Gimbernat á Baviera y trovantse allí, arrivavan á aquell regne las tropas espanyolas que passavan de Etruria á la embocadura del Elba, sent aixó motiu de

que dongués una prova de son verdader amor patri, y de los desitjos de servirla, ja que voluntariament sortí á oferir á sos compatricis los serveys que com á simple particular podia férloshi ab sos coneixements d' aquell pais, de son idioma y per sa influencia ab aquell gobern.

En l' any 1814, en que los russos bloquejavan la ciutat de Strasbourg, doná altre prova de sa filantropía. La posició de la ciutat feya poch menys que impossible la possibilitat de provehirse de comestibles, sobretot per la gent pobre, per quant res entrava en la ciutat, qual miseria diariament aumentava y exigia un prompte socors. Las precaucions presas per lo Prefecte foren degudament secundada per 'n Carles, 'l qual establí en la mateixa Prefectura d' aquella ciutat un laboratori en gran escala pera la extracció de la gelatina dels ossos y provehint ab dita gelatina, de sopa nutritiva cada dia á gran nombre de gent, durant tres mesos.

Pero hont brillá molt lo geni excursionista de Gimbernat y son zel y coneixements químichs fou en las diversas excursions que feu al Vesubi, habent en una d' ellas tingut l' honor d' acompanyar á SS. MM. II. l' Emperador d' Austria y sa augusta esposa, á la que D. Carles habia ensenyat l' idioma espanyol. També hi anava 'l Princep de Salern y la Princesa de Saxonia Amalia y 'l Duch de la Torre, sabi observador del Vesubi.

Gimbernat acabava de fer indagacions en aquell volcan, habent format una font d' aigua potable y cristallina sobre 'l mateix cráter del volcá, valentse per aixó d' un aparato pera condensar los vapors que 's reduhian á aigua cristallina, de la que begueren SS. MM. II. Dita font, la sostingué Gimbernat rajant per espay de 18 mesos. Per los nous experiments que verificá, observá D. Cárles, que 'ls vapors de la Solfatara 's diferenciavan dels del Vesubi, en que res tenen d' ácit y en que 'l sofre se trova en ellas simplement volatilisat, sens que hagi sigut cremat y que per consegüent dits vapors eran molt apropósit pera curar moltas enfermetats y preferibles als vapors artificials que

s' administran ab lo gas hidrógeno sulfurat ó ácit sulfhídrich, 'ls quals tenen á vegadas graves inconvenients que jamay tenen los vapors sulfúreos naturals.

Gimbernat feu ab sí mateix la prova. A principis de Maig, disposá un aparato provisional pera péndrer uns banys de vapor sobre 'l crater, que Strabon nomená *Focum Vulcani,* y experimentá uns efectes incomparablement superiors, als que produeixen los vapors sulfurosos artificials, tant per lo que respecta á las forsas vitals com per las afeccions reumáticas. De qual experiment, deduhí la certesa de que en la Solfatara podian establirse banys de vapor, ab los mateixos benéfichs resultats que en los establerts l' any 1817 á Baden, hont Gimbernat fou lo primer que en 1815 habia dat á coneixer la preferencia dels banys de vapor naturals.

En aqueixas excursions al Vesubi, Gimbernat recullí alguns exemplars de lavas piroxenas que amotllá en diferents tamanyos mentres que la lava estava casi candent ó en estat de pasta ígnea. Dits exemplars en nombre de 13 figuran avuy en lo museo de la Academia de Ciencias Naturals y Arts d' aquesta ciutat á la que los regalá Gimbernat y de la qual habia sigut nomenat soci corresponsal á Baviera.

He tingut ocasió de veurer dits exemplars y donaré compte de las inscripcions de alguns de ells; en altres están algo esborradas.

N' hi ha una que diu:

Lava del Vesubio del 1 aprile 1820. Cavata dell Ducca della Torra.

Altre:

Vesuo. 1820. H. C. E. G. E. S. M. R.

Aquest exemplar 's troba repetit, mes l' altre te una de las caras llisa.

Altre diu:

Lava del Vesuvio de 7 diciembre 1819. En blanch l' altra cara.

Altre:

Lava del Vesubio de 1820. Gimbernat. Llisa ó pulimentada l' altra cara.

Altre diu:

Le Leve Koenig Mall Joseph Bavieru Ond dic Wittesbadier. Lava von Vesuo. 1 Jan 1820 Als Ruldúrgung, Von Gimbernat.

Aquest exemplar es duplicat.

Altre diu:

Vesuvius K. nov. a. 1817, ab. muc. mq. diem k. aprilis indutis utx VIII dierum the. sed. ignem flamentem eructave vie Dux Nicolans. L' altra cara llisa.

Altre diu:

He jurado la constitucion por la cual suspirabais y seré siempre su mas firme apoyo. Carta á la nacion, marzo 1820. Alianza trono y libertad lucha con la corriente del Vesubio marzo 1820. Por Gimbernat.

N' hi ha un altre exemplar igual á aquest en lo anvers; lo revers es llis.

Altre per últim diu:

Ludovig. Carl. Kronprina von Baiern Resting von vesuo. 1805. L' altre cara es llisa.

Tenim donchs per las fetxas d' aquestas lavas que Gimbernat practicá quant menys cuatra diferentas excursions al Vesubi; una en 1805, altre en 1817, altre en 1819 y l' altre en 1820.

En sa llarga permanencia en la ciutat de Nápols, en calitat de enviat agregat per la Legació d' Embaixada del Rey de Baviera, prosseguí sos trevalls en bé de la humanitat y 's meresqué l' apreci dels sabis.

Passá á l' isla d' Isdisa la que recorregué detenintse en lo exámen químich d' aquells manantials sulfurosos termals, en los que trová també la sustancia orgánica albuminosa, formada per los fluits elástichs sulfurosos termals, condensats per la fredor de las parets, que ja en 1816 habia descobert en los manantials de Baden, sobre qual substancia publicá una extensa Memoria ab una lámina.

Com á naturalista deu també Gimbernat esser remembrat.

En 1803 s' imprimí en Madrit un Estracte d' una carta dirigida per D. Carles de Gimbernat á un seu amich sobre unas observacions geológicas fetas per Real orde en la cordillera central dels Alpes, durant los mesos d' Agost, Setembre y Octubre del mateix any.» En ell tracta de la naturalesa y estructura dels Alpes y manifesta l' autor sos coneixements en la historia natural, com també son atrevit caracter esposantse á eminents perills en aquellas escabrositats espantosas en busca de datos positius sobre la geología ó siga sobre la constitució del nostre planeta.

En 1819, remeté al Professor Picteto de Ginebra, son dictámen, que s' insertá en lo quadern del mes d' abril, de la biblioteca universal de ciencias, bellas lletras y arts que 's publicava á Ginebra, explicant com pogué verificarse un fenómeno singular, que dava molt que enténdrer als naturalistas, y que presentan tres grans columnas del temple de Serapis, vora de Nápols, las quals están perpendiculars sobre sas bases y tenen una fona ó faixa de sis peus d' altura, que en totas las columnas comensa á deu peus sobre 'l paviment del temple y tota ella está acribillada de molts forats fets per cuchs de mar, essent en son major nombre dels nomenats *Pholadas* ó *Alitylus Lithofagus*.

La dificultat estaba en explicar satisfactoriament, com pogueren los cuchs de mar viurer allí tant temps per acribillar ditas columnas, sens comensar desde 'l paviment y sens estar aquest sumergit per la mar y per conseqüent molt menos las columnas elevadas sobre d' aquell paviment.

La esplicació que de dit fenómeno doná nostre sabi naturalista, dissipá tots los duptes que sobre ell s' habian originat, publicantse son dictámen en un dels números de la Biblioteca Británica.

Habentse declarat la guerra entre Espanya é Inglaterra,

passá D. Carles de Gimbernat á París, ab lo consentiment de nostre gobern.

Allí 's dedicá si cab ab mes ardor en lo estudi de las ciencias físich-naturals, mereixent per aixó la estimació y lo tracte de Professors distingits com Guiton Morocan, de Charles, de Lacepeda, etc. Sos coneixements foren molt apreciats, encare que excitaren l' enveja d' alguns espanyols.

De aquí passá Gimbernat á Baviera, hont fou molt apreciat del Rey que prompte 'l condecorá ab la creu de la Real orde de Baviera, y 'l nomená conseller de Embaixada á Nápols.

En 19 de juliol de 1821 fou nomenat soci corresponsal de la Academia físico-matemática *dei Luicci* (dels Lluisos) per sas «Investigacions (diu lo dictámen) científicas en lo Vesubi, en la Solfatara de Puzzuolo y en la isla d' Isghia,» publicant alguns del resultats obtinguts per Gimbernat.

La Societat geológica de Lóndres digué en 1824 lo següent, respecte á las lavas del Vesubi recullidas per Gimbernat: «Informada aquesta societat per lo geólech Greenoude de que Gimbernat ha conseguit ab la lava forta del Vesubi formar, valentse d' una forta compressió, pedras compactas com las rocas nomenadas *primitivas* y semblants als *pórfidos* y que sos experiments provan que 'ls principis constituyents de la *Amfígena* y *Piróxena*, están fosos en la materia de la lava y 's cristallisan en ella refredantse segons circunstancias favorables; ha donat son testimoni de lo molt importants que considera aquestos trevalls pera la geología, nomenant al Sr. de Gimbernat membre extranger d' aquesta sábia Societat.

Gimbernat com á metje fou digne émul de son pare.

En 1821 's publicá en Barcelona un trevall compost per ell y que habia remés desde Luca ab lo següent títol: «Descripció y us d' un nou método per la preservació del contagi d' enfermetats epidémicas.»

En 1822, s' imprimí en Florencia lo «Progetto per migliorare le sorgenti termali di monte Catini, in Toscana, del Cavaliere de Gimbernat.»

En 1824 se publicá en Aran, la obreta titulada «Pessas relativas al establiment d' uns banys gaseosos termals en Baden (Suissa.)» Aqueixa colecció se publicá per donar á coneixer als propietaris dels banys termals y al gobern de Baden lo descubriment fet per D. Carles de Gimbernat en Aix, de Saboya, d' una substancia orgánica y gelatinosa formada per los fluits elástichs d' aquellas aiguas termals d' Aran, que també descubrí en las de Baden, com també l' haver trovat en ellas un gas que Gimbernat nomená *Zoógeno,* que te totas las propietats negativas del ázoe y es un dels principis volátils d' aqueixas ayguas, que mes contribueix á la salut dels malalts, en benefici dels quals proposá una nova construcció de banys de gas sobre 'ls mateixos manantials, per evitar la pérdua que en tots ells se verificaba d' aquest gas tan útil á la salut dels malalts.

En lo cantó d' Argovia y altres pobles de la Suissa s' estabiliren nous banys de vapor ó gas segons lo plan proposat per Gimbernat á qui la Suissa ha manifestat son just agrahiment per los beneficis que á la humanitat ha reportat son descubriment, adoptant la nova construcció de sos edificis y 'l nou método d' administrar als malalts 'ls banys de vapor naturals.

Pensant sempre Gimbernat en contribuhir per sa part al alivio y á la salut dels indigents y considerant que la sopa á la Rumfort, composta comunment de llegums y altres vegetals, era mes danyosa que saludable, perque per nodrirse ab ella, era precis fer us de gran cantitat; reflexionant que l' aliment que careix de substancia animal es poch nutritiu, preferí proporcionar als pobres, la gelatina d' ossos, qual carn hagues ja alimentat els richs, es á dir, aprofitant lo que 's debia llensar.

Calculá qu' ates l' consum diari que 's fá de la carn, podia recullirse suficient cantitat d' ossos per alimentar

be y ab poch cost á un nombre igual y la mitat mes dels habitants de la població hont se fá dit consum. No content encara ab la fabricació de la gelatina, composta únicament de la substancia dels ossos, ideá unir ab ella la farina del blat y d' altres grans ó llevors farinosas ó feculentas, fins de las patatas, y ab aquesta mescla saludable y nutritiva formá unas pastillas qu' anomená *bescuits substanciosos* á fi de evitar de est modo lo tenir que fer us de la sola gelatina y ensemps evitar lo repugnant nom de gelatina d' ossos.

En una carta que escrigué D. Carles, doná bastants detalls sobre 'l particular y diu: «De calcular es la cantitat d' ossos que podrian recullirse en Barcelona y 's dedueix la provissió que de *bescuits substanciosos* se fabricarian en aqueix port de mar pera provehirse d' ells als barcos mercants en sos llarchs viatges. Si 's cregues útil, no tinch reparo en ordenar y ampliar aqueixas ideas en un article pera 'l Diari d' aquesta ciutat, á fi de cooperar per una part en lo que puga, no sols al alivi de las clases pobres de Barcelona, sino també á la sana y económica manutenció de las tripulacions tant mercants com de guerra en sos viatjes marítims, ensemps qu' á la provissió de las plassas d' armas amenassadas de siti.

Suposo que l' ácit muriátich (ó nítrich) 's trova barato y abundant en Barcelona. La preciosa montanya de Cardona ofereix á Catalunya, ab sa sal, nombrosos recursos contra la fam y la pesta, per las aplicacions del ácit muriátich, que tan fácil es d' extraurer, descomponent dita sal per invertir en lo comers no sols dit ácit, si que també la sosa, qne es sa base.» Gimbernat parla aquí del ácit muriátich perque de ell se serví pera reduhir las parts calcáreas ó minerals dels ossos y extraurer la gelatina.

La terrible epidemia de tífus icterodes que 's desarrollá l' any 1821 en Barcelona, afligí de tal modo lo cor humanitari de Gimbernat, que desde las montanyas de Luca, hont se trovaba, remeté prompte un escrit pera que 's publiqués á Barcelona, manifestant á sos paisans los

medis que ell creya podrian contribuir en gran manera á la disminució ó extinció total d' aquell contagi que tan cruelment afligia á sa patria.

Aquest escrit s' imprimí als pochs dias de rebut ab lo títol de «Descripció y us d' un nou método pera presservarse del contagi d' enfermetats epidémicas» de que en altre lloch havem fet menció.

Explica Gimbernat son procediment, que consisteix en l' us de las fumigacions del gas cloro y en la beguda d' aygua impregnada d' aquest gas, ab qual fi presentá en una estampa l' aparato inventat per ell pera las fumigacions.

En lo mateix any de 1821 Gimbernat estigué visitant los famosos banys de Monte Catini distant quatre lleguas de la ciutat de Luca, analisant sas ayguas, en las que feu los mateixos descubriments químichs qu' habia fet ja en 1798 en las d' Aix-la-Chapelle y Borsset.

Aquest trevall li fou degudament apreciat, demostrantli son públich agrahiment l' ajuntament de dita ciutat, que pagá tots 'ls gastos que habia fet Gimbernat en la fonda, durant los dias de sa permanencia en los banys.

En aquest mateix any (1821) fou nomenat soci corresponsal de la Academia de Ciencias Naturals y Arts de Barcelona. En un dels párrafos del acta de sa admisió, que fou á 10 de Janer de 1821, se llegeix literalment lo que segueix traduhit al catalá: «Per últim lo Sr. Bahí, recordant los mérits y grans coneixements en las ciencias naturals que adornan á nostre paisá D. Carles de Gimbernat y que l' han fet célebre en los paissos extranjers ab gran honor de sa patria, demaná á la Academia qu' anyadís als títols del referit Gimbernat, lo de soci corresponsal seu, qual proposta fou admesa per aclamació, en calitat de soci corresponsal á Munich.

La societat Helvética de ciencias naturals de Schaffonse, nomená á D. Carles de Gimbernat son soci honorari en 1824. Lo mateix feu la societat de ciencias naturals d' Argovia en 1826 per los nombrosos descubriments fets

en los banys sulfúreos termals. Fou també soci de la Geológica de Londres, de la Reyal academia de ciencias de Munich, de las societats literarias de Londres, de naturalistas de Berlin, de la de mineralogia de Jena y d' altres.

Com á literato Gimbernat es també digne de menció. Traduhí del castellá al francés la disertació escrita per son pare sobre las úlceras dels ulls qu' interessan la córnea transparent, qual disertació fou presentada á l' Academia de Medicina de Paris á fi de donar lectura de ella en una de sas sessions, lo que tingué lloch en l' any 1800, prometent dita Academia publicarla en sas memorias.

Traduhí del inglés la «Relació dels esperiments per Mr. de Menzies, á bordo de la nau-hospital l' Unió, pera disminuir los efectes d' una febra maligna y contagiosa.» que 's publicá en Madrid en 1800, ab una erudita introducció del traductor, en la que se donan noticias de las difersas fumigacions particularment las practicadas ab los ácits minerals.

En una obra que publicá Villalba, ab lo títol de «Epidemiología espanyola» parlant de la precedent, s'expressá ab aquestos termes: «L' autor de aquesta traducció es un d'aquells talents afortunats, que per sa aplicació á las ciencias se arrivan á formar homes de segle. Los extrangers admiran son saber y 'ls espanyols esperan l' il-lustració de sas llums en lo desempenyo de segon Director del reyal gabinet de historia natural, per qual cárrech es nomenat. Lo traductor, al principi, omple d' advertencias químico-médicas molt útils, una introducció pera 'l millor acert en las fumigacions capassas de destruir 'ls miasmas pútrits que 's respiran en los hospitals, presons, naus, casas particulars y edificis públichs.

En Londres, escrigué l' any 1792 y remeté á Madrid, unas instruccions referents al arreglo d' un jardí botánich, que D. Joan Bahí, catedrátich de botánica en lo reyal colegi de la Puríssima concepció de Búrgos, publicá

en sos «Elements de la nomenclatura botánica,» impresos en Barcelona l' any 1802 y que tingué la galanteria de dedicarlos al mateix Gimbernat.

En 1807 publicá una obreta ab lo títol de «Manual del soldado espanyol en Alemania» que se reimprimí en Madrid l' any 1808. Se trovava D. Carles de Gimbernat en la cort de Baviera, quant arribaren á aquell regne las tropas espanyolas que desde Etruria passaban al nort á la embocadura del Elba; y preveyent Gimbernat, las moltas dificultats que trovarian nostras tropas pera donarse á entendrer, pera acudir ab promptitut á totas sas necessitats, en un pais com Alemanya, de idioma, de carácter y costums tant diferents de las nostras, compongué dit Manual, dedicat al Exm. Sr. Marques de la Romana, general en gefe d' aquellas tropas, y un diccionari espanyol alemany ab los noms ó veus mes precisas al us familiar del soldat.

En dit Manual dona una noticia política de Alemanya, de sos soberans, de sas principals ciutats, del modo de viatjar per ella, de sas monedas, midas y pesos, l' itinerari de sas rutas principals, la descripció del nomenat llavors, regne de Westfalia; una breu instrucció pera conservar la salut dels soldats, una noticia de la navegació per lo Rhin, del estat de Baviera y dels llibres alemanys que tractan del art militar, dels magatzems hont se venian mapas y estampas militars, ab esplicacions molt importants, relativas al comers, geografia, milicia, industria y arts de diversos estats d' Alemanya.

Ab aquesta obreta publicá també dos mapas; l' un litográfich illuminat de la Dinamarca, ab las costas de la mar del Nort y del Báltich.

En lo diccionari d' aquesta obra se trovan las paraulas en Espanyol y Alemany y vice-versa, escritas las alemanyas ab caractérs espanyols y segons lo sonido alemany, pronunciadas qual se veuhen escritas á fí de felicitar als alemanys en la inteligencia de lo que demanaban nostres soldats espanyols. Al enfront del Manual hi posá D. Car-

les, una hermosa vinyeta litográfica illuminada, que representa tres soldats alemanys en conversa ab un soldat Frances qu' admira 'l bon ayre marcial d' un soldat espanyol, indicant dir lo frances als alemanys lo que sobre la vinyeta 's llegeix á sabér: «Las armas espanyolas pacificaren l' Alemanya ab la victoria de Torgan de 1547, de Nordhingen en 1634 y 'ls defensaren en sas costas septentrionals en 1807.»

En lo any 1814 publicá en Strasburg un quadern, sobre 'ls medis propis pera prevenir lo contagi en las febras epidémicas. Precedeix á aquesta instrucció un manifest del Prefecte d' aquell departament dirigit als pobles de sa jurisdicció, sobre l' eficacia de las fumigacions azoadas pera destruir los miasmas de las enfermetats contagiosas.

Algo debem dir de Gimbernat com á inventor. En lo «Manual del Soldat» ans nomenat y que publicá en 1807, ab dos mapas, deu ferse present, que un de ells es segurament la primera mostra litográfica que 's presentá á Espanya, podentse afirmar que Gimbernat fou lo primer que va remetrer á nostre gobern la detallada relació d' aquest invent, donchs molt antes de publicar son Manual del Soldat, la habia remes á la primera Secretaría d' Estat. Inventá també com ans hem vist la gelatina dels ossos, ab motiu de poder alimentar als pobres ab poch cost, qual invent fon posat en execució ab felis exit en Strasburg en 1814 y en Ginebra en 1817 per la carestia que llavors regnava en aquestas ciutats.

Habem vist que descrigué perfectament un aparato de sa invenció pera donar las fumigacions de gas cloro, ab motiu de la epidemia de Barcelona del any 1821.

Inventá lo pintat per medi de las aiguas sulfurosas termals, sobre la llana, cotó, fil, seda, canem y palla.

Descubrí en las mateixas aiguas sulfurosas de Baden una substancia inorgánica, especial: y en altre lloch una font molt abundant de sulfat de sosa cristalisada en estat natural ó de sal ja formada.

A grans rasgos hem resenyat la vida de Carles de Gimbernat, insigne naturalista, celebre metje, illustre patrici, distingit excursionista y filosof cristiá.

Morí en Bagneres de Bigorre, en casa de son intim amich lo Sr. D. Joseph de Lugo, propietari del famós establiment de las aiguas termals de dita població, á 12 d' octubre del any 1834, despres de dos anys de sufriments, sens tenir lo consol de donar l' última abrassada á son germá D. Agustí y á sos molts amichs qu' ho desitjaban.

Dit Sr. Lugo s' esmerá en proporcionar á son estimat amich tots los consols posibles. Lo dia 10 d' octubre (dos dias ans de sa mort) escrigué á son germá donantli una llarga intrucció per evitar los estragos del cólera: y en la carta en que lo Sr. Lugo li avisa la mort de 'n Carles s' hi llegeix lo següent: «Fins son últim moment no ha pensat en altre cosa que en lo alivio de la humanitat pacient, aixís es que dos dias ans de sa mort escrigué ell mateix una carta al Sr. Lassanta, procurador á Corts y una altre al Sr. Martinez de la Rosa, President del Consell de Ministres, recomanántloshi la formació d' un codich sanitari, per evitar als pobles de las enfermetats contagiosas.»

D. Antoni Solá, esculptor pensionat en Roma per la Diputació catalana, treballá 'l busto de D. Carles de Gimbernat en hermós marmol blanch, de tamany natural y ab tot lo primor de son habil cisell y de sa íntima amistad, y que son car y predilecte germá D. Agustí lo regalá á la Biblioteca catalana, formada en lo Seminari Episcopal per lo Prelat Sitjar, junt ab los preciosos manuscrits de dit saló.

He tingut ocasió d' examinar dit busto y es realment una verdadera obra qu' honra á qui la feu. No era de estatura molt elevada Gimbernat, per lo que de son examen pot deduhirse, encara que no he pogut veurer cap retrato d' ell de cos enter: de cara lleugerament oval, ulls grans y expresius, nas perfilat y cara algo acolorida; datos que

pintan á primera vista un caracter franch, bondadós y compasiu, ensemps que viril y energich.

En lo pedestal sobre 'l que descansa dit busto, que avuy está en lo Seminari interi (carrer de Tallers), s' hi llegeix la següent inscripció, dictada per son germá don Agustí: «D. Carles de Gimbernat, nasqué en Barcelona lo 19 de setembre de 1765. Fou vice-director del real gabinete de historia natural de Madrid; conseller d' embaixada del Rey de Baviera; ciutadá de Suissa, nomenat per lo cantó d' Argovia; individuo de las principals academias y societats de ciencias naturals y arts d' Europa; viatjá per ella la major part de sa vida, dedicantse constantment á procurar l' alivio de la humanitat pacient y necesitada; feu importants descubriments cientifichs y publicá obras apreciables; mori en Bagueres de Bigorre, en Fransa lo 12 d' octubre de 1834 el retornar á sa amada patria.» L' any següent, (1835) 's colocá dit busto en la citada biblioteca.

També, com á obsequi degut á la bona memoria de D. Carles de Gimbernat, per sos estudis sobre Hidrología médica, se li aixecá una estatua, en la sala de Camp, del Establiment dels banys sulfurosos de la Puda del Montserrat.

Mort Gimbernat, son germá D. Agustí li trová un regular nombre de manuscrits, segons ell mateix expresa en carta escrita al Ilm. Sr. Torres Amat, despres Bisbe de Astorga, en 19 de Juny de 1835, de modo, diu «que he estat mes de vint dias trevallant sens descans en separar segons las materias que indicaban á primera vista, no detinguentme en sa lectura que lo menys demana mitj any. He format al prompte 36 paquets que he numerat y rotulat y 'ls remeteré á la biblioteca.»

Aixis ho feu D. Agustí Gimbernat, donant á la biblioteca Catalana (que era una secció especial de la Episcopal) tots los manuscrits científichs de son germá D. Carles, com igualment de totas las obras que havia publicat, mapas geológichs y geonóstichs qu' habia fet, de la co-

lecció de minerals y altres substancias naturals que dit D. Carles habia recullit en varias de sas excursions mineralógicas y físicas en los Alpes, Suissa, Italia, Alemanya, Fransa é Inglaterra; de unas vistas illuminadas de las erupcions del Vesubi, representant las operacions que dirigí en aquella cima, junt al mateix crater, en sas reiteradas ascencions á ell ab l' objecte de conseguir, com ho feu, varis útils descubriments de que parla en los manuscrits y obras. De un petit modelo de la famosa vall de Chamounix que representa ab tota distinció l' enlayrat Mont-Blanch, l' extens mar de gel, las empinadas agullas, los fondos ventisquers y 'l riu que corre per lo fons de la vall y banya 'l poble de Chamounix.

Los manuscrits contenen part de la correspondencia original del Rey de Baviera y del princep reyal ab don Carles de Gimbernat; 'ls diplomas d' Academias y societats científicas de que fou individuo; lo nombrament de ciutadá de Suissa en lo canto d' Arau; l' extensa correspondencia y molts escrits é impresos seus relatius al socorro dels grechs; sos trevalls y 'l nou descubriment en la formació de la gelatina dels ossos, sos viatjes com observador filosop y com á naturalista ilustrat y laborios per diferents paissos d' Europa; l' invent de pintar per medi de las aiguas termals sulfurosas 'ls texits de llana, seda, fil, cotó, canem y palla. Lo estudi particular que feu per apendrer l' art litográfich, practicantlo per sí mateix, (com ho verificá) imprimint mapas geológichs; 'ls diversos medis desinfectants y son projecte de un codich sanitari.

Com se veu no foren pochs los manuscrits y obras que deixá Gimbernat á sa mort y que son germá doná á la sobredita biblioteca.

Tal es la gran figura de Gimbernat, de qui acabem de parlar. En aquest trevall, res ó poch he pogut fer per ma part, á no ser lo cuidado de recullir y ordenar aqueixos datos. Res hauria pogut fer sens l' intervenció de la familia de Gimbernat, que 's pot considerar honrosa y dar-

se per satisfeta de haber tingut tant célebres antepassats, la qual me ha proporcionat alguns datos y á la que en nom de la Associació, envio desde aquí las mes espresivas gracias.

També dech donarlas al Dr. D. Joseph Ramon de Luanco, 'l qual ab molta galanteria y agrado 's digná donarme 'ls datos que necesitava sobre 'ls exemplars de lava del Vesubi, que se guardan en la Academia de Ciencias Naturals y Arts.

Ans de donar per termenat aquest trevall, no puch menys que demanarvos un moment mes d' atenció, pera rendir com á metje un tribut d' admiració á D. Antoni de Gimbernat, pare de D. Carles, dedicantli sols quatre ratllas, que be ho mereix, encar que no sia mes que pera recordar lo descubriment que feu del lligament anatomich que porta son nom.

D. Antoni de Gimbernat, va naixer en Cambrils (camp de Tarragona) en 1734. Se distingí desde noy per sa aplicació, bona indole y suma honradés. Despres d' estudiar llatinitat en Riudoms, cursá filosofía en l' Universitat de Cervera y passá luego á Cadiz en 1758, quan tenia 24 anys, entrant de interi en aquell reyal Collegi de cirugia, erigit en 1748, per l' inmortal Virgili, distingintse per sa aplicació y acabant alli sa carrera. En 1762 se lo anomená catedrátich d' anatomía en lo reyal colegi de Barcelona, establert en 1760, també per Virgili.

En 1774 lo rey D. Carles III l' comisioná pera que passés á Paris, Londres, Edimburgo y Holanda á observar, ab unió de D. Mariano Ribas, Catedrátich de Cádiz, lo método que seguian los professors de cirugia en las operacions y curacions quirúrgicas. En est viatje s' aprofitá molt de las llissons que sentí en las clases donadas per Samsders y Hunter.

Allí feu pública esplicació del método inventat per ell per la curació de la hernia crural, esplicació que Hunter

aprobá y prometé en endevant verificarla per aquest procediment.

Al retorn de son viatje es cuant fundá per encarrech de S. M. ab lo Sr. Ribas, lo collegi de Madrid, que es avuy la facultad de medicina, nomenada de San Carles.

Antoni de Gimbernat descubri la verdadera estructura del arch crural, descubrint un lligament anatomich, desconegut. Per aixó li donaren lo nom de lligament de Gimbernat los anatomichs. Los Srs. D. Joseph Ribas y D. Agustí Ginesta, comisionats per la Junta Gobernativa y Escolástica del Reyal Collegi de San Carles per examinar est asunto, digueren: «que est invent es verdaderament original y fruit de las mes escrupulosas investigacions y de un númen quirúrgich singular, 'l qual al pas que prestará á la humanitat en una de sas mes funestas dolencias lo segur y eficas remey, fins ara ignorat, honrará perpetuament la cirugia dels collegis de Espanya.»

Son fill D. Agustí ha deixat escrita una breu biografía de D. Antoni de Gimbernat, digne per molts titols de eterna recordansa, per sas obras, sos escrits y son descubriment.

Lo Col-legi de San Carles feu d'aquest sabi una magnífica oració fúnebre ó memoria necrológica, quan la mort lo arrebatá á la ciencia, que fou en Madrid l' any 1816 als 82 anys de sa edat.

HE DIT.

LO MOVIMENT LITERARI

CATALA EN 1880.

Al ocuparnos avuy del moviment literari catalá del passat any 1880, nos trobém, com á primer dato, ab una disminució en lo nombre d' obras publicadas, ja que de 128 (76 dramáticas y 52 no dramáticas) hem baixat á 100 (55 dramáticas y 45 no dramáticas) empero aquesta disminució ve compensada per llur importancia cada dia major, ja per lo referent als assumptos ja per llur major extensió.

L' any passat, al parlar del 1879, férem notar aqueixa ventatjosa marxa, puix registrárem travalls de crítica histórica y literaria, produccions molt importants d' amena literatura é investigacions en lo camp del art y de la ciencia; avuy, al tractar de 1880, devém citar com á notables obras, pertanyents al primer grupo, las de Coroleu, Bofarull, Parassols, Rierola y Sanpere; las de Calvet, Oller, Riera, Serra y Campdelacreu, Verdaguer y Vidal de Valenciano en lo segon; y fer especial menció dels *Albums* de la Associació Catalanista d'excursions científicas y de Lleyda; del volum de *Memorias* d' aquella Associació; de las obras de Puiggari y Osona, y de las de Presta y Almera, aquestas duas últimas pertanyents, en tot, al camp de la ciencia.

No obstant aquest falaguer resultat, la estadística del passat any nos ensenya un fet especial; y es lo de que la aparició de casi totas las obras no dramáticas se deu al resultats dels certáments ó á la iniciativa de corporacions y societats. Això, d' una part, es una contestació als qui declaman contra 'ls certámens, suposantlos en absolut perjudicials; y d' altre part nos revela que no existeix avuy individualment aquell entussiasme dels primers anys del renaixement, que portava als autors fins á fer grossos sacrificis pecuniaris pera do-

nar á llum sas obras, mes que pera vanagloria particular, ab la mira de la propaganda catalanista. Això 'ns diu també que nostra literatura, havent surtit del primer período, ha entrat en la vida ordinaria de las demés literaturas, que s' alimentan de la protecció que 'l públich dona á n' als autors, los qui aspiran á trobar en lo cultiu d' aquella, no un simple passatemps, sinó una manera honrosa de viure.

A lograr aquest resultat, útil pera 'ls autors y pera 'l públich, se dirigeix ara la nostra literatura, ab lo gran nombre de fullas periódicas que van apareixent, y que tenen per objecte formar, pera las obras catalanas, un públich nombrós; y no's farán esperar, sens dubte, los resultats d' això si 's va aumentant lo nombre de periódichs importants. Com á senyal evident dels fruyts d' aquesta propaganda trobém que, amés de Barcelona y de Valencia, tributaren l' any passat son contingent á la literatura catalana las poblacions de Tarragona, Vich, Lleyda, Alicant, Palma de Mallorca, Girona, Valls, Manresa, Gracia, Badalona; fins poblacions petitas com S. Vicens dels Horts; del estranger Perpinyá y Montpeller, y d' Ultramar l' Habana, Nova-York y Buenos Ayres.

A aqueixa vida literaria correspon la vida corporativa, que alcansa ja un notable desenrotllament y que, ben portada y dirigida, pot influir, d' una manera poderosa, en la marxa succesiva de nostras lletras.

OBRAS CATALANAS.

ALMERA (Jaume).

Estudis geologichs sobre la constitució, origen, antigüetat y pervenir de la montanya de Montserrat.—Vich.

ASSOCIACIÓ CATALANISTA D' EXCURSIONS CIENTÍFICAS.

Memorias de la..... ilustradas ab grabats y acompanyadas d' índicés analitichs.—Volúm I-1876-1877.—Barcelona.

Album pintoresch, monumental de Catalunya, (láminas beliográficas acompanyadas de la descripció). Catedral de Barcelona.—Santas Creus.

BELL-LLOCH (Maria de)

Montseny, colecció de tradicions.—Vegis lo volúm dels Jochs Florals.

BOFARULL (Antoni de)

Costums que 's perden y recorts que fugen. (Reus de 1820 á 1840).—Barcelona.

CALVET (Damás).

Vidrims, colecció de poesías catalanas.—Barcelona.

COROLEU (Joseph).

Claris y son temps, quadros de costums políticas del sicle XVIII.—Barcelona.

CUSPINERA (Climent).

Primavera, aplech de pessas catalanas ab lletra y música de...—Barcelona.

GUIBERNAU (Juli F.)

Fruyta del temps, poesías originals.—Barcelona.

FELIU Y CODINA (Joseph).

Lo Bruch, narració.—Barcelona.

MALUQUER VILADOT (Joan).

Aborigens catalans, ensaig histórich sobre 'ls primers pobladors de Catalunya (2.ª edició).—Barcelona.

MARSILLACH (Joaquim).

Arrigo Boito y son Mefistofele.—Barcelona.

MARTI-RICART.

Poemas, fábulas, quentos, novelas.—Barcelona.

MILÁ Y FONTANALS (Manel).

Lo sermó den Muntaner.—Montpeller.

OLLER (Narcis).

Isabel de Galcerán (novela).—Vegis lo volúm dels Jochs Florals.

OSONA (Artur).

Guia general de las montanyas del Montseny ab la versió castellana y francesa. (2.ª edició aumentada).—Barcelona.

PALAU Y DE HUGUET (Joseph de)

Les glories del Taumaturg catalá Beato Joseph Oriol.—Vegis lo volúm del Certámen Catalanista de la Joventut Católica.

PARASSOLS (Pau).

Martirologi catalá.—Vegis lo volúm del Certámen Catalanista de la Joventut Católica.

PEPRATX (Justí).

Ramellets de proverbis, máximas, refrans y *adigis catalans* escullits y posats en quartetas.—Perpinyá.

PLEYAN DE PORTA (Joseph) y RENYÉ y VILADOT (Frederich).

Album pintoresch monumental de Lleyda y sa provincia. (Láminas

heliográficas acompanyadas de la descripció). Lleyda.—La Catedral antigua, part exterior.—Agramunt—Gardeny y la vall de la Mariola.—La Catedral antigua: la porta dels infants ó dels fillols.—La capella de Jesús.—Cervera.—L' Açuda de Lleyda.—Balaguer.—Convent de S. Domingo: Balaguer.—Lleyda, la Catedral antigua: lo Claustre.

PRESTA (Joseph).

Conferencia sobre la filoxera vastatrix.—Barcelona.

PUIG TORRALVA (Joseph M.ª)

Lo Rat Penat, calendari llemosí corresponent á 1881.—Valencia.

PUIGGARI (Joseph).

Garlanda de joyells, estudis é impressions de Barcelona monumental.—Barcelona.

RENYÉ Y VILADOT (Frederich).

Vegis PLEYAN DE PORTA (Joseph).

RIERA Y BERTRAN (Joaquim).

Cent Faulas originals y en vers.—Barcelona.

Rey cavaller, episodi historich-novelesch de la vida de Jaume I d' Aragó.—Barcelona.

RIEROLA (Francesch).

Ensaig sobre 'l Martirologi catalá.—Vegis lo volúm del Certamen Catalanista de la Joventut Católica.

SANPERE Y MIQUEL (Salvador).

Un estudi de toponomástica catalana.—Barcelona.

Biografia de Esteve Gilabert Bruniquer.—Vegis lo volum dels Jochs Florals.

SEGON (Joan).

Petons.—Traducció catalana.—Barcelona.

SERRA Y CAMPDELACREU (Joseph).

Primavera trista, cants d' amor.—Vich.

VERDAGUER (Jacinto).

Cansons de Montserrat.—Vich.

Llegenda de Montserrat.—Vich.

VIDAL DE VALENCIANO (Gayetá).

La familia del mas dels salzers, relació d' un fet. Vegis lo volum dels Jochs Florals.

VIVES CISCAR (Joseph).

Armas de Valencia, folleto. Valencia.

VARIS.

Jochs florals de Barcelona..—Any XXII de llur restauració.—Barcelona.

Poesias premiadas en lo certamen celebrat pel periódich «El Eco de Badalona».—Badalona.

Certamen Catalanista de la Joventut Católica de Barcelona. Any II, de 1880.—Barcelona.

Homenaje á Maria Llorente y Falcó, primera reyna dels Jochs Florals del Rat Penat, celebrats en Valencia lo dia 29 de Juliol de 1879. Valencia.

Certamen literari, festiu y humoristich.—Any 1880.—L' Aranya.—Barcelona.

Lo Rat-Penat.—Jochs florals.—Valencia.

Calendari del Pagés, pera l' any 1881 publicat per lo Institut Agrícola Catalá de S. Isidro.—Barcelona.

Brots de murtra, á las noyas catalanas (aplech de poesías).—Barcelona.

Ramellets, aplech de poesías originals.—Segona edició.—Barcelona.

Almanach de la «Campana de Gracia» pera 1881.—Barcelona.

Almanach de «Lo Nunci» pera 1881.—Barcelona.

TEATRO [1]

AULÉS (Eduart).

Cel rogent, pessa en un acte.—2 edicions.—Barcelona.

Vots son trunfos, pessa en un acte.

BELLIDO (F.)

Vegis HUERTAS (F. de P.)

BOFARULL (Antoni de)

Lo derrer catalá quadro trágich histórich en vers y en una sola escena.—Barcelona.

BOIX (Emili) y SERRANO (Ignasi).

Lo lliri de plata, comedia de magia en 4 actes.—Barcelona.

BUSQUET (Joan Bta.)

¿Ahont está el lladre? joguina en un acte, estrenada á Valencia.

CAMPMANY (Narcis).

Petaca y boquilla, sarsuela en un acte, música del Mtre. Manent.

CARCASSONA (Bartomeu).

Lo matrimoni civil, humorada comich lírica en 3 actes, música del Mtre. Martí.

1 Las produccions á las quals no 's fixa lloch del estreno s' enten que ho han sigut á Barcelona. Lo nom d' aquesta ciutat al final de la calificació de l' obra indica que hi ha sigut estampada.

COLOM (J.)

Baoro, comedia estrenada á Valencia.
El millor escut, id. id.

CORT (Salvador).

L' hereu, pessa de costums en un acte, estrenada á S. Vicens dels Horts.

ESCALANTE (Eduart).

Carruixetes pessa en un acte estrenada á Valencia.
La herencia del rey Bonet pessa en un acte, id. id.
La Consoladora, casa d' empenyos y préstamos, pessa en un acte, id. id.
Les coentes, pessa en un acte, id., id.

FELIU Y CODINA (Joseph).

La bolva d' or, drama en tres actes,

FIGUÉROLA (Miquel).

Qui abrassa molt... pessa en un acte. Barcelona.

FOMBUENA (J. M.)

Fer les cartes, comedia estrenada á Valencia.

FONTOVA (Lleó).

505, monólech bilingüe original y en vers.—Barcelona.

GARRIGA Y LLIRÓ (Joseph).

Los vehins, pessa en un acte.

HUERTAS (F. de P.) y BELLIDO (F.)

Perles del cor comedia en 3 actes, estrenada á Valencia.

ISERN (Joan).

Ja es l' hora, pessa en un acte estrenada á Gracia.

LLADÓS (Magí).

Pich Poch Puch, sarsuela en un acte, música de D. Enrich Martí.

MOLAS (Joan).

Ral per duro, comedia en 3 actes y en vers.—Barcelona.

MOLGOSA (Joseph O.)

Mestre Jan ó l' honra del trevall, drama en 5 actes.

OVARA.

Lo matalafer, sarsuela estrenada á Valencia.
La novia d' Albal comedia id. id.

PALÁ (Miquel).

Un capdell, sarsuela en un acte, música del Sr. Perez Cabrero.

Per altre obra, vegis VERDÚ (Joseph).

PALANCA (Francisco).

Avespes del dia, comedia estrenada en Alacant.
Lo que sembres cullirás, drama.
La salsa de Aniseta, sarsuela estrenada á Valencia.

PIQUET (Jaume).

L' enterro del carnaval comedia en 3 actes.
¡La mona! humorada en dos quadros.
Lo capitá menaya, comedia en dos actes.

PUIG (Joseph M.ª)

La sort grossa, pessa en un acte, estrenada á Valencia.

RAMON Y VIDALES (Jaume).

Lluytas del cor, drama en un acte y en vers. Barcelona.

RIERA Y BERTRAN (Joaquim).

L' Ampurdanés comedia en un acte.

RIBOT Y SERRA (Manel).

Aniceto, pessa catalana en un acte estrenada á Sabadell.

RUBIÓ Y ORS (Joaquim).

Gutenberg, quadro dramátich. Barcelona.

SOLER (Frederich).

Lo forn del rey, drama en 3 actes y en vers. Tarragona.
Lo dir de la gent comedia en 3 actes (2.ª y 3.ª edició). Barcelona.

TORRES (Pere Anton)

Del ball al bany, pessa en un acte.

TORROMÉ (Rafel).

Barres de ferro y de sanch, drama en 3 actes, estrenat á Valencia.

UBACH (Francesch).

Almodis, tragedia en 3 actes.—Barcelona.—Vegis lo volúm dels Jochs Florals. (No representada).
Joan Blancas, tragedia en 4 actes y en vers.—3.ª edició.—Barcelona.

VERDÚ (Joseph) y PALÁ (Miquel).

Tanner, joguina en un acte.

VIDAL (Francisco de Sales).

Jovent del dia, comedia en 3 actes.

VILANOVA (Emilí).

Lo sarauista, monolech.

ANONIMS.

De cap á mar, pessa en un acte.

La madeixa dels embulls, id. id.
Carrech y Data, id. id.
Compromisos, id. id.
Tot ve un dia que se sap, id. id.
A Montserrat, id. id.
Vintiset donas dos quartos, id. id.

PERIÓDICHS [1]

Diari Catalá, polítich y literari.
Lá Renaixensa, revista catalana de literatura ciencias y arts. Any X tomos I y II.
La Veu de Catalunya, diari literari d' avisos y noticias.
Lo Catalanisca, diari.
Lo Gay saber, quinzenal.
La Ilustració Catalana, desenal.
L' art del Pagés, revista quinzenal d' agricultura práctica.
La Quinsena del pagés, mensual.
L Excursionista, bolleti mensual de l' Associació Catalanista d' excursions científicas.
Butlleti de la Associació d' excursions Catalana, mensual.
La Campana de Gracia, semanari ilustrat.
Lo Nunci, id.
L' Avi, id.
Lo Burinot, id.
L' As d' oros, id.
L' Esquella de la torratxa id.
La Marsellesa, id.
La Teula, id.
La Teula de Barcelona, id.
La Roja, id.
Lo Romanso, id.
Lletras, id.
La Veu de Montserrat, de Vich, semanari.
L' Ignorancia, de Palma de Mallorca, id.
L' Esparvé, de Badalona, id.
El teléfono catalán, de Girona, (semanari bilingüe).
Alló, semanari id.
Lo Punt de las donas, id. (Girona).
La Union escolar, (semanari bilingüe (id.)
Lo Rossinyol del Ter, semanari. (id.)

1 Los periódichs que no portan indicació de la localitat surtan á Barcelona.

La Patria Catalana, de Valls, quinzenal
La Revista Catalána, de Manresa, semanari
Revista Manresana id. id.
Las Barras catalanas, de Gracia, id.
El Eco de Catalunya, de la Habana, id. bilingüe.
La Llumanera, de Nova York, ilustració mensual.
L' Auraneta, revista semanal de Buenos Ayres.

CERTÁMENS

Secció Catalanista de la Joventut Católica.—18 Abril.
Societat literaria y artística de Lleyda.—11 Maig.
Rat Penat.—29 Juliol.
Jochs florals de Barcelona.—2 Maig.
Ateneo Tarraconense de la classe obrera.—25 Abril.
Milenari de Montserrat.—25 Abril.
Eco de Badalona.—15 Agost.
L' Aranya—1 Agost.
Ateneo de Sans.—24 Agost.
Ateneo de la Classe Obrera d' Igualada.—25 Agost.
Lo Bolit.—12 Sétembre.
Academia Bibliográfica Mariana.
Associació literaria de Girona.—31 Octubre.
Centre Catalanista provensalench.—12 Novembre.

OBRAS NO ESCRITAS EN CATALÁ
MES REFERENTS A CATALUNYA

(LITERATURA É HISTORIA).

Recuerdo biográfico de D. Francisco J. Llorens per D. Celestí Barallat y Falguera.
Un poete catalan de XVII siècle (memoria biográfich-crítica del Rector de Vallfogona) per Mr. Aragon.
Historia de Valls per D. Francisco Puigjaner.
Historia de Villanueva y Geltrú, per D. Joseph Coroleu.
Memoria histórica acerca de los tiempos árabes y de la restauracion de Lérida, per D. Joseph Pleyan de Porta.
Reseña histórica de Canet de Mar y de sus monumentos, per D. Magí Xiqués y Soler.
Memorias de la Real Academia de Buenas Letras. Tomo III.
Cronica de los Reyes Francos por Godmaro II, obispo de Gerona, per D. Francisco Fernandez y Gonzalez.
El Canto de la Sibila en lengua de Oc, per D. Manel Milá y Fontanals.

Barcelona, Janer en 1881.

A. AULESTIA Y PIJOAN.

JACQUARD.

I.

SENTINT ponderar un dia
del modest Jacquard 'l invent,
mana 'l Cónsol que al moment
l' inventor portat li sia.

Maravellat del mecánich
pel saber trascendental,
saluda aixís al rival
del seu enemich británich:

—La República Francesa
té en mí 'l primer ciutadá,
y jo us allargo la má,
Jacquard, en la vostra empresa.

Guanyéu vos ab lo taler,
com ab mos canons faig jo,
la gloria de la nació,
la enveja del estranger.

Y la patria en sa grandesa
escriurá als fulls de la historia,
que jo li he donat la gloria,
que vos li heu dat la riquesa.—

Y al sentí aixó, á la esperansa
lo cor en Jacquard obria,
que si ell veurers gran volia
era per fer gran la Fransa.

II.

Mes, de la superba altura
de la sella del cavall,
veu Napoleon tant avall
lo mon, que ni l' afigura.

Pert de vista al bon Jacquard,
sas promesas y l' invent:
l' áliga vola alt, no sent
de l' aureneta 'l piular.

Mes ella perxó, feynosa
per instint, ab fe trevalla...
y si al mecánich li falla
una prova, en altre 's posa.

Un dia los fils clareja
las calcas demá insinua,
los ploms á las bagas nua
y prova, calcula, enseja.

Diu á son taler: camina
corra, vola, préssat mes...
y li fa ofertas l' inglés
com ell ni las imagina.

Mes, son taler abrassant,
al inglés aquets mots llansa:
—Sols trevallo per la Fransa,
sols per ella 'm vull fer gran.

III.

Y també Fransa, embromida
de la pólvora pel fum,
oblida al fill que consum
per ella 'ls anys de sa vida.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE BARCELONA
BIBLIOTECA
FACULTAD DE LETRAS

Soldats vol, vence nacions,
saquejar tota la terra:
la seva industria es la guerra,
los seus talers los canons.

Y en la febre del deliri
que sent per l' Emperador,
premia al gran inventor
ab la palma del martiri.

Udola la turba-multa
que ab aquella invenció nova
al pobre la feyna 's roba,
y á Jacquard irada insulta.

Del Ródano en la corrent
fins precipitarlo intenta;
mes s' humanisa, 's contenta
cremant devant d' éll l' invent.

Y encara lo sabi obrer
contemplantho, aquets mots llansa;
—Val mes que se 'm perde á Fransa
que salvarlo al estranger.

IV.

Mes avergonyit, soliu,
en l' oblit corrents s' amaga
y allí 'l desengany apaga
de son front lo volcá actiu.

Rich de cor en sa pobresa,
al punt mateix de finar
encara se 'l sent clamar:
—No 'm pesa patria, no 'm pesa.

Tu ingrata ab mí has pogut ser
y perxó t' estimo encara ..
tú ets la patria, tú ets la mare;
jo 'l fill, lo senzill obrer.—

Fransa que dotz' anys arreu
plora al seu Emperador,
no te pel gran inventor
una llágrima, un adéu.

Y alsa per tomba un palau
á la gloria de la guerra,
y deixa en la dura terra
á la gloria de la pau.

Mes, qué hi fá! De Napoleon
l' obra es ben prompte aborrida;
la de 'n Jacquard, benehida,
corra prest per tot lo mon.

F. UBACH Y VINYETA.

RECORTS.

A la sabia escriptora catalana NA MARIA JOSEPHA MASSANÉS *en sa partida de Lleyda.*

SI al retornar, Senyora, demá á vostra Vall-carca.
Si novament al véurer la llum de eixa comarca
Hont cregué l' moro un día son paradís trovar,
Plana que, circuintla, mantell riquíssim dona
A la potent y noble y aymada Barcelona,
Mentres li broda fimbria de perlas l' ampla mar

Si entre la pau sabrosa de aquella dolsa y quieta
Morada, hont vibrar féreu ab vostr' enging de poeta
L' arpa dels sagrats cántichs la lira dels amors,
Y la robusta trompa dels fets heróichs, en alas
Del temps volant per sempre vostre renom, de galas
Omplint las patrias lletras, y vostre front de llors;

Si entre l' brugit que llansa la infatigable industria
De fabricants y artistas, perque jamay se frustria
L' afany del gran pervindre que l' catalá preveu,
Si entre l' traqueig sens treva ab que veureu, Senyora,
Ardents monstruos de ferro y naus tallants tot-hora
Volar y aquella vida portar per tot arreu;

Si en mitg de tal grandesa y de delicia tanta
Feu—la n' fareu—memoria del temps que vostra planta
Ha divagat de Lleyda pels camps tot jorn festius,
Si feu esment dels dias que aqui han passat, d' alegre
Sojorn, si un eco 'us queda del dols remor del Segre,
Si d' altras nits ben gratas recorts guardau jolius;

Pensau que aquí may pérdrerse podrá ja la memoria
Tant fondament impresa per Vos que n' sou la gloria
De nostra hermosa terra. Pensau que l' gay perfum
De tanta poesía com heu aquí deixada,
Sempre ha d' omplir de frescos olors esta eontrada,
Pus es d' amors aroma que res del mon consum.

Avuy, felicitantvos ab tremolosa rima,
—Mon cor vos n' es fiansa, mon cor que en gran estima
Te llassos que en bon hora poguerem reanusar—
Comiat vos dono, enveja tenint d' eixa comarca
Hont un artístich temple vos guarda obert Vall-carca,
Defés per las montanyas, afalagat pe l' mar.

LLUIS ROCA Y FLOREJACHS.

19 de Mars de 1879.

AMOROSA

RECORTS

Poesía valenciana dedicada á mon ver amich lo distingit poeta En Víctor Iranzo Simón.

¡No tornarán!

SALTANT los vatges y les fontetes,
argenteades, qu' amunt y avall
ne serpentejen per los rivasos
de antiga Edeta: cercant lo plá,

Ahont de Pompeyo, s' esguart les runes
d' un arch de triunfo lo pedestal;
un jorn ixquerem futjint del poble,
pera contarnos dolços trevalls.

Com la parella d' aucells qu' anía
dins de les soques dels arbres grans,
y per ses branques llavors se diuhen
tendres coloquis d' amor cantant;

Aixís nosatros llasats de correr,
per entre vinyes, romers y carts;
ne varem jaurer, cercant la sombra,
als peus del arbre simbol de pau.

—

Tu te aclucares; y ab tes faldetes
de lila y rosa llustrós percal,
un lloch em feres, ab molt carinyo,
tantost rosantne lo teu costat.

Tes crenges soltes qu' el vent movia,
per les espat-les sentí rosar;
els dos teniem les mans juntetes;
fixos, mol fixos, els dos miralls:

—

Lo cel estava blau y sens nubols;
lo sol lluia per l' ample 'spay
d' or y de grana, ta cabellera,
que dona vida y color als camps.

—

Místich silenci nos rodejava:
sols se sentia per lo barranch,
la bullidora fresca fonteta
que mormolava rihuet avall.

—

Fidel parella de cadarneres,
prop de nosatros vingué á parar:
¡Qué de carinyos ensemps se díen
sos bechs juntantne de quant en quant

—

. . . . . .
. . . . . .

—

Al asoltarme de tes manetes,
perque ja en casa n' erem estranys,
dos blanques perles, per tes hermoses
vermelles galtes varen rodar.

—

Cálser purisim de mel Himeta,
n' eren tos llavis d' hermos coral,
ahont se aturaren aquelles gotes
qu' en aquell' hora volguí besar!

—

—¡Foll!—em digueres, girant la cara,
y aun temps fugires del meu costat!
Volguí agafarte y ensemps ton rostre
cubert vatx vorer pel debantal!

—

Lo vent gronxava les oliveres;
Les aus volaren fins lo seu cau;
hagué un momento de curt silenci;
no 's vellugava ni la enramá:

—

Suau ruido ne vá interromprer
aquella calma tan sepulcral:

no sé com n' era; pero recorde,
llavors qu' el eco la vá copiar!

—

Torná á sentirse dues vegades;
y al fi es va perdrer, suau! suau!
Be prou qu' esmenta tan bella estona!
aquelles runes y aquelles valls!

—

Dins de ma cambra y en hores tristes
quant lo sol gira per la vesprá,
vers les montanyes, d' ahont aquell dia,
juntets anarem á pasetjar:

—

Dels ulls dos llágrimes llavors surtiren
y se redolen esguarts avall,
al esmentarne que no te mire;
al recordarmen que ja enjamay,
Aquelles hores
encisadores,
nineta meva,
no tornaran!

JOSEPH BODRÍA.

LA MASSA Y LA ESCARPRA

FAULA.

Una escarpra trevallant
se queixava de la massa,
y ab tota la humilitat
aixís li parlá la escarpra;
—No veus que m' estás matant?
no veus que mon cap aixafas?
pega 'l cop fora de mí
y serás bona companya.—
La massa s' apartá un xich,
y picant fora la escarpra
picá 'ls dits de qui ab dalé
trevallant la manejava;
mes, l' artista enrabiat,
tirá per terra la massa
y mitj per mitj la partí
del gran cop que doná al caure.

—

Si per fé' un favor á l' un
tens de fé' un agravi á l' altre,
no vulgas perillar tú
no teninthi cap ganancia.

JOSEPH VERDÚ.

REVISTA LITERARIA.

JANER.

DURANT lo passat mes se han anunciat las següents obras dramáticas escritas en catalá: sarsuelas. *Una y prou, Mendez Nuñez. L' anada á Montserrat;* dramas, *Lo Nostramo, Dins de Mallorca*, y las comedias en un acte, *La Pubilla, Tant va 'l canti á la font* y *No hi ha pessa* (1). S' han estrenat en lo teatre Romea *Xiu..... xiu* de D. Joan Molas, parodia de *Lo dir de la gent*. A Valencia s' anuncia la comedia en tres actes *Si no vols caldo tres tasses*. En 'l Odeon estreno d' *Aigua de la Puda*, de Don Jaume Piquet, y anunci de la comedia *Una nova iuvenció*. S' han publicat durant aquest mes: *Lo Calendari catalá.—Un estudi de Toponomástica catalana.—Faules y Simils* (Vich).—*Album poétick castellano-catalan*. (Girona). Almanach de Lo Rat Penat (Valencia. (2) S' anuncian: un tomo de *Baladas* de D. Pere de Palol. «*La Pinto resca Catalunya*.—S' anuncia també un tomo de la «Biblioteca Universal» contenint poesías catalanas traduhidas al castellá.

Ha comensat á veure la llum pública en aquesta ciutat lo periódich literari *La Roja*, y *La Pescatera* (Barceloneta), y en Girona *La Vetllada*. S' anuncia además lo periódich *Lo Bombeig* que 's publicará á Reus.

Durant lo mes de Janer s' han anunciat dos certámens: lo de Valls y 'l de Vilanova. Pera 'l del primer se reberen 126 composicions.

(1) *Lo Compte d' Ampurias* (drama) *Recorts del Milenari* (monólech). *Lo Desmemoriat* (comedia). *Parents de la dona,* (en un acte), que ha d' estrenarse á Valencia

(2) A Palma de Mallorca: *Poncelles. Aplech de petites poesies.*

Además s' han celebrat conferencias en la Associació Catalanista d' Excursions Científicas, Catalana, Foment de la Protecció Espanyola, Associació Musical Catalanista, etc. versant totas ellas sobre assumptes de importancia científica, literaria y artística, tendint totas ellas á propagar la idea catalanista provant que per res está renyida ab la práctica. La primera de ditas associacions celebrá lo dia 6 sa sessió inaugural en lo Saló de Cent. Las duas associacions Escursionistas han verificat visitas d' importancia als principals monuments, museos, coleccions y arxius de Catalunya, procurant medis pera la conservació de lo que 'n resta de nostre hermós passat qual estudi ha de servir de molt á nostre jovent entussiasta.

Formant part de la Biblioteca Catalana s' ha repartit *lo «Recull de eximplis é miracles, gestes é faules é altres ligendes ordenades per A. B. C.»*

Además son moltas las vetlladas y concerts que s' han donat en diferentas societats, essent de notar que en las reunions que celebran moltas societats que no 's diuhen catalanistas s' adopta la llengua catalana. De mica en mica anirá entrant aquesta bonica costum y las corporacions mes importants de nostra terra no seran mes las que s' hi fassin pregar mes aixis que vegin que 's generalisa 'l parlar com se pensa.

SUMARI

Juli E. Tarrats y Font. .	Memoria biográfica de D. Carles Gimbernat.	1
A Auléstia y Pijoan. . .	Lo moviment literari catalá en 1880.	20
F. Ubach y Vinyeta.. . .	Jacquard.	29
Lluís Roca y Florejachs. .	Recorts.	33
Joseph Bodría.	Amorosa	35
Joseph Verdú.	La massa y la escarpra. . . .	38
	Revista literaria.	39

Imprenta de la Renaixensa, Xucla, 13.—1881.

LA RENAIXENSA

CÉSSAR Á CATALUNYA [1]

(Epissodi histórich-militar de la dominació romana.)

Al Sr. D. Joan Canal.

La república romana caminava á passos agegantats á son fi. Las antigas lluytas de classe que la mantenian en constant activitat habian dejenerat desde 'l moment que personificaren las duas tendencias que 's dividian la opinió homes com Sila y Mario en un principi, com Pompeyo y Crasso més tart, homes que disputaren lo favor del poble y acabaren per aufegar sas generosas aspiracions, á forsa de venjansas y de orgias. Pero á més d' aixó

(1) Vagant en altre temps pels encontors de Tarragona, prop d' aquellas murallas que assentadas sobre ciclópeos rochs son lo mut testimoni del esfors romá, trobaba mon esperit especial delectació associant á las impresions produidas per las ruinas de sas antigas fábricas lo recort de las grandesas y decadencias de un poble poderós. A la vista d' aquella ciutat que fou l' empori de la civilisació

altra causa de aquesta decadencia estava en las guerras constantment sostingudas en lo exterior, guerras que portaren, com sol succehir ab totas las conquistas, la corrupció y 'ls vicis de imperis y civilisacions caducas, y, lo que es encara pitjor, lo despotisme dels generals que al frente de sas tropas, dominadors de reys y de pobles, se consideravan com árbitres dels destinos de la República. Y veus aquí per quins dos camins, ben diferents, es cert, pero que condudian al mateix punt, Roma arribá á caure en la dominació de un sol home, es á dir, com va arribar al *cesarisme*, fi natural á que portan las discordias civils y las conquistas ecsessivas.

Pacificada Espanya per los tinents de Pompeyo, aquest

llatina en la península, germinaban poderosament en mí, las mil ideas que asobre aquesta civilisació habia recullit en lo constant estudi de la historia antigua, y 'm forjaba un mon imaginari poblat per aquella dominadora rassa que feu de nostra patria la provincia favorida del imperi, derramant prodigament en ella sos tresors y sa sanch. L' aspecte de aquell lloch desert y abandonat hont avuy encar s' admiran los restos del acueducte, aquellas llargas y uniformes cortinas de pedra, entre cuals junturas penjan frescas garlandas de herba y buscan los aucells un niu segur, las dostrosadas lápidas y 'ls relleus que mans cuidadosas conservaren embutis á las parets, contribuian á fixar més aquellas impresions. Y cuan plena l' ánima de tristos pensaments, abstret y melancólich me deturaba al peu de las torres que flanquejan las murallas, si 'l sol ponent banyaba ab sa llum desmayada las ennegridas massas, ahont ni 'l temps ha sigut bastant poderós per deixarhi sas petxadas, y las campanas daban als aires sas notas vibradoras y pausadas, sentia dintre de mon cor aqueixas veus poderosas del passat que ab tanta elocuencia 'ns parlan de las grandesas perdudas y de las passadas glorias. Associanthi'ls propis infortunis y esperansas, miraba en la historia una elocuent llisó per la mateixa vida, llisó que per desgracia no molts comprenen y senten!

L' estudi de la civilisació romana imposantse á mon ánimo ab desconeguda forsa, me va induir á perfeccionar mos escassos coneixements; y despres d' haber considerat aquella baix los punts de vista *polítich-social y artístich y literari,* vaig volguer apreciarla per un altra no menys interesant concepte, cual era 'l *militar*. Fruyt d' aquest ultim estudi, es lo sensill fragment histórich que avuy ofereixo ab lo títol de *Céssar á Catalunya.*

general que desde la mort de Sila quedá duenyo del poder, com á genuí representant de la victoria y de la forsa, en unió del opulent Crasso, comensá á inclinarse envers l' element ecuestre y popular, buscant en ells un favor que fos segura garantia per sos ambiciosos projectes. Los excessos de la guerra civil, y sas brillants victorias y conquistas, qual número avuy nos semblaria increible, semblavan en veritat afavorir al omnipotent general, si un altre geni extraordinari y com ell ambiciós no hagués surgit d'entre 'ls tumults de la guerra, per ser una personificació més acabada del tribuno y del general, la espressió més perfecta de la elocuencia y la victoria qu' era com á dir de la cultura y de la dominació romana. Y aquest home fou Céssar, elevat per ell primer á tribuno, despres á cónsul y á triunviro. Céssar era 'l tipo perfecte del polítich y del militar. Gran en los seus defectes com en los seus vicis, prudent y astut, hábil y diligent, elocuent y valerós, derrotxador ab lo poble, magnánim y senzill ab los soldats, manejá á la vegada tres armas poderosas: los diners que no tenia y la elocuencia y la espasa, en las qu' era mestre. Lo talent, la forsa y 'ls dinés, son y serán sempre la palanca més poderosa per conmoure als pobles. Y Céssar comensá derrotxant en festas per halagar al poble, apesar de que los deutes lo tenian agoviat, y pronunciant brillants oracions que li atragueren per un altre concepte lo favor popular. Tot aixó no era prou per rivalisar ab Pompeyo y la guerra de las Galias ahont manejá indistintament la ploma y la espasa fou lo coronament de sos projectes: desde aquell moment lo vot del exército fou ja seu.

Quan despres de dominar als Galos, Céssar torná 'ls ulls envers Roma, en la que per sota má no deixavan de influir sos partidaris, la divisió de sos colegas, la mort de Crasso, 'ls disturbis polítichs y 'ls desasserts y l' orgull de Pompeyo, li indicá era ja la hora de passar lo Rubicon. Y sense vacilar entre 'l temor y la esperansa va arribar portat per la fortuna á Roma, fentse ja senyor de tota

la Italia. Pompeyo entretant despres de abandonar la Península, va creures superior á son rival reunint á sas ordres totas las forsas navals de la república. Pero en aquest plan que no podia ser més descabellat se retratava perfectament lo desconcert que de ell s' havia apoderat (1). Es indubtable que sa estrella s' eclipsava; puig á voltas la fortuna traheix per la confiansa á ne 'ls mateixos á qui un dia afavorí, y si exemples elocuents 'ns ofereix la historia, es un d' aquestos lo del home omnipotent y victoriós que contant ab la confiansa de un poble y de un exército abandona sense combatre lo poder á son rival, y pert fama, poder y vida de un modo incomprensible, trist y obscur. Farsalia fou l' epílech de una vida de triumfos, l' episodi sangrent y memorable en que's disputaren dos ambiciosos la dominació d' un poble; y 'l poeta espanyol que va celebrarla en sos versos, cantava l' imperi d' un home, sustituhint al imperi de las lleys y acabant ab la república romana.

Dins d' aquest quadro histórich trassat á grans rasgos hi entra l' episodi de la vinguda de Céssar á Espanya, anterior á la batalla de Farsalia, es á dir, quant després de somesa Italia, 'ls tinents de Pompeyo que tenian dominada nostra Península constituhian pel vencedor de las Galias un serio perill.

Va esser lo primer desvel de Céssar despres d' haverse apoderat d' Italia ferse duenyo de la nostra Península, subjecta al partit de Pompeyo y manada per los tinents d' aquell, Afrani, Varron y Petreyo. Lo primer habia adquirit certa reputació quan las guerras de Sertori, distingintse per sa feresa en lo siti de Calahorra, qual ciutat va reduhir á runas, y Ciceron lo considerava com un dels esperts generals de la República. Grans podian esser sos títols, més aquesta campanya bastava per acabar ab sa

(1) Ciceron, va dir ab fundada rahó: «que havia sortit del port sense timó, en mitj de terrible tempestat.»

reputació militar: en quant á Varron y Petreyo eran considerats com á gefes de certa capacitat y práctica.

Afrani ab tres legions manaba la Espanya citerior, Petreyo ab dos desde la Serra de Cazorla fins lo Guadiana, y Varró ab altres dos legions desde 'l Guadiana al territori dels Vetons y llusitans (1). Lo plan acordat entre aquestos tres llegats de Pompeyo va esser que Petreyo ab sas tropas, anés á juntarse ab Afrani, y Varró ab sas llegions prengués á son cárrech la defensa de la Espanya ulterior, y després de reunir Afrani y Petreyo en sas respectivas comarcas forsas y socorros de tot género, varen resoldrer obrir la campanya á Lleyda.

«Tres eran diu lo mateix César, las legions d' Afrani, dos las de Petreyo, sense contar 80 cohorts de soldats espanyols, los de la Espanya citerior ab escuts y'ls de la ulterior ab adargas y uns 5000 caballs de una y altra provincia. Césser habia enviat devant de ell sas llegions á Espanya y de tropas auxiliars 6000 infants y 3000 caballs que li habian servit en las guerras passadas, sens contar altres tans escullits per sa ma á la Galia. Entre aquestos venia la flór de la Aquitania y de las montanyas confinants ab la provincia romana. Com corrés la remor de que Pompeyo pensaba passar ab sas llegions á Espanya per la Mauritania, y que vindria molt aviat, va pendre diner prestat dels tribuns y centurions y 'l distribuí entre los soldats, ab lo cual va lograr dos cosas: empenyar en son partit als oficials per lo emprestit fet y guanyarse la voluntad del soldat ab lo donatiu.»

Césser, coneixedor perfecte del estat de las cosas en aquesta provincia, molt afecte als pompeyans y en cuals exerxits s'hi contaban sos braus indígenas, va comensar per ordenar á sos tinents Fabi y Treboni que ab sas legions emprenguessen la marcha sobre Catalunya, cual moviment efectuaren, arribant lo primer aprop de Lleyda y campant en la confluencia del Segre y 'l Cinca sense haber sigut

(1) Portuguesos.

molestat per l' enemich, cosa per cert bastant rara, puig los *ausitans* (habitans de Girona y Vich) eran en un tot adictes á Pompeyo y contaban en sas filas á parents y amichs. Mes estranyesa causa 'l que, ja establert prop del Segre aixecá dos ponts sobre del riu, ab l' objecte de comunicar sas dos marges, edificantlos á distancia de cuatre mil passos l' un del altre, sense esser molestat de Afrani; qui segons sembla va establir son camp á la esquerra del riu, contentanse ab fortificarse en ell (1).

(1) «Respecte á la situació de aquest campament y del pont que en aquella época hi habia á Lleyda, diu lo general Infante, están pochs acordes los escriptors nacionals y extranjers, y nosaltres nos valguerem del Sr. D. Pascual Madoz, qui obtingué del diputat provincial D. Manel Ferrer las següents eruditas noticias.

«..... Lo pont actual sens dupte algun fou construit en 1331 sobre 'ls fonaments del romá, los cuals se deixan veure á flor d' aigua. En la época de las guerras civils de Céssar y Pompeyo tenia Lleyda pont de pedra sobre 'l Segre. Aixís ho diu lo poeta Lucano en lo llibre IV de *bello civili..... placidis prœlabitur undis hesperios inter Sicoris non ultimun amnes, saxem injenti quem pons amplectetur arem hiberus passurus aquas.*» Lo P. Lacanal en sa Espanya sagrada, seguint la opinió del anticuari Pujadas, es de parér que 'l pont que fou testimoni de las guerras de Céssar no estaba situat en lo punt que l' actual; y sí á 200 passos del cap de pont, aprop del arruinat convent d' agustins. Se funda en que en aquell paratje existeixen vestigis d' un pont antich que en l' any 1535 conservaba cuatre archs cuberts de terra, y afegeix: «Que un dels moviments que feu Céssar ab part de son exérsit per pendre l' altura que mediaba entre 'ls campaments y la ciutat tenia per objecte imposibilitar la comunicació que tenia 'l campament enemich ab lo pont y la plassa, lo que fora imposible si 'l pont hagués ocupat lo lloch que are té.» La opinió de tan respectables autors es molt autorisada, y es molt atreviment lo tractar de corretjirla. No puch estar apesar de tot, d'acort ab aquells senyors, puig en mon concepte es de molt mes pes lo que diu lo mateix Julio Céssar en sos comentaris (Lib. I cap. 20), ahont després de referir la arribada al campament de son tinent Fabi, nos diu que «al següent dia va marchar sobre Lleyda, asentá son camp á la vista dels d' Afrani y 'l va fortificar ab un fosso de quinse peus. Afegeix que, entre la ciutat y l' inmediat coll, ahont tenian los Pompeyans son campament (es lo coll anomenat Gardeny), existeix un plá com de 200 passos y casi be en son centre una petita eminencia. Céssar va preveure

En aquesta primera part de las operacions, desde luego ocorre preguntar ¿Perqué Pompeyo, coneixedor de las cosas de la República, vista la actitut de Céssar no's va posar d'acort ab sos delegats militars á las provincias per prevenir un cop de má? ¿Va ser orgull ó pusilanimitat, confiansa ó desconcert? Sense coneixer gaire l' art militar se compren que Céssar al pasar lo Rubicon va deixar casi abandonadas las Galias, y aquesta era la ocasió per que

que apoderantse y fortificant aquell paratje, com que s' interposaba entre la ciutat, lo pont y 'l campament pompeyá, impediria las comunicacions y abast que Afrani rebia desde Lleyda» No 's despren pues de aquestas paraulas que 's tractés de interposarse entre la ciutat y lo pont, com suposan los Srs. Pujadas y Lacanal, sinó de impedir las comunicacions dels pompeyans ab Lleyda y 'l pont, per lo cual era accidental que lo pont estigués mes ó menys aprop de la ciutat, puig Afrani dominaba tota la ribera esquerra del Segre y l' exército de Céssar maniobraba sobre la dreta, impossibilitat de passar lo riu; tan es així que va arribá al extrem de pereixer de fam per falta de queviures. Basta inspeccionar lo terreno que 'ns descriu Céssar ab tan perfecta minuciositat per convencers de la certesa d' aquesta opinió. Lo coll que va tractar de pendre y fortificar se troba á uns 150 passos de la ciutat per l'angul mes sortit de sas murallas y á uns 200 passos del camí real, que es la única comunicació que existeix entre la ciutat y 'l coll ahont se trovaban los pompeyans; per consecuencia, li era molt fácil á Céssar dominar lo camí, impedir l' abast y fer inútil la ventatja de la posessió del pont per part dels pompeyans, y 'ls acopis de tot género de municions que Afrani tenia á Lleyda, qual ciutat fortificada estaba en son favor. La rápida corrent del Segre y sas furiosas avingudas y la mena de terreno que atravessa devant de Lleyda, son altres tantas causas que poden haber influit en la mutació de son *alvéolo*. Aixís com en l' any 1331 lo va variar y s' acostá á la ciutat, després de haber arruinat lo pont, deixantlo en sech é inservible, ab igual rahó en época anterior podia haber abandonat son llit que després va recobrar, y l' antich pont romá que está inmediat á la ciutat, aprofitantse en la última reedificació los antichs fonaments, avuy encara solidíssims.» Lo que deixém copiat proba que 'l pont de que era duenyo Afrani, estaba en lo mateix lloch que 'l que existeix avuy y que 'l campament dels pompeyans distaba mol poch de la plassa, es á dir, se trobaba en un lloch ventatjós que Mr. Guischard, ajudant del Gran Frederich de Prusia, anomená Sardem, y que no duptém es lo coll á que el Sr. Ferrer doná lo nom de Gardeny.» (*Revista Militar.*—1847.)

Afrani que tenia á sa devoció la Tarraconense, caigués sobre ellas, ó avansés envers lo Pirineo per deturar los moviments de Fabio: las líneas militars que ofereix Catalunya, son territori escabrós, l' afecte de sos habitants á la causa que defenia, y 'l mateix teatro de sas operacions aprop de Lleyda condempnan á primera vista al general Pompeyo. Pero Afrani sembla que va seguir á Espanya la mateixa línea de conducta que Pompeyo á Italia y en ell també poden aplicárseli las paraulas que respecte al primer va dir lo mes gran dels oradors llatins, «May s'ha vist tanta pusilanimitat, ni tan poca previsió.»

Lo temor de que Pompeyo que contaba ab las forsas marítimas de la República efectués un desembarch á las platjas catalanas, va obligar á Céssar á reunirse ab Fabio, per dirigirse sobre Lleyda. Y á la veritat sembla incomprensible la confiansa en que vivian dels tinents de Pompeyo, aixis com la apatia de aquest en no haberli donat á bon temps compte del estat dels assuntos politichs-militars de la República. Lo cert es que Céssar va arribar á Ampurias dirijintse ab noucents caballs molt prop del mateix campament de Afrani sens que aquest sen adonés. Ans que ell va arribar un convoy al campament romá sense que ningú li posés serios obstacles, puig si bé Afrani lo va atacar á las marges del Segre 'l triunfo no pogué esser complert per la impetuositat ab que ho va efectuar la caballeria pompeyana.

Al arribar Cessar als reals romans, y després de haber fet reedificar de nit lo pont, destruit per una tempestat, ell mateix, habent estudiat el terreno dels encontorns y deixat per la defensa del pont y del camp sis cohorts, ordená al dia següent son exercit en tres columnas, y prenent lo camí de Lleyda, sols se detingué devant lo camp de Afrani. Allí presentá la batalla al pompeyá, pero aquet se va limitar á fer una demostració de sas forsas, al peu de las trincheras, vist lo cual Céssar va determinar armar son camp. Tres dias va estar Céssar en espectativa, bé que no per aixó va deixar de pertrechar son camp, pero com-

prenent la importancia de apoderarse del coll que entre 'l que estaban acampats Afrani y Petreyo y la ciutat, hi havia, per impedí las comunicacions, lo va decidir á treurer tres llegions que varen allí lluitar ab los pompeyans, obligantlas á retrocedir. La manera de combatre dels soldats, de Afrani y Petreyo, sembla que en un principi va desconcertar á las llegions de Céssar, acostumadas á las formacions rigidas, bé lineals ó compactes (I). «Arremetian, diu

(1) La formació del exército romá, bé fos per *manípuls*, bé por *cohorts*, segons la reforma introduhida per Mario, venia á constituhir respectivament tres líneas ó duas de las que formaban part *hastatos*, *prínceps* y *triaris*, secundats per *velites* que iniciaban l' atach ó reforsaban lo contingent ó bé 'ls mateixos elements distribuhits per igual en las cohorts.

Lo *manípul* era un rectángul de 10 homes de fondo per 12 ó 6 de frente, compost de 120 soldats en las dos primeras líneas y de 60 en la tercera.

La *cohort* era composta de tres manípuls, compost cada un respectivament de las tres clases de soldats ja anomenats (Mario va esser lo primer que introduí aquesta formació); de modo que la llegió venia á constar de 10 cohorts y cada una de aquestas de tres manípuls (*Vegecio*). La forsa de cada llegió era de uns 3000 soldats de línea, 1200 hastatots, é igual número de princeps ó triaris, y á cada llegió hi anaban agregats 320 caballs, que formaban en *turmas*, es á dir ab grupos de 32 caballs formant un rectángul de 8 de frente per cuatre de fondo. Regularment la caballeria se dividia en dos alas, cada una de las que's colocaba en los flanchs del ordre de batalla, ó bé formaba redera dels triaris; passant, si convenia per los intervals que deixaban los manípuls al frente de la línea. La caballería se dividia en lleujera y pesada; y aquella, doble que la de línea, la falicitaban los pobles aliats. Espanya y Numidia varen esser famosos per sa caballería, devant de la cual la romana quedá inferior en las *guerras púnicas*. «Los romans, diu lo Compte de Clonard, dividian la línea de batalla en tres parts: lo centro (*media acies*) y las alas (*cornua*). Cuan formaba lo exército per manípuls, las tropas romanas solian ocupar lo centro y 'ls aliats las alas Cuan la formació era per cohorts en dos líneas, deu cohorts romanas se colocaban en lo centro, y altres tantas de aliats en las alas. Entraban també certas vegadas llegions enteras en cada línea, y llavors figuraban en la primera una llegió romana y un altre de aliats, y en la segona una de aliats y un altre de romans. Si las llegions formaban en tres líneas, las dos romanas

en sos *Comentaris* (Lib. I) ab gran furia; intrépits en pendrer puesto, no cuidaban molt de guardar las filas; combatian diseminats y dispersos; en vejentse acosats, no tenian per cobardia, tornar enrera y deixar son puesto, fets com estaban en aquet modo de combatrer al lluitar ab los llusitans y altres bárbaros..... Lo fet es que ab la novetat, quedaban los nostres desconcertats per no estar acostumats en aquet modo de combatre, creyent que anaban á ser rodejats per los costats descuberts, al veurels avansar cada un de per sí, cuan ells, per lo contrari, estaban persuadits de que debian guardar las filas y no apartarse de las banderas, ni desamparar sense causa grave 'l lloch, una volta ocupat.» En aquest diferent modo de combatre se retrataba l' oposat carácter dels dos pobles que estaban en lluita. Be es cert que 'ls espanyols que se habian fet famosos á las ordres de Anibal, y que segons espresió de Tito Livio constituian lo *nervi de son aguerrit exercit* educats en la escola militar de Sila, habian tingut ocasió de formarse en las prácticas militars; pero si en aquesta primitiva escola se daba ja á coneixe sa original genialitat molt hi podia influir també la acertada direcció de son general.

Lo combat entablat entre 'l coll y las murallas continuá encara per llarga estona essent necesari lo refors. En tal situació la llegió nona manada per Céssar va continuar encarnisadament l' atach fins á la falda del Coll. Ni lo escabrós del terreno ni tampoch 'l número dels contraris, van fer tornar espatllas als soldats de Céssar y després

ocupaban lo centro y las dels aliats las dos alas: solian també colocarse dos llegions en la 1.ª línea una en la 2.ª y un altre en la 3.ª» «Un exército que marchaba contra l' enemich, al mando de consuls constaba de 4 legions; 2 de ciutadans romans y dos de aliats.» (*Historia orgánica de las Armas de Infantería y de Caballería.*)

Los detalls militars que acabém de donar contribueixen á ilustrar la narració de Céssar; y donan clara idea del paper que 'ls *aliats* feyan en los exércits de la república romana.

de cinch horas de terrible combat obligá als enemichs á retirarse á la plassa, asegurant aixís la retirada.

No va esser, donchs, decissiva aquesta acció, apesar de que Céssar coneixedor desde 'l primer moment de sa situació crítica general en un pais afecte á sos enemichs y en lo qual los recursos debian escassejarli se vegé obligat a presentar batalla. Més Afrani al no aceptarla y al limitarse tan sols á sostenir algunas escaramusas y á retxassar son vigorós atach va cometre una imperdonable falta: en la guerra la fortuna no sonriu inútilment duas vegadas. Més á aixó s' hi va afegir una avinguda del riu Segre que trencant los dos ponts ab que Céssar contava sobre 'l riu, 'l va deixar incomunicat ab sas dos marges. No podia ser més crítica la situacio de Céssar, ni més favorable la de Afrani. Contava aquest ab un exército fidel á sa fortuna y á la República, ab un pais adicte encara per complert á sa causa y ab l' apoyo dels altres generals que manavan las forsas militars en la Península. No 's compren, donchs, la inacció ó la cobardia del tinent de Pompeyo. Pero Céssar va realisar llavors una obra que ve mereix nom de romana: va sangrar lo riu en deu dias de manera que quedés vadejable á sas tropas, fent trevallar en aquesta obra 50.000 homes.

La fi d' aquest travall va fer cambiar l' aspecte de las cosas, y Céssar va esser desde aquell moment 'l que va incomunicar á son contrari, impedintli l' abasteixement de son exército. També part de la comarca 's presentá favorable á n' ell, y Huesca, Tarragona, Jaca y 'ls ausetants y 'ls ilergons, lo varen reconeixer, juntament ab altres cinch ciutats, dels quals noms no 's fa en los *Comentaris* menció.

Afrani degué tenir coneixement notori de sa inferioritat devant del conquistador de las Galias, puig no 's pot compendrer d' altre modo sa retirada vergonyant á la Espanya ulterior, retirada empresa á mitja nit envers la línea del Ebro: calculava poguer posarse á salvo, avans de que 'ls trevalls empresos per Céssar estiguessin termi-

nats. Llavors Céssar va destacar contra l' enemich sa caballeria, la que apesar de la distancia que de aquell la separava va poguer caure sobre la retaguardia y adquirir gran superioritat sobre la pompeyana, apesar de la destrossa que en sas filas feren los espanyols que servian en aquell exército.

Aquestos espanyols constituhian en los exércits romans la forsa coneguda ab lo nom d' aliats, dividida en tropas lleugeras é infanteria pesada: en las primeras hi figuravan 'ls tan famosos foners balears, no ménos célebres per son valor que per sa destresa. Aquets foners duyan á la má un petit escut y un venable carbonisat, la *sisirna*, y empleavan tres classes de mandrons, un que duyan lligat al cap, altre á la cintura y l' altre á la má. Ab aquestos mandrons llensavan no sols pedras, sinó bolas de plom que duyan en un sarró que tenia l' etxura d' auforja; y al pes del projectil, qu' arribava fins á una lliura, no resistian la armadura, ni 'l casco. Pero no eran aquestas solas las armas tiradissas qu' usavan las tropas espanyolas: la llansa dita *Falarica,* la *Soliferra,* la *Trágula*, tiro penetrant que atravessant la *lóriga*, deixant á ne 'ls ferits com clavats en terra perteneixian á aquet género: pero ademés de las tiradissas ja anomenadas tenian gran fama la espasa espanyola, proveida de estocada y tall y célebre per son temple, y la *rhamba* ó punyal. Aquesta espasa fou adoptada pels romans. y en aquesta mateixa campanya la empleyarem com veurém més tart al destrossar per complert quatre *cohorts* espanyolas, destacadas per Afrani per protegir sa retirada. Ademés d' aquestas primitivas armas los espanyols emplearen las usadas pels romans, en quals exércits combatian; y eran aquestas lo *dart*, arma llensadissa proveida de un mánech de 32 pulgadas, y que en número de set, á més de la espasa, duyan los vélites; lo *pilo*, ab mánech de tres colsos de llargada y altres tants lo ferro lo qual empleaban los *prínceps* y *hartatos*, y la llansa y espasa. Los indígenas usavan com armas defensivas la *miira,* casco ab visera, *lóriga*

de cuyro y escut de nirvis forrat de pells (1), y més tart, com los romans, casco de coure, ferro ó cuyro, ab l' armadura de ferro, rematat per tres plomas negres, diferenciantse 'ls vélites de la infanteria pesada per portar en lloch d' ell una gorra de pell. La corassa formada d' una fulla de coure en sa part superior y de faixas de cuyro en l' inferior, y l' escut circular y cóncavo de ferro, completava l' equipo del soldat romá, qual imponent aspecte y continent varonil, havia de causar forsosament certa impresió de feresa. Per lo que respecta á la caballeria tenia en lo temps antich, especialment desde las guerras púnicas gran fama la númida y la espanyola, deguda en part á las excelents rassas africana y espanyola; per lo qual alcansaren gran superioritat en aquella época. Los romans la consideravan com la flor del exército, puig la constituhian sos ciutadans més distingits, los *equites;* y son armament lo constituhia 'l casco, la corassa, escut, borseguins, llansa doble y sabra corvo. Poca importancia alcansá en un principi la romana dintre la legió, pero més tart li procuraren los aliats los elements de que careixia. La espanyola á las ordres de Afrani, 's distingí en diferentas ocasions y molt especialment en l' atach del convoy que desde las Galias se dirijia al campament romá, atach malograt per la mateixa impetuositat ab que s' emprengué.

Veus aquí lleugerament descrita l' organisació y armas dels dos exércits; y basta lo dit per ferse també cárrech del paper qu' en los combats estava reservat á cada classe de tropa. L' infanteria dividida en lleugera y pesada, *velites* per inaugurar l' acció, fent l' ofici de las modernas guerrillas, *hartatos*, *prínceps* y *triaris* per continuarla per medi d' un successiu refors de la línea de combat, que

(1) Aquestos escuts segons se deduheix d' un passatje de Tito Llivi, al descriure l' última batalla d' Escipió ab Asdrubal, eran bastant grans; puig diu l' historiador llatí que 'ls espanyols que estavan en lo centro, cansats de la calor y del trevall, se sostenian *arrimats á sos escuts.*

en l' últim moment acabava per romprers, confonentse en espantosa barreja 'ls combatents. Com se pot compendrer en últim cas, la forsa bruta era la nota més alta en las batallas de l' antigüetat. En aquestos moments la caballeria secundava y decidia de l' acció.

Reanudem la relació histórica.

Céssar despres de haber destacat á sa caballería, emprengué per sa part la marxa ab sa infantería; y 's doná á coneixer en aquesta la superioritat que duyan los veteranos que ell manaba sobre 'ls pompeyans, puig si á la caballería ab deu horas que 'ls altres duyan de ventatja la va poguer hostilisár y batre, á la infantería de Afrani que en setse horas solsament habia caminat tres lleguas, 'ls va ser mes fácil atraparla. En aquesta ocasió 'l desconcert de Afrani va arribar á son punt extrem.

Céssar va acampar casi bé á la vista de Afrani y ordená que de nit los instruments militars toquessin marcha, falsa alarma que va obligar á n' el pompeyá á empendre de nou sa marxa camí de Zaragoza, es á dir seguint la mateixa direcció del Ebro. Mes que una retirada, ve ser aquesta una fugida. Quin es lo general que al empendre tals marxas no destaca á part de sa caballería porque contingui al enemich, ó si es necesari perque 's sacrifiqui per la salvació del exercit? Y no sols lo pompeyá no vá fer aixó sinó que ni sisquera va adelantar sa marxa. En cambi la caballería de Céssar que picaba sa retirada, aprofitant una ordre desacertada de Afrani, per la cual cuatre *cohorts* espanyolas debian ocupar una altura, va carregar sobre ellas al atravesar un plá y las va destrosar per complert. Se trobá donchs aquell entre la caballeria enemiga y 'l núcleo de las forsas de Céssar, que dant un rodeitj habia arribat avans que Afrani al Ebro.

Be coneixia Céssar ab qui tenia que lluitar, puig lluny de caure sobre Afrani y derrotarlo, ab mes ó menos efusió de sanch, com los oficials li aconsellaban, se va contentar ab ocupar las alturas y camins que conduian al Ebro. Y

en aixó se posa de manifest una de las grans cualitats de Céssar, sa prudencia y son tacto polítich: convenia acabar la guerra, pero sense que la sanch corrés de nou, atraguent bonament á la fortuna, en la cual tenia posada tota sa fé aquell home eminent.

Al acobardit Afrani no li quedá altre recurs que empendre la retirada; mes vacilá entre efectuarla sobre Lleyda ó dirigirse envers Tarragona. En aquestas vacilacions los capdills y campats un devant l' altre los dos exercits, varen los soldats dels dos bandos comensar á entrar en conversas, á cridarse uns als altres y á preguntarse respectivament per amichs y parents, puig en tots dos hi combatian los indígenas; vist lo cual per Afrani reprimí en 'l acte aquestos parlaments, asegurant pel ferro la disciplina; molt al contrari de Céssar que li retorná 'ls soldats que á son camp habian pasat á conversar.

Per fí Afrani aixeca el camp, y, vejentse perdut, decideix retirarse á Lleyda, lo que efectua sense sacrificar sa *impedimenta*. Céssar lo segueix; destaca primer á sa caballería y luego marcha ell ab las llegions. Las tropas de Afrani de tal sort acosadas varen efectuar una retirada llastimosa. A cada instant la infantería tenia de fer alto en lo cim de las montanyas, per contenir á la caballería contraria, y evitar que las armas tiradissas fessin un segur destrós sobre las columnas, puig la caballería propia marchant ab lo gros de la forsa, mes que per protegir als altres sembla estaba perque la amparesin en ella. Per fi l' exercit pompeyá acampa prop del Segre; pero en vá ordenan los generals tirar líneas y disposarse per l' atach. Acorralats per Céssar y obligats per la fam, presentan batalla disposats mes que á acometrer, á defensarse. L' exersit de Afrani estaba format en dos cossos: el primer de la llegió quinta y tersa, l' altre el de reserva, es á dir de tropas auxiliars. Lo de Céssar estaba dividit en tres fraccions ó trossos: la primera línea de cada tros s'composaba de cuatre cohorts de la quinta llegió, la segona de tres cohorts de tropas auxiliars, la tercera de tres diferentas

llegions; los foners y arquers al centro; la caballería als costats. Aixis varen estar fins á la posta de sol. Al altre dia Céssar disposa continuar las fortificacions y 'ls pompeyans intentan vadejar lo Segre aprofitant una ocasió en que estaba distreta la caballeria enemiga pero 'ls alemanys y la caballería impideixen lo pas y acorralats, afamats y vensuts tenent que deposar las armas devant de Céssar. Llavors se varen entablar las pláticas, entregant á Cessar en garantía á lo fill de Afrani.

Al devant dels dos exersits varen enrahorar l' un y l' altre capdill.

Afrani esposá en breus paraulas que obligats á guardar fidelitat á son general, l' esfors ja fet y la necesitat present l' obligaban á deposar las armas. Céssar s' estengué mes en sa peroració; y despres de manifestar los agravis per ell rebuts, tirá á la cara á son contrari sa terquetat y orgull, vensuda á la fi; los medis empleats per combatre, la obstinació de sos enemichs y la perturbació introduida per ells en la República. Pero sobre aquest cuadro trasat ab elocuent paraula, hi va fer destacar sas rectas intencions, sa conducta prudent, lo desitx de la concordia, l' ánimo en fí de no exercir venjansas, olvidar passats agravis y no ser un obstacle per la República. Aquesta peroració fou elocuent, hábil y de inmediats efectes, puig lo llisensiament de las tropas contrarias promés en ella y exigit per Céssar, posá coronament felis als vots de dos exercits cansats de lluitar infructuosament. Aclamat per las tropas, y acatat per las ciutats, Céssar se'ns ofereix despres de aquesta nova etapa militar no menys magestuosament que quan vencedor dels pobles del Nort cenyeix son front ab los llaurers que inmortalisaren son nom. La guerra de las Galias va dar á coneixe al soldat, aixis com las lluitas políticas de Roma varen dar á coneixer al orador. La Guerra civil per ell també descrita en sos *Comentaris* va posar de manifest lo triple aspecte de aquell geni, gran militar, gran orador y gran polítich.

Tal va ser lo terme que la campanya de Céssar á Catalunya va tenir:

Sense afegir aquestas operacions un timbre mes de gloria y de fama á n' aquell geni militar, que 'ls contaba ja molt gloriosos en la conquista de las Galias, no deixan de oferir ensenyansa fecunda aixis per lo politich, com per lo militar. Basta estudiar l' estat en que 'l poble romá s' trobaba per veurer en la actitud adoptada per Céssar al marchar á las Galias y las manyas empleadas per ell y sos amichs en Roma, després de haberse preparat á son favor la opinió, la astucia y la habilitat de aquell politich en qui ja Sila habia reconegut *molts Marios*. La rápida campanya efectuada una volta passat lo Rubicon, després de haberse assegurat lo favor dels gefes galos y 'ls vots dels seus soldats que veyan en ell la personificació de la victoria, posan una vegada mes de manifest son instint polítich-militar. Duenyo de Roma, l' imperi es ja seu; y una breu campanya sostinguda en tres diferents teatros acredita sa diligencia, sa energia y son valor. Pero en cambi ¿quin concepte mes petit no 'ns deixa formar de aquell Pompeyo á n' aquí el calificatiu de *gran* sols podia ja sentar com á ironía? Nosaltres creyem que Pompeyo va esser un soldat de fortuna, un talent mitjá que acostumat á la victoria y viciat per la adulació se va desconcertar devant de la audacia de Céssar; mentres que aquest va *fer forsa* á la fortuna; y sa cega confiansa tingué per garantía la diligencia, l' tacto y la energía, cualitats que 'l portaren rapidament al poder. Pompeyo sense adoptar cap plan al veure avansar á son rival, ni posarse d' acort ab sos tinents, li va preparar facil camí per arribar á una jornada com la de Farsalia. Bé es cert que á Farsalia lluitaban un home de geni y una mitjania; y dos exercits, l' un viril y veterano, ufá de sas conquistas y victorias, l' altre relaxat y amollit: també lluitaban dos tendencias diferents, l' antich esperit republicá y la aspiració autocrática, molt disfressada per la gloria y 'l favor. Y 'l geni militar, lo favor del exercit y la degradació del esperit públich varen decididament triun-

far. Céssar va cambiar la fortuna del imperi; perque ell mateix la representaba; ell era la personificació dels destinos de Roma. Es cert que aquest paper sols es reservat als grans homes; pero també es molt cert que 'l desempenyan cuan los pobles están preparats á la dominació personal, bé sia per las perturbacions politich-socials, bé sia per sa corrupció y son relaxament.

Per lo que respecta á las operacions que com á consecuencia de la ocupació de Italia, Céssar portá á cap en Catalunya, ja que Espanya era l' important baluart de que li calia apoderarse, per assegurar sa dominació, Céssar se va dar á coneixer no tan sols superior com á militar, sinó com á polítich. Afrani era poca cosa per dar nou relleu á Céssar. La conducta de aquell á Catalunya se sembla molt á la de Pompeyo á Italia. Afrani pel nostre modo de veure va reconeixer sa propia nulitat, devant d' un home mestre en la guerra é inteligent en totas sas arts. Aixís ho va demostrar en lo curs de aquestas operacions, operacions que no altra cosa van esser per sa part que una serie de desastres terminats per una capitulació vergonyosa Y es que Afrani *poseia l' ofici*; pero Céssar *dominaba l' art.* Basta examinar encara que sia lleujerament lo mapa de Catalunya per compéndreho. Afrani podia operar entre dos importantas líneas militars, la del Segre que ab lo riu Ebro forma la divisoria de Catalunya ab lo resto del país, després de haber impedit sa marxa desde el Pirineo fins Lleyda, en un país fragós y en que la població estaba á son favor: podia posteriorment haberse retirat á la *Ulterior* y obrant en combinació ab sos companys, tenir en *jaque* á Céssar, tal volta després de haber derrotat á Fabi. De tots modos, també per aquesta part se va eclipsar rápidament la fortuna de Pompeyo. Basta sols ferse carrech de la campanya de Catalunya y de la que després hagué de fer Céssar en la Bética contra los fills de Pompeyo, y en lo cual aquell va trobarse en gravissim perill á la jornada de *Munda*, per compendre que, á obrar de altre modo, Pompeyo y sos generals, no haguera estat tan decisiva la

sort del imperi. Pero 'l Destí ho habia fixat axí. En aquesta serie de fets s'hi destacan varios principis. La facilitat ab que l'éxit cambia la fortuna, cuan lo favor dels pobles no té per objecte un superior ideal; la promptitut ab que 's pot perdre 'l poder y 'l favor; y la rapidés ab que 's mudan las dominacions quan aquells miran á la sort com únich arbitre de sos destinos. Lo que 's pot reasumir en una consecuencia política: *Que 'l aspectre sangonent de la victoria amaga moltas vegadas als ulls dels pobles la figura de la llibertat*, y en una altra consecuencia militar: *Que si la imprevisió pot portar á la ruina, la indecisió en lo perill hi porta ab seguretat.*

FRANCESCH BARADO Y FONT,
Oficial del Arma de infanteria.

RECORT HISTÓRICH

I

ERA un cap al tart d' istiu del any vint y tants d' aquesta centuria.

La pintoresca vila de Sant Feliu de Codinas composta en sa major part de casas esbarriadas per aquí y allá, emblanquinadas quasi totas, pareixia mirada de lluny un vol de coloms parant de cop sos variats mohiments y graciosos jochs pera contemplar embadalits lo darrer badall d' aquell dia.

Pero de mes aprop ¡quin aspecte mes diferent presenta, adhuch avuy mateix, segons pe 'l cantó que se la mira!

¡Llum y sombra! Veus' aqui ben representats sos dos barris principals: la Vendería y la Sagrera.

La primera, de cara á Llevant, sembla obehir á las ordres d' un atrevit gegant, lo rellotge-campanar, que ab veu clara y vigorosa saluda á tota idea naixent plé d' entussiasme, com si acariciés l' esperansa d' un bonich pervindre; la segona, al revés, té tot l' aspecte d' un vell xaruch que abatut baix lo pés dels anys deixa sentir á cada instant sa feble veu, com la amarganta queixa del que li reca l' anarsen del mon, envejós del present que

no conta ab ell per res, y somiant ab lo passat ab qui ja afortunadament no pot contarhi.

Mireusel: encongit y sempre mirant cap á Ponent, dona l' últim adeu al sol que mor, semblant á l'endolada viuda que sols viu del recort del espós que li ha prés la tomba. Condempnat á sols viure del passat, sembla desconeixer que 'l mon vá donant toms, y qu' á no ser que cambiessen las lleys que 'l regeixen jamay lo sol que á Ponent se mor, á Ponent mateix torna á neixer.

Un quadro poch espayós es lo seu centre que anomenan pomposament *plassa* la gent del barri: dos costats los omplan l' iglesia y 'l cementiri; los altres dos unas quantas casas rónegas que 'l temps ja ha prés pe 'l seu compte.

Lo negre reixat de fusta del cementiri sembla que 'l deixin ajustat expressament pera facilitar lo pás d' algun qu' altre mort mal avingut ab aquell etern repós y freda quietut. Per demunt de la tanca, no gayre alta per cert, un espigat xipré refiat de la nit qu' entra, escarnint l' ossera d' algun gegant arrebossada ab la capa de vellut negre que serveix de cobrellit als morts, treu lo cap amenassador y feréstech esporuguint als que passan distrets per aquell indret sense senyarse ni resar pe 'ls difunts; y en lo recó que fá lo cementiri ab la iglesia s' hi veu arrambat lo llit dels morts senblant convidar als ofesos féntloshi d' escaleta pera que mes aviat pugan venjarse dels impíos fentne exemplar escarment.

II

La pau y sossego habituals d' aquell lloch se veyan torbats aquella vesprada per alguns anants y vinents que parlant bo y baix se encaminavan á la font de ca 'l Ullar.

D' un' hora lluny s' veya que no hi anavan per aygua. Tot aquell dia s' habia murmurat que si 's faria, que si 's diria... Vejam! Per lo que s' enrahonan ab tan misteri

sabrém abiat á que treuhen tantas anadas y vingudas y tan xiuxiuheig á cau d' orella.

—Fá un grapat de dias que li vaig al darrera inútilment—diu un á dos companys seus que venen ab éll—per tot arreu la só buscada, si, mes no la só trobada en lloch.

—Es que 's fon quan se veu perduda—li deya un d' ells—no hi ha pas perill de que l' agafem.

—Estich que ahir vá venir á cercar aygua.

—Diu que si, pus com mes vá més lleugera 's torna, lo cor me diu que s' esmunyirá també avuy—feu lo tercer.—

—No ho sé; nosaltres be ho provarém, y si cau á nostras mans poch li valdrán tots los diables per mes amichs que sian d' ella—replicá lo primer qu' habia parlat.—

—Ho veurem—ab tó d' incredulitat feren los altres dos acabant de passar.—

En aquell moment varen tocar l' oració que vá semblar lo toch de silenci pe'ls encontorns. Ja no passava un' ánima per la plassa quan la darrera batallada, lleu com l' últim gemech d' un agonitzant, vá perdres per l' espay deixant darrera seu una remor confosa com la dels plors retinguts dels que 's quedan.

III

Mentrestant la Susagna, qu' aixís s' anomenava la que 'l poble tenia per bruixa, tornava de Solanas ab un feix de garbons al cap, aturantse devant d' una de las primeras casas de la Sagrera, de pobre apariencia, composta no mes que de baixos y primer pis, ab duas solas overturas en lo frontis, portal y finestra ab portas cendrosas per l' intemperie del temps, y esberladas pel sol. Las parets eran sense arrebossar, y sols un ribet blanch al voltant de las overturas semblava representar l' engruna d'

alegria que de dins podia eixir á fora. Alsada á quatre vents, semblavan fugir de prop seu las altres casas de por tal volta de ser ullpresas.

Al arribant, una nena de cinch anys ó per aqui, va eixir á rébrela boy plorant.

—¿Que tens, Angeleta?— vá preguntarli la Susagna mentres deixava 'l feix detrás de la porta.

—¡Ay mare! Han vingut uns homes suara á veure si hi erau, y semblava qu' estessin molt enfadats. Després... —y 'l plor no la deixava dir.—

—¿Y t' han fet por aquests homes?—Vaja, no ploris. Després ¿que mes han dit?

—Ells, no pas res més; se n' han entornat. Pero quant han sigut fora m' he assegut aqui al portal boy esperantvos, y he sentit qu' una dona deya á un' altre passant pe 'l devant meu: «A n' aquesta y tot hauriam de cremar, posadas que hi som, perque ab lo temps també será bruixa com sa mare.»

—¡Ay pobreta! Deu te 'n deslliuri d' una mala anomenada. Si jo ho sapigués...—y en un arranch expressiu vá estrényerla en sos brassos, esclatant després en plors y cubrintla de besos.

—Filla meva—vá dirli un xich calmada.—Jo no vull... jo no moriré mentres no 't vegi gran y salvada del tot del terrible llegat del nom que 'm donan... pero si la meva trista sort es morir abans, si 'm matan com me tenen promés...

—Mare, jo no vull que us matin!

—Si ho fan, no 't recordis may més de ta mare. Vesten ben lluny; que per tot arreu trobarás algú que 's compadirá d' una pobra nena sense pare ni mare. Pero quan sias gran... si pots ferho...

La nena qu' estava plorant desconsolada la vá interrompre murmurant:

—Los mataré; y si no puch, com ja seré bruixa, 'ls faré patir.

—¡Pobreta! exclamá sa mare mitg rient d' aquella sur-

tida.—¿No sabs que no es cert que hi hagin bruixas? ¿No sabs que no mes es lo nom que dona la gent dolenta á las que com jo no han vingut al mon si no es per patir? Anem, Angeleta, no ploris mes, y á sopar: demá ja será un altre dia.

—No tenim gota d' aygua á casa.

—Mírat, donchs; tu encen lo foch, mentres jo m' arribo á la font.

—No hi aneu, tan vespre; ja no 'n beurem d' aygua. Si trovesseu aquells homes...

—Vaja, vaja; no tingas temor de res. Ja ben segur ningú se 'n recorda de la pobra Susagna. De cop torno á ser aquí, anem.

Y agafant lo canti surtí de casa seva ajustant la porta y resant de baix en baix l' oració que en aquell moment senyalavan.

IV

Pera fer mes dret vá passar per la plassa.

Al ser al devant del cementiri vá cambiar lo canti de ma pera poder fer ab la dreta *en nom del Pare*.

La Susagna era una dona de mena baixa, anava pobrement vestida, esparracada, esllanguida, sense mocador al cap mostrant quatre brins de cabell com lo cánem sostinguts en castanyeta per un tronquet de bruch en comptes de boixet. De faccions fortament pronunciadas, un bon xich barbuda, de pell morena, arrugada, aixuta, semblava al primer cop d' ull una vella al darrer cremelló; pero en sa mirada, y sobre tot en sos actes s' hi notava una energía á prova de sufriments y pesars: ells al passar no habian conseguit res mes que deixar en son rostre algunas arrugas y lo cos arraulit baix lo seu pes als cinquant' anys escassos, més son esprit se mantenia enter, tot jove encara.

Bo y passant, un plech que 'ls llabis li feyan y que do-

naba á tota sa fesomía una sombra d' amarga ironía, vá pronunciárseli mes de lo que pel seu seguit ho era al sentir que una vehina deya á una criatura tot fentla ficar á dins de casa seva.

—¡Senyat, y digas Jesús, Maria, Joseph, que passa la bruixa!

—Deu la confonga—feu un altre bordegás que prenia la fresca en mánegas de camisa á vora 'l portal.

La velleta acabá de passar y quant ningú podia véurela ni sentirla per haberse ja acabat las casas, duas llágrimas li lliscaren rostre avall, llensá un sospir y apressurá 'l pas.

V

Mes, aixis que 's disposava á pendre la baixada que conduheix á la font feu un xiscle esgarrifós y caygué rodona.

—Ja la tenim, ja la tenim,—exclamaren á cada banda del camí mentres estiravan desapiadadament una soga ab un núS escorredor que estrenyia 'l coll de la desventurada Susagna, qu' ab prou feynas podia cridar

—¡Pietat! ¡M' ofego!...

—Ara las pagarás plegadas, mala bruixa;—bruelá un dels de la colla fent rebótre 'l cap de la pobre vella contra cada pedra que trobava al seu pas,—ja t' ho vaig dir que me las pagarias totas las tevas malifetas... ¿Me coneixes? Soch lo pare del albat qu' han senyalat abuy. Oh! jo no hagués escoltat á ningú encara fora viu...

—¡Mateula, mateula!—se sentia cridar per tots cantons, mentres la pobre Susagna estaburnida, devallava la pedragosa pendent arrossegada per aquella colla de butxins que 's gosavan en allargarli l' agonia, y responian als seus ja apagats gemechs d' angoixa ab descompostas riallas y xisclets.

En sent á baix, tot' ella sagnant, encara tingué prou

forsas pera redressarse en un moment de repos que li deixaren, y una forsa instintiva li feu portar las mans al coll pera afluixarse la soga que la escanyava.

Al notar consemblant acció cridaren á la una moltas veus:

—¡Qué s' escapa! ¡Que s' escapa! ¡Mateula!

—¡Espereus un moment!—se sentí dominant una veu, y una má robusta s' apoderá de la soga y d' una estrevada feu tombá á la vella per terra.

—¡Mateume d' una vegada!—ab veu débil proferí la bruixa.

—Susagna,—digué l' que aguantava la soga.—Susagna ¿me curarás á la Mercé?

—Sino n' tinch cap culpa de que estiga malalta.

—Si que n' hi tens: ella be ho diu.

—Que sab l' angelet de Deu! A la seva edat se diu no mes que 'l que s' sent á dir: no la cregueu.

—¡Qué no la fás patir, mala bruixa?

—¡Deu meu! Us' ho juro: soch ignocent...

—No n' sortirás pas, Met, de bonas en bonas—murmurá en tó de burla un del seu costat. Lo pare de la Mercé, cegat per l' ira y com imbuhit per aquellas paraulas del seu company esclamá.

—¡Minyons, enceneu la foguera!

VI

A l' ordre donada pe 'l capitost improvisat d' aquella trepa respongué un alarit general acompanyat de diversos mohiments y al instant una viva resplandor iluminá l' escena que fins allavors la nit ja entrada habia amagat ab son misteriós vel.

La foguera anava prenent peu caragolantse sas flamas com á serpents que cercan en l' ayre un cos pera enroscarse, y produhint una remor confosa com l' udol d' algun monstre acompanyat d' espetechs y guspiras de la

llenya verda. Aquellas caras que no espressavan sino l' odi y la venjansa, enrogidas per la viva resplandor de la foguera, que 's destriava sobre un foch ingrat vert obscur, feren caure las alas del cor de la desgraciada Susagna que ben segur en aquell moment debia recordar las paraulas que poca estona avans li deya sa ignocenta filla.

Y allavors fou quant la desventurada dirigint una mirada imploradora de pietat á tot lo seu voltant esclatá en plors, s' agenollá devant del seu butxí y esclamá al fi ab veu conmovedora:

—¡Perdó! ¡Pietat! ¡Soch ignocenta!

—Deixarás estar á la Mercé, després d' haverla curada, sense ferla patir maymés?—interrogá implacable y sens fer cás de lo qu' ella deya.

Us' juro,—contestá la Susagna—que no he fet patir á ningú; us' juro que no soch bruixa.

Una forta estrebada vá interrompre sa súplica, y al mateix temps una sobtada escalfor donantli de plé en lo rostre li feu esclamar horroritjada tot fent esforsos pera enretirarse.

—¡Perdó! Per' mor de Deu no m' cremeu! ¡Qué fora de la filla del meu cor? Si, us' curaré á la vostra, pero no m' mateu!...

—Que mori! que mori!—cridavan tots mentres tant, ménos lo pare de la Mercé, que sense fer gens de cas de la cridoria replicá dirigintse á la bruixa.

—M' ho juras en nom de Deu que la curarás?

—Si, us' ho juro en nom de Deu, y de ma filla y de lo que més he estimat al mon...

—Donchs, vina! No tingas por de rés,—afegí notant que s' extremia al sentir las enrogalladas veus d' aquells monstres que de totas passadas volian aprofitar la foguera feta.

—Que mori cremada la bruixa—repetian tots.—

—Tots enrera—cridá ell ab veu de tró.—Lo qui la toqui d' un sol cabell ne dará compte la foguera. ¡Enrera us' dich!

—Qué hi vagi ell y tot, lo Judas, qué s' ha venut á la bruixa! ¡Qué morin tots dos!

Y alguns més atrevits se dirigian per executarho al grupo que formavan lo pare de la Mercé, dret, alt, nervut ab los punys closos y desafiant ab la vista á tota aquella gentussa ab la pobre Susagna mitg desmayada, de genolls á sos peus, ab las mans plegadas, esperantho tot d' aquell home que suara suposava sense entranyas, pero que per sa ditxa havia sabut qu' era pare.

Un suau oreig avivava á cada punt la flamarada de la foguera que llensava unas bellas glopadas de fum que s' quedava á claps á claps entre l' brancatge dels pins y alzinas del vol com si li dolgués anarsen dret á munt sense presenciar aquella terrible escena.

VII

No l' haurian passada pas gayré bé ni l' un ni l' altre á no haver espargit aquella volada de corbs una parella de mossos de l' Esquadra qu' arrivaren á temps pera impedirho, y que lograren imposar terror á tots aquells cors de bronzo y comunicárloshi lleugeresa á las camas no més qu' etgegant un tret en l' ayre.

L' agutzil y uns quants regidors que seguian de prop als mossos se reuniren allavors ab ells, s' apoderaren de la Susagna prenentla per morta, y del seu defensor que no feu resistencia de cap lley, entornántsen tots plegats cap á la vila.

No obstant, pel camí no deixaren pas de llambregar á una y altra bandada de carrer, tementse una mala passada d' aquella gent fanática y supersticiosa. Sort de la sort de no tenir de móures d' aquell mateix barri, y ser pochs los carrers per ahont debian passar, perque las intencions dels vilatjans no eran pas gayre bonas, y pot ser haurian probat de pendre á la bruixa de mans dels mossos y tot.

En l' Hospital, per aquell temps hi havia la presó de vila: allá, donchs, s' encaminaren tant pera curar á la Susagna y guardarla de las urpas d' aquellas feras, com per mes seguritat del seu defensor á qui suporaren cómplice d' aquells amotinats ó pitjor encara. No 's va pensar ni un moment, la veritat sia dita, de castigar la bruixería de la Susagna, com alguns després varen fer corre.

Al endemá los mateixos mossos conduhian á la Susagna á la Casa de Caritat de Barcelona, ahont morí al poch temps sense saber rés de l' Angeleta, que no trobaren en part del mon no obstant y haberla demanada sa desconsolada mare, que diu que moments abans de morir repetia anguniosa.

—Deu meu, feu que no reculli jamay lo llegat que li deixo.

Y després ningú 'n va saber rés tampoch, pero dihemho tot: morta sa mare ¿qui habia de pensar ab ella?

Tan es aixis que passats alguns mesos d' aquella mort lo poble ja no 's recordava ni de que mare y filla haguessen existit. Solzament que com no 's podia estar sense una bruixa ó altre, varen escullir entre las vellas la que 'n feya mes fatxa, y aquella va ocupar la vacant...

SEBASTIÁ FARNÉS.

Á CATALUNYA.

«Cor unum et anima una.»

COBLES ENDRESSADES Á MON VOLGUT AMICH LO TRIAT POETA EN FRANCESCH MATHEU.

VIVA Deu, qu' es cosa trista
que 'ns haguem tots de partir
qu' essent tots d' una nissaga
visquem tots com enemichs!
¡Forasters que així 'ns malmenan
Deu los vulla..... no ho vull dir!

No es tasca prou honrada
ni tampoch d' homens de seny
fer que 'ls fills de nostra terra
s' abrahonen ells ab ells,
com si fossen gats y gossos
sense cor y sens cervell.

Avuy que 'l pa 'ns escasseja,
may s' havia llensat tant!
com llopades famolenques
tots se fan passar la fam,
per matarla menjarien
sanch y fetje de germans.

«Cadescú pense com vulla»
tots los jorns sentim á dir,
mes ab negra hipocresía

si un hom descantella un xich
ab fiblades verinoses
lo bescantan cent partits.

¿Per quín fí semblant fal-lera?
Qué se 'n treu de tot aixó?
Que la sanch se 'ns torne aygua,
que s' esborre l' avior
y entremitx de tantes bregues
tots perdem la germanó.

¡Pobra Pátria sens patricis!
¡Pobra mare sense fills!
Bandolers la saqueteyan
l' endogalan folls butxins
y ab banderes enllordades
son trist dol van escarnint.

¡Que 'n faria de bon veure
arbolar un sol penó
lo sagrat penó de Pátria
sobre un munt de nostres cors!
¿Per qué, donchs, no hem de aplegarnos?
¡Cors á l' obra! ¿Per qué nó?

No volguem aná á les fosques,
sapigám cap hont aném;
caminar á les palpentes
pot donarnos molt mal temps:
qui no 's vol rompre la testa
obre lluny y estigue atent.

L' unïó sols fa la forsa,
prou que ho sab be cadescú;
si voleu matar un poble
dividirlo, y es segur;
mes si tots volem salvarlo
fem d' amor ben fort lo nus.

Tinguém Deu y tinguém Pátria,
tinguém llengua y tinguém seny,
tinguém honra y tinguém feyna,
tinguém furs y tinguém lley:
lo demés tot son falornies;
¡via fora 'ls bandolers!

Via fora 'l que 'ns trosseja!
Vaje al diable! lluny, ben lluny!
De partits fugímne sempre
hont sols l' odi s' hi rebull,
y cantem d' una coblada
com si tots fossem sols un

¡Visca sempre Catalunya!
Visca sempre unida y gran
y com fills de bona mare
visquém tots com bons germans
y beguém per la concordia,
y beguém pels catalans!

TERENCI THÓS Y CODINA.

14 de Janer de 1881.

LO FADRÍ ARGENTER

(A mon estimat amich lo jove artista D. Joseph A. Trias).

No es d' avuy.

DEL barri de la Rivera
só 'l fadrí que es més gat vell;
á casa 'l mestre Parera,
l' argenter de més estima,
faig anar la serra y llima,
estenallas y cisell.

Lo bon mestre no trevalla
perque ja 's torna vellet,
jo l' hi faig bona llimalla
y acavo las obras finas,
jo despatxo á las fadrinas
y també 'ls hi faig l' ullet.

Seguint á la usansa antiga
trevallo al portal cofoy;
á dins de la rebotiga,
en una alta capelleta
tenim la imatge perfeta
del argenter Sant Aloy.

Quan lo sol daura la terra
ja emblanqueixo en la fornal
ó be trepant ab la serra
faig sivellas florejadas
ó acavo creus esmaltadas
per un bisbe ó general.

Lo bon mestre, com m' estima
y 's lleva de bon matí;
á la estellera s' arrima
y somriu de bona gana
quan veu un' obra galana
que ha sigut feta per mí.

Ell s' assenta á la cadira
de baqueta, satisfet;
y com jo trevallo 's mira
y ab la perruca posada
me conta alguna passada
de quant era jovenet.

Me parla de travalls destres
qu' havia fet per la Seu,
de custodias y obras mestres,
de cálzers y reliquiaris,
de mangalas per notaris
ab las gregas de relleu.

Me diu que l' argentería
va ser l' art més bell y ayrós;
y que en son temps hi havía
fadrins de tanta destresa,
que fins en terra francesa
admiravan sos primors.

Fins los reys no 's desdenyavan
d' ostentá 'ls trevalls d' assí;
las marquesas rumbejavan,
molt satisfetas y hermosas,
collarets de diamants rosas,
de esmeragdas y saphí'.

Imitant naturalesa
l' art era més esquisit,
y lluhía la pagesa
la estirada arracadeta,
figurant una branqueta
quan encare no ha florit.

Y 'l mestre ab goig enrahona
quan me conta ab desitj gran,
que 'l virrey de Barcelona
l' hi comaná una vegada
una espasa cisellada
per regalá' al duch de Ruan.

Hi havía una serp estranya
d' or, que servía de pom;
més avall, l' escut de Espanya
voltat d' eura y d' olivera,
entre fullas de palmera
que enllassavan lo seu nom.

Y 'm diu que 'ls rectors y 'ls frares
l' hi compravan lo millor;
y que las beneytas mares
quan enjoyavan las fillas,
si eran ricas y pubillas,
l' hi deixavan un sach d' or.

Paraments de nuviatjes
n' arreglava cent cada any,
y á la gent de tots llinatjes
de bon grat acontentava,
é incansable trevallava
ab bona afició y afany.

Jo sentintlo, m' hi daleixo
y la feyna faig milló';
y pico y llimo y puleixo
y fonch or y plata bona
y faig cadena bufona,
aglans, bagas y engastó.

May conech á la tristesa,
no 'm fan por calor ni fret;
al estiu, fornal encesa,
y al hivern de bona gana
canto una cansó galana
per está alegre y distret.

Per Nadal, cants d' alegría,
cansons d' amor per l' Abril;
y pel Maig, la melodía
dels pinsans y cadèrneras
tenim per veus falagueras
de passada més gentil.

Quan venen noyas granadas,
¡ay lo cor, quin batega'l
si 'ls cordo las arrecadas
y ellas miran traydoretas,
lluhen mellor las pedretas
perque 'm tremola la má.

Si venen tranquils pagesos
de cullitas los parlém,
y als cavallers y burgesos
retrayem los mellors dias
y ab los caps de confrarías
de professons conversem.

Quan foném llis y escomilla
y 'n trayem un pá ben gros
de lliga bona y senzilla;
lo mestre fa una taulada
y convida á la vesprada
tots los seus trevalladors.

Y bebem contents sens treva
y 'l mestre riu á desdí,
y sento en l' ánima meva
una secreta alegría
que 'm fá benehir lo día
que 'm vaig posar per fadrí.

L' endemá torno á la feyna
més alegre y falaguer;
per la mola passo l' eyna
y faig joyas primorosas,
y canto cansons ayrosas
com á bon fadrí' argenter!

ARTUR MASRIERA Y COLOMER.

LA BOIRA.

Humida, freda y baixa
la boira arreu s' estén:
dels núvols, bòrda filla,
s' arrastra sens' voler
per sobre de la terra
al rebutjarla 'ls cels:
per' enlayrars' li mancan
las alas que l' áu tè;
per' enllotar, li sobra
la baba de mil serps,
y pera dels mals dóldrers',
de llágrimas careix.
Sa humitejant besada,
fa tremolar de fret;
sa densitat informe,
esglaya 'l pensament
y sa espessor feixuga
la llum del sol detè
y en una nit eterna
sens' lluna y sens' estels,
condempna al mòn á viurer
fins que la escampa 'l vent!

. . . . . .

Tal es l' *error:* sa boira
nos priva véure' l' cel:...
lo vent qu' ha d' esbargirla,
¿per qué no 'l móus, oh Dèu?

JOSEPH M. VALLS Y VICENS.

Barcelona, y Desembre de 1880.

REVISTA LITERARIA.

FEBRER

AQUEST mes sembla que hagi sigut dedicat al teatro. La calma que á Romea s' hi observa es compensada pels demés teatros ab una activitat digna d' aplauso. S' han anunciat: *Una nit de Carnaval*, pessa en un acte de don Enrich Franco; *Lo punyal del fratricida*, drama de Boix y Serrano; *Tot lo que brilla no es or*, comedia bilingüe de D. J. Adriá Carbonell; *Parents de la dona*, comedia de D. Joseph Barreda; *Lo Rey de la broma*, sarsuela de D. Joseph Lasarte; *Dotzena de frare*, sarsuela de D. M. Palá y D. M. Busquets; *Las noyas del Poble Sech* y *Lo somni d' or*, comedias de D. Salvador Cort; *Lo vigilant de l' Esplanada*, de D. Leandro Soto; *Un bateig á cops de puny*, de D. Jaume Molgosa, y *L' as d' oros*, sainete de D. Joseph Lassarte.—Ademés han sigut aprobadas per la censura *Lo mas perdut* y *Un misto*; presentat al teatro Catalá lo sainete *La Sonámbula* y D. Manel Ribot y Serra está escribint un drama lírich ab lo títol *Vida per honra.*

La Societat «Lo Rat-Penat» de Valencia ha publicat ja lo cartell pera 'ls Jochs Florals d' enguany; la Societat Literaria y de Bellas Arts de Lleyda ha publicat lo cartell del certámen que deu celebrarse lo 12 de Maig vinent, y s' ha publicat també la convocatoria al certámen overt per la Real Academia de la Historia de Madrid pera contribuir á las festas del centenari de Calderon. Altres certámens hi ha overts, pero no 'n donem compte ó bé perque ja 'n donárem en la Revista anterior, ó bé perque no serveixen molts d' ells á nostre objecte per haber estat escluida d' ells la llengua catalana.

Las societats catalanistas han continuat donant conferencias sobre punts interessantíssims y variats: á la Associació Catalanista d' Excursions Científicas, D. Heribert Mariezcurrena desenrotllá lo tema *Fotografía aplicadá á las Excursions;* D. Lluis M.ª Soler, *La marina catalana á la edat mitjana;* D. Valentí Almirall, *Quin es lo carácter catalá*, etc.; y á la Associació d' Excursions Catalana don J. Martí Turró en diferents conferencias ha continuat desenrotllant lo tema vastíssim *Curs d' Astronomía popular.*

Nostra Revista no pot menos que plányers de la escassedat d' obras publicadas, puig sols pot donar compte del primer volúm de la Biblioteca llemosina, *La Gatomaquia valenciana*, poemet burlesch, per Mossen Bartomeu Tormo; lo calendari llemosí, Lo Rat-Penat, y d' un tomo de versos titolat *Divagacions.*

En l' espay d' aquest mes ha sortit un nou periódich catalá, *La Tramontana*, y se 'n han anunciat dos mes; *Lo dir de la gent* y *'L Senyor Canons.*

Finalment s' anuncia la organisació d' un coro pera donar á coneixer á Manila los cants del inmortal Clavé; lo concert anunciat per la Associació Musical Catalanista tingué l' éxit que era d' esperar, y l' exemple donat per aquesta societat ha sigut seguit per altras societats y casas particulars, de manera que no ha passat se pot dir ni un dia sens haverhi á un lloch ó altre alguna vetllada ó concert.

SUMARI

Francesch Barado y Font.	Céssar á Catalunya.	41
Sebastiá Farnés.	Recort histórich	60
Terenci Thós y Codina.	Á Catalunya.	70
Artur Masriera y Colomer.	Lo fadrí argenter.	73
Joseph M. Valls y Vicens.	La boira.	78
	Revista literaria.	79

Imprenta de la Renaixensa, Xucla, 13.—1881.

LA RENAIXENSA

COSAS PASSADAS,

QUALS RECORTS S' ESBORRAN

Barcelona de 1827 á 1843

PRÓLECH, Ó LO QUE SIA.

A poch temps que ab un títol molt semblant á lo que deixo escrit, publicá LA RENAIXENSA un llibre, que son autor, lo conegut lliterat En Antoni Bofarull, digué haberli sigut, en certa manera, inspirat per los notables articles que, intitolántlos «Memorias de un setenton,» havia també publicat, feya poch, en la «Ilustracion española y americana» lo distingit escriptor tant conegut ab lo pseudónim de «El Curioso parlante.»

Y afegia lo dit primer lliterat, que si s' havia determinat é escriurer aytal llibre, no era sens tenir quimera de que lo perjudiqués la comparació del assumpto ó del lloch, fentlo semblar petit al costat del que fet havia lo verídich y minuciós narrador de Madrit.

Donchs bé: també á mí me ha ocorregut una cosa pa-

rescuda; puig lo llibre publicat per En Antoni Bofarull m' ha inspirat la idea d' escríurer aquesta coseta que veurá qui s' aconhorte de serne llegidor: pero sápiga aquest, y sápiga tothom, que si l' autor de las «Costums que 's perden y recorts que fugen» nos diu tenir quimera de que son llibre sembli petit al costat de las «Memorias de un setenton,» molta mes ne dech tenir, y 'n tinch jo, de que encare mes de lo que ho es en cantitat, sembli mes petita en calitat aquesta apuntació, que lo llibre del dit En Antoni Bofarull.

Mes com axí com á aquest un llibre, me tenia demanat temps ha lo Director de «La Renaixensa, que li escrigués *quelcom*, y aixó ningú podrá dir que no ho siga; y com, per altra part, lo mateix autor de las «Costums que 's perden» diu que «tant de bo de Deu que son atreviment tingués imitadors,» deixats los escrúpols á un cantó, aquí van presentadas com á quadros disolvents y tals com rajan, las «Cosas que passan, quals recorts s' esborran.»

I

UN CAPITÁ GENERAL.

Vaig venir al mon en Barcelona en los últims temps de governar allí un capitá general de molta nomenada. Poca cosa, per tant, ne podria dir de observancia propia, pero me servirán los recorts que tinch de lo que n' havia sentit contar á alguns amichs de ma familia y parents de mes edat.

Deyan, donchs, qu' era molt gran lo terror que havia inspirat á Barcelona aquell general, y que no era sens fonament, puig apar que lo tal Senyor se mirava molt poch en dictar las ordres mes duras y estranyas, que solian ser executadas encontinent.

Entre altres dels fets que recordo haver oit referents á aquell bon Senyor, n' es un l' haver donat ordre á la policía que tenia, de tallar las quas de las donas que las portessen penjant, per los carrers, inseguintne una moda

que s' havia comensat á introduhir; axi com de arrebassar del cap dels homes que las portavan, las primeras *cachuchas* que la moda francesa comensava també á aclimatar.

Axi mateix maná en certa ocasió que totas las botigas tinguessen las portas tancadas en los dias festius, sense fer distinció de cap mena; y de això, sí, que me 'n recordo jo, puig tenint uns parents en una botiga del carrer del Carme, qual casa no rebia claror mes que per la porta del dit carrer, estavan aquells dinant ab llum á la una del mitjdía de un diumenge en que ab la meva mare (Q. A. C. S.) los varem anar á visitar.

Moltas eran també las estranyesas menys trascendentals que d' aquell subjecte se contavan; y á mes de algunas que 's trovan ja consignadas per varios escriptors, com la de fer despertar la sua esposa per una banda de tambons col-locats prop de la arcoba hont dormia, y de haver fet passar per llarga estona abocat sobre un orinador á un empresari del teatre de Santa Creu que no havia fet desapareixer aquell lloch tan prompte com manat li havia, recordo haverne sentit contar algunas d' altres á ma familia, que per sí mateixos havian tingut ocasió de observar alguns de sos membres.

Consistia una de las estranyesas á que 'm refereixo, en que havéntseli encabritat al general de qui parlem un cavall que montava, al passar per devant de una banda de cornetas que tocavan marxa, al arrivar á son palau lo féu lligar á una reixa del mateix posántli al costat uns trompets que rellevantse estigueren bufantli prop la orella lo instrument per llarga estona, fins que 'l van arrivar á aturdir y aturrullar.

De l' altre ne fou víctima, encare que lleujera, relativament, un cisteller que hi havia per las voras del Born, al qui apar li deyan «lo cisteller del Rey» perque li havia donat aquell títol Ferrant seté pera premiarli lo present que li havia fet quan estigué á Barcelona, de un vas travallat de son ofici ab tanta habilitat que permetia om-

plirlo de aigua sens que 's bessés. Fou lo cas, que lo general de qui parlem va encarregar al dit cisteller un bressol de vimets y jonchs que fos cosa bona: féulo lo menestral, y quan joyós aná é portarlo al palau, sembla que al rebrer lo recado lo general sortí á son encontre, y ab la espasa núa empeitá lo pobre cisteller escalas avall dihentli que si no fujia del seu devant, faria trossos d' ell y del bressol.

Y puch assegurar que 'l tal bressol era cosa molt notable pera aquell temps, puig adquirit per los pares del que aixó escriu, que ab tal ocasió oiren del cisteller la relació de lo ocorregut, fa molt pochs anys que rellegat en una golfa desaparegué entre las runas de unas obras que se hi feren.

Aquell home, empero, que tanta por feya, no deixava de tenir per aixó algunas estonas de bon humor, y en lo consulat de Russia, ahont concorria ab alguna freqüencia, lo propi que 'l pare del que aixó escriu, que ocupava llavors en lo comers de Barcelona un lloch un tant distingit, se 'l feya objecte de algunas brometas, que per cert quadravan molt poch ab lo posat tan ferreny ab que fora de allí se presentava.

II

LA ESTÁTUA DE FERRAN VII.

Per aquell temps fou que s' erigí en la plassa *de Palacio* y prop la porta de aquell edifici una estátua de bronse de Ferran VII, rodejada de un jardinet en que hi havia plantats alguns baladres y oliveras; y com en lo basament que sostenia la estátua hi estarian representadas, á lo que colejesch (puig ne tinch molt confús lo recort) algunas gavellas de blat y algun cep ó brancas d' ell ab rahims, com á símbol de la abundancia que portavan la pau y lo paternal govern del *desitjat;* y com així mateix la dita estátua de aquest signés ab lo dit lo cantó en que 's trobava lo baladre (arbre poch saludable com es sabut), su-

posava la gent que volia dir lo Rey ab tal positura: «Si no 'n teniu prou de pa, vi y oli, aquí teniu baladre.»

Poch temps estigué, empero, aquella estátua en son lloch, ja que los cambis polítichs que s' operaren la feren desapareixer á mitjans de 1835; y lo general que havia presidit á sa erecció, degué sortir de Barcelona, no sens correr sa vida algun perill, y rebrer de una dona, que diguéren ser la viuda de altre de las víctimas de aquell, una tremenda bofetada prop de la Creu-cuberta.

III

LA MISSA DEL GALL.

Los que no han aconseguit, com solem dir, los temps que precediren á la supressió dels Regulars en 1835, no poden tenir una idea exacta de lo qu' era la nit de Nadal en aquella época.

Ja de molt temps avans de arrivar tan assenyalada nit, los parents y amichs se concertavan per anar junts á las *matinas* y subsegüenta *missa del gall* y se disposavan los preparatius pera celebrar ab gran gaubansa tan gojós aconteixement.

Provehits de fanalets, perque los fanals d' oli de aquella época no cremavan totas las horas de la nit, se dirigian ab gatsara, grans y xichs, cap á alguna de las moltas iglesias de frares y monjas en que, á mes de las parroquias se celebrava lo naixement del bon Jesus, y allí se assistia per llarga estona á las cerimonias que s' hi feyan, que en alguns dels dits convents anavan acompanyadas de certs detalls menos solemnes, y fins podriam dir un tant impropis, si no 'ls haguessen disculpat la senzillesa y bona fé que de part de actors y espectadors generalment hi presidia.

Los cants de la comunitat en aquellas horas de nit, las tonadas populars que sonavan los órgans, las voladas dels aucells que 's deixavan anar en los presbiteris, las grans alimarias y fins los rastos de *neulas* de colors ab que 's

decoravan moltas iglesias, constituhian un verdader plaher pera los concurrents, que 'ls feya oblidar lo fret y lo fanch que molts anys havian de soportar pera assistirhi.

A la sortida, s' acostumava anar á casa dels forners á cercar la coca ab oli y sucre que en semblant dia acostumavan regalar á sos parroquians; y al arrivar á casa quan comensava á clarejar lo dia, se solia fer un bon esmorsar pera desquitarse del dia de peix y dejuni que precedeix á tan assenyalada festa.

IV

DEVOTS, CONFRARES Y CONFRARESSAS.

Vestit de negre, ab un manteu d' color de ala de mosca, ab un barret, si es no es, de teula, pero més semblant als que duhen are que als que portavan avans los capellans, per lo overt de sas alas, y muntat en una mula guarnida també de negre, anava á la entrada de fosch per las cantonadas tocant una campaneta y mormulant paraulas, no sempre intel-ligibles, lo á qui lo comú de la gent anomenava lo «Devot, confrares y confraressas.»

Y era perqué ab aquestas paraulas comensava en cada cantonada la arenga que comenada tenía, arenga que repetía tantas voltas quantas eran las confrarías á que pertenyía lo difunt ó difunts pera quins havia pujat á cavall de la mula; y consistía en comanar als respectius confrares preguessen pera l' ánima de aquell difunt ó difunts.

V

LAS CORTINAS NEGRAS.

Mentres lo negre cavaller de las confrarías cumplía son encárrech per los cantons de la ciutat, la familia del difunt, qual ánima comanava aquell á las oracions dels confrares, solía anar al Hospici (que no era costum llavors dirne, com are, la Casa de Caritat) á cercar tantas

cortinas negras com balcons tenía la casa habitació del dit difunt, y en quals balcons se col-locavan aquellas cortinas, com á senyal de que en la casa estava algú de cos present.

Apar que aquell benéfich establiment havía cercat en semblant servey un arbitre pera aumentar sas entradas, calculant molt be que no sería probable que cab particular volgués tenir propi tan trist objecte, y contant sens dubte, com devía contar, assegurat per la autoritat lo monopoli de tal servey.

L' empleo de semblants cortinas y l' ofici de «Devot, confrares y confraressas» cessaren al ocorrer la invasió del cólera morbo en 1834, per ordre de las autoritats, com á mida dirigida á mimvar lo pánich per la epidemia produhit; y no 's va restablir apres, per haver sobrevingut al poch temps conmocions políticas que donaren altre giro á las costums é ideyas dels Barcelonins de aquella época.

VI

PASSAR BORIA AVALL.

Una sola vegada tinguí ocasió de presenciar tan repulsiu espectacle. y es molt probable que aquella sería la derrera també que l' oferiría la comptal ciutat.

Era jo molt nen y me portava de la má un criat acompanyantme cap á estudi, que hi anava al carrer de Mercaders; y com vivian mos pares en lo carrer d' en Raurich, y no estava oberta, com es sabut, la continuació del carrer de Fernando pujavam per lo del Call, y atravessant la plassa de S. Jaume, bastant més xica que are, y la Llibretería, al arrivar á la Baixada de la presó, hont en aquella data hi havía lo edifici que de tal servía, varem veurer una munió de gent, entre la que se distingían los barrets ab escarapetla dels mossos de la Escuadra.

La curiositat, en aquella edat tan natural, me feu tirar del bras del criat pera acostarme á veurer lo que aquell

aplech de gent originaria, y vas observar en mitj d' ell un home á dalt de un ruch ab la camisa cayguda sobre 'ls brassos, ensenyant pit y espatllas, ab un rétol de cartró devant del primer y ab los peus lligats ab una soga per sota la panxa del ruch.

La comitiva se va deturar, y despres de haver lo nunci sonat la sua trompeta y pronunciat algunas paraulas, que venían á esser un extracte de la sentencia, una persona, que per ma curta talla, no vas poder veurer, un home que m' digué lo criat era lo butxí, ab una fusta com una pala de jugar á pilota li va mesurar las espatllas, no se cuantas vegadas. Despres se va torná á posar en marxa la comitiva, y com apar que la Boria era carrer per ahont devían passar aquells á qui tal cástich se infligía, per aixó se deya á tan repugnanta cerimonia, com he dit: «passar Boria avall.»

VII

LA CREMA DELS CONVENTS.

Havía ja passat lo primer «cólera», (que pera mí, no havent esperimentat cap desgracia en la familia, va esser una temporada molt cómoda y agradable) y m' havían tornat á posar lo jou, trovantme ja de intern en un col-legi, quan un dia de festa en que havíam sortit á passeig, al retornar vejerem que la gent se posava á correr per los carrers, y los vehins á tancar las portas de las suas casas.

No cal dir si nosaltres correrem també, y trobantme jo prop de ma casa, me vas estimar més quedarme en ella que tornar al col-legi, com se poden figurar los llegidors.

Allí, desde 'ls balcons que donavan al carrer d' en Raurich, veyam passar corrent per lo carrer de Fernando, ab grans crits y abalot las turbas que venían desde la *plassa de toros*, hont, com es sabut, comensá lo motí ab ocasió de la mala qualitat de las bestias que hi sortiren; y al poch temps várem veure destacarsen alguns grupos

que entrant per lo nostre carrer se dirijiren cap al carreró de la Trinitat hont está la porta xica del convent de *Calsats*, mentres que altres embocant per lo carrer «del vidre» se dirijian á la porta xica també, que allí tenia lo convent de Capuchins, hont se troba avuy la «Plassa Real» comunicantse luego los dos grupos per lo carrer «de las Euras» que entre los dos mitjensava.

Figures lo llegidor lo tripijoch que allí passariam los vehins que s' trobavam entre aquells dos punts, sobretot quan vejerem que alguns indivíduos de las turbas se n' entravan en un forn de allí prop y sortian carregats de fugots ab que tractavan de cremar las portas dels dos convents esmentats.

Sort várem tenir de que algunas personas, que no sé quina mena de influencia podían tenir sobre 'ls amotinats, los hi féren reveure los perjudicis y desgracias que se originarían á una barriada tan encaixonada entre dits convents, y váren desistir de son projecte.

Patrullas de «urbanos» vingueren apres á rondar per allí, y durant la nit sortiren molts dels frares, refugiantse en las casas vehinas.

Lo essent-demá sapiguerem que en altres punts de la ciutat las cosas no havían passat tan tranquilament, pera dirho així; que los assessinats, lo incendi y la devastació regnaren sense cap mena de repressió per moltas horas, causant gran nombre de víctimas humanas, y arrebassant al art, pera convertirlos en cendras, una munió de objectes de inapreciable válua, ó posantlas en mans de vils logrers pera anar apres á enriquir las bibliotecas y museus en estranyas vilas y ciutats; que lo convent de S. Joseph, hont está avuy la plassa mercat de aquest nom, fou lo primer que incendiaren; y que luego seguiren, lo magnífich de Sta. Catarina, hont hi ha també altre mercat; lo de S. Agustí, qu' es avuy parroquia; lo de Trinitaris descalsos hont es avuy lo gran teatro del Liceo; lo de Carmelitas, hont ha estat fins are pochs anys la Universitat; y alguns altres.

Y fou tant lo esparverat que restá lo vehinat de resultas de aquellas terroríficas escenas, que á cada dos per tres se reproduhia una alarma, corría la gent y las portas se tancavan.

A una de aquestas alarmas doná lloch un fet tan senzill com lo haver untat ab aygua-ras y ences una rata que agafáren los fadrins del pastisser mallorquí establert en lo dit carrer de Fernando que tanta boga conseguí més endevant, y que tenía lo travallador en lo carrer dit de las Euras, en uns petits casinyols, precisament situats hont avuy está la fonda de Catalunya. L' animalet buscava, com era natural, una casa en que ficarse, en lo carrer primerament dit, y los vehins feyan per manera de que no fos la sua, per lo verdader perill que de altre modo corrían; y com alguns comensessen per aixó á tancar portas y á cridar, los qu' estavan més lluny é ignoravan la causa, anaren tancant també, y així se propagá fins á barris de aquell molt distants una alarma que tan senzill fonament solsament tenía.

VIII

MORT DEL GENERAL BASSA.

Passats alguns dias de la crema dels convents (onze, puig va esser lo 5 de Agost), restablerta aparentment tan sols la calma, tornava ja jo á esser al colegi del *carrer nou* y estavam dinant, quan sentirem gran avalot y correrem tots al balcó pera veurer qu' era.

L' espectacle que á mos ulls se presentá no se m' ha esborrat ja may de la imaginació, y encare m' sembla que veig venir aquella turba composta de xicots desarrapats, donas escabelladas y homes ab armas de tota mena, encesos de ira y calor, alsant un núvol de polsaguera y rodejant un bulto que alguns arrossegavan al cap de una corda ab la cridoria y abalot més infernals.

Las veus de aquella turba, més que la vista, nos informáren de que aquell bulto que arrossegava era lo cos del

general Bassa, enviat per lo Capitá general Llauder pera castigar los autors dels fets del dia de S. Jaume. ¡Tant era lo desfigurat que estava aquell cos per los cops, las feridas, la sanch y la pols, densá que los amotinats que havían entrat en lo Palau, pujant per la tribuna de la iglesia de Sta. Maria, en comunicació llavors ab aquell per medi de un pont que passava per sobre lo Fossar de las moreras, lo mataren ab un cop de pistola y lo tiraren de dalt á baix del balcó.

Al essent-demá los noys que vingueren al col·legi me digueren que al arrivar la terrible comitiva á la Rambla, havía cremat las despullas de aquell malhaurat militar, servint de combustible los papers de la Subdelegació de policía establerta hont avuy está lo quartel de la Guardia civil, y no sens que un gitano que figurava entre los amotinats portés la sua sanya fins al extrem de destrossar ab las dents una de las mans de aquell, que havía separat de son cadavre.

XI

LLUQUETS Y MISTOS.

Fins á aquella época los Barcelonins se havían servit, pera encendrer foch, del primitiu foguer, pedra y esca; y del clássich lluquet pera fer llum; operació complicada ja de seu y que la 'n feya més moltas vegadas la mala qualitat de la pedra ó la humitat que s' havía apoderat de l' esca.

Cap de mos llegidors hi haurá que no sápiga lo qu' es una pedra y un foguer, perque alguns fumadors conservan encare semblants trastes pera encendrer sos cigarros ó pipas; més lo que hi haurá molts que no haurán vist sens dubte, seran los lluquets, puig han quedat enteramment desterrats de nostres cuynas y arcobas hont ordinariament residían.

En aquestas derreras, se 'ls acostumava tenir guardats dintre una bossa d' indiana, per lo comú, en amigable

companya ab la esca, lo foguer y la pedra, quatre *simples* ó elements, diriam, absolutament necessaris pera produhir la llum, y cada hu dels quals pera res servia sens la concurrencia dels altres tres. Y las dificultats que originava ja de séu la multiplicitat de elements que en la operació de fer llum entrava, las aumentava no poch forsas vegadas lo tremoló que lo fret ó la por causavan en lo cor de molts que en las nits se veyan en la precisió de efectuarla, fentlos que 's piquessen mes aviat los dits que la pedra, y que brotessen del cop, avans foscos sang-trahits, que lluminosas espurnas.

Pera los que no sápigan, donchs, lo qu' eran lluquets, direm que eran uns trossos de cremuixa ó tronch del cánem, de un palm de llarch y ensofrats de cada cap que 's venian en paquets de unas dos dotzenas, lligats ab un jonch, y cada dotzena de paquets formant una roda ó rotllo, com avuy se fa ab las caxetillas de cigarrets.

Y no faltava qui ab las dents feya dos ó tres trossos de cada lluquet, pera economisar, essent molt comú lo dirse, pera ponderar los bons efectes de l' estalvi, que fentho de aquell modo, una vella se va fer una casa ab l' estalviat.

Pero havia arrivat l' hora pera 'ls pobres consocis de la pedra y lo foguer; y 'l sigle que havia arreconat los rets y 'ls cuots, los barrets de tres, y las calsas curtas y ab devantal que 's portavan quan va naixer, arreconá també los lluquets, y en son lloch compareixeren los mistos.

Y no podia ser d' altre manera: un sigle que á si mateix se comensava ja á donar lo nom de sigle de las llums, era menester que avans de fer desapareixer las tenebras morals, pera dirho així, de las intel-ligencias, fes desapareixer las tenebras materials de las nits.

Y vingueren los mixtos: y si be jo havia ja tingut ocasió de veurer, portats de Paris per mon difunt pare (Q. D. G. G) unas estelletas de teya ab una pasta en un cap, que s' encenian ficantlas dins de una empolleta hont hi havia un cert líquit, no deixá de causarme la mes agra-

dable sorpresa quant comparegué un dia un dels externs del col-legi ab un rast de mixtos d' esca, y una capseta ovalada ab alguns altres de cerilla que no 'ns cansavam de encendrer y contemplar.

X

LOS PRIMERS BARCOS DE VAPOR.

Altre aconteixement cridá per aquella época la atenció dels barcelonins, distrayentla per alguns moments dels cruents epissodis á que continuament donavan peu las exacerbadas passions políticas.

Per primera volta arrivava al desabrigat port de la comptal ciutat un barco que no necessitava vent ni rems que 'l féssen correr; y fácil es de suposar la gentada que va pujar á *muralla de mar*, y la que no contenta ab aixó, va arrivar fins á la Riba pera veurer de mes prop la prodigiosa nau.

No puch assegurar si fou lo «Phoceen» lo «Delfin,» ó lo «Mercurio» lo primer que ab sas valentas palas remoliná las aiguas del tros de port comprés entremitg de la Capitanía d' ell y la *Matxina,* pero m' apar que no vas descaminat en adjudicar á un dels tres distinció semblanta, venint aprés lo «Balear» etc., etc.

XI.

LA MORT DE ODONELL.

Malhauradament la introducció dels mixtos y de la navegació per lo vapor, no inauguráren, com hauria estat de desitjar, una era de pau y de avansaments pera la nostra pobra pátria; y prompte los feren oblidar las turbulencias y motius que ab lo nom de *bullangas* seguiren formant la llarga llista que oberta ab la crema dels convents en 1835, no 's tancá fins al 1853 ab los fets que 's digueren de *la Jamancia,*

Estudiant estavam una vesprada en lo col-legi las llis-

sons pera lo endemá, quan de sopte sentirem soroll de tancar portas, obrir balcons y confusa cridoria. Obrírem també los nostres, y vejerem venir un gran aplech de gent cridant y gesticulant, portant alguns unas atxas de vent que ajitavan, produhint una pluja d' espurnas, una nuvolada de negre fum y uns contrastos de llum y fosca que donavan al conjunt l' aspecte mes fantástich que imaginarse puga.

Vist, empero, de prop, mes que de fantástich tenia de horripilant aquell quadro; puig en mitj de aquella abigarrada y esfarehida munió, se veya un clar qual centre ocupava un objecte de formas y colors indefinits que alguns ab una corda arrossegavan. Y com la escena del general Bassa no s' havia esborrat, ni molt menys, de ma imaginació, ben tost comprenguí que quelcom de semblant mirava.

Y efectivament: lo malhaurat D. Joan Odonell, valent militar carlista, jermá del que aprés fou tant temps ministre de D.ª Isabel II, presoner en la Ciutadela, fou assessinat dins de sa presó, llansat al fosso del fort, y de allí portat arrossegant lo seu cadavre per los carrers fins á cremarlo també en la Rambla, en *repressalias*, segons deyan los autors de tan horrible atentat, de altras atrocitats per los *Facciosos* contra los *Cristins* comesas.

¡Quin efecte mes trist féren en mon ánim de nen semblantas escenas! Per dissort no fóren aquellas las derreras, y algunas me 'n restan encara que contar que molt contribuiren á inspirarme l' horror ab que sempre he mirat lo terreno hont se rebullen, mes ó menys interessadament excitadas, las passions políticas.

XII

LO QUATRE DE MAIG.

Y en efecte: ben prest vingué la representació de un acte quart de la tragedia que á mos ulls se desenrotllava, y aquella volta la escena va tenir pera mí doble interés,

puig la víctima m' era, encare que indirectament, relacionada.

Era lo quatre de Maig de 1837, y després de una encarnissada lluita en los encontorns de la plassa de S. Jaume, en que jugá per primera volta per los carrers la artillería, causant nombrosas víctimas, sucumbiren los sublevats, y dos dias aprés, un de mos condeixebles, al que 'm juntava particular amistat, havia quedat órfe de pare, fusellat aquest frente á casa «March de Reus» en la rambla *de las Dressanas* per fallo de un consell de guerra que al efecte 's reuní.

XIII

LA AGAFADA DELS NOYS.

Eram á mitjans de Maig del any 1839 quan al arrivar un dia al col-legi los externs, comensá á correr la veu de que lo dia avans los Facciosos havian agafat los noys del col-legi dit «de 'n Figueras» en lo *torrent de l' Olla*, entremitj de Barcelona y Gracia, en ocasió que venian de passejar y fer volar gruas en un camp d' aquells encontorns.

Figúrense mos llegidors la alarma que aixó armaria entre nosaltres, *cólegas*, com nos consideravam, dels presoners, y quants comentaris ne féren nostras jovencelas imaginacions.

Y no n' hi havia pera menys, puig no era cosa de broma lo trovarse de sopte detingut, com aquella dotsena de noys, á la entrada de fosch en un lloch relativament desert, per dos homes armats que 'ls intiman los seguescan, y reunintse ab altres mes amunt los fan caminar un jorn y altre jorn fins arrivar no menys que á Berga, la capital carlista de Catalunya, hont presidia com á generalíssim aquell mateix Senyor de qui nos havem ocupat en lo comens de aquesta relació.

Com aquest fet no deixá de tenir originalitat, y per altra part tinch á la vista una relació detallada del captiveri

de aquells dotze noys sencillament escrita per altre d' ells me sembla que no rebrán á mal mos benévols llegidors alguns detalls que de aquella relació vas á extractar.

Las edats de aquells noys variavan entre 8 anys escassos que tenia lo mes petit, y 15 que 'n contava lo mes gran; essentne procedents á saber: 4 de Barcelona, 4 de Vilanova y Geltrú, 1 de Reus y 3 de la Illa de Cuba.

Los que'ls apressaren anavan vestits de Miquelets, y ab lo pretext de que havian de pagar lo ban per haver fet volar unas gruas en un camp de prop de Gracia, los feren seguir juntament ab l' ajudant que'ls acompanyava (que resultá haber sigut cómplice de aquells) dient que los presentaria al Comandant.

Al cap de un bon rato que caminavan, feu un xiulet un dels suposats Miquelets, y compareguereu 5 homes mes ab fusells, boynas y morrals; y camina que caminarás, varen passar per prop de S. Cugat del Vallés, y per Matadepera, Oló, S. Feliu de Codinas, Prats de Llusanés y Olban, fins á arrivar á la casa nomenada casa Minobas, hont foren presentats al Compte d' Espanya y hont un coronel nomenat Lacy los visitá y distragué los 8 ó 9 dias que en dita casa estigueren.

Per fi arrivaren á Berga, hont foren allotjats en un convent de frares, los quins los cuidaren y donaren llissons ab regular y metódica distribució de temps com en un col·legi, proporcionantlos tot lo servey de taula, llit y demés necessari.

Quan lo Compte d' Espanya se trobava en Berga, ne feya anar cada dia dos ó tres á dinar ab ell, tractantlos ab molta amabilitat. Acabat de dinar, los deya que anessen á jugar al jardí, mentres ell descansaria; y al alsarse, los cridava ell mateix pera que l' acompanyessen á pendrer jelats; fins que á posta de sol, fentlos un petó, los despedia, acompanyantlos al convent un dels seus ajudants.

Molts dias los hi enviava sireras, abrecochs y altres régalets; mes pera no desmentir lo carácter excéntrich

que ja li havem tingut de regoneixer, un dia en que 'ls noys de quins parlem dormian ja feya estona, los hi va enviar llet gelada, fentlos llevar á tots pera pendrerla en un vas quiscú ab la sua cullereta; y com que estavan mitj endormiscats y era la cosa tan freda, diu la relació qu' extracto que bufavan com si fos calent.

Axí estigueren fins al 23 d' Agost en que los hi digueren que l' endemá sortirian cap á Barcelona, y efectivament se despediren del Compte, qui los va abrassar, desitjantlos un felís viatje; y passant per Oristá, Estany, Castelltersol, S. Feliu de Codinas y Caldas, arrivaren á S. Andreu lo dia 26, esperántloshi los pares, encarregats y altres amichs, en 15 cotxes, y molta gentada de dit derrer poble y del del Clot, que'ls acompanya fins á Barcelona hont foren presentats al general Seoane.

Al esser presos los noys y á instancias de sos pares, se seguiren negociacions entre los generals de la Reyna, Valdes, Baró de Meer y Seoane y lo Compte d' Espanya pera deslliurarlos, haventne sigut presos en Mallorca hont se trobavan, dos fills de aquest y una filla del coronel carlista Segarra, y després de moltas negociacions, y de haver refusat lo compte, mostrantse molt agraviat, la proposta de entregarli 4000 duros, que li feren los pares dels dits noys pera llur rescat, fou convinguda la llibertat dels mateixos á preu d' esser cambiats per ells y lo Deputat á Corts, Pelegrí, lo coronel carlista, Mondedeu y lo vocal de la Junta de Berga, Ventos.

Y com lo dit general Seoane s' empenyes en que 'l cambi de aquestos derrers no 's faría sense que avans estessen en llibertat los noys, y lo Compte d' Espanya s' hi negués, anavan passant dias y mes dias, fins que á la fí, excitat aquest per lo oferiment que li feren los pares baix paraula de honor, de que si 'l cambi no 's realisava, li tornarian los noys, se mostrá deferent lo dit Compte, y los va enviar, dient que ja qu' ell, com á facciós, confiava en sa paraula, esperava que dits pares com homes de

honor farian lo degut pera que se verificás lo cambi dels dits Ventos y Mondedeu.

Pera termenar aquesta relació y com á document curiós, copiaré la resposta que 'l mateix Compte d' Espanya doná á la carta que las mares dels noys li endressaren demanantli los deixés en llibertad. Diu així:

«Quartel general de Berga 2 de Juliol de 1839.—Senyoras D.ª etc.—Molt senyoras mevas: si 'ls amables é interessants fills de V. V. estiguessen en mon poder com en lo de un particular que pot ordenar los seus actes per la sola voluntad sua, aquestos jovencels, de qual detenció res ne vas sebrer fins que 'ls vegi en ma presencia, estarian retornats á sas familias fa ja temps, perque conech la forsa del carinyo dels pares. Pero ma posició m' imposa altres debers. Jo voldria Sras.; persuadir á V. V. del interés que m' inspiran los seus fills y del sentiment que sa detenció me causa, sentiment que tranquilisa algun tant tenintlos en ma taula, visitantlos ab freqüencia y estantne cerciorat del carinyós efecte que los hi demostran las personas á quinas tinch encarregada llur educació preciosa y cuidado particular. Mes de una volta m' he posat en lo lloch de V. V.; m' he fet carrech de la sua aflicció; y he procurat aliviarla en quant de ma part estés. Díganme V. V. quin género de obsequi apeteixen pera sos fills, y los será concedit. Pero pósense també V. V. en mon lloch; reflexionen un poch sobre lo que deu un General á son Rey; y m' atrevesch á creurer que no 'm culparán en son cor amable y just, si per condició única de la llibertat de los jovencels exigeixo la de alguns subjectes, sobre los quins tinch escrit y torno á escriurer avuy al General enemich. La persuació que facilita lo carinyo de mares, y los avansaments en diner que tenen fets al General Baró de Mer los marits y parents de V. V., no serán desatesos per lo seu successor, y la sua determinació pot proporcionarme lo gust de retornar á V. V. sos estimats fills. Mentrestant, tinch la satisfacció de anunciar á V. V. que tots están bons, y de oferirme á las suas ordres com lo seu mes atent y S. S. Q. S. P. B.—Lo Compte d' Espanya.»

XIV

LOS NACIONALS

Los que no han vist mes que las forsas ciutadanas de aquestos derrers anys, y fins las del bienni de 1854-55, no poden dir que hajen vist nacionals.

Es precis haver vist los batallons, escuadrons y baterías que en los anys 1837, 38, 39 y 40, ab diferentas organisacions existian en la Capital de Catalunya, pera compendrer lo modo sério y formal ab que 's prenia llavors aquell servey; lo esperit de cos que animava á la gran majoría de sos individuos; y fins lo diferent color polítich que colectivament al enfront los uns dels altres mostravan.

Com que hi hauria llavors la guerra ab los *facciosos*, l' exército regular se trovaba casi tot en campanya, y los nacionals eran los que montavan las guardias y donavan retens en diferents punts de la ciutat, y fins alguns váren esser movilisats y sortíren á operacions en moltas temporadas.

A forsa d' exercicis en los dias de festa, arrivaren á adquirir moltas de aquellas forsas una instrucció militar molt recomanable; y 's presentavan ab una marcialitat que 'ls feya figurar dignament al costat de las forsas del exército en las paradas y revistas en que junts se trobavan.

Y contribuhia molt á aquest efecte lo complert del equipo que portavan, per mes que fos á las horas per demés complicat.

Figúrense los que no hajen vist un guardia nacional, com llavors se'ls deya, un individuo ab una levita, bastant llarga, de panyo blau de cel, ó color Cristina, com se deya també, y pantalon del mateix, en lo hivern, y blanch, de fil, en lo estiu; lo pit creuhat per dos corretjas blancas de quatre dits d' ample, als extrems de una de las quals penjava una cartutxera de forma majó, y als de l' altra un sabre, trastes abdos que, malgrat estarne un tant subjectats per altre corretja igual en forma de cinturon, no dei-

xaban de assotar bonicament las pantorrillas y ancas, quan lo tal individuo se veya en la precisió d' apretar un xich lo pas.

Afegint áaxó duas xarrateras d' estam, com un plat de postres, ab sarrells de mitg palm; un barret, ó murrió, com un test dels avansats de posar flors, ab unas carrilleras de metall groch de dos dits d' amplada, una xapa de igual metall, de 3 quarts en quadro, y un plumero alt de un palm y mitg; y un fusell de pedra de un pes que Deu ne dó; y vejes' si te comparació un home, axi equipat, ab un voluntari del 55 ó del 70 ab una sensilla brusa, una lleujera canana, un microscópich kepis y la carrabina Minié.

Y si en lloch de un sensill inviduo nos fixem en un dels dotce ó catorce *destralers* que devant dels batallons marxavan, al equipo dalt dit deurem afegir un devantal blanch de pell que'ls cubria pit, ventre y camas, una destral, picot, pala, axada, ó xarrach que al coll portavan, sens per axó dexar lo fusell que duyan creuhat á las espatllas; adornarlos ab una gran barba postissa penjada á las orellas; y convertir lo, ja prou gran murrió, en una gorra peluda granadera, de dos palms y mitg de alt y un plumero altre tant.

Encara 'm sembla que veig baxar per lo *carrer nou* un dels batallons al-ludits, ab fileras de meitats de companyia, que omplia de part á part aquell ample carrer, y que al compas de una marxa molt pausada anávan gronxant un bosch de plumeros vermells, grochs y verts, dels granaders, fusellers y cassadors, precehits per la blancor dels devantals y plumalls dels destralers.

Per suposat que á aquestos batallons no 'ls faltavan llurs corresponentas músicas, algunas de mérit bastant recomanable, y en los que, no contrastant, figuravan molts músichs, solsament de afició que s' ho feyan per poderse donar de baxa en lo servey actiu y no tenir que donar retens y muntar guardias.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE BARCELONA · BIBLIOTECA FACULTAD DE LETRAS ·

XV

TEATRES EN LOS CONVENTS.

Altre dels medis de que 's valgueren los batallons de nacionals de aquell temps pera completar son equipo y vestuari, fou lo de establír teatres en los convents que 'ls servian de *Principals*, hont representavan alguns individuos d' ells mateixos com aficionats; y axí recordo haverse donat representacions en las iglesias dels Capuchins, S. Agustí y Jesús de Gracia, y en los refectors del Carme, de la Mercé y de Montesion.

En aquest derrer se fundá la societat del Liceo que havia de dotar mes avant á la ciutat de un dels primers teatres d' Europa, y en ell se representaren no sols comedias y dramas, sino també óperas sérias, estrenantshi «La Fatuchiera» de nostre compatrici Cuyás.

Y ja que d' aquest malaguanyat compositor parlo, recordaré haver sentit á un parent meu y amich de aquell, al següent dia del de sa mort, que en la nit en que ho feu digué als que rodejavan lo seu llit: «¡Are deu morir la Fatuchiera en las taulas de Montesion: y are mor aqui tambe l' autor d' ella!»

XVI

LA VINGUDA DE LAS REYNAS.

Acabava jo de sortir del col-legi pera entrar á estudiar filosofía, com ne deyam llavors, quan un dia un gros repicament de campanas y 'l soroll de las músicas que anavan per los carrers sonant los obligats himnes de Riego y de Bilbao anunciaren als Barcelonins que una abrassada fraternal en los camps de Vergara havia posat fí á la desastrosa lluita que tants anys feya destrossava las entranyas da la Mara Pátria.

Te-Deum, paradas y alimarias parexian haver fet oblidar para algun temps las diferencias políticas que dins de

la ciutat bullian; y altre tant succehi quan, al cap de pochs mesos, arrivá la noticia de que las Reynas venian á pendrer los banys de mar á Barcelona.

Per tot arreu se feren preparatius pera obsequiarlas; se guarniren ab pessas de roba de colors los carrers y plassas, y 's va aixecar un grandíssim arch de triomf en lo «plá de la Boquería» hont entonaren himnes algunas noyas vestidas de ninfas, y ompliren de coronas y flors lo carro triunfal en que feu la entrada la Real familia.

En la plassa de S. Jaume, lo fróntis de la casa de la ciutat, (per algú molt acertadament calificat de «montanya de pedra») estantne sols comensat, se va completar sa perspectiva ab biombos de fusta y drap, figurante paraments, balcons, cornisas y columnas; pero lo que mes cridá la atenció entre 'ls festeitgs disposats per l' Ajuntament, fou un castell que se va alsar dalt de la muralla de mar, en lo replá de enfront á S. Sebastiá, al extrem de la pujada que 's deya dels lleons, per havern' hi llavors posat dos de molt grossos, de guix, sobre dos pedestals al peu de dita pujada.

Aquell castell, empero, mes que de foch, podria haverse dit de fusta, tanta era la que en éll se va emplear. Figurava una gran fortalesa ab murallas y torras, formant pisos en disminució, y pintadas sas parets imitante pedras; pero tant com prometia la apariencia de aquella gran massa, va tenir de insustancial y tonto lo que en ell devia esser lo primer, los fochs que en ell devian cremarse.

Lo públich va demostrar de una manera bastant estrapitosa lo seu desagrado la nit que 'l calaren, y un conegut escriptor que col-laborava llavors en lo «Diario de Barcelona» ab lo pseudonim de Aben-Abulema, D. Joan Cortada, li dedicá un article en que, entre altres cosas, deya que lo tal castell se havia reduit á: cohetes, ruedas y »bombas; bombas, ruedas y cohetes; ruedas, cohetes y »bombas; ruedas, bombas y cohetes.»

XVII

LA ARRIVADA DE ESPARTERO.

Al cap de unas cinch setmanas de arrivada la familia reyal, y apres de haver obligat á refugiarse en Fransa á las derreras forsas del exército del pretendent D. Carles, entrá triunfalment en Barcelona lo general Espartero.

La arrivada que se li feu fou de lo mes entussiasta, y m' apar encara veurer lo *héroe de Luchana*, com se 'l nomenava llavors, en la rambla de S. Joseph rodejat de una gentada que no dexava caminar lo seu cavall, li besava las mans, y, los que menys podian fer, se contentavan dient que li havian besat las camas, la espasa, ó los faldons de la casaca.

Ab lo general Espartero vingué un gran cos d' exercit, tan nombrós que fou precis allotjarne molta part per las casas, cosa que no s' havia vist en Barcelona, y tinch ben presenta la alegria que 'm causá veurer arrivar á ma casa un capitá d' artillería ab son assistent y cavall.

Ab tal ocasió se va donar una gran parada pera obsequiar á la Real familia, cridant molt l' atenció en lo desfile la arroganta figura del general Leon, muntat en un gran cavall tort, vestint lo brillant trajo dels húsars de la Primcesa.

XVIII

LA MORT D' EN BALMES Y EN BOSCH.

Molt poch durá la especie de treva que en l' exterior al menys presentá Barcelona apres de la arrivada de las Reynas, y prest comensaren á traslluirse los esforsos que pera fer triumfar sas particulars aspiracions farian los dos partits polítichs que llavors se disputavan lo predomini, entre'ls adictes á la dinastia de D.ª Isabel 2.ª

Y á mitjans de Juliol tornaren á comensar las bullangas, á haberhi corredissas y tancaportas y tochs de lla-

mada y generala per los carrers per los timbalers dels batallons de nacionals. Y un dia féren una especie de manifestació, com ne diriam are, en honor del Duch de la Victoria, los de un partit, en que figuravan molts individuos de las classas traballadoras, als quins batejaren sos contraris ab lo nom de «Husars d' Espartero,» al-ludint á la costum que aquellas classes tenian de portar lo jech al coll; y tres dias despres ne féren una altra com de adhesió á la familia reyal, los del altre partit, entre'ls que hi havia molts que portavan sombrero de copa blanquinós, qu' era lo de última moda.

Y com los del primer partit vejessen ab mal ull aquesta especie de comparació ofensiva entre las posicions de uns y altres, y se creuhessen contestacions entre ells, tivanta com estava ja per demes la cosa, arremeteren aquells á sos contraris ab garrots que portavan ja molts d' ells á prevenció, y comensá una pluja de garrotadas que sembrá de barrets blanchs la plassa del Palau; n' enfonsá molts fins mes avall de las orellas dels que 'ls portavan; y feu donar á la bullanga de aquell dia, lo nom de «*la bullanga dels barrets.*»

Mes no pará la cosa aquí, puig enconats com quedáren los ánims de uns y d' altres, al dia següent fou destrossada la imprempta del «Guardia nacional» y morts de mala manera dos subjectes dels mes caracterisats en lo partit que tan mall lliurat sortit havia en la bullanga dels barrets.

L' un fou un tal Bosch, á qui assessinaren poch menys que als peus del mateix general Espartero, al dirigirse aquest á la casa de la ciutat. L' altre fou un advocat nomenat Balmes, que vivia al entrant del carrer de S. Pau, un poch avans de arrivar á lo que 'n deyan volta de Sant Agustí, pero en la ma esquerra.

Com aquest derrer era un gran cassador, tenint, com tenia, porció d' armas de que disposar com á capitá de la milicia que 's trobava esser, se defengué llarga estona dels que l' assetjaban, per la part del dit carrer de Sant Pau, uns, y altres per la dels jardins que donavan al hort del

convent de Arrepentidas, deixantne no pochs fora de combat; fins que un mestre de casas pertanyent al batalló de sapadors dels nacionals, obrint un forat en la taulada lo va mal ferir, no sens rebrer en cambi altra ferida en una ma, que li causá axi mateix la mort al cap de pochs dias. Y com lo paroxisme á que havia arrivat llavors la passió política, havia convertit á molts en verdaderas feras, no faltaren alguns que volgueren oferir á Barcelona per tercera volta lo esgarrifós espectacle de ensanyarse ab un cadavre, arrossegant també lo de 'n Balmes pels carrers de la ciutat com avans los de Bassa y Odonell.

XIX

LOS LLEONS DE LA MILICIA.

Per aquell temps tingué lloch (y perdonem Capmany lo gallicisme) una funció cívico militar pera cambiar las banderas y estandart dels batallons de la Milicia nacional, per uns lleons de llautó sostenint lo llibre de la Constitució, col·locats sobre un asta com las de aquellas, ab una munió de cintas.

Lo cambi se feu ab gran solemnitat, y los batallons anavan desfilant per devant la casa de la ciutat, hont lo Arcalde, com á gefe nat de aquella forsa, muntat á cavall vestint un brillant trajo y ab barret apuntat, los feya la entrega de las novas insignias, mentres donavan aquells los «*vivas*» de costum.

Las banderas y l' estandart foren apres depositats en la galería alta del ábsit de la Catedral, hont permanesqueren alguns anys; y dels lleons, n' haurán pogut veurer dos exemplars, los qui hagen visitat la darrera exposició retrospectiva del «Centro de Maestros de obras» establert en lo segon pis del Institut del Foment del travall nacional.

XX

LO TEMPORAL DE L' ANY 40.

Seríam á darrers de Desembre de dit any, quan se des-

encadená en nostras costas un temporal com no recordo haverne vist cap d' altre en lo que m' arriva la memòria.

Y com lo port de Barcelona en aquell temps no 'n tenia mes que 'l nom, puig sense la contra punta de Ponent, la punta de Llevant arribava poch mes enllá de la Llanterna vella, aquella espantosa conmoció que del exterior venia, se arremolinava dintre lo semicércol que formava la petxina del port en construcció, embestía ab furia sens igual lo rocam que servía de fonament á la Muralla del Mar; y (esgarrifeuse los que fa poch se pasejavau molt tranquils bon grapat de metres mes cap endins del mar de hont aquell rocam se trobava) arrivá fins á saltar per demunt la dita Muralla y caurer quelcunas onadas, ó cops de mar, en lo carrer mitjansant entre aquella y lo convent de la Mercé, arrebassantne de camí lo paraiguas de un curiós, y posantne á mes de dos de la manera que suposarse pot.

Quan hagué calmat aquell pavorós terratremol, totas las rocas de sota la muralla, de las Hortas de San Beltran y de la Montanya de Montjuich, se veyan sembradas de sacas de farina, pacas de cotó, barrils, arbres, velas y estellas de tota mena de despullas de barcos y carregaments, y sortir pél mitj de las aiguas del port las puntas de arbres també de altres bastiments que havian anat á fons.

Semblant temporal durá per l' espay de una setmana, ab mes ó menys cruesa, sentintse á tota hora del dia lo gran ronch del agitat element, y en la quietut de la nit la confusa cridoria, ensemps, de la maniobra dels atribulats mariners que tripulavan las nombrosas embarcacions.

Recordo que nostra casa de comers tenia en aquells dias á la descárrega una grossa fragata russa nomenada Catarina, qual capitá nos digué passat lo temporal, que la groixuda cadena á que estava aferrada la sua áncora principal, per la forsa de las brivadas havia obert un sech en lo macís cilindre de roure que formava son cabrestant, en qual sech s' hi amagava lo bras de un home.

XXI

¡COMENSEM!

Heus aquí una paraula que tingué lo privilegi de ser repetida y comentada per llarch temps per la inmensa majoría dels habitants de Barcelona en la época á que 'ns referim, y que va quedar com una especie de aforisme ó terme obligat que s' ha vingut després usant ab bastanta frecuencia; sols que quan s' ha fet desde allavoras, y se fá, es solsament en broma y com parodiant la situació prou séria, per lo demés, en que lo primer colp fou proferida.

Eram per lo mes de Octubre de 1841, y seguint los Espanyols la endiablada tasca que semblavan haverse imposat de anar sempre á tiros los uns ab los altres, y de mudar cada dia de governants, armáren sarracina en Pamplona, Madrit y altres punts contra la regencia d' Espartero; y no volguent ser menys Barcelona, si be que ab apariencia de voler sostenir á aquell, se formá una Junta que 's digué de vigilancia, que se sobreposá á las autoritats constituidas y acabá per desobeirlas completament.

Es precís confesar, no contrastant, que lo punt capdal de la desobediencia era tan del agrado dels barcelonins, que 's pot ben dir que en aquell particular la Junta de vigilancia de Barcelona interpretava fidelment las aspiracions de la inmensa majoría dels habitants de la mateixa.

Se tractava de fer desapareixer la ciutadela; y com estava prou fresch encare en la memoria de tots lo motiu de la sua erecció, los medis que pera ella s' emplearen, y lo paper que fins allí havía desempenyat, mes de assot que de protector de la ciutat comptal, sobre aytal particular no existía casi be diversitat de parers entre los partits, que sobre altres punts se trobavan sempre disposats á rompres' la crisma en un dos per tres.

Així fou que quan aprés de una borrascosa sessió en

que 's reuniren totas las autoritats y comandants de la Milicia, malgrat la oposició manifestada ja avans per lo capitá general Van-Halen, y en aquell acte, per trobarse aquell ausent, lo jefe polítich Valdes, se decretá lo enderrocament de la obra de Felip V, tota la dita Milicia y una munió de poble acudí als glácis de aquell fort pera veurer com se arrencava la primera pedra.

Llavors fou quan lo degá de la Junta de vigilancia y Deputat provincial, En Joan Anton de Llinas, aprés de haver evocat en una entussiasta arenga alguns recors que feyan ominosa la presencia del dit fort pera tot bon catalá, agafant un picot, preferí aquellas paraulas que tan repetidas han sigut aprés.

En ocasions com aquestas, nostres lliurellíssims avis, nostres venerables concellers, no deyan mes que *Comensem!*

Mes era dejorn encare pera tan gran empresa, y lo poch que allavors se va enderrocar, fou de nou construit, y mes alt encare; fins que, passats 28 anys, se torná á enderrocar, y aquesta volta totalment; pera esser substituit per lo que s' anomena avuy Parch, y ab sos preciosos jardins y amples caminals facilita esbarjo y diversió als Barcelonins y atrau la curiositat dels forasters que 'ls visitan.

XXII.

LOS FANALS DE GAS.

Iniciada per l' Ajuntament de Barcelona á darrers de 1840 la idea de enlluminar la ciutat per medi del gas, lo de 1841 la portá á cap, firmantse la contracta pera fer la fábrica, en 3 de Juliol de dit any.

Y si be era conegut ja en la ciutat aquell sistema d' enlluminació per la introducció que n' havia fet ja desde l' any 1862 la may ben ponderada Junta de Comers en las escolas de dibuix que sostenia en son grandiós palau, conegut per la «Llotja,» la noticia de la sua adopció en lo

general de la ciutat, excitá grans murmuracions y produhí una gran alarma en una bona part del vehinat de Barcelona, á causa, en part, de alguns interessos creats que perjudicats se creyan ab lo cambi; y en part també, de la ignorancia de molts respecte de las condicions del fluit enlluminador.

Deyan aquestos, que la facilitat ab que s' inflamava aquell flúit originaria contínuas desgracias, y que en una ciutat hont eran continuas las conmocions y 'ls disturbis, hont se desempedravan cada punt carrers pera fer barricadas, y s' acudia á tots los recursos per defensarse y atacar, era molt fácil que, espressa ó casualment, se rompés alguna de las canonadas conductoras, é inflamat lo flúit s' extengués lo foch com per una reguera de pólvora, y una explossió general causes la ruina de barris enters.

Lo temps empero, y las explicacions que los mes intelligents anáren donant de las veritables condicions del nou llum aná dissipant aquellas prevencions, y á derrers de Octubre del següent any 1842 comensá á donarse l' espectacle de sustituir una part dels fanalers la escala y la caixa dels gresols per lo bastó ab lo fanalet á tall de llansa, reunint en torn de quiscun tota la quitxalla del barri per un llarch temps la que no s' cansava de veurer la facilitat ab que s' encenia un llum tan bonich y á qual claror disputavan si 's llegia mes ó menys be y á tal ó qua distancia de la repisa ó canalobre.

¡Mes ay! que aquellas poch perillosas murmuracions y aquellas inofensivas disputas havian de acabar ben tart, fetas oblidar per fets dels mes tristos que en sos anals registra Barcelona.

XXIII.

LAS BOMBAS D' ESPARTERO.

«L' any de las bombas.....» «Per las bombas d' Espartero.....» «Quan váren bombejar Barcelona.....» «Pél bombetx.....»

Veus aqui també unas frases que han sigut y serán encare repetidas per los Barcelonis, molt mes encare que la de: «Comensem,» y ab espressió sempre trista y melancólica, may burlona y alegre com se fa ab aquella.

¡Quántas llágrimas féu llensar aquell funest aconteixement! ¡Quants sustos ocasioná, que costáren la vida á no pocas naturalesas débils y delicadas! ¡Quantas familias vejeren desapareixer en pocas horas sas modestas fortunas á forsa de travalls acumuladas!

Soliviantada estava la opinió pública com jamay ho hagués pogut estar; en vista de la gravedat de las novas que venian circulant, y lo rabiós encono ab que en la prempsa periódica lluitavan, no ja 'ls dos partits en que fins llavors havia estat dividit lo bando lliberal, sino ells y un tercer que per aquell temps comensá á figurar en nostras civils discordias.

Lo moderat «Papagayo» y lo progresista «El sapo y el mico» rivalisavan en qui mes verí podia llansar é indecencias proferir contra los seus contraris; ab la ploma no sols, si que ab lo llapis á mes, puig per medi del grabat se representava á las autoritats y á las personas que figuravan al devant de abdós partits en las posicions mes infamas y exhibintlas á la vergonya pública. Y mestrestant «El republicano» concitaba las iras populars contra tot lo existent, plantejant obertament y ab lo major desenfado los mes trascedentals poblemas socials.

Tants materials acumulats devian necessariament produhir ben tost un horrorós incendi, y axí fou.

La entrada de uns pilots de gent per lo portal del Angel, que 's resistiren á pagar lo dret que se 'ls exigia per lo vi que portavan, fou lo pretext que serví pera comensar la gran trajedia de que Barcelona havia de ser teatre en breu.

La guardia de tropa que hi havia en dit portal prengué part en ajuda dels guardas de portas, ó *burots*, com los hi deyan, y fou apedregada. També foren insultats y detinguts diferents gefes militars per aplechs de paisans y

nacionals; y aprés de dos dias de sorda ajitació, de corredissas, tancaportas y llamadas, esclatá lo conflicte ab la mes espantosa intensitat.

A una descárrega feta per una columna de tropa que pujava, segons digueren, per la Argentería, contestáren los que estavan per los balcons, terrats y derrera las barricadas; y prompte lo foch de fusellería y artillería ressoná per diferents punts de la ciutat, barrejat ab lo toch de somatent de algunas iglesias ocupadas per los nacionals y paisans.

Corregué al poch, sense saberse com, la veu de que en aquella mateixa «Argentería» la tropa entrava al saqueitj, y aquesta veu fou la senyal de posarse en armas tothom pera hostilisar las forsas del exército.

Y recordo que 's digué llavors que en la dita Argentería se tiraren, no sols tiros y pedras, sino fins taulas y calaixeras; y en lo *carrer nou*, testos, baranas de tarrat, y fins garrafas plenas de oli de vidriol.

Al toch de somatent compareguerent molts paisans y nacionals dels pobles del plá, escalantne las murallas, y las tropas se retiraren als forts ab las autoritats.

Al dia següent se constituhí una Junta de la que formava part un fuster del Padró nomenat *Bernat Xinxola*, y com en moltas de las al-locucions de que feu gran gasto aquella corporació, era aquell lo primer firmant, aprés de las paraulas ab que termenavan aquellas de: «Patria y llibertat,» de axó ne nasqué altre frase que obtingué per molt temps gran celebritat y que encare repetim á voltas los que'ns ne recordem, de: *Patria y llibertat*, *Bernat Xinxola*.

La retirada de las autoritáts als forts, feu preveurer desde luego que aquestos no deixarian de fer foch contra la ciutat, per lo que molta gent va sortir d' ella cap á Barceloneta uns, y altres cap als pobles vehins, de Gracia, Sarriá, S. Andreu, etc., etc.

En lo primer de aquestos pobles nos trobavam nosaltres la vetlla del 16 de Novembre, quan tot plegat pujá

un estadant que teniam en los baixos de la casa y nos digué que venian las tropas de Barcelona y que 's temia que airadas per sa passada derrota saquejarian com havian fet en aquella ciutat.

Comensat haviam tot just lo sopar; mes no tinguérem pas ganas de termenarlo, sino que, espahordits com estavam, y veyent que per lo carrer inmediat pujava una negró de gent en direcció á la iglesia dels Josepets y cap á las montanyas vehinas, agafarem las conxas y flassadas que unicament nos n' haviam portat, atés lo rigor de la estació, y emprenguerem també lo camí de la montanya anantnos á recullir en una casa de camp que coneguda teniam.

Allí ajeguts ab moltas altras familias en una espayosa entrada, sobre unas pocas pallas, sentint xiular lo vent per las escletxas de una maltancadora porta, vingué á agravar lo trist de nostra situació sentir la llunyana remor de uns fochs de artillería que los primers que sortiren á fora lo baluart pogueren veurer produhits per las bombas que sobre la infelís Barcelona llansava son padrastre Montjuich.

Y ¡ay! que fou alló sols lo ensaig de la gran funció que á representar se disposavan abdos; puig que si be pará tost en aquella nit lo foch que alarmat nos havia, se va reproduhir ab greu furia lo dia 3 del Desembre següent.

Pavorós fou lo espectacle que oferí Barcelona en aquell intermitj, puis amenassats cada dia de recomensarse lo bombeig, aprofitavan los vehins aquell espay pera transportar los objectes mes preciosos á llochs que 's creyan mes á cubert de las bombas, y formar prop de las parets de las iglesias y edificis de mes robusta construcció lo que 'n deyan *parabombas*, ó sia fileras de groixudas vigas arranbadas per un cap á las ditas parets, y aseguradas per l' altre en los empedrats dels carrers formant una especie de teulada de pronunciadíssima pendent.

Y quan, retxassada per Espartero y son ministre de la guerra, lo general Rodil, la intermediació de personas tan respectables com mon antich catredátich lo savi abat

de S. Pau, D. Joan de Zafont, y lo virtuós bisbe Martinez San Martin, la amenassa va venir á ferse realitat; quan en la funesta nit del tres de Desembre, vigilia precisament de Santa Bárbara, patrona dels artillers, los obusos y morters manejats per aquells emprengueren la tasca de convertir en runas los edificis públichs y particulars de que tan justament ufana estava la comptal ciutat, un crit de suprema angoixa ressoná per tots los ánguls d' ella, y digueren tots los que ho presenciaren que era espectacle capas de trencar lo cor al home mes empedernit lo que llavors presentavan sas plassas y carrers.

Indignats y sedents de venjansa los uns, consternats y aterrorisats los altres, tots corrian y s' atropellavan cercant hont guarirse de la pluja de ferro que espargia per tot arreu l' incendi y la ruina. Donas desoladas ab sos fillets als brassos, vells y nins s' empenyian y remolinavan á las portas de las iglesias, dels soterranis y altres llochs que 's consideravan segurs; personas compassivas que trasladavan á brassos pobres malalts, vehins que s' exposavan á esser víctimas de nous projectils al apagar lo foch que en alguna de sas casas havia calat algun dels caiguts... veus' aqui lo que sustituit havia á l' animat tragí, á la afanyosa activitat que en temps normals ha vingut presentant ja d' antich temps la segona capital d' Espanya.

. . . . . .

Tres noms se feren llavors molt célebres entre los Barcelonins, á mes de lo de 'n Bernat Xinxola, y fóren: lo del fogós Gefe polítich D. Joan Gutierrez, á qui lo «Papagayo» feu objecte de crua guerra, nomenantlo D. Juan Guitarrilla; lo Peixeté, individuo que malgrat lo seu modest ofici, arrivá á exercir gran autoritat entre 'ls revoltosos; y Echalecu, lo gobernador de Monjuich, contra qui 's dirigiren no pocas maledicions, com á executor que li tocá esser de la terrible resolució de bombejar la egregia capital de Catalunya.

(Acabará.) TEODOR CREUS.

AL DESPOSORI

DE D. CLAUDI LOPEZ Y D.ª MARÍA GAYON.

I.

PRETENENT ser esposos de María,
los joves de la tribu de David
al temple portan sos bastons un dia,
mes sols lo de Joseph queda florit.

Al mateix temps una coloma blanca
baixa á posarse en son castíssim front,
com dihent als jueus:—En eixa branca
vol fer son niu lo Redemptor del mon.—

Iniciada la Verge en lo misteri,
l' espós accepta que li dona 'l cel,
y del real profeta en lo salteri
cantan á chors les filles d' Israel.

Set aurores després del prometatge
se celebra l' angélich casament;
lo cobricel es de verdós fullatge
d' hont ruixades de flors fa ploure 'l vent.

Los aucellets saludan als esposos,
ab voliors de Serafins fent chor;
y ab llabis plens de mel y mitx desclosos,
sos peus adora y sos vestits la flor.

Coronada de roses y poncelles
María puja al resplandent altar,
mirántsela geloses les estrelles
que ja son front voldrian coronar.

L' ángel del pur amor y l' ignocencia
estén sobre ells les ales com un vel;
ell que dels cors cull la divina essencia
encens tan pur may ha pujat al cel.

L' humil fuster no gosa alsar la vista
á la Reyna de Sion, mes en son dit
posa un anell riquíssim d' amatista
y en místich jou queda á la Verge unit.

II.

De Sant Joseph y de María á exemple,
avuy vosaltres dos vos heu lligat;
de genolls vos he vist dintre del temple
quan vostres cors unia 'l sant Prelat.

Com Jesucrist en la sagrada taula,
lo místich pa dels Angels vos partí,
com del Caná en les bodes, sa paraula
les aygues del amor tornant en vi.

Sia en la mar serena de la vida
vostra barca l' amor y la virtut;
volau al port hont lo Senyor vos crida,
lluny dels esculls hont tantes s' han romput.

Bogáu, bogáu; per guia dels esposos
Deu ha posat l' Arcángel sant Rafel:
en vostre nou estat siáu ditxosos,
també per eixa porta s' entra al cel.

En tos jardins, oh Claudi, enamorada
floresca la palmera d' Alacant,
y com de dátils d' or l'has coronada,
te vaja ab tanys hermosos coronat.

Eixos brillants, María, ab que t' enjoyas,
estrelles de ton front y de ton pit,
sian símbol puríssim de les joyes
ab que Deu embellí ton esperit.

L' hermosura del cos es una rosa,
naix al matí y al vespre 's musteheix;
la de l' ánima pura y amorosa
cada dia y cada hora refloreix.

Imite ell á Joseph y tu á María;
y, com al lloch de Nasaret felís,
vindrá Jesús á fervos companyía
y ell fa d' una cabanya un paradís.

JACINTO VERDAGUER, pbre.

19 Mars 1881.

Á IGUALADA

¡Avant!

Bella ciutat d' Igualada.
ciutat hermosa y lleal,
la de tanta anomenada
per feynera y industrial;
si avuy trista y melenjiosa
ta estrella negra 't té closa,
escolta la amiga veu
de qui 't voldria ditxosa
com lo bon desitg t' hi veu.

Fou un dia en que 't voltavan
la riquesa y l' esplendor,
los telers traquetejavan
ab los cants del texidor,
y aixi 't guarnias ta historia
com si entre 'ls cants y cridoria
de la gent al trevallá
texissis mantells de gloria
pera 'l poble catalá.

Quan la guerra malehida
venia á durte 'l francés
ta bravesa may mentida
li mostravas un cop mes:
y ton poble en la batalla
al raig sech de la metralla
de la victoria segú
fent de son pit la muralla
no t' aterrava ningú.

Y quan la Pau benfactora
tornava alegre y gentil
somrihente encantadora

com una albada d' abril,
lo travall de ta gent brava
sentias ab mes vigor,
lo telé altre cop saltava
y á ton cel sols l' entelava
la fumera del vapor.

Mes avuy sembla que 's venja
la sort de tú, calla 'l mall,
la pols y 'l rovell se menja
l' eyna santa del trevall,
y plorosa, ressecada
com á joya abandonada
trista y sola aquí t' estás
com una ánima apenada
qu' espera 'l ditxós abrás.

Tas donzellas, flors flayrosas
de front hermós com lo sol
sembla qu' estigan ansiosas
com si las fessis dur dol;
y son jovent s' exaspera
quan sent dir que 'l passat era
mes valent per 'ná endevant,
y ell no vol quedá endarrera;
vol ser digne, vol ser grán.

Y ho será: noble Igualada
sols de los fills ab las mans
ta miseria haurá acabada,
serás mes rica qu' avans,
tots los bens sentirás ploure,
tas fibras fará conmoure
lo soroll de los telers,
y l' aygua vindrá á fer moure
tos molins y tos tallers.

Hermosa ciutat del Noya
ciutat bella y industrial,
de la patria rica joya
per feynera y per lleal,
ves avant sempre en los passos
y tornará ton tresor,
ab lo carril feste 'ls llassos
y de los germans als brassos
heurás la vida y 'l cor.

JOSEPH FRANQUESA Y GOMIS.

UN VETERANO

ARRUPIT dalt del terrat,
Sots l' eura que 'l sol li tapa
Boy fent ab sa crossa 'l mapa
Del últim mes fort combat;

O ronsejant per la sala
Tot discutint, impassible,
Quina ferida mes fible,
Si la del reuma ó de bala;

Aixís tot temps, capficat,
Observareu ab tristesa
al qui tingué per empresa
«La patria y la llibertat.»

Res vos sobti, si á son tom
Sentiu que 'l cor s' os imposa
Devant la runa polsosa
D' aquella gloria sens nom;

Mes, si 'l voleu saludá
Com son heroisme demana,
Crideu á son prop: «¡Luchana..!»
Y 'l mort se redressará.

JOAN PONS Y MASSAVEU.

REVISTA LITERARIA.

MARS.

Com ja s' havía anunciat aquest mes s' han posat en ensaig y estrenat en lo Teatro Romea, la comedia en tres actes *Dins Mallorca* de D. Ramon Bordas, y las pessas en un acte *L' As d' oros* de D. Joseph M.ª Lassarte, y *A ca' la Sonámbula* de D. Joseph Feliu y Codina.—A l' Espanyol (com també havíam anunciat) s' hi han estrenat las duas pessas en un acte *Un bateig á cops de punys* de D. Jaume Molgosa y *Lo Desmemoriat* de D. Armengol Font y Santmartí.—A l' Odeon se deu haver posat ja en escena la comedia del Sr. Piquet *Los amos y 'ls dependents*.—Al Liceo la pessa arreglo del francés dels Srs. Aulés y Llanas *Vots son trumfos*.—En lo Teatro Principal de Gracia s' hi ha posat en escena la pessa *Conquista fracassada* del Sr. D. Joseph Catarineu.—La Societat Moratin n' estrená un' altre titolada *Mona y Mico* També la societat humorística lo Niu Guerrero representá una humorada del soci Sr. Junyent ab lo títol *De fanalé á guerrero*.

En una funció que 's celebrá en las Escolas Católicas de Mataró s' hi representaren una comedia en dos actes *La nit de Pasqua ó 'l robo castigat*, y una pessa en un acte *Lo porch y l' ase* originals del Revnt. Dr. Bosch.

Finalment, lo distingit y popular compositor R. Barbieri, está posant en música 'l llibret de una sarsuela valenciana de D. Eduart Escalante qne s' estrenará aviat en una funció preparada pel *Rat-Penat*.

Continuan obrintse certámens. Se pot dir que no hi ha cap societat que no celebri 'l seu. Aquest mes se n' han anunciat moltíssims pero parlarem no més dels més importants. La Academia de Bonas Lletras acordá proposar á la Diputació provincial de Barcelona la celebració d' un certámen ab motiu del Centenari de Calderon, admetenthi la llengua catalana, pero aquest darrer extrem fou rebutjat per lo cos provincial, essent aixís que la majoría dels que 'l forman son catalans.—Lo Centre Catalanista Provensalench ha acordat celebrar cada dos anys un certámen literari com ja celebrá 'l primer en Novembre de 1880. Además te 'l projecte de celebrarne un cada tres mesos als que sols podrán concórrehi los vehins de Sant Martí de Provensals.

Entre 'ls festeigs que 's celebrarán á Palma de Mallorca per las festas y firas populars que 's preparan, la Junta organisadora de las mateixas ha acordat la celebració d' un certámen literari-científich-artístich, qual cartell ja s' ha publicat

Igualment ha vist la llum ja lo cartell pera 'l certámen que la Joventut Católica de Tortosa celebrará per las festas de la Mare de Deu de la Cinta, lo Setembre vinent

Per últim un altre certámen no ja literari sino artístich se celebrará aviat á Madrid, la Exposició de Bellas Arts. Los pintors y escultors catalans, tan los que viuhen á dintre, com á fora de Catalunya, pensan concórrehi. Desitjém que fassin lo bon paper que en concursos semblants han fet sempre las arts catalanas.

Per tot aquest mes en las societats catalanistas se han donat conferencias interessantíssimas sobre diversos temas. A la Associació Catalanista d' Excursions Científicas D. Eduart Támaro ha continuat sas conferencias sobre *Nocions d' Arqueología*, D. Antoni Aulestia y Pijoan ne doná una sobre *La llengua catalana á las excursions;* y en un altre D. Odon Martí parlá sobre *Andorra* y *Suissa.*

En la Associació d' Excursions Catalana D I. Martí Turró continuá sas interessants conferencias sobre un *Curs d' astronomia popular;* D. Valentí Almirall disertá sobre *Una Excursió á Puigcercós y Andorra;* D. Leandre Pons y Dalmau desenrotllá 'l tema *Aplicacions y Consells*, y 'l President de la sobredita societat parlá sobre las *Relacions d' aquella associació ab las del extranger.*

En algunas altras societats s' han donat importants conferencias ó s' hi han llegit travalls de válua: sobre tot en las duas catalanistas hem sentit ressenyas ó memorias d' excursions portadas á cap per aquellas associacions que las honran moltíssim.

Las obras catalanas publicadas aquest mes son ben pocas, sols podem apuntar un follet publicat per la Associació d' excursions Catalanas titolat *Travalls llegits á la vetllada necrológica que dita associació celebrá á la memoria dels catalans ilustres morts durant l' any 1878*, y la obreta que D. Lluis Duran y Escayola ha publicat ab lo títol: *Temas pera exercitarse á traduhir del catalá al castellá.*

Han sortit dos nous setmanaris escrits en catalá: *Lo Senyor Canons* á Barcelona, y *Lo Xiulet del Carril* á Vilanova.

Se ha inaugurat una nova societat catalanista ab lo títol de *Elissa Boldun* donant una vetllada lírich-literaria. Han continuat celebrant vetlladas literarias y musicals las altres societats catalanistas Lo Círcol de la Joventut mercantil y la Violeta de Barcelona, y la Secció literaria del Centre Graciense.

SUMARI

Theodor Creus.	Cosas que passan quals recorts s' esborran.	81
Jacinto Verdaguer. . . .	Al desposori de D. Claudi Lopez y D.ª María Gayon.	114
Joseph Franquesa y Gomis.	A Igualada..	116
Joan Pons y Massaveu.. .	Un veterano.	118
	Revista literaria.	119

Imprenta de la Renaixensa, Xucla, 13.—1881.

LA RENAIXENSA

COSAS PASSADAS,

QUALS RECORTS S' ESBORRAN

Barcelona de 1827 á 1843

(Acabament.)

XXIV

LOS OMNIBUS Y LO PORTAL DE ISABEL

MOLTA ha sigut la afició que han tingut sempre los Barcelonins á sortir al camp en los dias de festa, y á semblant afició deuhen sa naixensa algunas y son desenrotllo altras de las que avuy son veras poblacions en sos encontorns situadas.

Y Gracia, Sans, Sarriá y Sant Andreu, sobre tot, com los punts mes prop de Barcelona situats, fóren desde son principi los mes afavorits, per la major facilitat relativa que hi havia pera trasladarse allí.

Empero aytal facilitat, distá per llarch temps molt y moltíssim de ser la que avuy coneixem, en que ferro-carrils y tramvías de forsa animal y de vapor nos trasla-

dan allí ab tota la comoditat y promptitut que desitxar pugan los mes exigents.

En lo temps á que 's refereixen los fets que venim contant, las cosas se passavan de molt diferenta manera; y pera anar als dits punts, no hi havia mes que las tartranas, obertas de devant y detrás, ab fusell ó sense mollas, y pera la gent de gran posició, alguna que altra *mitja-fortuna* y pera mes nombrosa familia algun *caravá*.

Y cregan los que no ho hajen experimentat personalment, que lo recorrer las carreras de Sans y Sant Andreu, los caminals que á banda y banda del paseig de Gracia hi havia pera pujar, lo un, y pera baixar, lo altre (y no parlem del torrent que servia pera anar á Sarriá), ab aquells vehículs y ab las roderas y clots que pera aquells anys y durant no pochs d' ells tenian tots, era cosa molt poch divertida y se n' sortia mes capolat que de un viatje avuy de Barcelona á Madrit.

Pero la afició de *anar á fora*, com se n' deya, ho vencía tot, y tots los dias de festa s' estivavan deu ó dotse assentos en cada tartana de las que al efecte esperavan en la plassa de Santa Agna y en las aforas dels portals del Angel, Nou y de Sant Antoni; y mes que fos espremuts y sacsejats, s' arrivava á las *torras*, que, propias los uns, y llogadas altres, tenian en los pobles ans esmentats, y algunas de las quals no passavan, com no passan encara avuy, gran cosa de barracas.

Y allá se passava lo dia á posta de sol en que las cornetas ó tabals dels cossos de guardia dels portals respectius tocavan lo que s'en solia dir lo *entreu gats* (al-ludint als molts plens de vi que de amagat s' entravan) y no quedava mes remey que apretar lo pas y ficarse cap dins, avans no tanquessen. No pocas vegadas, empero, succehia en l' estiu, que alguns ressagats arribavan al glacis quan ja alsavan lo pont llevadis, y «*camas ajudeume*» cap al portal de Sta. Madrona que 's tancava mes tart per mort dels molts que sortian á pendrer banys al enfront de las hortas de S. Bertran y sota la pedrera.

Mes los dias en que la afició á *anar á fora* se sobreixia, eran los dimecres de sendra ó enterro de carnestoltas, y lo segon dia de las Pascuas florida y granada.

En semblants dias las tartranas se prenian per assalt y portavan assentos fins en las varas; corrian aquells vehiculs com á esperitats; y al arrivar lo vespre, lo camí cubert dels portals, sobretot lo del Angel, se convertia en una especie de llonganisa de carn cristiana; tantas eran las empentas y estreturias que s' hi esperimentavan en aquell lloch llarch y angost, alsantse la mes terrible cridoría de ays, jemechs, interjeccions, xiuladas y algunas cosas pitxors entre aquella munió que, axó no contrestant, deya al arrivar á casa que s' havia divertit molt.

La introducció dels ómnibus, ocorreguda entremitg de *las bombas d' Espartero*, de que havem parlat, y la *Jamancia* de que 'ns resta parlar, y la overtura del *portal de Isabel* en lo lloch que ocupava lo enderrocat quartel de la Artilleria y antiga Universitat, inauguraren la série de reformas que han cambiat complertament la fesomía de Barcelona baix aquest respecte, com ha cambiat també tan radicalment baix de molts d'altres.

XXV

LA JAMANCIA.

La paraula Jamancia ó Camancia per sí sola va designar per llarch temps pera tothom, y designa encara pera los Barcelonins que tenian ja us de rahó en l' estiu del any 1843, altre de las épocas mes tristas que registra la histotoria contemporánea de la catalana metrópoli.

Mitj any no feya encare que havia termenat la terrible trajedia que rebé col·lectivament lo nom de «Las bombas d' Espartero» quan ja tornaren pera Barcelona los dias de sang y dol, tement á cada instant sentir tronar altre cop la potenta veu del *padrastre*, com generalment se nomenava al castell de Montjuich, y sentintlo al fi tronar realment, formantne ab ella chór las de sos jermans, la

Ciutadela y S. Cárles, de una part, y las Drassanas y Baluart de Mitjdia, de altre.

Eram á primers de Maig y sonaren altre volta descárregas per los carrers; y á derrers del mateix mes vejé sortir Barcelona son primer alcalde constitucional pera posarse al devant del moviment, publicant en Igualada una al-locució que portava per capsalera aquella frase que se feu axi mateix tan célebre de: «*Arcaldia constitucional de Barcelona en Campanya.*»

Y seguí la agitació y lo sobresalt fins als 22 de Juny en que lo temut governador del castell transcrigué á la Deputació y als cónsuls extranjers la ordre que rebera del general Zurbano de romprer lo foch contra la ciutat al sentir lo que contava ell sostenir ab los sublevats que l' esperavan prop del Bruch; y la alarma y l' espavorimentno reconegueren ja límits.

La emigració qne 's produhí excedí de molt á la que causáren los aconteixements del any avans, y era per demés desconsolador veurer sortir per los portals personas de totas edats, classes y categorías carregadas ab matalassos, conchas, fardos de roba, criaturas al coll, malalts en lliteras, imposibilitats en cadiras de brassos, tristos y plorosos tots, jirant los ulls enrera creyent veurer per derrera volta los alberchs en que restava gran part de las suas fortunas y los edificis que estavan acostumats á mirar ab especial carinyo y estimació.

Tots los pobles dels voltants de la ciutat s' ompliren de Barcelonins emigrants que cercavan en casas de parents y coneguts un lloch solsament hont soplujarse, esperantse ab gran temensa lo moment en que un fogonas de Montjuich anunciás que tornava á rependre la obra de destrucció que mitj any avans causat havia.

Per lo prompte se conjurá aquell perill; mes si no se va repetir un bombeig directe y continuat com en lo 3 de Desembre, molt mes temps degué durar la emigració, y no foren pochs los projectils que s' esbarriaren en la fera y prolongada lluita que sostengueren los soblevats contra las tres fortalesas que reduhirlos procuravan.

En los primers dias que seguiren á la emigració general de la ante-vigilia de Sant Joan, molts fóren los que 'ls aprofitaren pera fer camins á Barcelona á cercar robas é interessos que en un principi deixaren abandonats, sens que las personas mes acomodadas se retraguessen de fer de camálichs ab carretons y bayarts, puig los calesers en aquella ocasió, com en lo Desembre anterior, mostraren generalment molt cruas sas entranyas, en termes de que la familia del que aixó escriu va tenir que pagar setze duros per portar una carretada de roba blanca y alguns matalassos de Barcelona á Gracia.

Y com aquella embrollada situació política se va anar allargant setmanas y mesos, va arrivar lo cas de que en carrer tan de passada com lo del Pi y de la Porta-ferrisa se hi varen fer herbas y ressonavan per ells mas petjadas com en un claustre de nostres abandonats monastirs, quan á favor de un «passe» que m' havia pogut proporcionar, entrava de tant en tant pera donar una vista á la casa en que habitava.

En mitj, empero, de la gravetat de las circunstancias aquellas y de la encarnissada lluyta sostenguda entre los partidaris de una y altre banda, varen encara los *Camancis* tenir la humorada de instituhir burlescament una especie de ordre de caballería ó condecoració que denominaren de la Paella, presentantse molts d' ells ab un traste de aquestos, de plom, dels en que las noyetas solen fer lo que 'n diuhen lo cou-dinar, penjat en lo pit de la brusa y cantant una cansó qual tornada era la de ficar en la *paella* á sos contraris á quins los deyan los madurs.

. . . . . .

De aquella época en endevant los fets que se han anat desenrotllant en la comptal ciutat son massa frescos pera que puga oferir interés lo consignarlos.

Gracias que los que deixo consignats no sigan tatxats de sobrat coneguts tambe pera ferne objecte de un travall destinat á figurar en las planas de LA RENAIXENSA, sobretot no havent pogut la pobresa d' estil del narrador do-

nárloshi lo al·licient necessari pera suplir la falta de novetat de que verament adolescan.

Pera completar, donchs, la série de quadros que he tingut lo atreviment de fer desfilar als ulls dels llegidors, diré sols alguna cosa de lo que en la major part del temps que ma relació compren, eran en Barcelona las

XXVI

DIVERSIONS Y PASSEIGS.

Deixant apart los teatres, de que 'ns havem ja ocupat y als que no anavan casi be las classes treballadoras y en que gastavan sos dos ó tres ralets d' entrada los menestrals los dias de festa y algun de opera nova en Santa Creu y Montesion, las principals diversions dels barcelonins consistian en seguir pessebres de Nadal á la Candelera; ballar en reunions casolanas la temporada de Carnestoltas, anant á algun dels balls que 's davan en la Patacada y Saló de Llotje; veurer sombras xinescas y jugar á penyoras per la Quaresma; passejar amunt y aval! de la Rambla de Caputxins en las nits d' estiu, ó á algunas casas hont alguns joves y senyoretas cantavan ab acompanyament de guitarra, primer, y de piano mes endevant, ó algun aficionat los entretenia ab alguna sort de jochs de mans.

En los primers temps, en que lo primer dels dits instruments era lo acompanyant obligat de tots los cantadors y cantadoras, estava també en tot son predicament lo romanticisme; y per lo tant no podia menys de influir en aquell ram com influia en lo teatre y en la novela.

Y en efecte: las cansons que mes boga obtingueren en aquella temporada, cantantse successivament desde 'l mes encopetat saló, fins á la mes rústica aigüera, foren la del Sepulturero, de la Atala, y del Trovador, ab quals tétrichs y ploraners conceptes y tonadas, interpretats tot jirant los ulls en blanch y ajitant al aire las llargas cabelleras que llavors se portavan, clavavan los galans d'

aquell temps las suas amorosas fletxas en los cors d' aquellas esgrogahidas bellesas, que, pera serho mes encare, deyan malas llenguas passavan forsas estonas aspirant los efluvis de uns certs llochs, que no per lo comuns que solen ser; deixan de ser necessaris.

Mes tart, quan se váren anar estenent los pianos y generalisant los coneixements musicals, passat també ja lo furor romántich, se introduhiren las pessas de las óperas mes populars de Bellini, Donizetti, Rossini etc. alternadas mes avant ab cansons dels género andalus que comensá á obtenir també en los derrers anys de ma relació una boga extraordinaria.

De totas aquellas diversions, empero, poch hi ha que dir, en absolut consideradas, perque encare subsisteixen y tothom las coneix. Mes lo que ha cambiat en ellas radicalment, ha sigut la fesomia particular que quiscuna revestia, molt diferenta de la que presentan las que las han vingudas á substituir.

Perque las reunions que l' element jove, com diriam, donava per Carnaval en casas particulars, ó associantse pera llogar una sala, costejar algunas palmatorias ó aranyas de can Vilanova ab sas espelmas y pagar un pianista que'ls fes ballar juntament ab las noyas conegudas, per uns y altres convidadas, no se semblavan en res als balls que avuy lo mateix element y en igual temporada dona en los teatres y salons de ball disposats *ad hoch;* perque los balls públichs de la Patacada y saló de Llotja eran molt diferents dels que avuy se donan en lo teatre del Liceo, que en cert modo ha vingut á reemplasar al derrer, y los cent y un llochs que han fet altre tant ab la primera; y perque fins no son los mateixos los rigodons, llancers, contradansas, massurcas y walsos que are 's ballan, que 'ls que 's ballavan llavors, encare que conserven lo mateix nom.

Deixant, no contrastant, de fer ressaltar las diferencias que baix aquest respecte existeixen entre las diversions dels Barcelonins d' avuy y las dels de la época que des-

criurer he pretés, perque allargaria massa aquesta ja prou llarga relació, diré quelcom dels paseigs hont anavan á esbargirse aquells, y á veurer y á ser vistos los que per sa edat ó temperament aficionats hi éran.

En aquells anys, los quins mes tart dinavan, ho feyan entre dugas y tres, y per axó los passeigs del mitjdia eran sortint de la missa de dotse fins á aquella hora, en los dias de festa, y en la Muralla de mar principalment, en l' hivern; y per la acera de la fonda del Orient en l' estiu.

Familias hi havia que pera fugir del bullici, ó perque la quitxalleta pogués correr ab mes llibertat, pasejava per lo clásich Jardi del General y per la Muralla de terra entremitj del portal de Sta. Madrona y lo de S. Antoni, ó be de aquest y lo del Angel, ó be de aquest y lo Nou; y alguns ne hi havia que prenian á empenyo lo voltarla tota, desde aquell primer portal á aquest derrer, lo que constituhia ja una regular passejada.

Aquest derrer tom lo acostumavan molt fer las familias menestralas per la diada de S. Esteve, en que, com se solia dir, tenian ja lo dinar fet casi be ab las sobras del dia avans, en que tothom feya ja, com fa avuy, un estragó pera celebrar tan assenyaladas festas.

Los mes aficionats á caminar, quan no anavan á *la torra*, després de haver dinat tornavan á sortir en los dias festius pera anar á pasejar per la Riba, honrantne axi la famosa figura del «Negre» que allí molt séria presidia, y á la que deyan que havian de anar á pagar cert poch apetitós tribut tots los forasters que per primera volta arrivavan á Barcelona.

En los dias feyners, de una á duas també se solia dar cita en los carrers «de la Bocaría» y «del Call» la *high lyfe*, com avuy ne diriam, de la Barcelonina societat.

Alternats ab aquestos passeigs de ostentació se feya, de tant en tant, alguna sortida lliure fora portals, anant á verenar ó á beurer quant menys, aigua ab anís ó un bolado en las fonts Trovada, de la Satalía, ó bé del Gat en la montanya de Montjuich; ó allunyantse ja mes, á es-

morsar ó dinar en las fonts Groga, del Lleó, ó de 'n Xirot; en la Budallera, S. Pere Marti, ó 'l Coll; y en las torras tan celebradas de 'n Gironella, de 'n Gomis, de 'n Mercader, y, sobre tot, en lo aristocrátich Laberinto.

Lo que may pogué arrencar sella, com se sol dir, fou lo passeig de S. Joan ó nou, malgrat esserne sens dupte llavors lo que mes nom d' ayta! passeig merexia per las vistosas y abundantas fonts ab que contava, los pedrissos que pera descansar oferia, y la grandiosa arbreda que 'l sombrejava. Sia per lo distant qu' estava, sia pels amarchs recorts que 'ls Barcelonins tenian del orígen de la vehina Ciutadela y de las tristas escenas que en la mateixa y en sos glácis se havian fins á molt pochs anys representat, es lo cert que aquells no anavan allí no mes que com de passada, essent quan s' hi detenian mes en las nits de S. Joan y S. Pere en que hi anavan á cercar la Bona-ventura, y en la diada de S. Tomás ab motiu d' estar allí boy exclussivament establerta la fira dels galls.

TEODOR CREUS.

LO PENITENT

DEL MONTSENY

En gran manera calorosos eran los raigs del sol del mitj-jorn y las moltas revoltas que 'l Tordera forma en la naixensa lo reflectian ab colors molt vius: las monótonas cigalas cantavan més fort que de costum. Aquestas senyals eran poch agradables á tres companys que volent visitar, ó millor, disfrutar de las vistas del Montseny, havian perdut lo camí y en va buscavan alguna dressera que 'ls tragués d' aquell laberint de rocas y de colossals faigs, que 'ls tancava tota esperansa d' un prompte regrés al poble de Viladrau, hont pensavan reposar aquella nit.

Un núvol de color obscur y sinistre que anava extenentse y prenent espessor ab los vapors que las montanyas exalavan, aumentava sa temensa de véurers inclosos en lo centre d' una horrorosa tempestat, sens l' esperansa d' un abrich, puig Quimet, que estava cursant filosofia, tenia molta pòr dels llamps y sabia que las rocas y 'ls arbres los atrauhen, qual noció no era molt falaguera en aquell lloch.

—Apartemnos almenys, deya, de la cima de las rocas, las puntas atrauhen los llamps.

—Posemnos al abrich de las ramas d' aquell faig tan corpulent, responia en Sabastiá!

—Ah! no, no, es molt alt y cridaria al llamp. Busquem una bauma replicava en Peret.

Algunas gotas d' aygua grossas y caygudas ab violencia los indicavan que ja tenian sobre la tempestat, quan no havian reparat encara cap concavitat en la roca que pogués aixaplugarlos, exalant en va exclamacions que solsament servian pera fer més trista sa posició.

Conhortats ja de sufrir al ayre lliure una forta pluja acompanyada de exalacions eléctricas y descomunals trons que formarian espantosos ecos en aquellas fraus solitarias, lo cel ó la casualitat, com que 's compadesqués de sas penas los féu ohir la veu un poch cascada d' algun pastor, y al girarse al costat d' ahont venia vejéren una mala cabanya de la qual sortia aquella veu per ells tan inesperada com misteriosa.

—Sentiu?...

Pe 'ls turons d' esta montanya
en va reyna lo temps vari,
abrigat en ma cabanya
d' ell se burla... *'L solitari.*
Aquí sol entre malesas
visch alegre, sens desvari,
honors, glorias y riquesas
desprecia... *'L solitari.*
Fugint sempre de la gent
del amich y del contrari,
ben aislat viu y placent
aquet pobre... *solitari.*
Sempre lluny de tot lo mon
. . . . . .

—Aném allá, Feliph.

—No voldrá acullirnos; d' ell nos donáren noticias la nit passada; es un home misteriós que aborreix als demés homes, los retxassa com la agulla tocada per lo iman retxassa á l' altra punta magnetisada per lo mateix pol. Més vol viurer entre feras que partir lo pá entre sos semblants.

—Nostra posició lo conmourá y...

—Probemho.

Nostres joves s' han presentat al *Solitari* y han sigut acullits ab una bondat que no esperavan: han trobat un home que afegia á una edat mitjana maneras finas y d educació esmerada. Contésta amable á llurs preguntas y 's mostra content de poder albergarlos.

Las ideas de temensa y de desconfiansa que poch ans dominavan á nostres amichs fóren prompte cambiadas per las de estranyesa y admiració.

¿Quin misteri ó succés estrany haurá conduhit á aquell home entre las rocas? ¿Vindrá á disfrutar de la soletat, ó á amagar son nom ab los extravios de sa vida? ¿Será un aventurer desterrat de son pais ó solsament un desgraciat? Més ¿perqué diuhen que aborreix als homes y 'ls reb tant be? Certament hi ha aquí un problema de difícil solució.

—Admiro molt, li digué Sebastiá, que 'n lo més florit de vostra edat hagueu vingut á sepultarvos entre aquestas penyas y que hajau privat á la societat d' un home com vos. Es cert que hi ha missántrops y fins selvatjes, més l' home no ha nascut per la missantropia ni per viure entre las feras; també creixen los lliris en lo desert, més no son tan ufans com los que 'l jardiner cuyda y rega. ¿Heuréu tal volta sigut valent y no vos haurán recompensat? ¿La victoria no ha coronat vostres esforsos?...

—¿Haurá estimat á una hermosa, tartamudejá Feliph?

—Vos prech que respecteu mos secrets, digué aquell solitari, més una llágrima furtiva que lliscá per sos parpres doná á entendre als tres jóvens que algun d' ells haviá tocat la fibra delicada de son cor.

. . . . . .

La tempestat havia calmat, sols algunas bromas esparramadas se movian encara per la inmensitat del espay, las que tenyian de grana y porpra los últims raigs del sol en sa posta, reflectint y tenyint dels mateixos colors las puntas de las Agudas.

Sebastiá y sos companyons se preparavan pera anarsen: lo Solitari los oposava en va lo desert dels camins, la distancia de alguna casa, lo perill d' alguna fera: la temensa d' abusar de sos favors no 'ls deixava admetre la hospitalitat d' aquell home estrany. Sens dubte que aixís ho cregué 'l Solitari quant ab tó resolut los digué:

—No vull que 'l titolat *Penitent del Montseny* puga esser may acusat de falta d' humanitat permetent que tres jóves ignorants d' aquestas afraus surten de ma cabanya en horas de molt perill. Si ma súplica no pot detenirvos que ho fassa lo recit de mas desventuras que depositaré en l' arxíu de vostres cors creyent que quedarán allí depositadas.

I.

«No estranyeu las divagacions que observaréu en ma relació, perque ma pensa s' ha trastornat ab lo sufriment y está debilitada per los mateixos recorts. Hi ha en ma vida una llarga filera d' anys de que casi no'n tinch memoria y en cambi hi ha dias mólt distants que 'm sembla que passaren ahir, y aquestos dias grabats en mon cor, com ab lletras de foch que m' abrassan, contenen l' historia de mon sí. Vaig naixer, y al poch temps perdé la vida la que me la doná: pocas vegadas l' amor maternal vetllá al entorn de mon bressol, ni enrogiren mas galtas infantivolas las dolsas caricias maternals. A la sombra d' un pare que m' estimava passí l' infantesa y pubertat ab la sensillés dels primers anys.

Havia vist vint vegadas á las aurenetas fabricar son niu en los sostres de ma casa y altras tantas los arbres despullats de sos ramatjes m' havian fet veure las mudansas de la vida, y encara mon cor batega tranquil, mes aquesta calma era com las xafagosas del estiu que acostuman esser precursoras de negra tempestat.

Era una nit de Desembre, una espesa y humida broma baixa apagava la claror del fanals, solsament se veyan los

objectes á tres pasos de distancia; un silenci sepulcral dominava en una ciutat de las mes principals de la montanya quant passant per un de sos carrers ohí prop meu una veu compassiva demanant socós y vejí en terra un bulto caygut y á altre que forsejava pera aixecarlo. Eran dos senyoras de la noblesa de Barcelona, la mare havía rellis-cat ab la humitat de la broma baixa y la filla procurava aixecarla. La donzella que las acompanyava havía anat á la casa pera buscar auxili. Afegí mos esforsos als de Mariagna, aixecarém á sa mare y las acompanyí fins á sa casa. L' endemá aní á informarme, trobí la mare en lo llit y á la filla que assentada al capsal l' assistía ab lo major carinyo. Abdos m' umplenaren de atencions y la filla unint sa dolsa véu á la de sa mare, m' anomenava son benefactor.

¡Quina situació per un jove que no havia estimat tenint un cor sensible! Havia sortit de la retórica y ma imaginació me feya veure á una deesa afligida y consolada per la má hermosa de las gracias.

Mariagna tenia 16 anys, cándida com sa ignocencia, sensilla com la virtut, é ingenua com l' idea naixent del primer home. Se 'm figurava Mariagna com una d' aquellas divinitats de la fábula que 'ls poetas han volgut revestir d' atractius maravellosos y de perfeccions sobrenaturals. Massa bonica per esser filla dels homens, més bé semblava un angel que portava sas alas amagadas sota 'ls doblechs de la seda del vestit.

Perdonin, senyors, aquestas nimietats que tan mal sonan en la boca d' un jay; sento, encara, no poder ni saber pintar una hermosura que encara veig y qual imatje 'm segueix per tot arreu.

Mon cor fins alashoras tranquil no podia quedar satisfet, sentía en ell una falta, un buit, ¿y de qué? ¿qui podrá omplirla? sòls Mariagna; tenia necessitat d' estimar y de estimar á Mariagna. Veyam' en los primers deliris de la jovenesa, en aquells sobresalts del amor que enagenan y fan sufrir..... me desprenguí de tots los pensaments de la

vida pera pensar solsament en un, sòls un objecte cridava ma atenció sobre l' univers. Semblavam' que sense Mariagna, no hi hauria en aquest mon pera mí sino tintas pálidas, sombras confusas, quadros desanimats. ¡Ab quina llestesa vaig recorre tots los graus d' un amor funest, al que sacrificava mon repós, mon esdevenidor y potésser ma vida!

Alguns diuhen que 's coneix la qué 'l cel nos ha destinat. No ho cregau aixis; diuhen aixó perque no coneixen al amor. Jo pensava que era Mariagna y 'm vas enganyar.

Mon pare era acomodat mes no rich, los de Mariagna opulents, mes pensava que 'l favor rebut y l' estimació que creya 'm professavan podrian destruhir los obstacles. ¡Ay de mí! ¡quantas voltas nos enganya l' amor propí! Si jamay li sentia un suspir pensava qu' era d' amor, si 'm compadeixia era pera mí una proba certa de son gran afecte.

Quant en una tarde botxornosa d' estiu sortiam á respirar la fresca marinada, que feya corre cap al Nort las bromas tenyidas de porpra per los derrers raigs del sol en sa posta; quant per casualitat sentiam la dolsa cántiga del pastor que conduhia al corral als nombrosos remats, pintava jo alashoras á Mariagna la felicitat de la vida del camp, sas pocas necessitats y la plenitut de son cor: nascuts, li deya, y criats en la frugalitat, adormits en la petitesa ab los cántichs del rossinyol, s' entregan lliures als plahers de la juganera infantesa y quan arriban á la edat en que 'l cor desitja alguna cosa, en que per si sol no pot viure, existeix ja altre cor, y comprenentse aquestos dos cors se entrellassan ab una cadena indissoluble d' afectes. Com entre'lls no hi ha classes ni categorias, entregan lliures los joves son cor á la que han conegut desde la petitesa, han dormit junts y tal volta en lo mateix bressol. Son amor no 's veu contrariat y no tenen que deplorar sos tristos efectes. No es aixis en las grans ciutats; esclau l' home de atencions tiránicas amará móltas voltas á una nina y, perque aquesta es de classe superior á la seva,

no té altre dret y medi que concentrar sos afectes dintre d' ell mateix, sens que de cap manera puga manifestarlos á la que adora baix la pena del més insolent despreci.

Vosté Mariagna, no será aixis, quan un jove encara que inferior á V. li dirá que l' estima; quan no podent abrigar per més temps en son pit la devoradora flama, se veja precisat á desahogarse ab aquella.....

—Miri, Joanet, que 's hermós aquell camp de dauradas espigas; miri com pujan y s' abaixan obligadas per la marinada; semblan las onadas del mar.

Aquesta indiferencia debia confondrem y desenganyarme, mes jo ho atribuhia á la seva sensillesa y candor; altras voltas li parlava ab tot lo foch de ma passió y alashoras m' escoltava com sorpresa, semblantli tal volta un sér raro y extravagant, y no podent concebir las incoherencias de mon llenguatje pot ésser se apiadava de mí y enganyat jo ab l' idea que dominava ma existencia, creya que era interés son aturdiment y que sa pietat era tendresa.

Un dia que 'm dirigí á sa casa la trobí sola, llegia un llibre, *Carolina*; la passió de Lindorb enrojia sas galtas y era mes bonica. Jo la contemplava, estava fora de mí, en aquest estat, sense saber lo que feya, me llansí á sos peus, li pintí l' amor que m' abrasava, expresantli ab vius paraulas lo que hi pot haver més expressiu en l' amor. Mariagna callava y jo continuí..... só boig, ho veig, mes ¿es tal volta un duenyo de reprimir los afectes del seu cor? só jove y estimo.

—¡Com! ¿V. m' estima? respongué ab la fredor més insultant; un menestral estima á la filla de.....

No sentí res mes. Si haguessen enfonsat dintre de mon pit un punyal vermell de foch no haguera quedat mes dolorit, que ab aquestas paraulas de Mariagna. Restí com de pedra y 'l fantasma de desigualtat que 'ns separava passá devant mos ulls ab sa grandesa y com provocantme á la desesperació.

—¡Atrevit! digué sa mare que 'ns escoltava de una cambra inmediata. ¿Tú t' atreveixes á estimar á Mariagna? no es pera.....

—Prou! vas dir ab veu aterradora. Mos ulls han tingut la temeritat de mirar á sa filla y trobarla bella; mon pit ha tingut la insolencia de batre per ella y dirli..... m' he tornat boig y Mariagna m' ha dit..... Adeusiau.

Al baixar l' escala Mariagna 'm cridava, mes era ja tart. La gent que passava me mirava com pasmada, sens dubte hi havia en mí quelcom d' estraordinari.»

Lo solitari no pogué continuar, se presentaren á sa pensa una munió d' ideas y semblava que atormentavan sa ánima mólt negres pesars. Lliscavan de sos ulls algunas llágrimas com lliscan d' entre las rocas las ayguas de la font de Matagalls.

(*Seguirá.*) JOAQUIM SALARICH.

MIRADA HISTÓRICA

ALS CASTELLS.

Ja que tan sovint anem á raure al davant d' una torra d' homenatge, al cim d' un fosso, y sota de marlets, atalayas y sageteras, no será inoportuna una mirada enrera, molt enrera, per formarnos idea de la causa originaria y de l' importancia social d' aquestas fábricas de pedra, que vegem sempre enlayradas, sempre al cim de las montanyas, sempre á punt de alsar son font, batre sas portas y resistir al enemich de part de fora.

Violet Le Duch, l' incomparable arquitecte d' aquest sigle, n' escriu d' una fortalesa estensa historia; y estrayentne d' ella com si diguessim la quinta essencia, be podrem formarnos concepte del motiu originari y de la influencia que en la societat tingueren los castells.

No penseu pas que hi hagués un temps en que las personas acapdaladas, com ara los richs fan una *torra*, anessin á fer de cop y volta un castell adalt d' un puig mes ó menos altarós; no es res d' aixo: ni comensaren pels richs, ni per us d'una familia. La vida, las necessitats que la vida porta, lo natural desitg d'assegurar la posessió dels medis de satisfer las necessitats fou la causa originaria dels castells, com ho fou també de las principals institucions y cosas que avuy tenen y tindrán sempre, mentres homens hi haji, fondas arrels en lo mon.

No 'ns fixem en cap regió ó comarca, no 'ns fixem tampoch en esbrinar quins foren los primers moradors en una encontrada: no obstant y aixó nostra general mirada agafa sols la major part d' Europa y no arriba á las altres parts de la terra, per no sernos tan coneguda ni molt menos familiar sa marxa successiva respecte al punt concret qu' ara 'ns ocupa.

LOS PRIMERS MORADORS.

Fossen 'ls que fossen, pochs ó molts, los primers homens que trepitjaren una vall, fos de Fransa, fos d' Espanya, fos d' Alemanya, fos d' Italia, si la trovaren hermosa, de bon sol, bon clima y bona aygua, si hi trovaren bona terra, y bons arbres y bona fruyta, en los rius bona pesca y en los boscos molta cassa, natural es que fessen proposit de restarhi y no mouresen ja per un jamay.

Si despres vingue altre rassa, ó altre tribu, altre *etnos* com ne deyan los grechs, mes numerosa, ó mes poderosa y mes forta, y de la mateixa vall enamorada, proposit feu d' establirse en lo mateix lloch, llantsantne als primitius que l' embrassavan, per no tindre de partir ni la pesca ni la cassa, ni la terra, ni la llenga ni la fruita, naixeria cruenta guerra: la lluyta per la vida; guerra per l' aliment; guerra á mort.

PRIMERA INSTINTIVA DEFENSA.

Deu ha donat al home la facultat de la memoria: y d' eix prodigiós registre dels fets passats ne surt l' experiencia, que verament es la mare de la ciencia.

Lluytas per la terra n' hi ha hagut moltas; rassas invasoras moltas voltas; y la guerra es encar mes fera, quan la tribu invadida porta ja molts anys de restansa en un siti, perque llavors á la pena de dany que va al cos, hi afageix la pena de sentit que va al ánima. Se juntan la fam y l' amor: lluyta per la terra qu' es la vida del cós y lluyta per sa historia y los llochs de sa historia, que fan l' ánima d' un poble.

Un poble, lo que s' enten per un poble, lo conjunt de

familias ab llengua comú, iguals costums y peculiars gestas, primerament deixa la vida que la terra. Ja en aquest estat, en cas de nova invasió la experiencia degué ensenyarlos, que era forsa resistir y ajudar la resistencia ab las forsas naturals.

Reunirse los invadits, pujar al cim de la montanya mes alta: tancar l' esplanada ab estacada feta de socas d' arbre: cavarhi un fosso al seu entorn: tancarshi adins del circuit, tots los del poble, tribu ó rassa invadida, los vells y los sacerdots, homens y donas, xichs y grans: portarhi los grans recullits, tancarhi los remats y lo bestiá: destinar lo jovent á la defensa: senyalar un espay per los sacerdots; altres espays per tribus ó familias. Heus aquí lo que degué ser lo primer refugi, la primitiva defensa, com ho fou en efecte y se 'n digué *oppidum*.

FORTALESA PERMANENT.

Passat lo perill ó rebutjat l' enemich, sortia lo poble del tancat, tothom tornava á la vall; las familias á sas barracas ó sas casas y á sas feinas; y lo refugi, l' *oppidum* del cim de la montanya, quedava abandonat, fins que altre cop lo fessen necessari novas invasions ó novas guerras.

Ab tot, l' experiencia ensenyá qu' aquesta necessitat se presentava molt frecuent, que debia mantenirse lo tancat sempre en bon estat de defensa y aixis, la sensilla estacada ben promte fou tanca continua, paret seguida, feta de tronchs y socas d' arbre en sentit horissontal, posats á sostres y amassanthi entre sostre y sostre, pedras y terra.

La práctica en l' art de la guerra també degué demostrar qu' es posició ventatjosa la elevada, la dominant, la que presenta al guerrer ambit net y pelat, sens embarrás ni obstacle: que es mes facil tirar proyectils y ferir al enemich, de dalt á baix que de baix á dalt, y per ço, tost aixecarian en los anguls las murallas, fent una plasseta cómoda també emparada, per allotjar bon nombre de guerrers y foren las torras.

Las lluytas continuas, la vida en la guerra, criá costums

vagarosas en certa gent forta y valerosa: l' alarma sovint, las amenassas dels guerrers que acriminavan d' imprevisió y descuit als vells y als homens pacifichs y trevalladors: la sacerdotissa consultada, d' acort ó no ab los guerrers, també confirmant l' amenassa de proxim perill, inminent; tot això fou causa de que 's resolgués l' ocupació permanent del tancat, del fort, ó del *oppidum*.

Devian restarhi los guerrers y los sacerdots, los uns per mantindre sempre lo fort en bon estat de defensa, y ells també exercitantse sempre amanits y dispostos per la lluyta; y los altres pera implorar la protecció divina en pró de la patria y sas armas, y consultar sa omnipotent voluntat.

Forsa fou aixis mateix ellegir capdill per la comanda de la gent de guerra y la vetlla del enclós, y després de borromboris y soroll mal grat lo disgust dels ancians que no volian altre poder, que podia ser lo futur atentatori é imprudent, lo capdill indicat per la sacerdotissa, fou aclamat y celebrada ab festas la proclamació l' *oppidum* primitiu ja renfermat, sos guerrers y sacerdots y ab son cap ó Gobernador, fou ja desde llavors, vera fortalesa permanent.

ORIGEN DE LAS PRESTACIONS.

Los que vivian y vetllavan continuament lo fort, devian atendre á sas necessitats, y com ells no trevallavan, altres, per ells trevallar devian, y altres devian proporcionarlos l' aliment que 'ls feya menester.

De prompte quedá reconegut un privilegi, el de la cassa y pesca y pastos dintre de certs límits: los que marcavan la basa y las vessants de la montanya ahont s' assentava lo baluart, refugi del poble estés per la vall.

Aquest y lo de viure dintre del circuit exclusivament formavan ja dos importants privilegis reconeguts á favor dels guerrers y sacerdots. Mes ni la cassa, ni la pesca ni la pastura, donan aliment bastant y segur, quan las clases sacerdotal y guerrera se fan un xich numerosas: á mes be hi corresponia en lo baluart alguna provisió per lo que

pogués esdevenir: á mes, be s' havia de trevallar constantment en sostenir y millorar las obras de defensa: be s' havia de tallar fusta, traginar pedras y terra, cavar fossos, fer pous, y aixó no podian pas ferho los mateixos guerrers ni 'ls sacerdots.

Per tots estos motius s' establí la costum de donar la cuarta part de las cullitas, als que vivian en l' *oppidum*, y de cada cuatre jornals un per trevallar en las obras de conservació y millora del Fort.

La gent de la vall trevallava y prosperava: lo sobrant de sas cullitas s' esportava: per fer lo cambi ab altres productes necessaris s' inventá un signe, una mida comú dels valors com ho es la moneda, y com l' igualtat entre 'ls homens sempre ha estat una mentida: com sempre han aparegut naturals diferencias de forsa, merit, inteligencia y valor, alguna diferencia aparegué també ben tost entre los capdills de la gent de guerra: entre los que manavan y dirigian y los manats y dirigits.

No podian contentarse los caps de la gent en menjar la part ó racció que 'ls toqués, y aixís, com cosa deguda á sa preeminencia, per cada venda de fruits se pagava un tan per los capdills.

Fos sort ó coneixement, sas amenassas no foren vent de boca: las promesas dels oracles trasmesas per los sacerdots se compliren. Novas invasions vingueren; sorpresas, assalts, devastacions: lo poble trová sempre en l' *oppidum* l' amparo, en sos guerrers bons pits per la defensa; ells per no debilitarse omplenavan las vacants naturals per mort ó per guerra, ab joves robustos de la terra ó de fora d' ella si ja eran aguerrits y braus.

A sos esforsos mercé, no avaros de llur sanch, l' invasió fou rebutjada, inútil la sorpresa, cruelment castigat l' atrevit assaltador, y lo poble, benehint lo benefici de la pau, pogué tornar á sa caseta, al cultiu de son estimat camp, y aixís arrelá en la terra.

Lo guerrer, lo sacerdot, demostrada sa necessitat, son poder y sa influencia, cresqué en orgull: lo poble vejent

los serveys fets, prestá mes que may acatament y sumissió. Los fills dels capdills per un concepte, y los del pacífich paisá per l' altre concepte correlatiu, miraren ja com cosa establerta, y de dret indisputable las prestacions del fruit y del trevall personal y l' impost de las vendas: y los pobres trevalladors arribaren á ferse 'l cárrech de que havian vingut al mon per servir y alimentar á la gent del art de la guerra.

CONSECUENCIAS NATURALS.

Anys de tranquilitat y repós passá la gent de la comarca: las barracas ja foren casas de pedra: l' aplech de casals ja formá vila ó ciutat: tothom pagava las prestacions degudas als succesors dels guerrers, dels primitius capdills Aquestos vivian en las habitacions del Fort, ab grans comoditats y riquesa: las prestacions de trevall personal las destinavan á millorar constantment las condicions del Fort, y en molta part á hermosejar y á enriquir sas moradas, en fer hermosos jardins y trevalls primorosos.

Amos y senyors com se consideravan de la terra, no permetian cultiu, feyna ni tasca sens pago de cantitat en especie ó en moneda, ó altre prestació en reconeixement del senyorío. Aixís fou que acumularen grans riquesas; per son esplendor y lluhiment mantenian altres cavallers en estat vagarós que tenian obligació d' assistirlos y acompanyarlos en sas expedicions y empresas.

Si tenian pau á casa, buscavan la guerra á fora, perque al cap de tot la guerra era son ofici y la única ocupació que consideravan digna de sas mans: y ara siga per aixamplar l' extensió de son poder, ara siga per rahó d' aliansa ab altres familias poderosas y parentas á qui ajudavan ab sas forsas y sos homens, vivian la major part del temps ocupats en son ofici que es la guerra. Mes l' hora fou arribada en que un altre senyor volgué serne de tots aquestos senyors.

DOMINACIÓ ROMANA

Las disciplinadas y fortas cohorts romanas per tot arreu arribaren: fácil 'ls fou entrar y dominar en las valls y las planas; mes los Llochs-tinents del César prompte conegueren que no era la dominació cabal y completa, si no conseguian apoderarse de la fortalesa y reduhir á sa obediencia á la gent que en ella amparada la defensava. Obstinada fou la resistencia: mes com los romans portavan máquinas de guerra, desconegudas dels naturals de l' encontrada: com no sols tiravan sagetas y pedras, ab fonas y balletas, sino que usavan las *catapultas* que llensavan á gran distancia tions d' una toesa y 'ls *Onagres* que llensavan pedras rodonas fins de 250 lliuras de pes: las debils tancas del enclós de pedra y fusta foren escapsalladas y los defensors casi al descobert, no pogueren sostenir la lluyta. rendírense al fí y son capdill fou decapitat. Lo Lloc-tinent triunfant enviá lo cap al César.

Al estat á que havian arribat las cosas, ja no era posible y molt menos fácil, llansar d' una comarca tota la gent que la poblava; ni de prompte s' hauria sapigut com substituirla, só pena de deixarla poch menos que improductiva: ni los romans en son bon sentit polítich y práctich may pretengueren semblant cosa. No volian mes que fer-se senyors de la terra, y traure per Roma partit de las costums y de las cosas que trovaban establertas, sens pretendre destruirlas ni contrariarlas. Lo poble, senyor per senyor, y vejent que sols en aixó consistía lo cambi, no 'n tingué gran racansa: verament sensible ho fou per los guerrers y sacerdots de la terra, los antichs senyors que ja hagueren de fer grans esforsos y dir moltas mentidas, pera decidir al poble á parar cara y resistir á las legions de Roma. Per instint, uns y altres coneixian lo que hi anavan á perdre.

Visquereń donchs uns y altres en la mateixa terra: los romans seguiren exigint y percebint las prestacions de tota mena que trovaren de consuetut, y lo poble en que

las rendas anessin á parar á novas mans, com las cantitats exigidas no fossen mes grossas, no hi veya gran diferencia.

Per causa de la forta lluyta, lo baluart, l' antich *oppidum*, quedá en mal estat y poch menos que en runas: y com los romans tenian intent de permaneixe en lo lloch perpetuament feta la comarca part ó partida d' una provincia romana, y coneixent l' importancia del reclós de defensa, y sabent per propia experiencia lo molt que 'ls havia costat guanyarlo resolgueren fer grans obras, per assegurar sa dominació y rebutjar cualsevulla forsa ó invasió que pogués venir de part ignota.

La mateixa ciutat ó vila circundaren de forta muralla, feta de paret seca y ab grossos sillars en los estudiats punts que deixaren per la comunicació y sortida cap á fora, hi posaren ferradas portas, y en cada una d' ellas dugas rodonas, bonicas, altas y amarletadas torras.

Adalt del cim de la montanya en l' antich refugi tambe s' hi feu gran millora y reforma: s' aixemplá y enfonsá 'l fosso: forta muralla de pedra en tot lo circuit: altas torras en los ánguls, tambors ó cossos avansats circulars entre torra y torra: en l' interior cisternas que omplian no sols d' aygua de pluja, sino també per medi d' aygua de font conduhida de lluny dintre de tions perforats: altre interior circuit encara mes fort, ab mes alta y mes forta torra en mitj, darrer refugi qu' anomenaren *Castellum:* darrer punt de defensa en cas d' estrema resistencia.

La morada dels antichs sacerdots fou derruida; no pogueren donchs viure dintre del castell, y n' edificaren altre fora del circuit.

Los descendents dels primitius guerrers, en sas terras eran los aristócratas del poble: y vejent los romans que quedava improductiu tot lo terreno que reservaren com *zona* ó terme militar, los emperadors lo dividiren en lots, las atjudicaren als naturals, lo que 'n deyan colonisar, y concedint també lo *jus italicum* ó sia lo dret de plena propietat de la terra, fou llavors quan los terratinents, succe-

sors dels primitius capdills y altres que s' enriqueren, alsaren per los environs de la població y del castell, las bonicas casas qu' en deyan *villas* y qu' encara coneixem ab lo nom de *villas romanas.*

La guarda del castell y de la ciutat era sempre confiada á las legions de Roma, y los naturals que tinguessen afició á las armas, no tenian mes remey que allistarse y ferse soldats romans. Mes com no hi ha res humá que sempre duri, també al imperi de Roma li arribá lo seu fí.

LO MON TORNA ENRERA.

Ja 's deixa entendre que en aquesta breu relació, los anys y també los sigles s' apretan com los pans de brisa en la gavia d' una premsa; y fentnos d' aixó bon cárrech, veurém com per moltas causas tornan las cosas casi be al estat primitiu: veurem que lo colossal acaparament de terras y pobles qu' havia fet Roma, á trossos se desfá, cau y s' esmicola y altra volta tornan invasions y novas rassas á voler las terras planas y calentas y altre volta 'ls naturals tenen qu' aplegarse, refugiarse al cim de las montanyas, y fer reclosos y castells, y elegir capdills y tornar á las prestacions, y fer en una paraula lo qu' es natural perque la necessitat ho imposa, com natural fou lo que 'ls homens feren en lo principi. No obstant y aixó la petjada de Roma no quedá del tot borrada: era lo romá un poble que trepitjava fort y lo solch que deixa alli ahont apreta del peu la planta, no 's borra: sas murallas, sas torras, sos ponts, sos circos, teatros, ó termas, sos temples y monuments, encara restan, y encara fan que l' home del dia al contemplarlos 'ls saludi ab admiració y respecte.

Pero arribá á Roma lo temps del luxo, y de las passions desenfrenadas, l' afany per los goigs de la materia, l' enervament de las forsas morals y la corrupció, y aquell lligam tan apretat y fort de l' inteligencia, la sobrietat y la disciplina, quedá fluix y ample ab tal manera que bastava per trencarlo l' esfors d' un noy.

Vingueren discordias civils, las legions compostas de

gent estrangera volian fer y feyan per la forsa l' emperador: los partits demanaren ajuda als homens de la Germania y aquestos qu' entraren com aliats en l' imperi, enamorats de las terras del mitjorn, pensaren qu' era millor quedarshi com amos que no pas fer l' ofici de servidors.

Tots los pobles del Nort cantavan sas gestas, tots narravan maravellas de las terras de cel blau y sol brillant, tots hi veyan nou parais, y entrant en aquellas rassas lo fort desitj de l' emigració, s' establí la corrent: las unas arrastravan á las altres, y aixís vingueren los Franchs á Fransa, los Hunos, los Suevos, Vándals y Alans y 'ls Gots á Espanya é Italia. Aixís aquestas rassas feren trossos del romá imperi d' Occident, y comensá ab ellas la formació de las nacionalitats modernas.

Mes com ja 's pot pensar, aquestas novas y continuas invasions, esborraren la pau, l' estat de cultura y civilisació á que lo mon habia arribat: y torna la guerra, y la lluyta per la terra, per la historia y los llochs de la historia; y cada poble torna á resistirse en son castell, aprofitantse llavors de las fortas defensas romanas. Com la guerra es l' estat general y ja Roma no te forsa, los pobles sens ajuda, cauhen al domini del invasor, que arruna las murallas de la vila 's tanca en la fortalesa y los naturals, gracias donan á Deu, si los de nou vinguts ab qui per forsa han de viure, 'ls deixen la vida, certa llibertat y una part de las terras.

LO CASTELL FEUDAL.

Quan la erguida y poderosa águila romana comensava á abatre sas alas, aparegué en l' Orient nova llum, que difundintse poch á poch y penetrant de mica en mica en los cors y enteniments, fiu la revolució mes fonda qu'han vist los sigles, y acabá com Sol ardent y astre esplendorós estenent sos lluminosos raigs per tot l' Occident. Ja compreneu que 'm refereixo á la doctrina cristiana que fou lo vas ó lo motllo en que 's fundiren y barrejaren los natu-

rals de la terra y los de las novas rassas vingudas del Nort.

En los primers temps de zel evangélich, ardorosa fe y viu entussiasme per la doctrina del Redemptor, caigué tota imatge, tot idol que fos símbol d' antigas y desacreditadas relligions, per mes que en lo periodo crítich mentres los pobles sempre amants de la tradició y del culto local procuressen amagarlas en las covas y altres llochs ocults de la comarca.

Mentres aquesta crisis passava y s' amansavan las ayguas mogudas per tan contraris vents, altre munió ve del mitj dia, que portant per estandart la mitja lluna, proclama un sol Deu y son profeta, y ab punxaguda llansa en una ma y la cimitarra en l' altre, tot ho remou y ho arrabassa salvantse solsament de son domini lo mes granat que llansa la ventisca al cim de las mes espedadas montanyas.

Aquesta rassa africana, de sanch diferent, altre relligió, altre ideal, diferents costums y diversa historia, no pogué may fondrers ab la nostra, y per ço no pogué regnar la pau: forsa fou rebutjarla ab gran constancia, ferli durant sigles la guerra, fins á llansarlas á l' altre part del continent d' ahont, tan debó que may n' hagués sortit.

En aquest temps es quan los castells y fortalesas prenen lo caracter verament feudal; decidits los naturals á la reconquista, forsa 'ls fou assegurar los punts de defensa; forsa 'ls fou ellegir capdills que ab la senya de la creu 'ls guiessen en la batalla contra los que aplagava l' estandart de la mitja lluna.

Som al sigle IX y allí adalt del Puig encara s' hi veu l' enclos, lo primer refugi, l' *oppidum* primitiu: encara hi restan las fortas murallas romanas, y las torras, y las cisternas y 'ls *castellum*: allí per los environs encara hi ha los succesors dels primers capdills, cuals noms tots los saben de cor, perque es lo nom de la llegenda, perque es lo nom que personifica las antigas gestas del poble. Y tenint ja refugi ó castell y capdill ó senyor, vé lo demes com

á natural consecuencia. Part del trevall pera reparar lo Isort, part de los fruits pera alimentació y provisió de guerra: privilegis de cassa y pesca.

Comensa la reconquista, se trovan imatges amagadas, desperta l' entusiasme, se creu manifesta la protecció divina, s' obtenen victorias, y lo Senyor lo capdill triunfant que no té la virtut de contenirse en lo just, mora é impera sol en lo castell é imposa drets y prestacions abusivas impunement, per quan no hi ha enlloch forsa que contrarestarlo puga. Es lo senyor feudal.

LLUYTAS FEUDALS.

Hi havia feudal de feudal, castells que no tenian completa independencia, sino que á son torn devian vassallatge als senyors d' altre castell mes fort. Sia que lo dependent busqués l' independencia: sia que l' independent ambiciós volgués mes estensió de son domini, major número de vassalls: sia també que los tristos pagesos apretats de pagos y prestacions, oferissen homenatge y acatament á altre senyor que'ls semblés de mes suau dominació: sia per fi que lo mateix senyor que pretengués estendre sa jurisdicció, oferis franquicias y alleugeraments en los pagos y prestacions, tot era motiu de guerras; totas eran causas de lluytas cruels, de ruina y estermini.

Per aquells temps En Pere l' ermitá, pogué alsar gran munió de gent pera anar á traure lo Sant Sepulcre del poder dels Serrahins, y pogué tan l' exemple y lo fervor relligios, que per molts anys fou una corrua feta de gent d' armas cap á Palestina, ab l' abjecte de conquistar per la Creu, tota la comarca ahont passaren los principals fets de la vida y mort de Jesus.

No hi hagué Rey, noble ni senyor que no 's cregués en lo deber d' anar á Palestina á vessar la sanch y batre sas armas: alli tingueren lloch grans batallas, allí 's feren formidables fortalesas, d' allí vingueren mestres d' obras y d' allí s' importaren tots los enginys ab que 's feya la guerra.

Aixis es que en las lluytas feudals que ensangrentaren

la terra durant y després de las Creuadas, vejem ja nova trassa de las fortalesas, las barbacanas, los bastions, la surtida soterrada, l' us en la lluyta de la mina y contra mina, l' empleo del foch grech, las máquinas per tirar ampollas de liquits inflamables, borras enquitranadas, las faxinas per omplenar los fossos, y l' incendi sempre com gran arma per abatre al enemich.

Deu també esmentarse la máquina que 'n deyan lo *gat*, ó sia enorme viga horisontalment posada sobre rodas, punxaguda del estrem y capsada de ferro, que llensavan ab gran furia á forsa d' homens contra la muralla, y la reculavan y la tornavan á llensar fins y á tant que fes esquerda, ovris forat ó brecha en la paret mural. Per fer aquesta operació impunement, ó á salvo de las armas ofensivas que tiravan los sitiats des de dalt del fort, los sitiadors construian un llarch y ample corredor fins á tocar las mateixas pedras de la muralla, covert de ramas y terra, y los homens, sota d' eixa teulada tiravan y llensavan lo *gat:* si hi havia fosso, que los empedis fer lo corredor fins á la paret, l' omplian de faxinas, y damunt hi posavan taulons engrassats, perque per ells llisquessen be las rodas que portavan la viga de punta ferrada: los sitiats llensavan continuament borras enquitranadas, y liguits inflamables per incendiar lo corredor que amparava als que movian lo *gat*: los sitiadors mullavan las faxinas las ramas y la terra pera impedir ó aturar los efectes del incendi: y son en fi imponderables l' enginy, las trassas y manyas, l' esfors de constancia y valor, las penalitats y sufriments, las lluytas cos á cos, de nit, ab pluja y ab fum y ab foch, las sorpresas, las sortidas soptadas, los assalts, las feridas, los combats en las minas, á la llum de las llanternas, ó en plena foscor y sota terra, la sanch y las morts que ocorregueren al peu d' aquestas páginas de pedra ara silenciosas y mudas, y que sols diuhen alguna cosa al home inteligent y pensador.

(Acabará).

JOSEPH D' ARGULLOL.

CUENTO TURCH

DE NASSER ED DIN KHODJAT

Extret del Journal asiatique, tom. 13, 1834, dedicat á En Victor Balaguer.

YNDJILITÉHAUSCH vivia
en temps del soldá Murat:
aixerit, de fácil llengua
d' embaixadó á Persia aná.
A rébrel com pertocava
á tan alta dignitat
del Shá missatgers hi anaren
dántli hostatge en rich palau.
Als pochs jorns á una cassera
fou pèl monarca invitat,
en una rica masía
fent parada per dinar.
Vora d' ella se hi trobava
una ampla y pregona vall.
—Vull probarte quant me volen:
(digué 'l Shá). Mos cortesans
qui m' estime que traspasse
aquesta ampla vall d' un salt.—
—¡Tots; vos aymem! Tots!—cridaren—
y s' llensaren encegats
al abim, trencántse camas,
brassos, y alguns fins lo cap.
L' embaixador deixa 'l séti,
s' allunya, llensa 'l caftan,
y empren una correguda
com mostrántse d' ells rival.

Mes vora la vall s' atura.
—¡Saltáu! (diu la Shá). Saltáu!—
—Jo aymo á mon rey fins assí,
y ma vida fins allá—

—

Benhaja qui aixis l' imita.
Victor, tú obrares com cal.
Ets de nostra Catalunya
embaixador ben triat:
com ta vida ayma á ta patria
y al Gobern fins á la vall.

DAMÁS CALVET.

AL AMOR.

RATLLAS de pórpra l' horizont esqueixan;
rosa inflamada, qu' al coral afronta,
l' astre del dia sota un arch de núvols
surt de las ayguas.

Com si Afrodisia renaixés ab gloria,
l' ona sorpresa fent joyells d' escuma,
himnes de Cyprus qu' entre olors fugiren
llánguida ensaja...

Sento en mos polsos un alé puríssim:
es la besada que l' Amor m' envia
plena d' essencias qu' ab son batre d' alas
trau de poncellas.

Es l' armonia que besantse forman,
notas perdudas y sospirs de l' aygua,
cántichs d' aucellas y murmulls de boscos
y ayre de vida.

Fill de Citéres baix ton jou m' amparo,
dócil acoto l' abrusada testa:
fresca corona pósamhi de rosas,
tu que las badas.

Tu que d' entre ellas las espinas trias
fentne sagetas que á mon cor endressas,
dona á mas penas y al desitj que 'm migra,
dona lo bálsam.

Cada branqueta te son niu que penja,
van las abellas ab las flors besantse,
mentres m' anyoro somniant caricias,
mentres m' anyoro!

Deixa, Amor, déixam' desfullar las rosas
sota ombra espessa de llorers y palmas:
siga mon tálem niu de mas delicias,
ta ara sagrada!

JASCINTO TORRES Y REYATÓ.

AL MAR.

N' era una nit bonica—com las d' Abril serena;
estátich jo m' estava—sentat vóra la mar
mirant á las onadas—exténdres' en la arena
que 'ls raigs de blanca lluna—venian á besar.

D' alguna áu solitaria—la dolça cantarella
allá d' allá s' ohia—perduda en los espays
y arrán mateix de l' aigua—ab voladuria bella
passavan las gavinas—llensant queixosos lays.

També llavors com éllas—mon pensament volava
damunt la gran planura—d' aquesta mar inmens',
també llavors com éllas—ma lira planys llensava
venint á ma memoria—recorts de gloria plens.

De Faraó lo cástich—quan á Moisés seguia;
del seu nombrós exército—la destrucció y la mort,
allí se m' presentava,—y l' ona que lluhia
tot mormorant contenta,—me duya un nóu recort.

Y náus Cartaginesas—batentse ab las Romanas,
y velas dels Fenicis—anant mercadejant,
y de llorers umplertas—galeras Catalanas
mirava damunt l' ona—passar per mon devant.

Y á l' hora m' recordava—las singulars proesas
dels Llúrias y 'ls Entensas,—las penas de Colon,
del gran Cortés la glória—devant sas naus encesas
lo tró de mil batallas,—l' historia de mitj mon.

Després, portát en brassos—de náyades hermosas
guarnidas y enflocadas—ab perlas y plomalls
en mitj las blavas onas—bullentas y espumosas
al fòns del mar me duyan—trencant los seus crestalls.

Y suntuösas selvas—y mágicas planuras
estancias delitosas—paláus de plata y or
y perlas escampadas—corals y galanuras
al fòns de la mar veya—de goig umplintme l' cor.

¡Oh Mar! be n' atresoras—de joya y de riquesa
y de secrets y ditxas—y dóls y glória y fel
¡bè n' guarda de despullas—tot fòns plé de bellesas!
¡bè n' serva de grandesas—l' onada dins son vel!

Grandesas qu' esmentantlas—fan suspirar ma lira,
recorts que á mí sen'venen—com van las áus al niu,
l' onada, l' ona blava,—al qui ab amor la mira,
las conta d' una en una—y ab son murmull li diu,

Lo goig que tè l' Pirata—quans venç en l' abordatje,
la vida alegre y pobre—del pescador honrat,
la ditxa de 'ls que tornan—á sa nativa platja,
dels náufrechs l' agonía—quan bruns la tempestat.

. . . . . .

Axís, en mitj la calma—d' aquella nit serena
quan prop del mar m' estava,—ab son planyivol cant
las onas que venian—morint damunt l' arena
historias y grandesas—anárantme contant

Mos dóls y penas totas—llavoras jo oblidava
y ni l' recort tenia—de ma disort crudel
y sómnis y venturas—y tants de plahers gosava
que de la brisa en alas—pujá m' semblava al cel!

AGUSTÍ VALLS Y VICENS.

Janer de 1877.

LO MILLOR AMICH

TINCH un amich, Deu me valga,
que com ell ne corran pochs,
pacient, dócil, sempre amable,
modest, franch y generós.

Si las penas me trasbalsan
y omplan l' ánima de dol,
ell fa neixe l' esperansa
altra volta en lo meu cor.

Quan la pensa 'l corch del dupte
me rosega perfidiós,
ell dissipa mas tenebras
com la boira 'l raig del sol.

A tot' hora que 'l demane
per mi sempre está dispost,
y 'ls consells que solicito
me dona sempre ab amor.

Per mes que á voltas estiga
molt de temps sens dirli un mot,
ni 'm rebutja quan lo cerco
ni m' es ingrat, ni orgullós.

¡Oh, amich meu! per mes que sigas
modest ocultant ton nom
y l' amistat que avuy canto
la prodiguis á tothom;

per mes que ab indiferencia
pagui sempre tos favors
l' humanitat de qui 't mostras
serne amich y defensor;

permetem que avuy te canti
y que diga ab convicció
que d' amichs vers com... *lo llibre*
no 'n corran avuy pel mon.

JAUME RAMON Y VIDALES.

REVISTA LITERARIA.

ABRIL

En l' espay d' un mes bén poch ha sigut lo moviment que s' ha observat en los teatros: tots los estrenos han sigut de pessas en un acte. En cambi sembla com que s' escampis l' afició al teatro catalá. A Romea sols s' hi ha estrenat *A ca la Sonambula*, sainete de D. Joseph Feliu y Codina: al Olimpo, *A cop de vista*, pessa en un acte del Sr. Campderros y *Lo diamant perdut*, drama també en un acte de D. Sebastiá Trullols y Planas, y á Jovellanos la pessa *Per una afició* de D. Ramon Casas Pedrerol. Ademés, fora de Barcelona s' hi han estrenat: á Tarragona, la pessa en un acte *Remey de gelosía* de D. Ramon Coll y Gorina; á Vilafranca del Panadés, *Un deute de gratitut* de D. Miquel Gili, y á Viladecans la comedia *Lo carril de Vilanova*. Finalment s' han estrenat á Sabadell y Olot respectivament las sarsuelas *Assumptos municipals* lletra de D. Manel Ribot y Serra y música de D. Enrich Martí, y *L' anada del Triay* lletra de D. Antoni Molins, música de D. Antoni Rubió.

S' anuncian: á Romea *La casa de 'n Garlanda* en un acte y á Jovellanos lo monólech *Home casat...* També s' ha dit que 's posará en escena en lo teatro Principal la ópera catalana en un acte *A la vora del mar*, lletra de D. Damás Calvet y música del mestre Goula. Passada la temporada d' istiu s' estrenará en un dels teatros d' aquesta ciutat una obra dramática en nou actes titolada *Lo mal esperit*.

Ademés del teatro estrenat fa poch á Viladecans, aviat se n' estrenará un altre á Sant Feliu del Llobregat, ahont sols s' hi representarán obras catalanas.

S' ha verificat la distribució de premis del Certámen que celebra cada any la Secció Catalanista de la Juventut católica de Barcelona. S' ha publicat ja 'l fallo del certámen del Ateneo Tarragonés, habentshi presentat 103 composicions. Los Jochs Florals s' han vist afavorits ab 185 composicions, haventse també publicat lo fallo, la festa tindra lloch lo dia primer de Maig. S' han publicat los cartells dels certámens que celebra l' Universitat é Institut d' aquesta ciutat en conmemoració del Centenari de Calderon; la nostra llengua hi será admesa cedint als prechs de la prempsa y estudiants d' aquesta capital. Ab igual motiu l' Institut de Lleyda celebrará 'l seu certámen pero no s' hi admeten composicions en catalá. S' anuncia que dintre poch sortirá 'l cartell del certámen que celebrará 'l dia 25 d' Agost l' Ateneo de Igualada. La societat de balls *Antigua de Pasqua*, també celebrará un certámen literari 'l dia de Pasqüetas, y 'l cassino de Granollers vol aquest any celebrar un certámen pera 'l cual se publicará oportunament lo cartell.

Per últim, s' ha prorogat lo plasso pera la admissió de composicions al certámen de Vilanova.

Durant tot aqueix més han continuat donantse conferencias sobre interessantíssims temas en las duas associacions d' excursions. En la Catalanista D. Eduart Támaro ha continuat désenrotllant lo tema *Nocions d' arqueología*, disertant ademés sobre *Diferents clases d' observatoris meteorologichs* D. Joseph Ricart y Giralt: sobre *Marina antiga catalana*, D. Lluis María Soler, y sobre *Suissa y Andorra* D. Odó Martí.

En la Catalana D. N. Plantada y Fonolleda parlá sobre 'l *Modo de saber ahont existeixen cyguas y metalls subterranis*; D. Isidro Martí y Turró continuá lo *Curs públich d' Astronomía*; D. Manel Escudé y Bartolí conferenciá sobre 'ls *Darrers trionfs científichs del ilustre geógrafo catalá, lo general Ibañez*; y D. Gayetá Vidal y Valenciano desenrotllá 'l tema *Consideracions sobre la constitució de la familia catalana*.

Continuan essent ben escassas las publicacions: aquest més sols podem donar noticia de un tomet de *Baladas* originals de D. Pere de Palol, publicat á Girona, que 'ns descuidarem d' incloure en la revista anterior, y ademés lo tomo del certámen que l' any passat celebrá l' Ateneo d' Igualada y 'ls plechs desde 'l 14 al 21 del *Llibre de las maravellas del mon* den Ramon Lull, fascicles 61 y 62 de la *Biblioteca catalana* que 's publica baix la direcció de D. Marian Aguiló.

Dos nous periódichs catalans han vingut aquest mes á aumentar lo gran número dels que 's venen publicant: *Lo Sach dels gemechs* á Barcelona y *L' Atlántida* á la Habana. Los hi desitjem llarchs anys de vida y prosperitat.

Concorregudas y lluhidas han sigut las vetlladas literarias y musicals celebradas per las societats catalanistas Lo Llorer y 'l Centre Clavé de la Barceloneta, lo Círcol de la Juventut Mercantil, Associació d' excursions Catalana, L' Escut catalá, de Gracia, l' Ateneo Barcelonés en obsequi dels literats Srs. Echegaray y Saavedra, la secció catalanista del Centre Graciense, en honor de D. Joseph Zorrilla, la Catalanista d' excursions científicas, pera celebrar la diada de Sant Jordi, la societat coral euterpense La Catalana, La Academia de la Joventut Católica, etc. etc.

ERRADAS

En la pagina 93 del número passat, ratlla antepenúltima, hi ha la fecha 1853 devent esser 1843.

En la página 108 del propi número, ratlla antepenúltima també, consta la fecha 1862 com época en que s' introduhí 'l gas en Barcelona devent esser 1826. Lo bon sentit de nostres lectos haurán ja corretjit los dos errors de caixa.

SUMARI

Theodor Creus.	Cosas que passan quals recorts s' esborran.	121
Joaquim Salarich. . . .	Lo penitent del Montseny. . .	130
Joseph d' Argullol. . . .	Mirada histórica als castells. .	138
Damás Calvet.	Cuento turch..	151
Jascinto Torres y Reyeró.	Al amor.	153
Agustí Valls y Vicens. . .	Al mar..	155
Jaume Ramon Vidales. . .	Lo millor amich..	157
	Revista literaria.	159

Imprenta de la Renaixensa, Xucla, 13.—1881.

LA RENAIXENSA

DOLORETAS.

COSTUMS DE BARCELONA.

¡Ay de tú quan l' amor arrela bé y, sobre tot quan arrela en un cor verge encare!.....
NÀRCIS OLLER.—(*Tres mesos de mon*).

I

VENIA al trot llarch per un dels costats de la Gran-via y de la part del passeig de Gracia un jove ayrós y elegant, montat en un magnífich cavall andalús qu' esbufegava neguitós al impuls de la má que 'l aguantava. Era 'l cavaller com d' uns vintytres anys, y en sas faccions regulars y formas ben proporcionadas, no hi havia cap tó que ressortís, cap ratlla que li dongués dret á ferlo notar quan passava entre 'ls altres. No era simpátich ni antipátich, lleig ni guapo; sos ulls no eran morts ni fats, pero tampoch eran vius, ardents ó melancólichs; si s' hagués tractat de cercar una inflecció de llavis, una arruga de front, un mohiment, en fi, que pogués posar de relleu una qualitat seva que 'l classifiqués originalment separant-

lo del comú de la gent, s' hauria ben perdut lo temps; perque en ell tot era normal, regular, indiferent. Los seus amichs no li coneixian cap passió, ni adhuch inclinació alguna determinada, fent sempre lo que tots desitjavan, pero no per adherirse á son parer, sinó perque no'n tenia cap. Era com la bandera que flameja sempre ab incert mohiment segons lo vent que l' impulsa. Sortia á cavall y anava al cassino, á la tertulia y al teatre perque si; vestia be perque sempre havia vist fer ho, seguint, en una paraula, la corrent del mon, com la del riu un boscall: sens conciencia.

Tal era l' Enrich Arbós als vintytres anys, y tal se presentava en una tarda dels últim de janer, quan, cansat de galopejar amunt y avall del passeig de Gracia ab tres ó cuatre companys, girá son cavall cap á la Gran-Vía y l' emprengué amunt fins á casa seva, parantlo en sech devant de la porta y amanyagantli 'l coll ab la má, mentres esperava al establer ab armilla vermella qu' hi aná á mes corre, al sentir lo colpejar del cavall del senyoret que despapava impacient ab los brassos endevant.

Descavalcá l' Enrich, y 's ficá per l' ample entrada tot vinclejant lo fuet que duya á la má, y aixefant ab los massisos talons de sas botas altas la tira de moqueta vermella ab franjas verdas qu' hi havia en l' escala, entrant en lo primer pis.

En una saleta del mateix que treya al jardí, hi havia duas noyas. Era l' una vestida ab verdader luxo, alta y morena, de faccions accentuadas, que tenian una certa retiransa ab las del Enrich, si be mes finas, mes delicadas, mes carnosas, es á dir; adaptadas á son sexe; mentres que l' altre era absolutament lo revers de la medalla. Bastant baixeta y prima, encar que proporcionada, per sa pell blanca, satinada y transparentosa deixava veure sa sang, mes que vermella rosada; sos ulls eran blaus y somiadors; son cabell, castany y caragolat, oferia en sas ondulacions elegants, naturals y capritxosas, tons inapreciables al rebre la llum: son nas perfectament perfilat

sombrejava una boca séria y molsuda, de la que semblava mes propi sentirne escapar un sospir qu' una riallada. Vestia modestament una senzilla bata de llana sens adornos, y amagava pudorosament son coll de venas blavosas, un *foulard* de color de rosa, nuat ab graciosissim no estudiat abandono. Sentada devant del vetllador, sas mans s' escorrian rápidas amanyagant un mon de seda verdosa que cruixia entre sos dits y que l' embolicava, l' aufegava, fentla perdre derrera de son luxós explendor. Petita y bufona com era, al costat de l' altre d' estatura y formas aventatjadas, semblava mes qu' una verdadera cusidora, una nina francesa á la qui sa capritxosa mestressa, pera jugar á modistas, hagués entortolligat ab los farvalans descusits d' un vestit de la mamá.

En la saleta ahont estavan, per tot arreu s' hi veyan trossos de cinta desfilada, retalls de roba y fils blanchs ó de color arrapats en la catifa. Arrambat á una de las parets, un piano, obert lo teclat y en lo faristol una partitura ab los fulls oberts fent vano; demunt del tamboret dos capdells y unas estijoras; y en lo replá de la xemeneya una infinitat de números d' un periodich de modas, barrejats, confosos, cap per amunt y per avall, oberts, tancats, ab fulls solts, dislocats, mitj amagats y esqueixats, combinant á la casualitat sas figuras, de la manera mes estranya y capritxosa.

—Vol dir qu' estará acabat aquest vespre, Dolores?.....

—No tinga por, senyoreta Elvira, li asseguro que no li fará falta.

—Miri que...

Donant fort cop de peu á la mampara capitonada, entrá l' Enrich parantse en lo llindar de la porta y esperant l' embestida de retrocés ab la má.

—Tot lo dia trevalleu; sembleu abellas, segons diuhen los poetas.

—Oh noy; es qu' aquesta nit hi ha la reunió de casa la marquesa... Que m' hi acompanyarás?

—Prou... Y vosté Doloretas?—tot assentantse en lo

tamboret del piano y picantse ab la punta del fuet un esquig de fanch del demunt de la bota.—

Poch á poch aixecá ella son cap; sos ulls dolsos, afalagadors y hermosos se fixáren en l' Enrich, dibuixantse en l' extrem de sos llavis pudorosos com un pensament indeterminat de somris, donant tot un conjunt tal d' afable serietat á son rostre que sols es comparable al clap de cel que queda en una tarde ploviscosa de primavera, esbargits los núvols de la tempestat.

—Jo?... digué llavors contestant com qui no sap que li preguntan.

—Si, vosté; y feu modular lo piano, un aixam de notas alegras, saltadoras, vellugadissas y armónicas.

—Jo... be, y acompanyá sa veu dolsa ab un somrís qu' acabá en sospir.

—Vosté si qu' hi lluhiría en lo ball... ja li dich que las eclipsaria á totas.

—Perqué m' ho diu?...

—Perque es cert. Qui com vosté podria lluhir aquesta pell de fullas de rosa; aquestos ulls tant hermosos; aquesta...

L' Enrich se distregué de s' ideya, fuetejant una bossa que feya la seda en que cusia la Doloretas.

—Está home; digué sa germana.

—Te; ara s' ha enfadat perque he dit que la Doloretas era maca... bé, dona, be, tu ets mes rica y tot queda igual... enfadante si que fas goig! per aixó m' agrada la Doloretas; perque no s' enfada may.

La pobre cusidora se sentí al mateix temps sofocada y afalagada.

—No 'm vol sortir; deya pera amagar la rojor de sas galtas, y referintse á un arreplech de seda al qui no podia donar forma graciosa.

—Es clar; si aquest may calla...

—Encar estás enfadada perque he dit qu' ella era mes maca?

—Y tal! bes lo cas que 'n faig!

—Mentres t' ho diga en Munner... y que t' ho deu saber dir bé!... Quin goig fá pobre xicot, sempre vestit de negre com si anes á un dol... Que va neixe de nit? ho saps?

—Qu' ets pesat; no se 't pot aguantar!.... ves, home, ves; no 'ns amohinis.

—No vuy; ¿que 't pensas que vinch pera tú? sino fos per la Doloretas no entraria may. Tens un genit hermos! ja 'l planyo, pobre Eduardo..... Vosté si qué m' agrada.

—Jo....?

—Y ara mes, perque 'm mira..... may aixeca 'ls ulls de la feyna!

La mampara s' obrí de nou, y entrá una senyora de mitja edat. Era alta y ben feta; de faccions regulars, mes vulgarotas, qu' enquadravan una cabellera ja blanquinosa, donant certa severa magestat á ratllas qu' en altre temps—no molt llunyadá—debian haver sigut bastant bellas.

—Miri, mamá; l' Enrich nos destorba.

La senyora sens respondre, passá la má pel demunt del cap de sa filla.

—Cada dia me 'n descuidava, Doloretas, tinga; que no sé quants dias fa que no li he pagat; y allargá unas monedas á la cusidora que 's torná roja fins del blanch dels ulls.

Evidentment era molt posat en ordre lo que feya donya Pepeta, sobre tot no donantli altre intenció que la natural; pero, ¿perque ho havia de fer devant del Enrich?—pensava la Doloretas—no sap una qu' es pobre, y que 's te de guanyar la vida trevallant? perque li han de retreure? A pesar de son génit dols, sentí per un moment com una especie de rancunia contra donya Pepeta, pero fou una fogarada: sols li quedava 'l cor trist, pero ja no estava enfadada. Si al cap de deu minuts, y de prompte, li haguessen preguntat perque tenia ganas de plorar—y aixó qu' estava ben trista—aixis de cop, sols hauria pogut respondre que perque si, pero si d' en mica en mica se 'n anava recordant y tornava á son pensament l' acció de la senyora, la ma en la qual relluhian á la flama de la xemeneya

las lluhentors de las monedas, y la mirada del Enrich; llavors no s' enfadava ab los altres, no; li sabia greu d' esse pobre, y llensava un sospir.

Lligat en l' interes d' una conversa donya Pepeta se 'n endugué son fill. Ella no n' estava certa, pero li semblava que tenia una á modo de predilecció per la cusidora, y: —Veyas tú; deya la senyora quan venia á tom, la cusidora!.... No perque no fos una bona noya, pero hi ha cosas que ni pensarhi..... Avuy dia no 's coneixen clases —ella havia estat trauhera, pero com que feya temps, no se 'n recordava—y ademes los joves sempre son joves, y si no succehia una cosa, podia succehirne una altre.... las donas poden molt y un disbarat aviat es fet..... pero per aixó lo qu' es d' ella no 'n tenia res que dir. .

Sobre tot aixó y altres moltas cosas anava filosofant en aquella ocasió la bona de donya Pepeta, mentres se 'n enduya son fill á altres llochs ahont no fos tant inminent lo perill d' una emboscada, que per cert podia ben esperar la suceptible senyora, si son temor havia de neixe tant sols d' una agressió per part de la modista, mentres en la saleta quedaren cusint enfeynadas las duas noyas.

La feyna 's devia haver atrassat molt, perque sols se sentia lo *crich, crich*, de l' agulla cada vegada que traspassaba l' encarcarada tela, y l' espetech de la llenya que cremava en la xemeneya. D' en tant en tant una braseta s' estimbava avall pels ferros de la llar, y aquell petit mohiment, aquell microscopich motiu era prou pera alterar lo silenci que 'n la saleta regnava. Duas donas jovas, acotavan calladas son front ters y blanch devant d' una feyna manual que per forsa havia de deixar lliure son pensament que segurament volava per l' espay tot duhent á capgirells una enfilada d' ilusions plasentas ó tristas. Devant de la tela en que cusia la Doloretas, que gayre be no la deixava veure, n' hi titilavan un aixam.

Tant aviat fent abstracció de lloch y circunstancias se veya afalagada per l' Enrich, corresponent ell á aquell amor qu' era tot son dalé y afany; com se transportava á

una edat llunyana, quan contaria á la juventut d' allavors los afanys perque tingué de passar avans d' arribar á la felicitat ab son marit que per forsa havia d' esse ell. Altres vegadas se recordava de qui eran ell y ella, y llensava llavors un trist sospir, ó be s' enfonzava en las refleccions mes desconsoladoras, trobant una especie de sibaritisme en clavarse ella mateixa poch á poch las unglas en lo cor, tot desfent y engrunant lo castell de cartas de sas ilusions. Cusia llavors mes depressa y d' una manera nerviosa que per moments s' anava exaltant, fins que despres tornava á la calma d' un modo natural y pausat, segons lo vol dels pensaments que 'n son capet d' ángel hi bullian, pero may ni una sola vegada, l' horrible batalla de son cervell s' hauria pogut traslluhir á la part de fora, sino per las batzegadas que donava á la roba que cusia quan lo combat era mes ferm, y en lo sol moment de fer plantar per la rahó—que sempre guanyava—la bandera de la victoria.

De ben diferenta índole eran los pensaments de la senyoreta Elvira. Ella, llavors, no pensava que 'n lo mon hi hagués altre cosa digne de que las gents se 'n ocupessen, que 'l ball de la marquesa. En los tres salons de rengla que constituhian las pessas de rebre de la senyora marquesa de Valljoliu, á la llum esplendent de cent flamas de gas y mil espelmas á la tebia admósfera del alé de tantas personas, al brujit de cent conversas finas, espirituals y animadas, al ardor d' un aplech de dramas intims que ni entent qui séu al costat dels actors, en la barreja, en fi, de sentiments y passions que donan vida á las reunions de gent aristocrática pulcra y atildada, que sap amagar en lo mes afectuós somris la burla mes intencionada, que 'n rápida tranzició oculta á la vista dels imprudents l' espetech d' una passió exacervada, y en l' estreta de ma mes íntima y cor ıl la rancunia antipática y cruel; s' hi veya ella ressortint per sobre 'ls altres, com pel demunt del alt pedestal surt l' estátua aixecada en mitj de la plassa pública. Pera ella no hi hauria vestit mes escayent que 'l seu, joyas de mes bon gust que las que duria, dama mes festejada qu'

ella, ni criatura mes envejada. Certa n' estava; ells, tots ells correrian tant bon punt la vegessen, pera ser los primers en poguer ballar ab ella, volent á copia de galanterias y finuras, arrencar de sos ulls una mirada benévola y de son cor un sospir de simpatía, de lo que potser fins n' estaria gelós en Munner—y axó qu' ell ja sabia qu' era 'l preferit:—pero sobre tot lo que mes l' omplia, la satisfeya era pensar que la Pilar y la *Lola* y la Lluisa; la *Marie* y l' Amalia y la *Conchita*, s' estarian totas solas fent tertulia, esperant y esperant á qui may arribaria, fins que cansadas d' esperar farian entre ellas gran conversa de xiusxius y rialletas, perque ella 's cregués que 's divertian; pero certament plenas de rábia y enveja pera veure's posposadas á ella. Y tampoch entenia la cavilosa Elvira tot recullint y apuntant un farvalá com ellas podian esperarse altre cosa. La pobre Pilar ¡pobreta! portaria de segur aquell mateix vestit de *fail* rosa tant prim, y ab aquellas imitacions de blondas que sortian pera tot, vellas y enmatxucadas que feyan engunia de veure; la *Marie* de ficso que volguent vestir á la francesa vestiria com sempre de mal gust—una no sap com la gent gasta diners en certas cosas;—la *Conchita*, ja es guapeta, pero tant posturera! y axó als homes no 'ls hi agrada; de modo que fet y fet, no hi podia haver ningú que cridés l' atenció sino ella, á no ser que fos la Matilde que ¡vaya una casada! sempre per balls y reunions, gastant qui sap si lo que tenia y no tenia,—es d' advertir que la tal Matilde era una senyora tant digne y prudent com bella—quan mes valdria que cuydés als seus fills y no 'ls deixes aixis abandonats.

Ja eran aprop de las deu quan l' Elvira 's tirá 'l vestit boy acabat, pero encara de genolls á terra, hi anava arreglant la Doloretas ab agullas de cap, arrufats, plechs y llassos. Aqui clavava una flor mitj amagada en un embull de cinta, mes enllá arreplegava un farvalá pera fer ressaltar un viso ó donava entonació y gracia á un plech desayrat é inarmónich. Despres vingué 'l rengló de las flors.

—La camelia aquí... no, no; mes endevant... si 'm puntxa!... lá posa torta... ¡qu' es tonta!

La Doloretas ho havia arreglat tot: si la senyoreta feya un xich de goig á ella li devia, pero aixó no hi fas res; llavors no havia sapigut posar la flor á gust de la senyoreta y es clar: era tonta.

Donya Pepeta sentada en la *marquesita* del tocador de sa filla, vestida de *punta en blanch* y abrassantla en una mirada, l' esperava empaquetada dins de son vestit de vellut negre, lluhint mitj aparador d' argenter; ab lo *schal* relliscant cap avall de las espatllas ab mil plechs y arrugas que 'l feyan fantástich y discordant, veyentne tant aviat sortir, en la combinació capritxosa que 'ls plechs li donava un aucell de colors vius é impossibles de dins d' una rosa, com la part baixa d' una casa xinesca plena de llistons y campanetas que rematava en la cua d' un pavo real.

—Que no ve 'l noy? digué al últim passejant sa mirada pels que la rodejavan, mentres obria y tancava 'l vano de nacre y aufegant mitj badall en un sospir.

—*Voy! voy!* se sentí de lluny, y 'l taconeix d' unas botas.

—Ja han enganxat, mamá? preguntá l' Elvira mitj girantse de devant del mirall y tot clavantse l' última agulla.

—Desde las nou.

—Quan vúlgan; digué entrant l' Enrich.

Amagada derrera d' un *portier*, la Doloretas li pegá llarga mirada, y de sos llavis s' escapá un somris.

Vestit ab frach obert, al igual de l' armilla que deixava veure la corba de son pit ample y robust demunt del que s' aplanava fina y lluhenta la camisa pampelluguejanthi los botons de diamans, penjat del bras esquerra lo gavan y en l' altra má, llensada al llarch de la cuixa, 'l clach; realment l' Enrich estava elegant.

Arreglada l' Elvira s' en anaren.

La Doloretas corregué á tirarse 'l mocadó gran.—Encar lo podria veure.—Arribá á l' entrada al mateix temps qu' una ma enguantada de gris tancava la portella de la berlina y arrencavan los cavalls.

La Doloretas se 'n aná tota trista cap á casa seva.

Gran-via avall y en un dels trossos menos aclarits pel gas, se li acostá un bulto; y tant cavilosa anava, que no s' en adoná fins que sentí aprop seu una veu aflautada que li deya:

—Bona nit, Doloretas.

—Ay! feu sorpresa; mes despres reconeixentlo: no l' havia conegut Pepet... bona nit... dispensi...

—Com era tant tart, la seva mare m' ha dit si la volia venir á buscar.

—Gracias.

Las paraulas dels dos eran escassas, y 's perdían en lo silenci y foscor de la nit, de la que sols ne sortia un barboteig confós.

II

Un sol d' ivern clar y tot just tebi, entrava per la finestra del menjadó, saleta y dormitori, tot en un plegat, del quint pis del carrer del Argenter en que vivia la senyora Paula, mare de la Doloretas. Era un diumenje al dematí, y ja havem dit qu' un raig de sol hi entrava, com fugint de l' intensa blavor del cel que feya fret, despres d' haverse tirat furient contra 'ls branquillons d' un roser pelat que s' assoleyava á part de fora de la finestra, y que no sé si balandrejava á las batzegadas d' aquell raig de llum ó á las empentas d' un ayret d' aquells que no se sent, pero que refreda.

Asseguda en una poltrona de fusta pintada ab assiento de boga, los peus descansant en la capsa del braser de cantells ja despintats per l' us, hi havia una dona entrada en anys, un bon xich grossa y ab los cabells complertament blanchs, de faccions carnosas y arrugadas, ulls morts y rodons qu' indicavan un enteniment obtus, veu accentuada peresosa y robusta; condempnada á aquell lloch per la persistencia d' un reuma impertinent ficsat en las camas que gayre be no la deixava moure, lo que agrejava una

mica lo génit de la pobre senyora Paula antiga revenedora de la plassa del Born de Barcelona.

D' amunt avall, d' aqui per allá, la Doloretas trescava lleugera per la cambra com aucellet en sa gabia, endressant y aixugant los mobles de la pessa que si no eran luxosos, eran al menos nets y arreglats. S' arrambavan pel llarch de las parets, emblanquinadas y ab franja groga, cadiras del mateix gust de la en que seya la mare, y entremitj, una caleixera de caoba ab dibuixos de dauradillo, per cert de no molt bon gust, demunt de la qual s' aixecava una escaparata de la mateixa fusta que la caleixera, ab columnas negras, en la que s' hi veya una Verge dels Dolors y dos pitxers de porcellana florejada, ab sengles poms de flors de roba qu' eixian d' un tou de molsa seca, pintada de vert fort. Cremava piadosament devant de la Sta. Imatge, una llantia de llautó qual flama reflectia en los raigs daurats que rodejavan la nuvolada que servia de coronament á l' escaparata. A primer terme, y al mitj també de la calaixera, hi havia un bagulet format per caras de mirall unidas ab tiras de paper daurat, y la qu' era tapa, coberta per un cuixinet de damás carmesí ab agullas de cap artísticament clavadas formant capritxós dibuix. A banda y banda, dos candeleros de crestall ab llarguissim ciri, rodejat en son naixement d' arandelas de paper de colors, retallat. En la paret frontera, una tauleta del mateix gust de la caleixera sustentava un mirall tocador de parescut estil, quals planxas de llautó del calaixet, treyan á claps una qu' altre taca de verdet. Una indiana de robell—al igual que las cortinas y cobrellit de l' alcoba que s' obria enfront de la finestra—ribetejada ab un serrell, curt, blanch, defensava 'l vernis de taula y calaixera. Per l' escletja d' una porta mal tancada 's veya la xemeneya de la cuyna ab farvalá de la mateixa roba, y 's sentia 'l xiuxiuar de l' olla. Devant de la finestra, de la calaixera y de la taula, aixis com sota al braser, trossos d' estora de palla ab estrellas vermellas, saltejadas, servian d' adorno y confort.

Las mans de la Doloretas s' esgarrian enfeynadas de l' un moble á l' altre: aquí arreglava la distancia entre duas cadiras, mes enllá fregava 'l vernís de la caleixera ó 'l vidre de l' escaparata, redressava 'ls ciris dels candeleros ó espavilava 'l cremelló de la llantia, fentho tot ab cert ayre d' amor, de carinyo, com si afalagués á antichs amichs á qui naturalment hagués degut aquella certa deferencia ó simpatía que 's deu als companys que saben nostres secrets, y ab los qui habem fet comunas nostras alegrias. Semblava que sos dits trobessen un cert sibaritisme en passejarse per aquells objectes tant coneguts; un somris fránch y obert s' escapava alegre de sos llavis y potser ab ell en aquell moment, los hi esplicava en lo llenguatje misteriós del pensament, sas ilusions mes íntimas y estimadas, comunicántlashi en la forma vaga de l' ideya encar no clarament definida, ab aquella poesía que neix de las idealisacions d' un esprit ignocent y somiador.

—Mare de Deu! y quan acabaras?..... deya la mare.

—Tot seguit: responia la filla, y ab mes insistencia s' escorrian sas mans molsudas y bufonas per aquells mateixos objectes amanyagats tantas vegadas.

—Que tal; feya goig la senyoreta?

—Jo ho crech, mare! si l' hagués vista quan estava arreglada del tot, semblava qu' al costat seu no podia haver-n'hi d' altre..... No mes te aquella véu per ella masa grossa..... veu, al seu germá que gayre be te la mateixa, li fa gracia..... Com qu' es home.....

—Qué es farvalans? preguntá la senyora Paula seguint lo fil de la seva ideya.

—Si senyora; tot de farvalans prisats, y gornit ab puntas y molta cua. Quan sortian del *toilette*, que 'l seu germá la duya del brás, com ell es tant ben plantat y tot ayros, li asseguro qu' estava molt be..... á n' ell lo frach li escau tant....!

—Y la seva mare?

—Duya 'l vestit de vellut... No ho troba que l' Enrich se li sembla molt?

—Que vols que 't diga; no ho sé.

La Doloretas havia anat á sentarse en la cadira de mes aprop de la seva mare á qui mirava afectuosament ab las mans al demunt de la falda, y enmatxucant lo drap ab que havia fregat los mobles.

En la porta de l' escala trucaren dos pichs. La Doloretas s' aixecá d' un salt y corrent lleugera com una dayna aná á obrir.

—Bon dia, Doloretas; que no hi es la seva mare? digué tot entrant un jovenet que portava un paper embolicat en la má.

—Ola, Pepet; si, si; ja pot entrar.

Era 'l jove qu' havia entrat escasament d' uns vint anys, segons se podia endevinar per sa figura escardalenca y migrada. Alt; atrevidament alt per las pocas carns que tenia, magre y de color ben trencada. En lo llavi superior tres ó quatre dotzenas de pels—que se li veyan perque eran negres—transparentavan la pell sens sombrejarli la boca, y en la barba se n' hi escampavan uns quans mes com si assenyalessen los límits d' una *luchana* en espectativa. Sa veu era aflautada y un xich cansonera, recordant son ritme la tonada d' una cansó popular difusa, y al enrahonar la nou del coll—tenia molt camí pera ferho—li travallava ab una incansable puja y baixa completament seu. Ulls massa dins per la cara ahont guaytavan; nas aguilench; front ample y una miqueta encorbat; y 'ls cabells caragolats—y negres també com las enarcadas y pobladas sellas—un xich llarchs y tirats enredera per l' istil dels retratos á la litografía de Lord Byron. Tot ell tenia un cert ayre de romántich ú ombrivol, comparable tan sols á aquells arbres de llarguíssima y prima soca que de vegadas se troban plantats en lo patí humit d' una casa antiga, y que estiran sa minvada copa pera abeurarse en lo sol que no mes baixa fins á la tortugada.

—Deu la guard; senyora Paula; aquí li porto això, digué allargantli lo paper embolicat; com se troba avuy? mentrestant la Doloretas li havia acostat una cadira á la vora del braser.

—Femhi una firma; y agafá la paleta pera ferho.

—No gayre be: aquest dolor no 'm vol deixar..... si no fossen las camas; jo ray.

Pera desmentirla, durant un minut un acces de tos la feu posar morada.

—Que li sembla; digué 'n Pepet agafant lo paper y desembolicantlo, veyent que no ho feya la senyora Paula y trayentne de dins un cor de plata enflamat, ab set espasas clavadas que semblavan copiadas d' un joch de cartas.

Es d' advertir qu' en Pepet era fadrí argenter.

—Molt be, Pepet; molt bé; m' agrada molt..... qu' hi dius noya?

—Jo mare.....? també m' agrada; digué la Doloretas sense mirarsho desde la finestra, y tot guaytant cap á fora.

Aprofitant la distracció de la malalta que 's mirava atentament la joya destinada sens dupte á la Sta. Verge de l' escaparata, 'n Pepet se 'n aná cap á la finestra.

—Está molt pensativa, Doloretas.

—No; jens.

—Que 's pensa qu' ell no l' estima....? que n' hi ha fet alguna....? deixi'l: ja 'n trobará d' altres.

—Ell....? digué la noya mirantlo fixament ab una mirada clara, franca é intensa que revelava tota l' energia d' un cor enamorat y que 's perdé promtament ab tranzició brusca, cambiant son flameig per una altre mirada vaga y trista qu' amagá dirigintla als branquillons pelats del roser que brandejavan; d' ell ni 'n tinch, ni pera ara 'n desitjo; y acompanyá la frase, com si 'l cor volgués desmentirla, ab un sospir.

—Será perqué no 'n vol; digué 'n Pepet abaixant la veu y 'ls ulls, y mirantse ab insistencia lo cap dels dits.

—Es cert; qué 'm falta?

—Jo no sé 'l que li falta, ni si 'n té; pero sé qu' ara no la veig tant alegre com avans. Ni canta, ni riu, ni está alegre.

—Ca; li sembla. Jo 'm trobo com sempre..... no 'm sent cantar, perque en tot lo dia no soch á casa y perque una

sempre pensa en cosas qu' encar que no vulga la fan estar séria... no véu á la pobre mare; sempre malalta y cada dia mes?

Distreta jugava ab la falleva de la finestra, obrintla y tancantla.

—Com quedaria jo en lo mon, si la perdia?... sola; ben sola.

—Pero pot trobar companyia. Cent cops li he dit y vosté ha fet sempre com si no m' entenia..... Que mes voldria jo?.... Que mes voldria la mare que sempre l' alaba?.... Que mes voldria ma germana que son tant amigas....? Miris Doloretas.....

Sens deixarlo acabar, digué la Doloretas posantse mes macilenta y deixant d' atormentar la falleva que caygué ab un cop sech.

—Pobre Pepet! vosté te rahó: jo estich trista, ben trista; y que 'n faria d' ennegrir la seva vida? Devegadas quan me trobo sola, ploro llargas estonas com una ximple; y si 'm preguntés la causa no sabria que dirli.—¡Prou qu' ho sabria!—Jo comprench que no 'l podria fer felis, y fora mes desgraciada veyentlo sofrir per mor de mí..... Creguem; d' aixó no 'n parlem mes.

Las llágrimas vingueren als ulls de la Doloretas, y llarga estona 's quedaren tots dos sens dir res; mirant per la finestra 'l panorama que 'ls presentava l' agropament de casas que s' allargavan al devant seu fins al horisó en la barreja confosa de terrats, torratges y teuladas; il·luminat tot pels raigs d' un sol clar qu' atravessava la vidriosa admósfera en las últimas horas d' un dematí seré d' ivern; sol espléndit en llum blanca y diáfana; mes fret, pobre de calor, impotent en sa tebior, escas pera fer gemar los branquillons d' aquell roser que brandejavan sempre, com ho era l' amor de 'n Pepet, pera dissipar en lo cor de la Doloretas un altre amor impossible.

Un colom que passá rasant las alas per la finestra, trencá l' armonía d' aquell silenci pensatiu y melancólich.

—Me 'n vaig; me 'n vaig: digué baixet y com pera ell en Pepet. Estiga bona senyora Paula.

—Adeu, adeu; noy... Ah, mira que havem d' arreglar això...

—Be dona; ja ho arreglarém una altre estona... No 's mogue, no... estiga bona. Passiho bé, Doloretas.

Y se 'n aná tant pensatiu y trist, com alegre havia entrat. La Doloretas quedá mirant cap á fora.

—Quin xicot! li deya la seva mare mentres ella no se l' escoltava. Això sí qu' es un bon noy del tot; travallador honrat y bon genit. La dona que 'l puga arreplegar ne fará lo que 'n vulga: sembla una malva d' olor... Y que la seva mare te alguna coseta y 'l pot deixar arreglat. Jo no ho entench; quan veig noyas que 's deixan escapar la ventura de las mans, no sé 'l que las hi faria; perque veyas, un noy aixís no 's troba cada dia... Ell; es cert que no te gayres bonas paraulas, mes que 'n farém d' això... si, si, tiran un tros á l' olla, á veure si 't sortirá grassa. Lo qu' ha de procurar una noya pera pendre estat, es trobar un home que no siga un baliga-balaga com ara 'n corren tants, d' aquestos que portan cada dissapte una senmanada tant escapsada á la pobre dona que no li arriba pera res. Y ja 't dich jo qu' ell no es d' aquestos, perqué per lo que 'n sé no te cap vici, ni gros, ni xich... Té: ni menos se m' escolta; digué al últim adonantse 'n bastant tart, y callá endintzantse com sa filla, en una munió de pensaments que tenian á *éll* per objectiu.

Ell; pronom personal que 'n aquell moment per la mateixa rahó de serho, donava lloch á un borboll d' ideyas ben diferentas.

Pera la práctica senyora Paula, *éll* era á las horas la personificació d' un pobre fadrí argenter, migrat, apocat, sens voluntat propia, á qui la seva, enérgica y batalladora, que se ressentía encar un bon xich d' aquella certa autonomía desenfadada de la revenedora, podria pastar y enmotllar á mida de son gust y capritxo. Veya potser, la seva pobresa interessant en un obrador d' argenter—la senyora Paula tenia com vulgarment se diu lo ronyó cobert—qu' hauria plantat al gendre pera tenirlo mes á sota

peu y mes segura sa miseria—que may se li veya prou—y per últim, que també hi pensava, hauria vist á la seva filla ben casada, ab un passament qu' ajudant Deu y la Verge de las Dolors—es frase d' ella—no la deixaría al carrer, may per may que tingués una desgracia.

Y això que prou ho veya la senyora Paula y ho havía dit cent vegadas á la seva filla ab indirectas d' aquellas sevas com las que poch há li tirava y fins ab altres mes claras que semblavan bastant á l' imposició de sa voluntat, no servía pera res, perqué:

—La gata-moixa de la noya, deya ella quan ho esplicava á una antiga amiga seva, tot fent la mosca-valva, era mes tossuda qu' un aragonés y en ficant la banya en un forat no hi havía qui le n' hi treya y de cap de las maneras s' hi podia fer carrera; aixís qu' al últim valia mes deixarla estar, perqué sino, válgam Deu y la Mare de Deu, no sé com hauría acabat.

Y veus aquí lo qu' era *éll* á las horas pera la senyora Paula, mentres era pera la Doloretas un desitj potser no determinat del tot.

Sens dupte qu' *éll* era l' Enrich Arbos, pero sens haber ficsat encara lo pervenir d' una manera clara y precisa. Era 'l present; lo pervenir no s' ovirava ni solsament confós, sino que vivia absolutament amagat darrera d' un vel espessíssim, quals puntas no s' atrevía á aixecar la má de la Doloretas tremolenca de neguit, sempre que l' invadian aquestos pensaments. La Doloretas se sentía atreta envers ell, com la papallona per lo flam que ha de cremar sas alas; l' armonía de sa veu la cativava dolsament; son bon dir li penetrava 'l cor, quan s' esqueya á parlarli ab aquellas paraulas melosas é insinuants que 's posavan en sa imaginació, com la benéfica rosada en las flors després d' un dia xafagós d' estiu, y 's deixava conduhir per sa vaguetat, fluctuant sens fí ni objecte, gosant y abeurantse en s' essencia, pero sens tractar d' alambicar lo punt ahont la guiavan. Perque certament l' Enrich may li havia parlat mes que d' una manera general, indiferenta

y natural, sens concretar lo mes mínim sas expressions, pero la pobre criatura, havia cregut notar qu' era ella á qui principalment se dirigía quan entrava en la saleta ahont trevallavan, y li semblava haver observat una certa delicadesa en volguerli ser agradable, potser sens adonarse 'n lo mateix Enrich, qu' inconscient s' acostava á ella, com ella se sentía ja no acostada, sino perfectament lligada á ell.

Y aixó la pobre noya ben segur que no s' ho explicava de molt tant clar com ara ho veyem; sino que sentia intuhitivament sos efectes, perdentse en lo mon de sas ilusions y enlayrantse á las regions del esprit, d' ahont á la forsa hauria al últim de caure ab forta sotregada.

(Seguirá.)

FRANCESCH DE BOTER.

¡JO L' HE MORTA!

I.

OT fou en vá. L' interés extraordinari del metje, las sentadas y discussions lluminosas dels facultatius cridats á consulta, l' ensaig dels remeys més acreditats, lo cuydado extremat del marit, de la germana, dels amichs, lo miracle que s' esperava de Deu vejent á la malalta tan aconortada ab lo combregar, l' aygua de Lourdes, lo novenari que feren las amigas... tot, tot fou en vá; sóls esperansas que la fé escalonava pera endolsir lo pas del temps sempre terriblement cansoner quan va prenyat de miserias y dol.

Tot fou en vá: tocaren las cinch y ensemps que 'l sol s' enclotava pausadament darrera las montanyas, l' esperit de la Carolina volá envers lo cel.

Aquells ulls hermosos, tot dolcesa, tot expressió de bondat, s' entelaren y quedaren sense vida, sens moviment; aquells llabis de rosa sempre frescos y dolsos que sols se desclogueren per l' amor y la caritat, que sempre assedagats los cercavan, se marciren y perderen tot encís; aquella pell rosada, tendra, vaporosa, y trasparent com lo cel, que mudava de matisos segons l' esclat dels sentiments

com cambia de colors lo cel á la llum del sol, quedá freda, inmutable, de color esglayat.

Tot fou en vá. La mort havía passat per allí com passa la mestralada per la terra, arrabassant las flors, escampant los aucells, sembrant l' espant, la miseria, la desolació, com passa sempre!

Tot lo gavadal de medicinas y remeys allí apilats pera combátrela, que feya poch brillavan en vasos y ampollas com una constelació constantment interrogada per la esperansa y l' amor, ja res valian ni semblavan altra cosa qu' ayguas enterbolidas hont la *sabiesa* humana, en malhora invocada per l' ilusió y la credulitat, havia mort ofegada.

L' amor, personificat en lo marit en quals brassos aquella finá, lo consol espiritual representat pel confés, ja res hi feyan desde 'l darrer suspir de la moribunda. Un crit de suprém dolor escapat de l' ánima del espós afligit trencá 'l reculliment, aquell fou arrancat de la cambra mortuoria y prompte s' oiren passos descompassats, corregudas y sorolls inarmónichs com de calaixos que 's tancan, mobles que s' arrosegan atropelladament. Era 'l tró que 'l llamp porta darrera seu.

Homens endolats, estranys á la casa, que semblan lo servey de la mort, acudiren prompte al entorn de la difunta á arrabassar d' allí lo qu' encare esmentava vida ó recordava los encants dels bons temps de l' existencia. Arrambaren los quadros, miralls y demés moblatje que testimoni fou de las efusions més íntimas, cobriren de negre las parets, amortallaren aquell cos fins allavors intacte de tota má mercenaria, lo rodejaren de ciris, obriren lo balcó pera que ni en l' ayre quedés recort de son alé y després l' abandonaren.

Un criat fidel lo guardá tota la nit contemplant ab boyrós esglay la buydor silenciosa d' aquella cambra negra y las extensas sombras que la trémula llum dels ciris removia demunt del cadavre y á son entorn.

II.

Era mitja nit quan lo metje de la casa hi arribava per quinta vegada aquell dia.

Hi havia mitja porta tancada: lo cor li doná un salt de suprém dolor. Tot lo que acabava de estudiar aquell vespre era inútil, ja no podria probar los efectes de la meditadíssima formula que duya preparada.

Al saltar del cotxe li tremolavan los genolls...

—No pugi,—li digué una criada qu' entrava precipitadament ab un cordial á la má,—es morta y si 'l senyor lo veu á casa...

Sense descloure 'ls llabis, ab lo cap moix y 'l pas incert s' entorná al cotxe. Y mentres aquest corria altra volta, lo metje, plorant llágrima viva, 's repetía interiorment l' amenassa de:—*Y si 'l senyor lo veu á casa...*—Oh, mon! oh injusticia!—afegía—¿Jo, jo l' he morta? ¡Jo, que tant l' he estimada tota la vida en silenci! ¡Jo, que l' he disputada á la mort ab aquella constancia, ab aquell dalé, á la desesperada, com sóls un amor extraordinari y reclós pót donar! Jo l' he morta? Y quí ho creu, qui ho diu, qui m' amenassa? Qui jamay pogué compendre aquell cor, qui jamay ha sabut estimarla com jo l' estimava!... Oh, no, no podia estimarla com jo. Y jo l' he morta! ¡Estrafalari!

Y mentres aixís esbravava son dolor intensissim aquell cor llasserat, lo carruatje tingué de ficarse en un carrer estret y fosch, obligant á un pobre á arresararse per no pendre mal.

—¡Que ditxós, pót anar en cotxe!—exclamá 'l pobre.

—¡Oh, mon! Oh, injusticia! Jo, jo l' he morta?—repetía mentres tant, l' envejat doctor.

Y lo llustrós carruatje, estotx llavors que contenía lo cor més afligit de la terra, seguia rodant per carrers y plassas tan adelerat y estrepitós com l' hauría dut á enllassarse ab la qu' avuy ja era cadavre.

De sobte pará, y quan lo metje 's creya haver arrivat al

terme de sa trista jornada se trová devant d' una casa que no era la seva.

—Ahont som?—preguntá, encare mitj plorós.

—A casa 'l senyor D. ¿No haviam de venirhi?—replicá 'l cotxer.

—Si, es veritat—respongué 'l metje, tancant d' una rebolada la portella y pessigantse 'l front ab tots los cinch dits de la má com si volgués esmunyir del cervell l' idea que l' atormentava.

Lo portal s' obrí sense darli temps de trucar, com s' obrí al soroll no més de sas botas la porta del pis, darrera la qual l' esperava ab ansietat tota una familia.

—Qué hi há?—preguntá l' atribulat metje, maquinalment, sense saludar ni veure á ningú.

—Que la meva filla se m' está morint; que se m' está acabant; tres horas mortals que l' esperavam; entri, entri y sálvimela per Deu—respongué, anegada en llágrimas, la senyora de la casa acompanyantlo cap á l' arcova de la malalta.

Totas las personas que rodejavan á la desconortada mare responian ab llágrimas á son plor; lo metje que arrivava ab los ulls encesos de plorar sentí ab certa repulsió los planys fondíssims d' aquella pobra mare. Aquell ¡que jo l' he morta! bordonava en son interior com una vespa rabiosa que s' entretenia en fiblarli 'l cor sense parar, y totas las penas dels altres eran per ell incomparables á la seva.

Caminava, empés per la mare, precipitadament pero cego, com avansa en la batalla lo soldat que té 'l pensament en la que prega per sa existencia. Passant per un corredor feya trontollar una taula, mes amunt trepitjava á l' amich de la casa qu', arrambat á la paret pera deixarli 'l pas franch, lo contemplava com á l' angel salvador de la atribulada familia, ja s' encaminava á la dreta per comptes d' empendres l' esquerra, y mentres en son cor ressonava encara el ¡que jo l' he morta! exclamavan interiorment los qui tan turbat lo veyan: ¡Qué conmogut está! ¡quin metje! ¡quin interés se pren per sos malalts!

Com estava la malalta ni éll ho ha sabut may. Sols ha recordat sempre que al tocar la cremosa pell de sos polsos sentí lo sacudiment qu' hauria experimentat al veure ressucitar á sa suposada víctima; mes, al clavar la vista en la noya, la crudel realitat li feu exclamar:

—Nó, no es ella! ¿Qué m' importa la vida d' aquesta?

Y contret lo cor per suprém dolor, la pensa confosa y vacilant, lo pols excitat, tremolós, receptá qualsevol cosa, 200 grams d' aygua, barrejada ab 1 gram de citrat de potassa y 30 de xarop, la fórmula qu' escribia de memoria aquella má, sempre que la ciencia havia sigut reclamada per l' aprensió ó la viciadura. Y al baixar las escalas havia no obstant dispersat d' aquella casa lo dol crudel deixantla en cambi plena d' esperansas y admiració.

Entrá en lo cotxe conduhit per l' hábit y al preguntarli 'l cotxer quina visita volia fer de las duas que li mancavan encare, respongué secament:

—Cap més; á casa.

Pero encara en son ánima batallavan un disgust fondíssim y una crudel indignació y aquella veu secreta repetía: ¡Estrafalari, que jo l' he morta! ¿Jo, jo l' he morta?

III.

L' endemá lo metje desvariejava, havia desaparescut lo perill de la senyoreta D, y la familia d' aquesta pregonava la sabiduría y generositat d' aquell doctor, á qui, per altra part, suplicava que cuydés molt sa preuhada vida; que per Deu no eixís de casa fins á trobarse ben restablert.

NARCIS OLLER.

MIRADA HISTÓRICA

ALS CASTELLS.

(Acabament.)

REINCORPORACIÓ A LA CORONA

o feudal que 's volía sostraure del homenatge degut á altre feudal superior, comensava pera disposar y reforsar son castell de manera que pogués resistir un siti llarch y fort.

Ja coneixía que lo sol fet de fer obras importants en la fortalesa, cridaría l' atenció del dominador: coneixía també que prest vindría la guerra; y feta la resolució y coneixent las consecuencias, si l' un s' aprestava per l' atach, forsa era que l' altre 's preparés per la defensa.

També era molt convenient aplegar voluntats, interessar l' opinió, guanyar forsa moral, predisposar l' ánimo del poble. L' element relligiós tenia gran valiment, y era de la major importancia: y era necesari preparar l' ajuda, per lo cas de que lo siti s' allargués extraordinariament, y no fos sempre veritat alló de «plassa sitiada, plassa guanyada.» La millor ajuda que podia esperarse era la de l' armada real. Era donchs necessari ben disposar é interessar al Rey, al frare y al poble: de aquesta part, no la menos important de la defensa solía encarregarse una dona.

Donya Eleonor ó donya Gelia, soposant ara y per exemple que 'ns referim al castell de Gelida, la filla ó la nova estimada del Baró, del Compte ó del Marqués, 's franquejava ab las donas dels vassalls mes influyents y acomodats; regalava alguna cofia brodada per lo nin petit ó algun mocador d' antiqüelas per la mare: perque poguessen fer bon caldo, perdonava per aquella vegada lo cens de las gallinas á la casa ahont hi havia malalts, y 's condolía de las llástimas y escoltava á tothom. Lo poble l' amava y li deya la Gentil dama, y si contava que lo Duch 'ls oprimia y que volia aumentar lo tribut y que 's proposava devastar las terras, tots l' aconsolavan y li deyan que tots se tancarian ab ella al castell y farian ab los seus pits forta muralla pera defensarla fins á morir.

Donya Gelia, ó donya Eleonor ó donya Laura, com vullau que 's diga, enviava ab recado d' atenció á cercar lo Prior del Convent, que ja feya temps que no rebia mostras de consideració del senyor de la fortalesa, y cavalcant prest en sa mula, y escullint á altres dos relligiosos per sos acompanyants, també cavallers en semblants bestias, s' amatinava á compareixe puntual á la cita de la Gentil Dama.

Aquesta ja preparada y disposta, rebía als relligiosos ab falaguera cara, 'ls amanyagava ab alguns presents y obsequis, y en lo parlament secret ab lo Prior li deya: que la familia lo que mes de tot estimava era la relligió, que volia fer alguna fundació nova en lo convent y que las obras del castell entre altres cosas tenian per objecte construir una capella, que sería perpétuament servida per dos relligiosos designats per lo Prior: y ab aquesta y altres ofertas, ja no inspiravan rezel als frares las obras del castell, ja tot eran pomposos elogis per la familia del Compte ó del Baró; ja en lo Convent y en lo poble, donya Eleonor, no era mes que la Gentil dama, y tots á una espresavan son sentiment d' afecte y amor.

Com succehía molt sovint, gent d' armas del Duch feren alguna tropelía: d' aixó prenia pretest lo Baró per ne-

garse á enviarli los cavalls ó los diners del tribut; y no tardava gaire temps en veures la columna de gent que pujava ab l' ordre d' escarmentar al rebelde y de arrunar son castell: pero ja lo fort estaba rublert de defensors; ja al herald que prometía respectar las cosas y personas dels que restassen quiets, se li respongué enviantli sagetas y dientli que may se rendirian vius, que sols morts serían del Duch.

Comensava donchs la lluyta, se disposava l' siti ab tota regla, pero ja donya Gelia ab alguns acompayants y dos frares del convenf, fent vistosa cabalgada, caminavan de nit y dia cap á la Cort á esposar al Rey lo que pasava, y á dirli que 'ls donés ajuda pera fer alsar lo siti, que tenian l' intent de prestarli homenatje, reconeixentlo per unich senyor.

Lo monarca, que hauria donat un floró de sa corona pera produhir la discordia y la guerra entre los senyors feudals, no havía de deixar perdre una ocasió, que millor no sería encara que l' hagués buscada: intervenir com á defensor y sostenedor dels furs de la relligió, de la justicia y del dret ab lo resultat segur d' atraure y lligar baix lo seu ceptre á altre d' eixos petits reys, que tanta nosa li feyan, era ocasió y motiu que valian la pena d' aprofitarlos sens pensarshi gens ni mica. No obstant, fiu veure als de l' embaixada que meditava la resolució y que volia assegurarse de la justicia de la causa.

Mentres tan en lo castell seguía lo siti, cada dia mes apretat, cada dia mes fort: nous atachs, heroicas defensas; molts homens ferits y morts: las provisions s' acabavan: las murallas queyan, ja era hora de pendre una resolució estrema; ó fugir los que poguessen per la sortida soterrada, ó embestir en apretada columna y á pit obert al enemich, y morir matant si no 's podian rebassar sas líneas, quan una matinada y á trench d' auba los atalayas fent senya de que no 's veya enlloch cap contrari ni cap enginy de guerra; corra l' alarma, puja tothom á las plataformas, se sent al lluny lo só d' alegres clarins, y tost

los de llarga vista atalayan l' oriflama, l' estandart real y l' exército que 'l té per senyera. En aquella hora y punt lo castell, la jurisdicció y lo territori quedaren reincorporats á la corona, escepció feta de certs títols y privilegis, de certs drets y prestacions, per los cuals no era arribada encara la seva hora. Pero lo senyor, lo ver senyor de la terra fou ja en avant lo Rey.

Altres tornaren á la corona á consecuencia de matrimoni, altres per parentiu y per herencia, altres per la forsa del Rey unit ab lo poble, que mes estimava un monarca lluny que tants opresors petits y prop. Y si algun lograva reunir forsa pera resistirse, la pólvora que ja usava la real armada ab las *bombardas* que tiravan á aumostas las pedras com ara la metralla, ó be com una perdigonada y las *culebrinas* que tiravan balas rasas de ferro á gran distancia, la pólvora dihem, s' encarregava de fer mimvar son belich ardiment.

LOS DARRERS TEMPS

En los sigles següents al XV y XVI los castells en sa major part reincorporats á la corona, abandonats á l' acció del temps anaren cayent en runas: las familias que avans hi moravan se 'n anaren á las vilas y ciutats: las nacions ja constituidas, estrenyent mes cada dia lo llás de l' unitat, feren menos necessaris aquestos punts de defensa de comarcas parcials: sols alguns molt modernament han servit per las guerras civils: los Reys sols conservaren los mes importants, que situats en punts estrategichs, podian ser la clau per contenir una invasió. Aixís veyém encara en nostra terra los de la Seo d' Urgell, d' Holtalrich y Cardona, convertits en verdaderas fortalesas; y ja que l' artillería de pólvora exigía nova disposició en los baluarts, se inventá lo sistema Vauban, de fochs convergents com se pot veure en lo castell de Figueras y com los que morem en la capital mes comodament ho podiam veure en la derruida ciudadela.

Ara l' artillería ha fets tals progresos, l' art de derruir

y matar ab la dinamita y monstruosos canons ha fet tals avansaments, que no hi ha paret, ni tanca ni defensa que hi valga. Per això 's diu que avuy dia, la millor fortalesa per un poble, es un bon exército ben obedient, ben instruit y dirigit; una població robusta, moralisada, inteligent, laboriosa y disposta á sofrir y soportar tota mena de sacrificis, avans que permetrer l' humillació de que trepitji son sol la planta estranjera.

. . . . . .

Ara donchs y sempre que vos vejeu al davant de las ruinas d' un castell ó fortalesa, y á la pensa 'us vingan los recorts dels fets de la sanch y dels morts que colgan los camps y las vinyas ó 'l bosch, no murmureu... no blasfemeu del passat... calli la filosofía del egoisme devant dels sigles de l' historia, devant dels temps del sacrifici y l' heroisme. Penseu que allí per capas hi há los restos de guerras é invasions, los esforsos dels passats pera que no 'ls arranquessin la terra que era la tomba dels seus pares... penseu que d' ossos y sanch s' es formada la crosta que es lo sol de la patria... que eix sentiment s' anomena patriotisme, única passió humana que pot ser calificada de santa.

Devant de las pedras en que moltas generacions han combatut, be per la llibertat be per l' independencia, no espressem no, ni pena ni dol... posem á terra 'ls genolls, ple d' agrahiment lo cor, com homenatge degut als morts... no volen llágrimas... de las ruinas s' aixeca son esperit que se 'ns presenta com patró... volem la ferma resolució d' imitarlos.

UNA COMPARANSA

Permeteume que per termenar vos fassi notar una relació, una comparansa que s' estableix forsosa y naturalment al veure las cosas y al considerar los temps que representan. En moltas excursions haureu vist y molt sovint veure sempre, á dalt del puig, en lo mes enlayrat de la comarca las runas del castell y l' antiga població aple-

gada al seu redós:—abaix de tot, tocant al sol del riu ó la riera la fábrica de teixits ó de filats y los moderns y nous casals que s' han fet á son entorn,—son dos feudals de sigles, d' épocas, de costums, de creencias, d' ideals molt diferents,—l' un fá mirar á dalt y aixeca la mirada cap al cel; l' altre fá mirar á baix y fixa la vista á terra.—¿No es veritat que aquest efecte casual se lliga ab lo que l' un y l' altre representan?... ¿No es veritat que al establir la relació y fer la comparansa venen al enteniment sérias reflexions sobre las ventatjas y defectes d' un temps y altre temps? Digne sería aixó de llarch y detingut estudi... no penso ferlo, basta senyalar l' objectiu perque cada hú ho miri y mirantho hi pensi, y pensanthi veji quins son los defectes de nostre temps.

JOSEPH D' ARGULLOL.

24 Desembre de 1880.

Á LA SENYERA

Oh Senyera valenciana!
¡Emblema de la ciutat!
Drap gloriós de or y de grana
Que corona el Rat-Penat!
Vuy, rejuvenint la historia,
Mampréns, al vent de la gloria,
Altra volta l' antich vol;
Y banyante en llum encesa,
Per tú, de nostra grandesa
Torna á eixir el brillant sol.

—

No arrives, no, coronada
Ab ensangrentats llorers,
Ni entristixen ta tornada
Gemechs de hórfens llastimers.
Entre vitors y alegries,
Tan gloriós com ans venies,
Vens, oh penó may vensut,
De donar, en lloch insigne,
Al Geni homenaje digne,
Y á la Patria honrós tribut.

—

Triunfalment la cort d' Espanya
Te ha vist en carro de honor,
Y la gent propia y la estranya
La veu uní en ta llahor.
Complaguts en ta victoria,
Han abaixat de la Gloria,

Y te han mirat sonrient,
(Públic digne de tal festa)
Lo gran rey de la Conquesta,
Ausias March y San Vicent.

—

Tú, tradicional bandera
De Fe, Patria y Llibertat,
A Espanya, á Europa sansera,
Nostra historia has recordat.
De nostres insignes abis,
Poetes, guerrers ó sabis,
Evocaves lo grat nom;
Darrere de tú marxaven,
Y al vórelos com pasaven,
Abaixava el cap tothom.

—

Pasaven, vestits de malla,
Reys, capdills y almogavers,
En perdurable batalla
Contra els alarbs traicioners;
Pasaven pel plá y la serra,
Consagrant la nostra terra
Ab lo bateig de llur sanc;
Y sobre ells, capitá y guia,
San Jordi s' aparexia
En son famós caball blanc.

—

Pasaven bisbes y frares,
Predicadors y romeus;
Y á la fe de nostres pares
Vensuts, muslims y juheus.
Pasaven, donant eixemples,
Reynes que bastien temples,
D' hon l' infern confundit fuig;
Y pasaven—¡oh alegría!—
Les estreles de María
Sobre el sant tosal del Puig.

—

Pasaven, ab la gramalla,
Los justicies y els jurats,
Donant, per escut y valla,
La lley á les llibertats;
Pasaven pabordes, destres
En tot saber; y los mestres
En les arts del trovador;
Y encenent honestes flames,

Pasaven hermoses dames
Doctes en les lleys de amor.

—

Tota eixa despareguda
Y anyorada majestat,
En tú Valencia saluda,
¡Senyera del Rat-Penat!
D' eixes perdudes grandeses
Veu brotar noves promeses
Plenes de dolsos conorts;
Y tant pots y tant alcances,
Que 't fas nunci d' esperances,
Tú, la insignia dels recorts.

—

Tenies tú, quan lo poble
Duyes als combats guerrers,
Pera defensarte, un noble
Centenar de ballesters.
Vuy, centenars de centenes,
Ab lo calor de les venes,
Ab la fe que no decau,
De ta custodia responen;
Y millor defensa 't donen,
Bandera de amor y pau!

—

Ab la corbella ó l' aixada,
Ab llansadora ó martell,
Ab la ploma, may cansada,
Ab lo creador pinzell;
Ab la má curtida y forta,
Ab la pensa, que un mon porta,
Ab lo cor, sagrat fornall,
Serém per ta gloria, oh Reyna,
Lo centenar de la feyna,
Y els ballesters del trevall.

—

Jurem per lo nom del pare,
Que es nostre millor espill;
Per lo bes que cada mare
Li dona á son tendre fill;
Jurem per la llar sagrada,
Jurem per la edat pasada,
Jurem per lo esvenidor,
Jurem, ab fe en la victoria,
Lluytar sempre per ta gloria,
Senyera del patri amor!

TEODORO LLORENTE.

AL GLORIOS MARTIRI

DELS SANTS LLUCIÁ Y MARCIÁ, FILLS Y PATRONS

DE LA CIUTAT DE VICH.(*)

(Poesía inédita del poeta vigatá, Geroni Vilar feta en l'any 1618) (1).

LLIGATS á duas columnas
de las vigatanas aras,
están en lo foch ences
dos fills de nostra comarca,
cantant divinas llahors
á la que fou digna mara
del millor fill que ha tingut
lo cel debax de sa capa;
están com dos cavallers
vestits de divinas galas
aguardant al enemich
al palench de aquellas brasas.
Son dos soldats valerosos
que á la lluyta se aseñalan
y per axir ab mes gloria
desnus hixan en campanya:

(*) Lo distingit arxiver de Vich D. Joseph Serra y Campdelacreu, registrant la vella llibreria de D. Joan Fatjó Vilar ha trovat un llibre manuscrit, contenint gran número de poesias catalanas y castellanas del poeta Geroni Vilar sobre assumtos de historia local de aquella població y entre ellas la que avuy, gracias á la galanteria del mentat arxiver, podem dar á coneixer á nostres lectors.

(1) Al objecte de facilitar la lectura, s'hi han afegit alguns signes ortográfichs y en conseqüencia cambiat en majúsculas algunas lletras minúsculas.

abrasats com dos Samsons
á las dos columnas altas
estánt derrocant lo temple
de gentilitats profanas.
No ya foch quels don temor
ni mirar en cruel rabia
butxins ab fexos de lleña,
ni pretor ab amenassas;
nols donan pena los crits
de la popular canalla,
que hulls que miran á Deu
la terra nols embarrassa.
Están ab gran fortalesa
y fervorosas entrañas
aparellats per sufrir
dos mil altres flamaradas
dient—Pretor enemich
de la fe sancta y sagrada
¿no miras en que aquest foch
apura las nostras ánimas?
Vosaltres sou Argenters
que dintre de aquestas brasas
purificau nostre ser
pera merexer mes gracia;
desdel cel Deu nos espera
ab aquellas verdes palmas
que de nostre sanct martiri
en est lloch aurem guañadas.—
Están com lo gran Llorens
rientse de aquellas flamas
que lo foch de aquesta vida
per ells son flors regaladas;
son dos Alambins gentils
de rosas del cel baxadas
destillant aygua de olor
dintre de la encesa fragua;
son dos coets voladors,
plens de pólvora de gracia,
quesperan lo foch ardent
pera pujar á la patria,
son dos mariposas bellas
de la llum enamoradas
que may dexar no la volen
á fins ques cremen las alas.
Com los miñons en lo forn

son estas dos Salamandrias
que quant lo ardor es mes bell
mes dolsament se regalan.
Oh, pits nobles, jovens bells,
Oh, invencible constancia,
que admira los seraphins
prophetas y patriarcas!
alabe vostra firmesa
la magestat soberana,
ques ma ploma de la terra
indigna de tals asañas.

PER COPIA,

JOSEPH SERRA Y CAMPDELACREU.

EN LO TREN

SORTIDA

CIUTAT que plorar me veya
somniat bé, esvahit després...
¡Oh! si al tráuremen, me 'n treya
aquest tren, per sempre més.
Si á un lloch pogués éll deixarme
hont, ja que ma ditxa ha mort,
al menys á martiritzarme
no hi vingués sempre un recort.
Mes no puch fugir ma pena,
retornar dech tot seguit,
deber fatal m' encadena
y 'l voltó 'm rosega 'l pit.
¡Sembla que tot s' hi rabeja
en aumentar mos torments!
Fujo; y en quant me rodeja
trovo encara nous esments!
En la darrera vegada
que ab aquest tren jo n' isquí,
també assí anava assentada
davant per davant de mí:
Mar y cel guaytant blavosos
imatjes del infinit;
y jo, en llurs ulls somniosos
lo inmens de son esperit.
¡Los jorns, iguals uns als altres!
¡Cóm nostre cor ne fereix,
quan tot cambia en nosaltres,
veure 'l que 'ns volta, 'l mateix!

Tot, com si fos aquell dia...
del lleveig lo bés suau,
en la mar igual poesía,
lo cel trasparent y blau.
També en lo respatller negre
queya aixís un raig de sol:
fins lo raig aquest, alegre
'm semblá, 'm causa dol:
Quant la vida, un, fet ja 's trova
á compartí, ab altre cor,
y son bé, un desengany roba...
Deu meu! y quína buydor...
De colses á la portella
vull ferm', guaytant vers la mar
la ilusió que al tren ve ella,
y á dins no goso á mirar.
Si enganyarme aixís podia
mes ay! qu' ans, n' estich segú
que per plorá acabaría
pensant que no 'm veu ningú.
Assí 'ns deteniam. Ara,
ni he estat may, ahont dech parar...
y 'l tren se m' emporta, encara
com mort que dugue á enterrar.

Dia I de Pasqua de Resurrecció del any 1881.

RETORN

Ja á casa vaig de tornada
d' ahont sols fa tres jorns he eixit;
vaig sortir dematinada
y torno al entrar la nit.
Los llochs qu' abans desitjava
ja acabo de visitar
y vinch igual que hi anava
si no es més sofrint encar.
He vist la antiga Girona
enmirallantse en lo riu
qui artística se corona
ab la Seu y Sant Feliu;
Banyolas; ab sas volcánicas
Tunas, enramats paranys,
y sas esglesias románicas
vora trasparents estanys.

Ab llurs temples y capellas
á la comtal Besalú;
sorprenentas maravellas
que 'l temps, passant, se n' endú.
Castelló ab sa Seu preuhada
de marbre l' ingrés y altar
y la gran torra quadrada
de son famós campanar.
He vist lo bell golf de Rosas,
y 'l Canigó plé de neu
alsantse, entre las blavosas
carenas del Pirineu.
Y en cada ciutat y poble
qu' ab mos amichs hem passat,
per tot sonava la coble,
arreu hi ha hagut envelat.
Festa á la plassa guarnida
y festa á l' esglesia, ensemps;
celebrant Pasqua florida,
la tornada del bon temps.
Ab tanta art, poesía y vida
somnis encar mon anhel
forjá; enllorats desseguida
per mon desencant crudél.
Los llochs que tant desitjava
ja he recorregut y he vist;
allí distráurem pensava,
y crech que torno pus trist.
En tant, sent' tothom parlarne
de gent qu' hi haurá á l' estació:
y ab qui may, deurá esperarne
per mí, fan que pense jo.
Esment que 'l dol envenena
es qui 'm reb, ¡no 'm te oblidat!...
com be 'm diu ma creixent pena
que som prop de la ciutat!

III dia de Pasqua de Resurrecció del any 1881.

J. OLIVÓ FORMENTI.

REVISTA LITERARIA.

MAIG.

Poch moviment s' ha notat en la part dramática catalana durant lo mes que acaba. A Romea s' hi han estrenat, un arreglo del inglés titulat *La Timba*, en cinch actes, de D. Bartomeu Carcassona, y la pessa original de D. Eduard Aulés *Cap y qua*.

Al Espanyol s' hi ha estrenat la pessa en un acte de D. Joseph Campderós *A cop de vista*.

S' anuncia en lo Bon Retiro l' estreno de la sarsuela *Las Devanadoras*, y en un dels teatros d' istiu se posará també en escena per primera vegada una sarsuela en un acte titolada *A la Rambla!....*

La escasedad de estrenos vé compensada, no obstant, ab lo succés que ha tingut lloch; en efecte, en lo Principal s' hi ha estrenat la opera catalana en un acte *A la voreta del mar*, lletra de D. Damás Calvet, y música del mestre Goula.

Ademés, á Manlleu han estrenat lo drama de D. Valentí Baulenas titolat *¡Via fora!!* y á Valencia una comedia bilingüe de D. Joseph Fambuena ab lo títol *Fer les cartes*.

Lo primer d' aquest més tingué lloch la festa dels Jochs Florals, la qual fou molt lluida.—S' ha celebrat ja lo certámen del Institut y Universitat ab motiu del Centenari de Calderon.

S' han publicat los cartells dels certámens següents: Ateneo Igualadí de la clase obrera, Academia Bibliográfica Mariana, y 'l que ha de celebrarse á Granollers lo dia de la festa major (2 de Setembre) — S' han publicat las bases de un certámen trimestral overt pel Centre Catalanista Provensalench, al qual sols hi podrán concorre 'ls vehins de Sant Martí de Provensals.

Per últim, dintre poch se publicará 'l cartell del certámen de *El Eco de Badalona* que tindrá lloch lo dia de la festa major d' aquella vila.

Han continuat donantse conferencias en diferentas societats catalanistas: en la Associació d' Excursions Catalana D. Isidro Martí y Turró ha desarrollat lo tema *Curs popular d' Astronomía*; y son president doná la segona conferencia bibliográfica; en la Catalanista d' Excursions científicas D. Modest Vidal desarrollá 'l tema *Clavé y sas obras musicals*, y D. Pelegrí Casades, *Excursió al port de la Selva, S. Pere de Roda y Llansá*.

—En lo Circol de la Joventut Mercantil s' hi han donat duas conferencias en catalá *Relacions entre 'ls principals y dependents de co-*

mers per D. Sebastiá Farnés, y *Missió del Catalanisme en las qüestions económicas en general y mercantils en particular* per Don Valentí Almirall.

Continuan escassejant las publicacions. Durant aquest més han vist la llum pública las següents obras: *Versos á las noyas catalanas* contenint poesias de tots los mestres en Gay Saber; lo volum del IX certámen de la Associació literaria de Girona corresponent al any 1880 y lo poema *Julia* de D. Artur Masriera y Colomer premiat en lo expressat certámen.

M. Morel-Fatio ha publicat ja la primera entrega de son *Catálech rahonat* dels 835 manuscrits espanyols (en sa majoria catalans) que guarda la biblioteca nacional de Paris.—Dit senyor pensa també donar á llum la *Crestomatía catalana*.

S' anuncia pera dintre poch la publicació de las obras del malhaurat Bartrina.

Torna á publicarse á Manresa la *Revista Catalana*, acreditat periódich quinzenal; y 's diu si la *Llumanera* de Nova York deixará de publicarse: desitjariam que la noticia no resultés certa.

Durant aquest més han continuat donantse vetlladas literarias y musicals en gran número de societats, principalment las catalanistas Farém menció de las celebradas en lo Círcol de la Joventut Mercantil, la que l' Ateneu Barcelonés celebrá en obsequi á D. Francisco Pi y Margall, la que celebraren també en obsequi seu varios catalanistas en lo teatro de Novetats, y la que La Catatalanista celebrá en lo Saló de Cent l' endemá dels Jochs Florals en obsequi als poetas premiats.

S' han celebrat dos dinars literaris: lo que 's celebra cada any lo dia dels Jochs en obsequi al poetas premiats, y 'l que varios catalanistas celebraren en obsequi al Sr. Aleu director de *La Aureneta* de Buenos Ayres.

Varios joves entussiastas han fundat una «Societat d' Excursions Recreativa» ab número de soc s limitat y con lició precisa de que tots sian catalans. També s' anuncia la constitució d' una nova societat catalanista ab l' objecte de construhir monuments á la memoria de catalans ilustres y recorts gloriosos de Catalunya. Finalment, se tracta de constituhir una societat catalanista á Manresa dedicada á estudiar los monuments y cultivar nostra llengua.

SUMARI

Francesch de Boter. . .	Doloretas.	161
Narcís Oller.	¡Jo l' he morta!	179
Joseph d' Argullol. . . .	Mirada histórica als castells. .	184
Teodoro Llorente. . . .	A la Senyera.	190
J. Serra y Campdelacreu. .	Al gloriós martiri dels sants Lluciá y Marciá, fills y patrons de la ciutat de Vich.. . . .	193
J. Olivó Formenti. . . .	En lo tren.	196
	Revista literaria.	199

Imprenta de la Renaixensa, Xucla, 13.—1881.

DOLORETAS.

COSTUMS DE BARCELONA.

¡Ay de tú quan l' amor arrela bé y, sobre tot quan arrela en un cor verge encare!.....
NARCIS OLLER.—(*Tres mesos de mon*).

III.

Donya Pepeta veya un núvol negre en l' actitut de son fill envers la cusidora, y de totas maneras volia conjurarlo. No era pas que l' Enrich s' hagués accentuat d' una manera precisa, pero ella tenia por y devia evitarse un disbarat que pogués succehir. Li semblava á la bona senyora que 'l seu fill se dirigia á la Doloretas potser ab miras un xich interesadas—qui sab si ho feya sens adornarse'n—pero lo cert y efectiu era que passava llargas estonas en la saleta de cusir, cosa que no havia fet fins alashoras, y que si be la conversa era del tot indiferenta; ella notava una certa fruició per part del Enrich en dirigirse á la cusidora, encar que li parlés de cosas complertament agenas á ella. Per altre part, tampoch se li havia escapat que per molt que semblés dit sens intenció, y no-

mes pera ferho com sol lo jovent, havia sentit no una vegada, sino moltas, com lo seu fill deya finuras y galanterias á la Doloretas, que per mes que fossen ditas ab aquella naturalitat y abandono que las deixan anar las personas avesadas al bon tracte com á moneda corrent é indispensable en la vida de saló, indican sempre qu' havia notat en la noya gracias que tenia ó que li feya neixe l' maginació del Enrich, eczegerant qualitats que posava de relleu, per mes que no meresquessen sortir de ratlla. Tot aixó li havia semblat veure á la suceptible senyora, potser anant mes enllá de lo que real y positivament hi havia; com també havia cregut notar—aquí estava segurament mes justa—un marcat interés de la cusidora envers son fill. Y era veritat que quan ell enrahonava's veya clarament l'atenció ab qu' era escoltat per la Doloretas, quals ulls, per mes que 'ls ne volgués treure tornavan sempre á mirarlo, si be es cert ab tota la discreció possible á que donava lloch lo domini que tenia la noya sobre son esperit, aixis com si 's tenia una disputa ó sensillament una conversa sobre qualsevulga assumpto, encar que fos de poca importancia, sempre 'l parer de la Doloretas s' adheria al del Enrich, fos lo que fos lo qu' ell havia pres en defensa. Naturalment en aquellas altres conversas generals en que á pesar de serho sempre 's dirigeix á un la paraula ab predilecció, sens dupte, al á qui tenim mes afinitat ó simpatia, la Doloretas escometia sempre al jove, que moltas vegadas se l' escoltava distret per qualsevulga motiu pueril y sens importancia; mes quan aixó succehia y se 'n adonava ella, s' enllanguia tot seguit rapidament sa paraula escursant lo discurs, pera mes aviat entrar en un silenci en que s' enfonzava melancólica y divagativa. En aquellas horas en que 'l jove solia arribar—avans de dinar per exemple—estava distreta en son travall, dirigint miradas curtas á la porta, y quan se feya bastant tart y ell no arribava, tots sos mohiments tenian un no sé qué de metalich, de nerviós, pero tant sumament inperceptible que segurament ni ella se 'n adonava, ni 'ls altres hi buscavan causa; de modo qu' es

molt possible qu' encar que donya Pepeta hagués vist ó cregut veure alguna cosa, no s' havia adonat de tot lo que real y certament hi havia, sino que la seva suceptivilitat, moguda tant per l' amor á son fill com per lo qu' ella creya de bona fe conveniencias socials y eczigencias de la seva posició, las hi feya endevinar, decidintla per fi á parlarne á son marit, pera trobar un medi que de cop y radicalment deixés ben desllindada la posició de cada un y acabés ab aquellas actituts indefinidas que la feyan estar sempre ab sobresalt.

Lo bo de don Anton, apreciable persona que may havia sapigut fer res mes qu' agavellar diners produhits per negocis en los que s' havia ficat perque si, no trobá millor desenllas que casar al noy; y en bona ocasió que li venia, ja que li semblava del tot apropósit la filla del seu amich Campbas qu' acabava d' arribar d' América farsit de *pesos*, y desitjós de donar estat á la seva Filomena que no ho desitjava menos. No era la Filomena una bellesa de primer ordre ni un talent privilegiat, pero tindria molt bon dot y filla única, quan faltés son pare, ¡no te 'n dich res!

Per aixó era que 's trobavan una tarde pare y fill en lo *soi disant* despaig del primer, luxosíssima saleta empaperada de color fosch ab llistons platejats, y sentats á banda y banda d' una taula-ministre d' ébano, complertament embeguts en una interessantíssima conversa. Don Anton era qui tenia la paraula, mentres se 'l escoltava relligiosament lo seu fill fent rutllar agafat pel pom lo tap del tinter de crestall tallat que reflectava los raigs del sol, descomponentlos en los colors del Arch de Sant Martí, mentres descuydat deixava cremar entre sos dits lo cigarro, qual fum s' enlayrava en capritxosas ondulacions que's feyan mes blavosas al atravesar la ratlla de sol qu' entrava pel balcó del jardí com una glopada de llum forta, vibranta y clara, y qu' omplia tota la saleta de vida y lluhentors que vellugavan en los vernissats y daurats dels mobles, ab reflexos que 's combinavan desde'l groch-roig, fins al blanch-groch.

—No 't cregas qu' aixó siga posarte una pistola al pit, no; de cap manera: jo vuy ton bé, y per aixó 't dich lo que 'm sembla que t' ha de convenir. Si ella fos tant desayrada, jo tampoch t' ho aconsellaria, pero desenganyat; diners son diners, y en aquest mon trunfa qui 'n té y no mes qui 'n té..... ja á sabé que jo també 't puch donar un altre dia alguna cosa si te 'm portas bé; pero d' aixó may n' hi ha prou, y si tú sostens la casa just es qu' ella 's pague 'ls capritxos y las modas..... oh, y avuy dia que ja 't dich qu' aixó s' ha posat d' un modo que fa tremolar de pensarhi. Costa mes ara un sombrero qu'avans tôt un vestit... Per altre part, la vida del jovent cansa y dissipa; es bona pera uns quans anys, pero despres un se troba malmes y vell avans d' hora, si l' ha feta durar massa, quan al reves; lo casarse dona cert aplom á la persona y fa que 'ls demes li tingan un cert respecte que may se pot fer tenir un solter.

Lo pobre don Anton suava sang y aygua, cercant rahons pera convense á son fill que seguia impertérrit rutllant lo tap del tinter y escoltant atentament, mes sens tornar cap resposta, al seu pare.

—Despres un ja va tenint anys, y la mort y la vida Deu la té. May per may qu' un tingués una desgracia, val mes qu' estigueu acomodats que sembla qu' un se 'n va mes tranquil..... Be; qu' hi dius; que no t' agrada?... Parla, home; parla.

—Ja ho veurá; vosté 'm fa proposicions d' cosas ab las que fins ara no havia pensat. Qué vol que li diga?

—Lo que 't sembli..... tú ja tens edat pera pensar tot sol.

—Es clar; interrompé 'l fill arronsant las espatllas y ab sa natural apatía.

—Y determinar lo que 't convinga. Al arribar á certa edat l' home deu casarse, constituhir familia propia.....

—Si senyor, es vritat; també trobo 'l mateix, qu' es temps de pensar sériament, de refleccionar.....

—Es cert que 'l matrimoni te 'ls seus inconvenients;

afegí don Anton cercant ell mateix objeccions; pero.....

—Prou que 'n té: avans de ferho es precis pensars'hi molt; objectá l' Enrich pera dir alguna cosa.....

La conversa aná seguint per aquest terreno, fentse interminable. Presentava don Anton punts qu' ell mateix se discutia, mentres que l' Enrich los apoyava distretament, assessorantlos sempre, com si las ideyas del seu pare repercutintli en lo cervell, haguessen produhit un eco que se li escapés per la boca. Despres de moltas anadas y vingudas pel bon senyor que no sabia com sortirse de la conversa per allá ahont ell volia, apesar de lo molt que se li prestava l' apatía del seu fill, fatigat de cos y d' enteniment, s' aixecá d' aquella cadira—pera ell de torment—sense haver pogut arrebassar en cap de las maneras una resposta definitiva al Enrich, de manera qu' al anar cap al seu cuarto, ahont l' esperava donya Pepeta pera saber lo resultat de la conversa, enrahonava tot sol, com defensantse de no haverho pogut fer millor, y preparantse á la embestida qu' havia de donarli sa muller; mentres l' Enrich, qu' apesar de no haver dit ni si, ni no, s' havia convensut de la conveniencia del seu casament en virtut de las rahons esposadas per son pare, pensava ja no ab lo casament, sino ab las personas que serian convidadas á la festa, ab lo ball qu' hi hauria, y fins si tindria de portar corbatí blanch ó negre.

Y mentrestant la situació de la Doloretas se feya insostenible. En Pepet se 'n havia enamorat, pero ab aquell enamorament dels primers anys qu' un no s' atreveix á dir si es ridícol ó beatífich; perseguintla continuament ab sos oferiments y obsequis, apocats, modestos y continuats, pero impertinents y empalagosos. No la veya una sola vegada que no li manifestés d' una manera ó d' una altre lo que per ella sentia, pero sempre ab reticencias é indirectas infantils y rebuscadas, molt mes difícils d' eludir que las explicacions francas y esplícitas, contra las que queda 'l recurs d' una negativa enérgica, encar que devegadas no atesa, com en lo cas present, en que despres d'

aquella entrevista al peu de la finestra de casa la senyora Paula, y quan semblava qu' en Pepet deuria haver quedat satisfet ab las manifestacions de la Doloretas, fou pel contrari desde llavors quan se presentá mes insistent contra la pobre noya.

Efectivament; romput lo glas á las declaracions, traspassat lo límit del amorós respecte que 'l detenia, la Doloretas tingué d' escoltar cada vegada que 'l veya, una nova forma somicayre del amor del fadrí argenter. Tant aviat era que 's moria, com que no podia viure, sempre terrorifich, tetrich ó ploraner. Anavan en doyna gran cantitat de sospirs y gemechs, intercalats d' ingrata y cruel, com si ell no fos molt mes cruel obligantla á escoltar las queixas de sa passió romántica, y mes ingrat no havent volgut seguir los consells de la noya que li deya la deixés en pau, perque no treuria res de la seva persistencia.

Mentres en Pepet no li havia esplicat l' estat de son cor d' una manera tant clara, era per la Doloretas un bon amich; havian jugat de noys-criats junts-vehinas las mares d' una mateixa escaleta, pero després d' havérseli declarat lo trobaba insoportable. Per ella era en Pepet aquell mateix noy de quan anava á estudi ó era tot just aprenent, al qui havia amagat tantas entremaliaduras evitantli renys ó altres disgustos de major quantia, pero desde 'l moment en que metamorfoseat en home s' arrambá al costat seu ab pretensions amorosas se li havia fet desagradable y enujós; perque perduda la confiansa y no poguentlo per tant tractar com á un noy ó un germá aixís com ho havia fet fins alashoras, se desfé l' amistat, sentli repulsivas unas pretencions al seu cor que no podian satisferla en cap de las maneras.

Y no era estrany: la Doloretas era ja una dona; una dona complerta ab tot son sequit d' ilusions ja formadas y de desitjos, purs si, pero precisos, qu' aspiravan á un fí determinat, envolcallats potser en lo vel de l' ignosencia, pero vel com tots transparent que si no li ensenyava la veritat clara y contundenta, li deixava endevinar per las

revelacions d' aquella suspicacia instintiva que tant aviat se desenrotlla en la dona; mentres qu' en Pepet estava en aquella edat tant difícil en la vida del home, quan encar no s' ho és del tot, pero qu' apesar d' aixó ja se senten las primeras flamaradas d' aquell foch qu' encén en nosaltres la juventut, y que sols apaga lo feixuch y aclaparador pes dels anys, si es que s' arriba á apagar may.

Las aspiracions de la Doloretas s' havian ficsat ja d' una manera determinada. Conegué al Enrich, y havian vibrat armónicas, claras y dolsas pero imperiosas. Filla d' una altre classe en que l' educació ha d' esse per necesitat mes descuidada, pero delicada per naturalesa, al veure aquell home galant, insinuant y deferent per costum, per hábit de tracte, encar que no per delicadesa de miras ni per elevació d' esprit; ella, que no podia coneixe qu' aquell fals vernis fos una escortxa que amagava una ánima vulgar y baixa, 's deixá anar descuidada y somiadora en brasos d' una passió que notrida dins seu mateix l' arborava. L' Enrich estimat per ella, no era pas l' Enrich Arbós; n' era un altre qu' ella 's bastia, pero que prenia forma tangible en lo fill de donya Pepeta. Sens dupte qu' ab un tracte intim y continuat, s' hauria adonat de l' equivocació, pagant á son coneixement una cayguda tremenda pero saludable que l' hauria curada, pero aixó era un imposible per moltas rahons, no sent una de las menors, despres del allunyament natural á que sa respectiva posició 'ls desterrava, que 'l jove no havia pensat ni per un sol moment en acostarse á la cusidora de casa seva, no cercant per tant ocasions de veurela. Ja avans ho haviam dit; li enrahonava perqué la seva conversa era agradable, li deya galanterias perque la trobava maca; pero ni passava d' aquí, ni havia sospitat may en son curt enteniment, haver fet en lo cor de la Doloretas cap mena de impresió.

L' amor de 'n Pepet aná creixent molt mes cada dia, topant ab la fredor y 'l desdeny de la persona que l' inspirava, produhintli un genit desigual y malhumorat.

La mare de 'n Pepet, que també era viuda y no tenia

altre fill varó qu' ell, del qui esperava molt per sa vellesa, fundada en las bonas qualitats del noy; no cal dir lo carinyós deliri que li portava. Prompte se adoná dels seus neguits, y volgué saberne la causa. Ell prou al principi tractá d' amagarli l' estat del seu cor, temerós d' una repulsa, apesar de que coneixia lo simpática qu' era la Doloretas á sa mare; pero á la fi no 's pogué escapar de dirli, prenentho la pobre dona per un cantó ben diferent del qu' ell s' havía afigurat. La mare pensá que 'l seu fill també tenia alguna coseta, qu' era un bon noy, y no mal partit pera una minyona del seu bras, y que si be per la seva edat no era encar convenient casarlos, per la mateixa rahó podia la cosa tenir allargos—per molt que 's comensés tot desseguida—y 's resolgué á parlarne á la senyora Paula qu' aceptá la proposició tot just apuntada—havia sigut sempre son somni daurat—naixent d' aquí, una altre mena de torment per la pobre Doloretas que desde alashoras endevant ni al costat de la seva mare pogué estar tranquila.

No hi havia cap hora del dia en que 's vegessen mare y filla, qu' aquella d' una manera ó d' una altre no fes recaure la conversa cap aquell tema, apretant á la Doloretas per tots cantons. Ja, tant amorosa com sabia, li feya veure las ventatges d' aquella unió, ponderant las qualitats del pretendent qu' eran á sos ulls inmillorables en tots conceptes, com rondinayre é iracible, volia imposar sa voluntat á la noya per medis violents y á la forsa. Parlava tot sovint del genit quiet del minyó, apropósit pera esse pastat per una dona que 's sapigués entendre que 'n faria d' ell lo que voldria, ó feya relluhir sas inapreciables dots de travallador y honrat, pintant ab los colors mes vius que li presentava s' imaginació obtussa y un si es no es curta de rahons, lo benestar que podia esperarse d' un pervenir previngut per ella y la mare de 'n Pepet, que deixarian sas economias en mans del jove matrimoni, perque fes prosperar lo capitalet—intervingut naturalment per ella—en un obrador que 'ls hi plantarian; y que pin-

tava de primer petit, sostingut fins ab un xiquet de pena, pero qu' esplayava despres, fentlo creixe y aumentar á mida de son gust, fins á colocarlo entre 'ls primers del seu ram en Barcelona; pero gayre bé acabava sempre—veyent lo que ella judicava tussoderia en la xicota—pera enfadarse y cridar tirant en nom de Deu las bonas rahons, y llavors aprofitantse de qualsevulga circunstancia, comensavan los renys, rebombori y parauladas, que generalment finalisávan per un desfet de plors en la Doloretas.

En tals ocasions la pobre noya apesar de son génit dols y sumis, era—segons lo dir de sa mare—una filla dolenta y capritxosa que tractava de matarla aviat, pera treures' del demunt la cárrega d' una dona malalta y envellida, sens ferse cárrech de que sos mals y afanys eran fills del molt amor que li havia tingut, y del exessiu travall que pera ella, y sols pera ella havia fet, pagantli la filla ingrata desoint lo mellor consell que li havia donat sa boca pera mirar á son be y felicitat; y exaltantse tant com adelantava sa peroració, l' acabava sempre prometentli que lo qu' es ab en Pepet s' hi casaria de grat ó á la forsa; qu' ella s' ho havia posat al cap y que sortiria ab la seva, encar que l' hagués de portar á l' iglesia arrossegada dels cabells.

Aquestas escenas passavan cada dia, de manera que no solsament no tenia la pobre noya persona ab quí esplayarse, pero ni menos lloch segur ahont pogués plorar á son gust. Naturalment cada dia anava concentrant mes y mes sos sentiments dintre d' ella, y com qu' unicament li eran agradables los d' aquell amor, que ella s' havia bastit á son pler, s' hi gronxava abandonants'hi, fins al punt de no tenirne d' altres.

IV.

Lo casament del Enrich ab la Filomena Campbas era ja gayre be un fet consumat, del que la Doloretas se 'n havia adonat tart per conversas tingudas al devant seu,

pero del que ningú n' hi havia parlat directament. Quan se comensá á tractar, no anava á cusir á casa la familia Arbós, y despres quan hi torná, á pesar de la premura que s'hi duya, podriam dir qu'estava en incubació, de manera que no ho entengué fins y á tant qu' arribá l' época d' efectuarse. La *casualitat* conduhida per má de donya Pepeta, feu que mentres tant no 's vegessen la cusidora y l' Enrich.

Aixis havia arribat lo dia avans de la festa. La Doloretas cusia en saleta de sempre donant los últims punts al vestit qu' havia de dur l' Elvira en la reunió que seguiria á la ceremonia, quan entrá en la saleta l' Enrich, en ocasió qu' ella hi era sola. Al veure'l, la seva cara entristada quedá mes blanca que la cera. Era cap al tart y aquella mitja llum qu' ho enfosqueix tot entrava macilenta pel balcó banyant los objectes ab un tó trist.

Son unich pensament era aquell matrimoni, arrebassantli la munió d' ilusions falagueras que li havian fet veure la vida fins allavors per un cantó rioler, y que xafava ab la llosa del vuyt, lo castell de cartas qu' aixecá fantasiant ignocentment, en alas de s' imaginació casta y somiadora. L' entrada del Enrich feu mes amarch y punxós ab sa presencia 'l doll de reflexions desconsoladoras qu' atropelladament acudian á son cervell y qu' havian entrat en la regió de son pensament desde que sabia 'l fatal aconteixement, com entra la claror en la cambra cuidadosament tancada, al obrir de bat á bat los finestrons, devant d' un sol espléndit y abundant de llum.

Lo jove Arbós sens dir res aná á sentarse en lo taboret del piano. Sos dits caigueren demunt del teclat del que se 'n escapá una ratjada de notas bojas, estridents, inarmónicas y claras; despres aixecá la ma esquerra descansanthi 'l cap, mentres al l' altre s' escorria cap á la dreta entretenintse en fer gemegar al piano un devassell d' escalas vibrantas, vidriosas, y finas que s' anaren apagant dolsament.

La Doloretas cusia ab rapidés febrosa, acotant lo cap,

y com si tingues los cint sentits en lo farvalá qu' enganxava.

De prompte y com obeint á un mohiment nerviós, la má esquerra del Enrich caygué pesanta al demunt del piano que deixá anar un gemech suprem, enrogallat y fondo.

—Ay! feu mitj xisclant la Doloretas y aixecant de la feyna sos ulls esparverats, mentres un tremolor s' ampará de sa persona.

—Que li he espantada? digué l' Enrich girantse indefcrent, tot just fent acció d' aixecarse.

—No, no; no es res; respongué un xich reposada y tornant á son travall; estava distreta.

Nou silenci: solsament se sentia lo *tach*, *tach*, de l' agulla al traspassar la seda.

Una altre ratxada de notas, tant aviat fortas, rápidas y soltas; com débils, dolsas y lligadas eixí del piano naturalment y sens obeir á cap lley d' armonia, perdentse sa remor com l' alenada d' un respir nerviós.

—Ja ho veu; afegí despres de bastanta estona d' haberse deixat de tocar l' Enrich y tot anant cap á la Doloretas; demá es lo dia; y arronsá las espatllas ab un cert mohiment d' indiferentisme. La mamá...

Ella aixecá 'l cap y mitj obrí la boca com si hagués d' anar á dir alguna cosa, pero torná á baixarlo sens dir una paraula.

—La mamá; res, ximplerias, tenia por de que 'm casés ab vosté.

Com tocada per una forsa eléctrica s' aixecá, sos ulls dilatats miraren al jove com si haguessen de vibrar llams sas ninetas, y 's torná verda.

—Vosté... digué ab veu ronca, mes sos ulls se tancaren, y plegantse caygué á la cadira ab lo cap al demunt de l' espatlla, mitj vinclada com un lliri á qui un noy entramaliat trenca la tija.

Donya Pepeta entrá á las horas, y al veure á la noya desmayada y aprop d' ella á son fill, quedá sens saber lo que li passava.

—Qué te? que li has fet? digué al Enrich iracunda y encesa.

—Jo; res, mamá... tocava al piano y s' ha quedat desmayada; digué tot atzarat aquest.

—Pero be li haurás dit alguna cosa ó altre?...

—No res... anavam á parlar de que 'm casava y ha caygut.

Donya Pepeta llensá un gran sospir de satisfacció: havia comprés.

—Vésten, home, vésten; no veus que baix á descordarla? digué sens ferho, atrafegada, y ventantla mentres li aguantava 'l cap.

L' Enrich se mirá á sa mare ab una d' aquellas miradas que 's veu clarament que no comprenen y abandoná la sala.

A favor d' un bon número d' aspiracions d' aygua de Colonia, y de ruixarli la cara ab aygua freda, la Doloretas aná deixondintse.

—Ahont soch? fòu sa primera paraula, com sol ser la de tòthom qu' ha perdut la conciencia de son estat d' una manera brusca; mes als pochs moments—segurament al tornarli la memoria—me 'n vuy anar, afegi.

—Pero ahont anirá aixís, criatura; feu donya Pepeta.

—A casa.

—Be; de primer refasses una miqueta... Pendrá alguna cosa... vol caldo?

—No, no; res, gracias. Me 'n vuy anar; y s' aixecá á cercar lo mocadó gran qu' hi havia estes al demunt d' una cadira.

—Pero, dona, al menos esperis un xiquet.

—No, no; desseguida.

—Be; donchs l' acompanyará la cambrera; afegí donya Pepeta veyent que no volia cedir. Marieta! Marieta! posis lo mocadó.

La Doloretas al arribar á casa seva, seguia groga com la cera. Contà lo del desmay la cambrera y la pobre senyora Paula la feu ficar al llit.

Las horas d' aquella nit s' anaren escorrent una derrera l' altre indiferents, iguals, pausadas, sens que portessen cap consol á l' esprit eczaltat de la Doloretas. Febrosenca y nerviosa passejava 'l llit batentli 'ls polsos, y sentint un devassell d' ideyas totas tristas, esgarrifosas y desesperants. Tant aviat judicava al Enrich incapás d' entendre tota la pulcritut de son amor; com li semblava qu' era ella qui solsament tenia la culpa de lo que li passava, pera haver notrit y deixat creixe un amor tan impossible. Despres era la seva mare á qui culpava, perque veyent son indiferentisme per en Pepet, no havia sapigut entendre haverhi una causa, cercarla, y un cop trobada, privarla de tornar mes á casa Arbos; y fins culpava al pobre Pepet, perque no havia sapigut guanyarli mes habilment lo cor, distreyentla d' una passió qu' alashoras judicava disbaratada; pero la figura que sobre tot destacaxa en sas divagacions era la de donya Pepeta. Ella no sabia perque pero sentia en contra d' aquella senyora una repulsió instintiva. Li semblava impossible qu' hagues pogut admirar may res sortit d' ella, la trobava orgullosa, altiva y avassalladora, sentint recansa dels favors que li hagues pogut fer; pero mes, sobre tot, sentintne per sa última debilitat, de la que en la seva intuició de dona, creya que donya Pepeta n' havia entés clarament la causa. Aixis neguitosa é insomne passá la nit y solsament tornarenli un xich de sa perduda calma, las primeras lluhentors de la matinada.

Aquell dia apesar d' esse dels primers del Abril, se presentá fosch, plujós y fret com si fos l' adeu del ivern. D' en tant en tant los núvols peresosos que tapavan lo cel, deixavan anar una ratxada de pluja copiosa y rápida qu' un vent glassat y encarcarador arremolinava de gayrell, fuetejant las parets de las casas; cap al tart comensá esbargirse la nuvolada, deixant veure per entremitj de sos esquinsos, ulladas d' un blau intens, pero 'l vent s' accentuá humit y fret, aixecant l' aygua dels carrers pera deixarla caure en argilench ruixat.

En tot lo dia la Doloretas no havia sortit de casa, retenintla sa mare ab lo pretest del desmay del dia anterior. Del combat de la nit no 'n quedava altre senyal que una grogor mes verda y un enllanguiment pesat que rodejava sos ulls ab un círcol negrench.

Dels rellotges de las parroquias caigueren sis batalladas, vibrant per l' espay foscas y apagadas com si 'ls fos difícil de traspassar aquella atmósfera humida, y llavors no fou possible detenir á la Doloretas á casa seva. Debadas sa mare li feu veure lo perillosa que li seria l' humitat, despres del atach del dia anterior y de la travallosa nit qu' havia passat; donant per escusa qu' havia de veure á una de sas parroquianas se 'n aná, vulgas no vulgas. L' Enrich se casava aquella nit en lo convent de l' Ensenyansa, ab quals monjas tenia gran amistat donya Pepeta, y com no havia d' anarhi?

Topant ab un y ab altre quan li venian al pas, caminant depressa y maquinalment, erborada pel foch de sos sentiments exacervats per las circunstancias, la Doloretas l' emprengué cap á l' iglesia de l' Ensenyansa. Lo vent que 's deixava sentir bastant fort pels carrers de la ciutat vella, invadia potent y xiulador las amplas y espayosas vias del ensanxe, fent flamejar ab espetech lo vestit de la Doloretas que se 'l tenia d' arreplegar tot sovint. Ni ab aquellas alenadas fortas y brunzidoras, n' hi havia prou pera minvar l' ardencia que bullia dins d' aquell cap coronat de cabells castanys.

Lo vent fort de tot lo dia havia anat arrambant los núvols demunt de St. Pere Martir que s' hi agombolavan ab lluhentors perlinas de ribets rosats. En aquella hora tarda, pel carrer d' Arago hi passavan escassas personas caminant depressa, de lo que no se 'n adonava la Doloretas aturada al devant de la reixa de l' Ensenyansa, cridant l' atenció del municipal de punt qu' embolicat en lo groixut capot blau 's passejava per aquell tros de carrer ab pas pausat, tant aviat aturantse com tornant á caminar, pera enganyar lo fret que 'l invadia. La primera fosca de

la nit s' anava estenent per tot, los núvols tornavan cada cop mes grisos y 'l vent s' accentuá mes. Los fanals de gas comensaren á encendre 's per l' altre part del carrer acostantse d' un en un á doble filera, com si naixés de la fosca una fantástica professó de fochs follets. Per la part de la porteria del convent se senti soroll de claus; l' alt y escardalench comprador de las monjas vingué á obrir lo reixat, mirant despres d'obert á banda y banda del carrer, y obrí per últim la porta de l' iglesia endinzantse en la foscuria. Al lluny se sentí al rodar d' una munió de cotxes. La Doloretas se ficá á l' iglesia amagantse en lo fons d' una capella.

Dins de l' iglesia sols estava encesa la credensa del altar major, cual ciris espaternegavan ab remor solitaria y trista, deixant tota la nau del temple confosa en las mes complertas tenebras. Pels rosetons de vidres pintats entrava no llum, sino una certa celistia de tons oscurs que feya encar molt mes fosca la llargaria de las parets. Tant sols en l' altar-major pera mes grant contrast, la llum s' esplayava bellugosa y alegre llepant ab lluhentors movedissas los daurats y policromats del Sagrari. D' en tant en tant una ventada feya tremolar dins dels marchs de plom los vidres dels finestrals y pampelluguejar los ciris del altar, mentres se sentia 'l brunzit del llevant incansable, fuetejant á banda de fora arbres y parets y rebotent las persianas que grinyolavan doblegantse per las frontissas rovelladas.

La santa y parsimoniosa quietut del temple fou á poch interrumpuda pel trepig d' una munió de peus, en tant que se sentia á fora rodar de cotxes y tancar portellas.

De prompte una glopada de gent comensá á vellugarse per la part del portal invadint l' iglesia cap á la claror ab las mil remors de la multitut, sentintse brugit de veus baixas parlant á l' hora, refrech de sederias y grinyols de enxaroladas botas. Mes á la llum se comensá á veure 'l blanch de las camisas dels homes, contrastant ab lo negre del frach. Riolers, ab lo gavan demunt del bras, vellugavan per entre las senyoras que 'ls aufegavan en un mar

de seda, blondas, valenciennes é inglaterras. Los brillants lluhian ab tots los cambiants del prisma; las plomas balandrejavan ab mohiments ondulants y capritxosos; graciosas garlandas de flors queyan elegants y ben colocadas fent resaltar lo brill d' uns cabells negres ó 'ls reflets daurats d' una espléndida cabellera rossa. Los últims entraren los nuvis, vestida ella de blanch, pudorosa y afectada; ell indiferent, de bon ayre, test lo cap y 'l romris en los llavis.

Al últim sortint de la sagristia ab sobre-pellis y estola, aparegué 'l sacerdot precedit de dos escolans alegres y gentils, y baixant per las gradas del altar s' encará ab los nuvis. La Filomena esgroguehit lo rostre, tenia 'l cap baix; l' Enrich passejá una mirada per la moltitut.

Lo sacerdot obrí 'l llibre del ritoal y las testas de tots los concurrents s' agroparen, sentintse un barboteig soptil y un trepig confós. Las noyas—qu' eran las de mes á la vora—allargant sos capets de rostres vius y cabells rossos, negres ó castanys, semblavan, entre 'l enferfech de puntas que voltava son coll, la gloria d' un quadro barroch.

La Doloretas encesa de cara, seca la boca y ab ulls vidriosos, mirava desde 'l seu recó la ceremonia. Un pilot de gent que se li havia posat al devant no li deixava veure als nuvis, y seguint pel llarch de las parets s' hi aná atansant d' en mica en mica, fins á arrambarse á un munt de personas desconegudas que se la miravan sens qu' ella se 'n adonés; hi era una nota discordant.

Las donas tant ricament vestidas se la miravan ab orgull; los homes..... se la miravan.

Quan á la pregunta del sacerdot sentí respondre 'l «si» clar y vibrant del Enrich, del fons del seu pit llensá un ay tremolench y apagat que no arribá á eixir fora dels llavis, portantse maquinalment la má al front com si volgués treure lo pes intern d' un pensament: las camas no la sostenian, y entrebancantse, se 'n aná á asseure's en una cadira. La llum li feya mal y 's portá las mans á la

cara, tapantse 'ls ulls. Los polsos li batian fentla sotregar tota.

Llavors ja no sabia ahont era: bé prou tancava 'ls ulls y s' hi apretava las mans, pero una llarga professó li passava sempre pel devant esmonyintse terrorífica y disforme. Passava donya Pepeta altiva, desdenyosa, freda, mirantla ab mala intenció y rialla burleta, y encar que caminava muda y rigida, prou veya ella com se burlava de sa pobresa y de sas elevadas pretensions !Y aquella figura, tot fent ganyotas, s' engrandia fins ocupar tot l' espay, pera anar á confondre's en l' oscuritat, caminant sens mohiments y deixant pas á unas altres figuras de primer informes y nuvolosas, qu' al pendre consistencia se semblavan cada cop mes á l' Enrich portant del bras á sa muller; y 'ls veya la Doloretas festejantse, mimantse, enamorantse ab la mirada, ab l' actitut, ab tot; mentres qu' al passar pel devant d' ella se la miravan ab indiferencia, ab desdeny; y si aquestas figuras se confonian y apagavan despres en l' oscuritat del fons, era pera deixar son lloch al fantasma de 'n Pepet que caminava llastimosament trist, neguitós y melancólich, dihent ben clar la tristesa que li vessava pels ulls, la fonda pena que son pit cobava! Pera major torment sos ulls frisosos se dirigian á la cusidora suplicadissos, enamorats, y aquest amor qu' ella no podia correspondre l' omplia d' un neguit nerviós, inmens, aclaparador que li esquinsava las entranyas. Després las figuras totas anavan altre cop sortint de la penumbra bojas, dislocadas, capritxosas; engroixintse y aprimantse, allargantse y encongintse, y avansavan en renglera com si se li volguessen tirar al demunt, engolirla, aniquilarla; y ballavan al entorn seu una sardana fantástica, arrebatada, plena de mohiments impossibles y de xisclets esglayadors que no se sentian; després tot això s' amagava pera tornar á neixe de nou y desapareixe cent vegadas, sempre ab formas novas, mes descabelladas, mes desenfrenadas, mes impossibles.

De prompte y quan semblava que 'l fantasma de donya

Pepeta inmensament gran avansava pera engolirla, sentí com un colp de massa que li partís l' espatlla, sacudintla un estremeixement inmens y obrí 'ls ulls...

Un home sech y escardalench—aquell qu' obrí la porta de l' iglesia—estava dret al peu de la cadira ab un manyoch de claus en la má, mirantla tot atzorat.

—Que hi ha?... que vol? digueli la Doloretas ab la vista dilatada.

—No, no; no res; si te alguna cosa vinga á la portería...

—Jo!... perque?

—Com qu' al tocarla ha fet aquell xisclet.

—No, no; ja surto; digué la Doloretas mitj tornant ensopida á la conciencia de son estat.

L' iglesia estava completament vuyda. S' arreplegá 'l mocadó gran demunt de las espatllas, feu estat d' aixecarse, y quedá de la mateixa manera.

Lo pobre home estava plantat, mes veyent que no 's movia;

—Vol fer lo favor?... digué senyalant ab l' altre má 'l manyoch de claus que mitj aixecá.

La Doloretas se 'l mirá com si no 'l entengués, sos ulls donaren una volta per l' iglesia y l' emprengué cap á la porta, sens dir una paraula.

Lo comprador, fora ella, aná pausadament á tancar la porta y al veurela carrer avall, caminant á tota pressa;

—Pobreta! digué, tant jove y boja!

FRANCESCH DE BOTER.

LO PENITENT
DE MONSENY.

II.

ADMIRATS restaren nostres tres companys de la relació que de son primer amor los feu aquell solitari misteriós que axis fugia de la gent com los acullia en sa rústega cabanya ab tanta amabilitat com podia ferho lo mes polítich artesá.

Ja las sombras de la nit baixavan á tota pressa dels pichs de las montanyas de Santa Fé y de las Agudas, quan encara estava concentrat nostre Penitent; la lluna penjada com una llantia en mitj del firmament il-luminava las planas de Vich y de Girona; solzament algun udol de famélich llop, y lo rich-rich dels grills y 'l xirrich de las cigalas interrompian aquella vasta soletat poetisada fins á cert punt per nostres estudiants, que sortits de la retórica sabian trauren partit de la situació estranya á que 'ls havia col-locat l' ignorancia de aquellas tasqueras que per primera volta visitavan.

Doná 'l Solitari un gran suspir y retornant en sí, continuá sa relació d' aquesta manera:

«Agegut en lo llit del dolor sentia las més grans penas y mon cor lo més dolorós sentiment. Lo continuat cridar á Mariagna y las paraulas que en mon continuat deliri pronunciava feren coneixer á mon pare la extensió d' un amor que solzament havia imaginat. ¡Quantas vegadas assentat á la vora de mon llit procurava calmar ma agitació ab consells saludables!

—L' amor, fill meu, me deya, es un dó del cel que sols se concedeix als cors sensibles, mes, ¡desgraciat del que 's deixa vencer per sos arrebats! las flors que hermosejarian son front se mustigan y sols las espinas arriban fins al cor!

¡Desgraciat del que 's fia en l' amor! aquesta passió acusa una part mólt petita de nostra vida y ni encara aquesta acostuma fer felissa. A més aixis que 's dissipa, quedem sòls ab lo recort de las debilitats á que 'ns ha conduhit y dels irreparables mals que 'ns ha ocasionat; aixis l' home á qui subjuga una passió, comensa sa via ab la esclavitut y la acaba ab lo remordiment. Ademes, fill meu, tú escullires una nina que no 't convenia, y debia succehirte lo mateix que al corp de la fábula..... Es necessari que l' oblidis, tal volta una altre de ton bras omplirá ton cor.

¡Esforsos vans! lo pensament de no tornar á veurer á Mariagna me causava un dolor tan gran que no 'l podia veurer y m' agitava com un boig que en mitx de sa bogeria creu poder lluytar contra la ma de ferro del destí.

—¡Ay fill meu! me deya altres voltas pera alhagar mon amor propi, ¡quant he perdut en tú! ¡Quantas virtuts esperava de ton cor noble y generós! Una passió fatal las ha destruidas totas y no trobo en tú sino la sombra de lo que eras. ¡Quina mudansa tan radical en tant poch temps! La teva cara está desfigurada com lo teu esperit, tas faccions en las que s' hi veya pintada l' alegría, se troban desfiguradas per lo dolor; tos ulls enfonsats y fòscos no s' animan sino al ohir lo nom de la que estimas y á la que es necessari renunciar y oblidar.

—Pare, jo renuncio á Mariagna, perque lo destí s' hi oposa, mes oblidarla!.... ¡jamay!

Havian passat dos mesos y s' anava restablint ma salut y tranquilitat, quan una enfermetat grave y per demes aguda causá la mort á mon pare. Lo primer dia que sortí de casa fou per acompanyar son cadáver á la fossa.

No pretench fervos la pintura d' un jove que en sos 21 anys se veu entregat á ell mateix. No tenia pares, amichs ni protectors. La fortuna de mos antepassats escassejava per viure y m' era necessari pendre una determinació. La honradés de mos avis y ma bona conducta, á mes d' alguns anys de carrera literaria, tal volta m' haurian proporcionat algun destí lucratiu, mes era menester que ho demanés y adulés, y havia jurat no valdrem d' un medi tan poch noble y mesquí.

Lo temps no 'm permet fervos una pintura d' aquesta deshonra de la humanitat que 'ns obliga á incensar y humiliarnos devant de personas, tal volta ignorantas, que pensan fer massa en favor nostre si 's dignan escoltar las necessitats de sos semblants. No obstant mas ideas, mudí d' intent: vas demanar, vas manifestar mos desitjos de trevallar y vas esser despedit, quasi burlat en mas pretensions honradas y posposat á altres de duptosos antecedents.

Aquesta manera de obrar d' algunas personas y sa poca justicia en lo verdader mérit, me féu veure á la rassa humana baix un prisma mólt diferent del que fins alashoras m' havia agradat tant. Vas descubrir diferents vicis ahont sols havia cregut virtuts, y en qualsevol costat que 'm girés lo dissimulo, la injusticia, la falsetat y l' ingratitut que per tot arreu ovirava, feyan creixer mon horror á la societat, y com lo missantrop Hassem desitjava sepultarme en un desert y vegetar allí com los arbres de la boscuria.

Arribá á serme tan odiosa la vista dels homens que passava dias enters sense comunicarme, mes també vaig coneixer que era necessari un amich. ¡Si jo hagués tingut un amich! hauria passat ab ell y m' hauria alleugerit lo pes de mos sufriments, mes aquest nom, *amistat*, havia de esser pera mí tan fatal com aquest altre, *amor*. Molts m' havian

dit; jo 't vull, jo t' estimo, mes ¡ay del jove que creu ab las apariencias afalagadoras! L' experiencia vos ensenyará de sobras que la major part dels amichs abrigan un cor doble y que n' hi ha pochs que sa amistat siga desinteressada.

Mentres aquesta situació tan penosa atormentava mon esperit, Madrid proclamá per rey al princep d' Anjou y 'ls catalans acabavan d' aixecar l' estandart de l' independencia, proclamant al Arxiduch. Ocasió propicia per un jove de ma posició. Desde llavors sols vaig somniar combats, y mon bras se cansava de matar y ferir á mos semblants, satisfent ma venjansa contra la rassa per mí aborrida dels homens. Aquestos somnis exaltaren ma fantasía y 'm feren determinar á seguir la carrera de las armas.

Sortí de ma població tot content y ufá per l' esfors que havia lograt ferme, no despedintme de Mariagna, y 'm vaig encaminar á Barcelona. Me passejava una vesprada per la muralla de terra prop del bastió de Santa Clara, quan de sopte se 'm presenta mon ídol, l' imán que atreya mon cor..... Mariagna.

—Joanet, me digué, ¿cóm esteu tan cambiat? ¿perqué fa tant temps que no vos he vist?

—Molt mes trigaréu á veurem.

—¿Ahont aneu?

—A allistarme á las banderas del Archiduch. Tinch sols 21 anys y ja estich cansat de viure. Quant un sent solzament las cárregas de la vida vol llansar lo inútil pès de la existencia; la religió nos prohibeix lo suicidi, anem donchs á morir en las batallas, mes avans sacrifiquem á alguns de aquestos que anomenan homens.

—¡Desgraciat! vas á vessar la sanch de tos germans. Si en las banderas de Feliph veus á algun de tos amichs sacrifical á ton furor, traspassa un cor que tal volta batega per tu! Jo demanaré al cel que en mitx de ton deliri 't guardi, que 't curi ton arrebat y 't concedesca la felicitat.

—¿Es á dir que tu m' estimas? ¿tu desitjas ma felicitat? No veus que aquesta no existeix per mi sino á ton costat?

Joanet esser felís sens Mariagna?... aixó es impossible...

—Lo sentiment extravia la rahó: encara hi ha remey, se que has petit molt per mi y t' amo. Reportat en las batallas, guanya nom y...

—Prou. No vulgas despertar mas esperansas: mon cor sumergit en la pena y agoviat per lo dolor no pot suportarlas. Los ulls avesats á la foscó no poden rebre sens sufrir la claretat del sol que 'ls il-lumina. ¿Qué puch esperar del esdevenidor? Plors ayr, sufriments avuy y demá... desenganys.

—Ma mare...

Senyors, ans de concloure la relació d' aquesta escena, es precís os fasseu cárrech de ma situació. Lo sol s' havia amagat darrera del Tibidabo, mes il-luminava encara alguns nuvols que reflectian son color de grana sobre nosaltres: la vesprada era calmosa: solzament un suau oreig movia los cabells de Mariagna, que ruborisada per mas paraulas y accions era mes bella y encisadora. Lo soroll del próxim barri de la Ribera anava apagantse y fent lloch al silenci y á la calma; la estrella del amor ó del dia brillava sobre nostre cap y la llum naixent comensava á esparramar sos raigs de plata sobre los campanars de la gran ciutat, avuy dia malastruga.

En aquella hora misteriosa en que tot respirava poesia; en que afalagava mon oido alguna paraula d' amor y d' esperansa, sortida de la boca per mi mes preuhada, se despertá de sopte ma passió endormida, s' exaltá ma imaginació y en un rapte de bojería vas interrómprela.

—Abandona á una mare que vol ferte desgraciada, no volent deixarte seguir los impulsos de ton cor. Tu 'm compadeixes, encara mes, tu m' estimas: resolte, donchs, á seguir la sort d' un jove que tot ho sacrificará á ton carinyo. Anemsen rodant de pais en pais, de soletat en soletat, jo seré ta guia, ta companya, ta mateixa mare...

No sé ab quinas maneras acompanyaría mas paraulas, que obligaren á la espahordida Mariagna á llansarse als brassos de sa criada; mes jo inconscient continuí.

—Si Mariagna, mon bé, mon idol; en lo mes retirat d' una boscuria, separats dels homens y oblidats del univers aixecarem una cabanya al amor y passarem nostres dias consagrats á la felicitat. Nos esperan ja las selvas, ¿que 't fa por lo desert? Jo seré ta guarda, ¿tems estar sola? tindrás allá un aymador...; mon cor.

—¡Joanet, per Deu...!

—Me sembla que reclós en tos brassos sento las cantarellas del rossinyol que canta trovas d' amor, mentres sa esposa abriga ab sas alas á sos fillets acabats de naixer. La lluna il-luminantnos de nit tindrá enveja de nostres plahers. Mariagna ¿no respons?—Joanet, m' espantan... tas paraulas...

—Son las d' una passió ardenta, son las flamaradas d' una passió que tu sola pots apagar. ¿Veus la lluna que escampa sobre del mar rius de plata? Aquella broma l' ha amagada per un instant, mes ella la ha vensuda y se 'ns presenta ara ab tota sa esplendidesa, aixís será nostre pervindre. Tems los obstacles?... mon bras...

—Prou, tu deliras y m' espantas... ¿Vols que abandoni á ma mare? jamay, sigas valent, guanya nom y ma mare 't donará la meva ma. Adeu.

Absort ab aquestas paraulas de Mariagna, vaig quedar com boig; al reparar que estava sol, Mariagna estava ja dins Barcelona.

III

Un tant difícil era l' escullir un capitá á fí de que la elecció fos la mes acertada, no per la falla de queíes bons, pus n' hi havia de sobras, sino al contrari per sa abundó y per las recomendacions de llealtat ó valentía que 'ls acompanyavan. Jo 'm vas decidir per Villaroél.

Ab il-lusió y afany de gloria havia aquest abrassat la causa dels catalans: afortunat en sas empresas guerreras era entussiasta per las aventuras: los perills avivavan son geni y aumentavan sa destresa per evitarlos. Respirava

sa ánima independencia y per ella se proposá lluytar ab valentia y li feya confiar en la victoria la estrella de son sí, que semblava resplandir en lo cel de las accions nobles y coronadas per la fortuna: aquest capdill, com he dit, fou al que elegí per combatre en las banderas de Cárles.

Sortírem de Catalunya ab un exército lluhit de alemanys, inglesos y catalans á las ordres del general Stanemberg. Arribarem prop de Saragossa hont nos atrapá Felip y 'ns presentá la batalla. Hauria sigut duptosa la victoria si la pericia del general y 'ls esforsos de Villaroél no haguessen posat en desorde l' ala esquerra del exército enemich. Stanemberg la derrotá y 'ls catalans nos tirárem sobre las guardias espanyolas y las obligárem á retirar.

No cal que vos digui que lluytava com un desesperat que volia satisfer matant sa set de venjansa. Villaroél 'm distingí entre 'ls demés combatents y m' elegí per company de son fill, que, com jo, conmensava la carrera de las armas.

No gastavam lo temps sitiant plassas, y aixis arribarem luego á Madrid, que nos rebé com enemichs: estavan deserts los carrers y tancadas las portas. Deixarem prompte tan odiada vila. Cárles seguí lo camí de Barcelona, Stanemberg y Villaroél lo de Saragossa á petitas jornadas per falta de queviures.

Nostras armas per tot victoriosas semblava que afiansavan la corona en lo cap de Cárles, mes los aconteixements de la guerra son tan incerts y mudables com las promesas dels homens.

Teníam en Brihuega vuit batallons y altres tants esquadrons inglesos, quan Felip concebí lo projecte arriscat d' atacarlos en sas propias trinxeras, ans de que nosaltres poguessem arribar pera socorrels. Los oficials veterans tingueren per impossible aquest cop, mes Felip pensá de diferenta manera y atacá. La artillería obrí diferentas bretxas y á pesar del foch contínuo dels sitiats, s' apoderá de las murallas de la vila espasa en má. Los inglesos s' atrinxeraren per los carrers y per las casas, mes perseguits

y apretats per tots costats, se vegeren en la necessitat de rendirse presoners de guerra ab lo seu general Stanope.

Creyam arribar á temps pera auxiliarlos quan trobarem á Felip que 'ns esperava en los caps de Villaviciosa.

No vull, senyors, recordarlos aquest dia d' horror en que la sanch de tres mil combatents assegurá la corona en lo cap de Felip. Derrotats los alemanys, fou posada en desorde l' ala esquerra de nostre exército; solzament lo valor de Villaroél y valentía dels catalans pogué allargar la batalla fins á la nit. Tinguí la sort de salvar la vida á mon company d' armas, que desde llavors me tractá ab la major confiansa, manifestantme los secrets més recóndits de son cor.»

IV

«¿Per qué havem d' esser anomenats rebeldes los catalans? ¿Per qué 'ls historiadors nos han de prodigar los calificatius mes deshonrosos á nostre valor? ¿Per qué hem de veure cremats nostres furs per las mans del butxí? ¿Per qué hem de veure com van desapareixent una á una nostras glorias, nostras conquestas, las flors de nostra comtal corona? Permeteu, senyors, aquest desahogo á mon cor nafrat per los recorts d' una lluyta estéril y fins depressiva per nostra honra y valentía. Si Cárles, á qui podem anomenar ingrat, ja que'ns abandoná, hagués pujat al soli hont está assentat En Felip, s' hagueran tributat mil llaors y alabansas als fills de Catalunya. La fortuna no ajuda sos esforsos y 'l nom dels valents está escrit en lo llibre del oprobi.

Fransa, Inglaterra y Holanda havian regonegut en va per rey á Felip, despres del tractat de Utrech. Barcelona havia rebut dintre sas murallas al Arxiduch: li havia jurat fidelitat y 'ls catalans som constants en las promesas. Felip arriba á Catalunya ab un exército de vint mil homens y publica una ammistía á favor dels vigatans ó partidaris de Cárles, mes sense resultat y sitia á Barcelona.

Aqui comensa la segona época de ma existencia, fins llavors havia sigut un mer soldat, mes ara entussiasmat per la causa catalana y amich de Villaroél m' havian donat lo mando d' una companyia de granaders dels que era coronel lo jove Villaroél.

Feya dos mesos que las tropas de Felip anavan perdent las esperansas de conquestar la ciutat ab tentativas inútils, quan determinaren guanyarla per assalt... Lo bastió de Santa Clara no pot resistir lo terrible atach; moren sos defensors y tremola sobre sas runas una bandera que no es la dels independents. Castellans y francesos s' apinyan tots en un temps sobre la muralla tota emboyrada ab lo fum de la pólvora y no veuhen als barcelonins que refets de la primera embestida cauhen sobre 'ls butiflers y 'ls soldats de Berwich que á son torn son destrossats, mes ne venen de nous y la lluyta s' anima, y 'l furor creix y la matansa es horrorosa; los agonisants gemegan baix lo pes dels combatents; la artillería ha parat son infernal soroll; las espasas saltan á trossos, las bayonetas se doblegan y la sanch cau á doll en lo fosso, essent apagat son remor per la cridoria de rabia y desesperació dels combatents.

Guanya finalment al valor lo número; lo Conceller en cap lo bon patrici En Rafel de Casanova cau abrassat ab la bandera y ab ell los defensors del bastió...

Villaroél seguit de alguns granaders se presenta en lo combat, sa cara está tranquila, mes sa espasa es un llamp, y 'l huracá es menys temible per la forsa de son bras.»

Al recordar aquesta escena, las faccions de nostre Solitari se animaren: los ulls sortian de sas órbitas, manifestant en sos gestos y moviments la gran agitació que s' apoderá de son esperit, la que anava en aument á proporció que anava continuant sa relació.

«En va los francesos y castellans lluytavan com á lleons, ningu podia resistir á Villaroél. Mil valents que plens de gloria havian salvat sas vidas en los combats ja no veurán mes sas banderas desplegadas y triunfadoras als peus de sos soberans.

Comensa á infundir espant la bravura del héroe. Los castellans que 'l coneixen per haverlo vist en la batalla de Saragossa fugen espantats; en va vol detenirlos l' esforsat Asleff, puig se veu obligat á recular arrastrat per la corrent dels fugitius. ¡Pobres! fugen la mort dels héroes y cegos saltan al fosso y troban la mort dels cobarts.

Sobre un piló de cadavres está en peu un guerrer: sa espasa raja sanch y está tranquil. Obra seva es la defensa del bastió y son interior es la mateixa indeferencia. Es Villaroél. Sembla l' ángel del estermini sobre la montanya de las destruccions. Acaba de derrotar á sos enemichs de Villaviciosa, mes ¿está content?

Que 'm fa, me deya després á solas, que la victoria me concedesca sos favors, y que mil veus me proclamin vencedor; mon cor es insensible als encants y llorers de la victoria; altres afectes mes tendres fan pulpitar mon cor que miras espurnat de sanch y com insensible. Joanet, necessito desfogar mon pit; ets amich meu, conech que ets discret y que no faltarás á ma confiansa. T' obriré mon cor y estich segur de que 'm compadirás.»

JOAQUIM SALARICH.

(Acabará.)

LA DIADA DE SANT PERE [1]

Ay diada de Sant Pere,
diada del meu Patró!
cada any, quan ta festa arriba,
sento esbategar mon cor.

Cada any, quan ta festa arriba,
jo 'm pregunto, concirós,
si haig de romandre en la terra
sense ditxa ni consol.

Mes ¡ay! encar' que pregunto
qui me responga no trob'
y ab l' esment de mon passat
oblid' l' esdevenidor.

¿Hont son los jorns en que, alegre,
ensemps ab altres minyons,
per los carrers de la vila
saltava del Sant los fochs?

Per la montanya cullíam
de malva y ginesta poms,
cercant la bona-ventura
tan bon punt sortía 'l sol.

1 La sentida y bella poesía que tenim lo major gust en publicar, fou escrita per son autor á la edat de 16 anys. Creyem que 'ls lectors hi trobarán. al igual que nosaltres, un com amarch pressentiment de la desgracia tremenda que avuy té allunyat del mon al desventurat escriptor. Ab la publicació en LA RENAIXENSA de una poesía tan plena de dolorosa actualitat, desitjem significar nostre viu afecte y nostra compassió al amich, qual inmediata curació anhelem, y nostres sentiments de respectuosa consideració á sa atribulada familia.

¡Bona ventura m' han dada
les penes y la dissort,
y del foch que ara m' abrusa
no podré lliurarme jo.

¡Oh Dèu! ¿per qué en aquest buyt
hem de rodar sens repós,
cada any trobant cent pesars,
cada any perdent un amor?

Dels amichs qu' en ma infantesa
córrer veya al meu entorn
¡quánts y quánts avuy reposan
ab la fredor de la mort!

Ja no ohiré en ma diada
de ses veus lo dolç ressó;
ja no passarém la estona
ab alegríes y jochs.

¡Quí pogués cap ells fer vía
y ensemps celebrar eix jorn
afalegats per los ángels
prop lo seti del Senyor;

Contemplar com l' environa
aquell séquit gloriós
de confessors y de mártirs
portant coronas de llors!

Y aquell temps que may acaba
y aquella llum que may mor...
¡ay ánima, ánima meva
quin anyorament tant fort!

¿No ha sonat encara l' hora
de reveure als companyons?...
Sant Patró, donáume forses,
si haig de romandre en lo món!

PERE NANOT-RENART.

Diada de S. Pere del any 1865.

LAS DUAS ARPAS.

A ma volguda amiga y distingida arpista Maria Raventós.

No vinch á cantar trovas al peu de ta reixeta
ni menys de ta bellesa las gracias ponderar,
tant sols avuy te cerca lo téu amich pöeta
perque al só de ton arpa la meua vol cantar.

Aixis, remou sas cordas alsant ta fantasía
damunt la volta blava que iguala tots los sers,
d' allí recull las notas que sembran l' armonía
per sobre aquest pentágrama que gronxa al univers.

Esmenta 'ls acorts dolsos, las celestials canturias
que 'ls ángels, ab sas alas de vori, nacre y or,
recullen de la terra per' dú 'ls á voladurias
damunt emporprats núvols al trono del Senyor.

Jo 't vull mirar ardida cercantne la bellesa
que, gala del Altíssim, Natura va escampar,
rublint tot l' espay ample de mons que sa grandesa
los homes de la terra no 's cansan de admirar.

Enllassa al tó de l' arpa que los téus dits puntejan
la célica armonía que llensan al matí
las aus quan pe 'l ramatje del bosch saltironejan
y 'ls aires quan saludan al sol que vol sortí.

Trasportam ab tas notas del riu á las voradas
'hont l' aigua joguineja per rocas y esbarsers;
jo vull dormí en la molsa que ombrejan las arcadas
de salzers y pollancres, de rosas y aromers.

Brunzeix al vent sas cordas, fesme sentir á l' hora
ramors de l' alta serra y aromas del jardí,
recordam la cigala que canta ensopidora
ab los perfums del lliri, clavell y gessamí.

Tramet las armonias suaus de dintre 'l temple
lo chor de Sants y Verges llöant al Infinit,
y si de cants seráfichs volgueses un exemple
recull las dolsas queixas de l' arpa de David.

Segueix ab nostres avis los fets de Grecia y Roma,
per occident admirals cercant un mon en flor,
enlayra la caiguda del cetre de Mahoma
al buf dels que guiava la Creu del Redemptor.

Del bronze y de la pedra recull sas notas dolsas,
los fets de nostras armas, lo clam de nostres reys,
y quan aixó acompanyis al instrument que polsas
recorda que eixa terra pel mon donava lleys.

Retreu de nostres héroes l' aplech de llurs conquistas,
la veu de nostres poetas per totas parts del mon,
aixeca de la tomba lo gran estol de artistas,
coberts per raigs de gloria d' un sol que may se pon.

Exalta aixi ab la teva ma pensa esmortuhida,
don' bellas pinzelladas al caire que mes llú,
bosqueja 'ls fets mes íntims de tot lo que te vida,
ja que per darlos forma ningú pot mes que tú.

¡Oh! si, no pots negarm'ho, tú saps la tendre queixa
que en nits de blanca lluna exhala un cor nafrat,
ja que, més d' una volta pe 'ls ferros de ta reixa
la veu de lays y trovas de amor ha traspassat.

Jo vull que tú 'm recordis que fas per l' estimada
quan l' aire de la platja ton front vé á caricia,
lo que 't dihuen las onas al ser la capvesprada
quan ja rondinadoras s' ajeuen sobre l' mar.

Y quan dintre l' esglesia reculls ton prech modesta,
y lo que á tas voradas escoltas pe 'l passeig,
y en los salons y teatres en dias de gran festa
quan te proclaman—reyna—los héroes del torneig.

Pren, donchs, l' arpa daurada y adolla ab s' armonía
la meva que no dringa del mon en lo fatich,
que si del trist pöeta no sents un cant, María,
tindrás al menys la pensa del téu millor amich.

Vendrell Abril, 1881.

JOAN RAMON Y SOLER.

UN TRESOR

Labor prima virtus.

En l' Album de las eminents Directoras de la Academia de brodats artístichs, Srtas. Gimpera.

De l' aubada de la vida
en lo falaguer encís,
á sas tendras amiguetas
gentil nina parla aixís:
—¡De cert qu' estich afligida!...
vaig di' á l' ávia 'l mes passat,
essent la mitja finida,
vull una joya escullida
y ¿sabeu que m' ha donat?
Dins una capsa folrada
de satí, lo mes polit,
¡sols una agulla enfilada!
Y tot dantme una besada
eixas paraulas m' ha dit:
—Serva, filleta, eixa agulla,
que si á manejarla aprens,
veurás quantas maravellas
ab sa sola ajuda obtens.
De las mes preuhadas joyas
es aqueixa la millor,
áymala, que 't dono ab ella
un tresor!

Ja en lo cel es la bona ávia,
dona la nina s' es fet,
y diuhen quants la voltejau
mirant son trevall perfet:
—A fé qu' es ditxa completa
los seus brodats contemplar,
¡quína sombra mes ben treta!
¡Quíns relleus! Eixa violeta,
apar que 's pot agafar!
Y los seus quadros en seda
¡quin bon gust en los colors!
En un d' ells hi há una arbreda
que li juro, enrera queda
la paleta dels pintors!—
Com una encesa rosella
la nineta s' ha tornat,
y abaixant los ulls confosa
baix, molt baix, ha mormolat:
—Per tú eixas llohansas sento,
¡ay agulla del meu cor!
Be va dirme l' ávia qu' eras
un tresor!

Per la fera gelosía
sent la nina 'l cor oprés,
y així diu sa pobre mare,
sagellant son front d' un bes:
—Deixa la feyna, ma filla,
qu' ella aumenta ton neguit,
lo plor en tos ulls ne brilla
y sens descansar, perilla
no 'l dongas may á l' oblit.
—Esteu mare, molt errada
y acertat no es lo consell,
sols estant ben enfeynada
estich menys apesarada
y no penso tant ab éll.
Y aixugant de sas parpellas
l' amarguíssim plor ardent,
la feyna en sos dits posantne
ne mormola dolsament:
¡Ay! agulla benehida
fins ets baume per l' amor!
Bé va dirme l' ávia qu' eras
un tresor!

En los ulls de la nineta
ja lo goig torna á brillar,
que á l' hom que son cor adora
d' aqueix modo sent parlar:
—Va naixent encara 'l dia
y ja esposa t' has llevat;
de cert que 'n tinch gelosía
de ta agulla; n' es follía
que ja 'm té casi enutjat:
—No això diguis, que ab sa ajuda
fino, espós, eix vestidet
per nostra filla volguda;
veurás com ton pensar muda
quant lo vegis ja boy fet!
Y aixecant al cel la vista
brollant de goig infinit
diu ab eix amor santíssim
per las mares sols sentit:
—Per mos fillets, ets agulla
brillant sol benefactor
¡Bé va dirme l' ávia qu' eras
un tresor!

Ja espós no té la nineta
cruel li ha arrancat la mort,
y aixis en nit trista exclama
la filleta ab greu dolor:
—Teniu la vista acabada
¡y encar' mareta cosiu!
Mitja nit es ja passada,
mes ab la agulla enfilada
¡ni transcorre 'l temps sentiu!
—Es filla, que ab sa grandesa
Deu la agulla m' depará,
perque en ma trista viudesa,
fada fos, qu' en sa pobresa
nos donés un tros de pá!
Y de sos ulls aixugantne
lo flor que rajava á dolls,
ab amor besant sa feyna
digué cayent de genolls:
¡Agulla! tu ets per la dona,
lo joyell de més valor,
per la llar y la familia
¡un tresor!

.....

¡Oh sant, noble trevall! l' humana vista
ta forsa ben factora,
veu solament en lo inspirat artista
ó en quí 'l sabé atresora;
en l' obrer que la serra ó mall empunya,
en qui 'l taller maneja,
en qui sagells en los metalls encunya
en qui en lo torn torneja;
en qui acomet dels mars las feras lluytas;
ó en qui los camps conreua;
¡Sols lo treval del home; sols sas cuytas
lo mon admira y preua!
Mes ton trevall ¿quí 'l veu mísera dona?
¿Quí desde l' infantesa
tos afanys va seguintne? ¿Qui corona
ta noble fortalesa?
¡Sols Aquell, que al mirarte en l' esclavatje
opresa y envilida,
d' una afrentosa mort sofrí l' ultratje
per deixarte en la terra redimida!

DOLORS MONCERDÁ DE MACIÁ.

A IRLANDA.

Germans, n' ha arribat l' hora, Déu vol resucitarvos
lo crit d' independencia per tot ja s' ha sentit;
set sigles d' improperis, venjansa y sanch demanan,
abaix la tiranía, que Déu ho vol aixís.

JOSEPH MASFERRER.

OH jo 't salut Irlanda, nació altiva,
de tas lleys y virtuts enamorada,
amor que regenera y torna en lliures
nacions esclavas.

Tos fills valents per esser grans nasqueren,
corra en sas venas generosa sava;
en só de pau als opressors vols vencer
sinó ab las armas.

Oh si, fás be irlandés; si esclau tens d' esser
primer la mort vinga son bes á darte;
si pá 'l Senyor pels fills te regateja
pensa en la pátria.

Pensa en la pátria que en son dol te crida;
pensa en la pátria avuy desventurada;
vora 'l bressol hont ton fillet s' hi gronxa
posat en guardia.

Guarda ta llar y guardarás la terra
font de noblesas y virtuts sagradas
hont t' enllassares ab ta casta esposa
de tos fills mare.

Recorda de Polonia la sort trista;
exemple pren del Epiro y Tessália;
recorda que l' Alsacia y la Lorena
son tas germanas.

Sigas exemple per lo nostre segle,
poble viril y com lleó indomable,
ficsos los ulls en tú, vuy dia tenen
eixas esclavas.

Recordant lo passat ves al pervindre,
res no 't deturi qu' es ta causa santa,
la fé qu' anima y en ton cor alenta
ha d' ajudarte.

Si 'l torrent opressor que tot s' ho emporta
arrivés algun jorn á desbordarse,
fills de la llibertat ab vostres cossos
heu de fe 'l marje.

Mil voltas lo morir es preferible
á viure esclau dins sa mateixa pátria,
y l' erm que vida ab ton trevall li donas
esser d' un altre.

Adora 'ls héroes qu' á la lluyta 't menan;
aixecals com á simbol de ta causa,
y 'l nom de Párnell beneheixlo sempre
poble d' Irlanda.

Jamay l' agrahiment es servilisme;
segueix altiu com sempre sas petjadas;
als redemptors adoració los tenen
y á tú no 't manca.

Endevant, donchs, oh poble gran y digne,
espill de bona fé, valenta rassa,
vulgas ser lliure, valerós rompentne
jou d' esclavatje.

Un fill de Catalunya te saluda,
un amant de la Pátria Catalana,
qual crit será mentres son pit aleni.
¡Visca l' Irlanda!

ARTUR GALLARD.

REVISTA LITERARIA.

JUNY.

CALMA complerta 's nota en lo nostre teatro; aquest més sols podem consignar l' estreno en lo Bon Retiro de la comedia en dos actes *A qui busca lo dels altres.....* original del Sr. D. Conrat Colomer, y al Tívoli la sarsuela *Crispí Nynyoli* en vers catalá y música de la ópera *Crispino é la Comare.*

En lo Bon Retiro se 'n anuncian algunas, entre ellas la pessa *Un joch de cartas.*

Finalment á Valencia devia estrenarse lo drama *En les torres de Serrans.*

Durant aquest més s' ha verificat la solemne distribució de premis del certámen celebrat per la societat «Antigua de Pasqua,» «La familiar obrera» de Sans, una de las societats corals euterpenses pendrá part en lo certámen que pera las festas de la Mercé ha anunciat la casa Sellarés; está próxim á publicarse 'l cartell pera 'l certámen que cada any lo 24 d' Agost celebra l' Ateneo de Sans; s' han designat ja las personas que han de formar lo jurat del certámen que celebrará l' Ateneo d' Igualada lo dia 25 d' Agost; lo dia 30 de Juny ha finit lo plasso pera la admisió de composicions en lo certámen de Vilanova, y finalment sembla que 'l certámen coral que '! Sr. Sellarés se proposa celebrar per las firas y festas de la Mercé 's tira endavant, puig dit senyor lo més entrant pensa reunir als directors de las societats corals pera posarse junts d' acort sobre distints punts que han de contribuir á donar mes esplendidesa á la festa.

Han continuat donantse interessants conferencias en algunas societats catalanistas, debent fer especial esment de la Associació d' Escursions Catalana, en la qual s' hi han desenrotllat los següents temas: *Comparació d' algunas llegislacions sobre la familia ab las institucions catalanas* per D. Joseph Griera y *Urano* y *Neptuno, teoría de las mareas* y *'ls eclipses, cometas, Llum zodiacal, Estrellas passatjeras etc.*, (Curs públich d' Astronomía) per D. Isidro Martí Turró. En la Associació Musical Catalanista lo soci D. Joaquim M.ª Pera parla sobre 'l tema: *Poesía lírica, consideracions sobre 'l drama musical.*

Finalment en lo Círcol de la Joventut Mercantil lo president de la Associació Catalanista d' Excursions Científicas parlá sobre la *Importancia mercantil dels dependents de Comers.—Idea del Salari.*

En quant á publicacions se refereix ha sigut casi bé nulo lo moviment catalanista. S' ha aplassat fins á la próxima tardor la publicació de las obras escullidas del malaguanyat Bartrina; s' anuncia també la publicació de las composicions premiadas y discursos llegits en lo certámen celebrat per la «Antigua de Pasqua.»

La Associació Catalanista d' Excursions científicas ha publicat una *Fulla d' instrucció Arqueológica* que 's distribuirá entre 'ls alcaldes, rectors, mestres y altras personas y Corporacions importants de Catalunya, á fi de que fixada en lloch visible puga servir d' instrucció perenne al poble, y contribuir á que sian coneguts y conservats los vells monuments que encara 'ns quedan.

Ab sentiment tenim d' anunciar aquest més que lluny d' aumentar los periódichs que en nostra llengua 's publican, n' han desaparegut dos: *La Llumanera* de Nova-York, periódich ilustrat, y lo *Diari Catalá* de aquesta ciutat.

Durant lo més de Juny las societats catalanistas han continuat celebrant vetlladas literarias y musicals ab los que han reunit en sos respectius salons la societat mes escullida. Entre las que han cridat mes la atenció hi ha la celebrada á la memoria del inolvidable Bartrina en l' Ateneo Barcelonés, los del Círcol de la Joventut Mercantil; la celebrada en lo Saló de Cent en obsequi als poetas premiats en lo certámen de la «Antigua de Pasqua» los de la Associació de jóves de Saut Lluis Gonzaga, y altras y altras.

Además lo dia 3 de Juliol lo Centre familiar del Putxet inaugurará las vetlladas que cada any dona en son elegant y bonich local.

Hem reservat per l' últim donar algunas noticias que interessan directament á tots los amants del renaixement catalá. Varis jóves de la classe obrera de Tarragona han format una societat catalana titulada «L' abella» qual objecte es donar algunas funcions dramáticas y formar una biblioteca pera la instrucció dels mateixos.—A Valencia 's projecta pera durant las firas y festas que 's celebran á últims de Juliol un modest Congrés Arqueológich en lo que hi pendrán part las associacions catalanistas d' excursions d' aquesta ciutat, lo centre del mateix nom, del *Rat-penat* y altras societats que per sos estudis segueixen idéntich camí.—Alguns jóves de bon humor de Tarragona han fundat una societat humorística ab lo títol «Lo saludo» que oferirá premis en los certámens apoyant al mateix temps las festas populars, balls y demés diversions.

No podem deixar de tributar nostre aplauso á tots los qui contribuheixen al moviment catalanista; per aixó l' enviem als que en los actes públichs no 's desdenyan de parlar la llengua de sos pares, y á tal propósit recordem ab plaher que en la gran manifestació proteccionista celebrada 'l dia 26 en aquesta ciutat foren ja molts los que parlaren en catalá.

SUMARI

Francesch de Boter. . .	Doloretas	201
Joaquim Salarich. . . .	Lo penitent del Montseny. . .	219
Pere Nanot y Renart. . .	La diada de San Pere. . . .	229
Joan Ramon y Soler. . .	Las duas arpas.	231
Dolors Moncerdá. . . .	Un tresor.	233
Artur Gallard.	A Irlanda.	237
	Revista literaria.	239

Imprenta de la Renaixensa, Xucla, 13.—1881.

LA RENAIXENSA

IMPORTANCIA

DE LA

PERFECCIÓ DELS BRODATS

Discurs de Donya María Josepha Massanés, llegit en la festa inaugural de la exposició de brodats de las senyoretas Gimpera.—Any 1881.

SENYORS:

A dos anys que, com á presidenta del certámen Artístich literari que dignament inauguraren, en la primera esposició, los redactors del acreditat periódich *La Bordadora*, 'm vegí en l' honrós compromís de tindre que dirigir ma insignificanta véu, debilitada per la edad y los sufriments, al distingit concurs que favoresqué ab sa presencia aquell important acte.

La bondadosa deferencia ab que fou rebut mon intencionat parlament, me doná á entendre la beneficiosa influencia que, afortunadament exerceixen encara en nostra desconcertada societat, las veritats surtidas de llavis, que

com los meus, prompte tancará la mort y que per lo tant, adquireixen solemne prestigi de revelacions sibilíticas.

En efecte, ¿qué son, las mes de las voltas los fets que entreovira la previsora experiencia dels vells? sino profétichs auguris del pervindre, ó quant menys, reminiscencia de passats aconteixements, que necessariament deuhen repetirse sempre que tingue lloch una mateixa reunió de causas, en igualtat de circunstancias.

Sí, dó de profecía sembla la perspicacia de la experiencia, fundada en la observació y llissons del temps.

¡Lo temps! eix sabi mestre de la humanitat que mostra en sa marxa, sempre igual, ab quina periódica regularitat van succehintse las cosas y repetintse, ab matemática precisió y mes ó menys inmediatament, en lo invariable decurs dels segles.

Per manera que, comparant, ab sá criteri, los fets de unas épocas, ab relació ab los de altras, pot l' esperit observador deduhir naturalment, la probabilitat de los que deuhen en consecuencia esdevenir.

Aixis es com ma paraula en aquella ocasió, encara que faltada de autoritat científica que l' abonés, pogué ser ben atesa en consideració á ma llarga experiencia y al viu interés que es sabut m' inspira tot quant pertany ó interessa á eix mon hermós Eden anomenat Catalunya.

Posteriors intents gobernatius, han justificat las previsoras opinions de mon discurs de allavoras, venint á probar, una volta mès, la imperiosa necessitat en que está Espanya de estimular la producció, per medi del protectorat y recompensas destinadas á premiar los esforsos y sacrificis dels quins se consagran á perfeccionar nostres artefactes, traballant pera poder igualarlos ó aventatjar á llurs similars extrangers.

Y es tal la convicció en que estich de la profitosa influencia que exerceix en la industria y comers lo progressiu perfeccionament de las arts suntuarias, que no temo atraurem las censuras y l' enutj dels imprevisors filosophs, sistemátichs contraris d' eix enérgich regenerador

de nostra decayguda producció, intercedint pera que, en compte de proscriure, com alguns rigoristas pretenen, los objectes de ornamentació sumptuosa, se 'ls *espanyolise* protegintlos oficialment.

Los demés medis de aplicar á nostre agonitsant país segur específich, mes que de la intel-ligencia de una pobre velleta, sortir deurian de la d' eixos inquiets patricis, qual pretenciosa sabiduría malgasta miserablement en intrigas políticas, lo temps preciós que fora mes humanitari ocupessen en proporcionar á la patria milloras materials y morals de utilitat verdadera.

Conságrense eixos malaguanyats talents, en estudiar concienciosament l' organisme económich de las nacions ben regidas, qne ab las sobras de llurs productes fan tributaris seus als Estats que, com lo nostre, ocupan graus inferiors en la escala de la prosperitat industrial y compendrán que: «essent la perfecció y baix preu de nostras manufacturas, tant en las de consum ordinari é indispensable, com en las pertinents á las arts decorativas, los recursos ab que deu contar la industria pera fer desapareixer los productos forasters que, legal ó fraudulentament, nostre mercat invadeixen, precís es protegir als que, ab zelosa intel-ligencia, traballan en la realisació de tan patrióticas miras.

Y per cert que, entre las mercaderías ab que la industria enemiga absorveix á la nostra cuantiosas sumas, figura lo ram dels brodats de totas classes; no sé si á causa de la desproporció que resulta entre lo crescut import de la ma d' obra dels nostres y los módichs drets que pagan los altres, ó per la suposta inferioritat que en los géneros del país creu trobarhi lo capritxo de la moda, fanática per tot lo extranger.

Crech que en eix últim motiu estriba lo per qué de tan sistemática preferencia; puig no es possible que pugue haber decaygut de tal manera la excelencia de eixa, avans tan estimada producció espanyola, quals primors poden encara apreciarse en las prendas religiosament conserva-

das dins las seculars *caixas nuvials* de certas familias, respectables depositarias de eixos irrecusables testimonis de la manyosa habilitat de aquellas antiguas brodadoras.

Perque, com es sabut, lo brodat conta ab un tan il-lustre com antich orígen, que 's pert derrera lo atapahit vel de las edats remotas, sempre íntimament enllassat ab la prosperitat ó decadencia dels pobles y essent lo indicador exacte de sa civilisació.

Ja 'ls llibres de las Santas Escripturas, fan menció de eix art ensisador y la mitología grega li dona procedencia científica Divina, atribuintla á Minerva, deesa de la sabiduría.

Segons Virgili relata, ja Penelope, norma de amor y fidelitat conyugal, brodava pera son espós, la memorada túnica que tanta celebritat li dona.

Després de aquellas edats llunyanas y en alas de las civilisacions posteriors, anaren extenentse los brodats per totas parts y essent sempre lo traball predilecte de la dona perteneixent á las classes elevadas de la societat.

Las damas romanas del temps del emperador Tarquino, li donaren gran impuls, adornant profusament llurs ropatjes de púrpura, ab franjas brodadas de plata, or y pedrería, mes aquells delicats traballs no eran executats per llurs mans, sempre ociosas, sino per las de esclavas que tenian á son cárrech totas las ocupacions domésticas que son, al present, lo mes gran plaher y orgull de la dona cristiana.

Si are fos ocasió apropósit de historiar lo brodat ó si, per millor dir, no temés abusar de vostra condescendencia, seguiria resenyant los períodos mes notables de aqueixa agradosa ocupació femenil, insignificanta y frívola en apariencia, y no obstant de positiva importancia industrial; vos la presentaria en las épocas en que sigueren fetas aquellas monumentals tapisserías, que encara, després de tants segles, guardan los Sumos Pontífices de nostra Santa Esglesia Católica com altres sublimes glorias de las arts cristianas y reliquias dels ingenis inspirats

per ellas; esmentaria igualment las joyas que en esta sort de traballs posseheixen ademés de nostres reyals monarcas molts altres grans senyors y capitalistas, las museos públichs y particulars y especialment alguns estudiosos arqueólechs á quins debem lo poder admirar molts interessants documents auténtichs de la magnificencia que caracterisá las costums de la eclipsada edat d' or de las arts epanyolas.

Y al recordarvos lo grandíssim apreci en que foren tinguts llavors aytals objectes, vos encareixeria lo útil que sempre fou, eixa amena ocupació al esperit de la dona, majorment en aquells temps en que, no sentli permés extendre lo vol de sa viva intel-ligencia mes enllá del paneret de la feyna, tenia que confiar á la agulla la execució de llurs poéticas y artísticas inspiracions.

Finalment, vos faria memoria del modo com las il-lustres matronas, reynas y primpcesas, nobles madonnas y potentadas burgesas, á falla de altres mès delectables espargiments de l' ánimo en que desplegar llurs facultats intel-lectuals, passavan sa vida brodant las blassonadas dalmáticas de llurs patges y las xifras de las vistosas bandas, destinadas á servir de amulets demunt dels cors de llurs marits ó amadors afortunats.

Empero, en gracia de la brevetat, afegiré solzament que, habentme sigut factible, durant lo curs de ma llarga existencia, poder admirar, mes de una vegada, los riquíssims *tissús* recamáts d' or y plata que ostentá la coquetería de las elegantas senyoras de la velluria y las no menys faustuosas galas que usaban, al igual seu llurs caballers, ahont hi tenian lloch tota lley de guarniments y las brodaduras mès preuhadas y esquisidas, y al admirar la magna grandiositat decorativa que ab eixa manera de traballs se enriqueixen los ornaments consagrats al servey del cult diví y sigueren fabricats en aquells venturosos dias en que, la nostra ara mísera patria, marxava al cap de la civilisació europea, comprengui clarament la preponderancia que han de haber tingut sempre los brodats sobre

totas las demés manufacturas de ornat (esceptuant la blonda, com á reyna de totas ellas) y per lo tant, la protecció que, per sa trascendental importancia, deuria donárseli; puig, com opina un conciensut economista modern, parlant de la influencia dels objectes de luxo respecte del moviment comercial: «Si las enormes sumas, eix quilo nutritiu, que, sia per falta de protecció ó lo imperfecte dels artefactes, passa del cos de nostra espremuda Patria á vigorisar las forsas dels pobles enemichs de sa industria, quedés en circulació dins de ella alimentant llurs venas, prompte se la veuria recuperar sa vitalitat, astutament arrebatada per la xucladora esponja de la explotació extrangera.»

Aixis mateix opina la majoria dels que desitjan lo bé del país y fan tota mena de sacrificis pera conseguir que nostra producció puga prompte anivellarse ó aventatjar tal volta á la de las nacions que li están fent inicua guerra.

Dificultós es consignar aquí lo catálech nomenclator dels bons patricis que vegeren figurar dignament llurs productes en las esposicions hagudas dins y fora d' Espanya y en cuals gloriosas lluytas may, emocionada de orgull ho dich, may ha quedat Catalunya postergada. Llurs benemérits industrials han format cuasi sempre en primera fila; y la multitut de preciosas medallas remunerativas y mencions honorificas que las marcas de llurs fábricas y tallers ennobleixen, probas son de la gran consideració y apreci que mereixen, los que de tal manera s' afanyan pera procurar al seu pais gloria y prosperitat.

Y n' obstant: ¿en qué consisteix que la producció catalana (ó espanyola, igual te) que aixis ha sigut distingida, no sia solicitada, y se la vege per falta de consum, estancada, averiarse en llurs fábricas? La solució de eix enigma diu que 's troba en certs artícles de nostres arenzels que no crech de ma competencia citar, perque tals cuestions deu respectarlas qui, com jo, no te prou caudal de estudis ni claretat de enteniment per resóldrerlas.

Las deixo, donchs, á part y segueixo mon tema referent á la utilitat dels brodats y las recompensas de que 's fan mereixedors los que á sa perfecció 's dedican.

Per consegüent, premi gran mereixen, entre 'ls que més, las tres discretas germanas senyoretas Gimpera, eminentas notabilitats en l' hermós art que aquest acte motiva, per haber emprés y portat á bon terme, ab tota la perseverancia que distingeix als genis creadors, lo donár perfecció, tal volta may vista, á eix primorós traball, ab innovacions y procediments de sa esclusiva invenció, que han convertit eixa manufactura en altre de las armas defensivas de nostra producció, en contra de la cobdiciosa rivalitat estrangera que li prepara sa ruina.

Pera poder apreciar en cert modo, los talents artístichs de eixas tres simpáticas professoras, cal no mes veure alguna de llurs admirables obras, cual notable mérit evidencia en llurs autoras conjunt tal de disposicions naturals y coneixements práctichs, adquirits á forsa de estudiosos afanys, que apar imposible que tantas y tan favorables circunstancias puguen trobarse reunidas en una mateixa persona y mes estrany sembla encara, quant lo portent 's veu repetit en tres á l' hora, per mes que germanas sian; y no obstant, aixó es lo que 's verifica en eix apreciabilissim *trium-ginesi*. De son gust artístich, primor sens tatxa é inagotable inventiva, n' es mostra la pasmosa broderia del llensol, celebrat ab verdader general entusiasme y sols aproposit pera cubrir un llit imperial, destinat al descans de la mes opulenta y hermosa de las sultanas de Orient. Emperó lo que causa mes sorpresa es, com terminada ja eixa obra maravellosa, verdader prodigi de mestria y en la que sembla se hagen apurat tots los recursos de la habilitat mes extremada, han pogut encara las mateixas artistas, produir altres primors no menys valiosos per sa novetat y magistral desempenyo; sent, á mon entendre, lo mes recomenable, la enginyosa invenció del nou modo de brodar ab sedas de colors y en alt relleu, demunt de transparenta batista.

Aqui si, senyors, es ahont lo gust mes exigent no pot menys de exclamar aturdit: «¡Oh! aixó es positivament lo *desideratum* de la perfecció, lo punt culminant ahont es difícil, sino impossible, que hi puguen arribar altres ingenis.» Y si per cas alguna de las bellas flloretas que hermosejan lo frondós planter cultivat per tan entesas jardineras, arrivés á donar fruyts tan útils com los que ara motivan nostres elogis, sempre 'ls quedaria á sas dignas directoras, senyoretas Gimpera, la gloria de sas invencions y la especialiatat de sos extraordinaris talents, filons inagotables de novas preciositats.

En corroboració de lo dit, veges lo tant petit com magnífich ramet de flors que en una llenca de finíssima tela, feu brotar recentment la diminuta mágica agulla, esclava del enginy de tan destres mans y de la no menys acertada direcció del reputat professor Sr. Miravent, conegut en França baix lo cognom de *Angel de las flors*.

Lo alé de eix excelent colorista, á qui la naturalesa acusa de haberse apoderat dels misteriosos secrets de sas frescas tintas, per donar vida al art, passant per demunt de las flors de eix petit ramellet, las hi comunicá tal veritat y esmalt, que enganyan la vista de la persona mes avisada, y fins los múltiples ulls de las aixalabradas papallonas, que acudeixen á xuclar la mel de aquells calsers artificiosos. Tal es la brillanta y suau gradació de matisos de eix manollet florit, compost unicament de dos ponsellas de rosa y una campánula blava voltada de vert fullatje..... Mes ¡quinas ponsellas! quina campaneta, y quínas fullas senyors! ¡Quin portentós conjunt de gust, de paciencia y de primorós desempenyo! Si cada classe de nostras industrias manufactureras, pogués presentar aytals modelos de sos productes, prompte nostres géneros serian solicitats dels establiments mercantils que, ara acudeixen á terra extranya á captar los objectes que aquí 'ns importan y adquirim á costa de ruinosos dispendis; justificant, de aquesta manera, las utopistas teorías de la necesitat del lliure-cambi.

Per aixó, ab lo plausible vehement desitj de contribuir á contrarrestarlas, ma bona amiga, la eminent escriptora Donya Dolors Monserdá de Maciá, feu sentir recenment sa autorisada veu, sempre aplaudida, parlant á favor de la industria catalana ab una energica ecsitació al bon sentit de nostras compatricias, pera que, prescindint de las aficions que mostran per los productos forasters, 's decideixin á usar, ellas y llurs familias, unicament los objectes de procedencia nacional.

En efecte, gran refors seria la cooperació de la dona en eixa lluyta apasionada y de vida ó mort pe 'l pais en la que (avans d' ara ho he dit y abuy ho repetesch) (1) tots deuriam péndrehi part, pera imposibilitar la introducció de las mercaderías forasteras que, com destructora torrentada, cauen sens intermisió sobre las nostras, asfixiant la industria y en consecuencia, lo comers y lo ben estar del poble en general.

Y donchs, ara be? Voldrán las sensatas fillas de nostra envejada terra, cooperar ab sa poderosa influencia, á fer realisables los acertats propósits dels que, individual ó colectivament, traballan pera retornar á la patria llur estingit esplendor? ¿Voldrán prescindir de las frivolitats mes ó menys atractivas, dels paranys ab que 'ns cassa y esclavisa la astucia mercantil dels altres estats? Voldrán, en benefici dels interesos publichs y fins de la propia conveniencia, concretarse á provehirse de lo molt y bo que aquí 's fabrica y se 'ns fa pagar doble, venéntnosho per de procedencia estrangera?

Sí; sí ho voldrán, que nobles sentiments tenen y exemple de eix hermos patriotisme 'ns donaren las donas de la vehina França en iguals ó paregudas circunstancias, quant, á últims del passat segle, prengueren part activa á favor de las disposicions gubernativas, dictadas pera lliurar á sa industria, del ruinós jou que la imposava la producció inglesa.

(1) Veges lo citat discurs insert en lo periódich *La Brodadora*.

Per consegüent y ja que fa temps imitam ab fanátich desfici, tots los invents y extravagancias que 'ns venen de ultra-pirineus, afanyemnos á imitar, en compte de aytals follias, lo exemplar patriotisme de aquellas prudentas donas, que las portá, no sols á prescindir de cualsevulla objecte ó género, procedent de Inglaterra, sino fins á proscriurelo, destruintlo, cremantlo á presencia dels interesats y fos ahont fos que se 'l descubris, de modo que (dit sia de pasada) més de una eleganta ciutadana, quedá despullada al bell mitj de la plassa.

Induptablement també aqui hi ha (y encara pot ser mes que allí) cors femenils que lo sagrat foch del patri amor inflama y que, essent per ell moguts, son capassos de acometre las mes dificultosas empresas.

Díganho ó sino las entusiastas artistas organisadoras de aquesta notable exposició, que sens cap estímul oficial ni mes esperansa de recompensa, que la satisfacció interior que 'ns resulta de las accions meritorias, consagran, ab estudi constant, los millors dias de sa jovenesa, en perfeccionar tota mena de traballs perteneixents á sa professió, procurant al mateix temps, introduir en altres joves intel-ligencias, los raigs de la clara llum, que á las suas llumena.

Mes basta ja; flotant queda lo penó que la pacífica creuada femenil aixeca en pro dels interessos industrials del regne; cada exposició, en gran ó en petit, que com la present, estimula algun ó alguns de nostres artefactes, es un nou baluart ahont se fortifican las forsas productoras del pais que sigueren, son y han de ser sempre salvaguardia de sa honra y de sa riquesa. Y ara, senyors, síam permes afegir algunas pocas paraulas abans de finir eix insípit y mal ordenat discurs, puig fora en mi imperdonable descortesia, no fer coneixer en eix moment, quant agrahida quedo al delicat obsequi que acabo de rebre de eixas hermosas noyas, ab aquest magnífich ramell de olorosas flors, meyns frescas y puras qu' ellas; cual finesa acepto ab viva ternura, com gratissim testimo-

ni de veneració y afecte, anticipadament depositat sobre ma ja entreoberta, si be encara vuyda fossa.

Gracias, donchs, y á Deu siau, amables neófitas, tot just iniciadas en los atractius misteris del útil y honrós art del brodat, d' eixa ocupació que es per la intelligencia de la dona, lo que la pintura per la del home, ample camp ahont poden lliurement esbargirse llurs poéticas ó artísticas inspiracions. ¡Voleu per éll, aus graciosetas! voleu per éll, ab la ferma volada del bon desitj, y jo vos aseguro que, si proseguiu vostre camí, acompanyadas de las expertas guias que al present vos dirigeixen, no trigareu gayre á poder extendre á plaher vostras blancas alas per espays de inconmensurable altura.

Gracias també á vosaltres inspiradas sacerdotissas del temple de la industria, que descubriu á eixas candorosas imaginacions, los secrets de la perfecció en la especialitat de las obras que tal celebritat vos donan, predisposantlas, ab noble abnegació, pera poder obtindre iguals satisfactoris resultats que 'ls per vosaltres obtinguts fins ara.

Expresió de agrahiment vos ofereixo, al propi temps, senyors, en nom de las distingidas instaladoras de aquesta notable Exposició, per habervos dignat autorisar ab vostra presencia, eix acte de tanta, encar que indirecta, indubtable importancia.

Finalment, merces os dono á mon compte, per la atenta benevolencia ab que habeu escoltat mas tal vegada sobrat atrevidas rahons, á las que poso aquí punt, dientvos encara:

Si eixa sensilla festa, estimats compatricis, vos ha sigut agradable; si deixa en vostre ánimo beneficiosa impresió, vullgau, jo vos ho prego, seguir mon sensill consell; vullgau cooperar ab eficacia á la felis consecució del protectorat á favor de aquesta y de totas las demés industrias espanyolas, traballant sens descans cada un de vosaltres en sos circuls de acció respectius, pera revifar lo prestigi de la amenassada producció nacional, ja sia encoratjant l' esperit practich dels acaudalats capitalistas que poden

ab son desinteresat concurs realisar las grandiosas empresas á la prosperitat del pais indispensables, si 's vol que segueixi en avant per la via dels moderns adelantos materials, ó sia procurant, per medi de honoríficas estimuladoras recompensas, als brassos y á la intel-ligencia, obtindre de uns y altres, obras á las que fos imposible afegir ni millorar res, als industrials de las nacions mes adelantadas. Procureu que flueixin eixos manantials estroncats que fecundisar podrian lo místich cor de nostra mare patria, interiorment dotada encara de prou sava regeneradora pera, si auxili se li dona, aixecarse y novament apareixer gran, emprenedora y temuda dels Estats mes poderosos de la terra.

HE DIT.

LO PENITENT
DE MONSENY.

(Acabament)

V

ENTRE 'ls diferents medis de que 's valgué mon pare pera atraure los barcelonins al servey del Arxiduch, deu contarse una serie de funcions de cant, que 'n diuhen óperas, donadas en lo saló del consulat. Lo gran saló estava per lo comú plé de gom á gom de la societat mes brillant de Barcelona, que venia á disfrutar d' un espectacle may vist en aquesta terra. Lo meu natural melancólich apenas me deixava fixar en los objectes que 'm rodejavan, ni en la brillant concurrencia; sols los accents musicals tenian per mi un atractiu que m' atreya sobremanera, sobre tot quan acompanyavan las llastimeras queixas ó las enamoradas frases d' alguna heroina desgraciada.

Fos efecte de la casualitat, ó de ma mala sort, apesar de la concentració de mos efectes, no vas poder menys de notar que una hermosa nina, que ocupava la cadira de mon costat sentia un deliri per la música y que gosava tant mes en quant eran mes tristos y patétichs los accents musicals.

Diuhen que mutuament s' atrauhen los desgraciats. Aquella nina no era felissa, atreya son cor la música patética, trista, amorosa, com á mi las queixas d' amor, las llágrimas del infortuni vessadas per las damas y heroinas perseguidas per la desgracia. No es estrany que un mateix sentiment formés una corrent mútua de simpatía entre dos cors sensibles, joves, y plens d' análogas sensacions; á pesar, emperó, de la corrent eléctrica que en certa manera 'ns unia, nostras bocas restavan mudas, los ulls parlavan, pero ma timidesa y curtedat no 'm deixava expressar lo que 'l cor sentia, mes vingué un dia en que no poguent ja mon pit contenir los afectes que l' umplenavan me fou precís rompre lo silenci.

Ma declaració, com esperada, fou ben rebuda; com jo, ella sufria en lo silenci; com jo, necessitava una mutua correspondencia. Ma amada tenia un germá que s' anomenava Albert, que era de ma edat, bulliciós, mes sensible: los dos nos jurarem una amistat eterna. Sos pares, com en qualitat de amich de son fill, me donavan entrada lliure en sa casa, ahont podia veure á sa germana. Ab las relacions nostre amor arrelá y anava creixent y prenent unas proporcions tan colossals que no sé ahont haurian arribat, si un aconteixement inesperat no 'ns hagués obligat á separarnos.

Prengué gran increment la guerra civil: jo vas seguir lo partit que 'm senyalá mon pare; Albert seguí lo partit contrari. Nos separarem jurant salvar nostras vidas si la casualitat nos feya trobar com contraris en lo camp de batalla.

Las llágrimas mullaren las galtas de ma estimada al despedirnos: jo me 'n aní á la guerra y la familia d' Albert á una població un poch distant de Barcelona. La mare d' Albert desitjava mon casament ab sa filla y m' escribia tot sovint donantme las esperansas mes falagueras; al cap d' algun temps me feu saber que havia castigat l' atreviment d' un menestral que s' havia atrevit á estimar á sa filla.

Tornaren á Barcelona després d' una temporada; la mare m' anomenava ja son fill esdevenidor, mes la filla no semblava la mateixa, no era pera mi tan carinyosa. ¿Havia algun altre jove guanyat son cor? ¿Havia ab algú mes repartit sos amorosos afectes? Un altre succés fatal debia completar ma desgracia.

Era una nit de Maig. Lo Duch de Pópuli debia caure en mon poder; las primeras avansadas havian caygut atravessats los soldats per las espasas dels meus, quant un tir dels centinellas nos descubrí; un crit d' alarma ressoná en lo campament y desbaratá nostre colossal projecte. Forem luego rodejats per las tropas sitiadoras; mil soldats de Feliph y castellans formavan un cercle de foch que semblava nos debia abrusar: la foscor de la nit podia ajudarnos afavorint nostre atach, obertura de pas y fugida, mes preferirem sostenir la lluyta y morir matant als contraris de nostres furs. Pugnarem com lleons, sacrificarem á molts de nostres contraris, mes lo nombre d' aquestos anava multiplicantse y... cayguerem abrumats baix lo pes de la multitut... Una lluna pálida vingué á il-luminar aquella matansa y sanguinosa escena... Tots mos valents moriren, sols jo restava ab vida, quan l' instint mesquí de la conservació me feu aprofitar un petit descuit de mos enemichs, obrintme pas y picant ab los esperons los costats de mon corcer, empendre una rápida carrera seguint lo litoral del Mediterrá. Un número escás de enemichs me perseguía, un d' ells avansantse á sos companys feya grans esforsos per conseguirme y aixis perseguit y perseguidor passavam com exhalacions per los diferents pobles de la Costa; al arribar al terme del Astrach mon cavall caygué rendit de fatiga, y creyent que mon perseguidor s' hauria quedat á Mataró busquí una arbreda pera descansar; lo lloch m' aparegué solitari y m' adormí. Agitaren mon esperit terribles pesadillas y ensomnis sanguinaris dels que voldria no haver despertat. Vaig ferho per ma desgracia mes tant sobrexitat que 'm posi á correr y sols vaig tornar en mon co-

neixement á benefici d' un gran cop donat contra d' un arbre en ma inconscient carrera; portava en la ma la espasa desenvaynada y d' ella corria encara la sanch...

¿Que es lo que m' havia succehit? ¿de qui era aquella sanch que encara fumava? Aixó era un enigma que temia descubrir...

A pesar de que 'l pays m' era desconegut, era amich, puig era partidari del Arxiduch y podia presentarmhi, mes m' ho privava mon estat, la temensa de una desgracia ocasionada per mos somnis, tal volta un crim... Procurí serenarme, evocant recorts y vaig arribar á creure que la sanch de ma espasa era procedent de la vessada en lo combat de la nit, y aixis tranquilisat vaig presentarme en lo dia següent á una població situada sobre una serra no molt apartada de la de Canet. Aquest nom me recordá que la familia d' Albert habitava en una casa de camp al entorn de dita població y la vaig voler visitar.

Lo que primerament ferí mos oidos fou una barreja y conjunt de plors, gemechs y maledíccions: tota la familia estava inconsolable; Albert, lo fill estimat, la esperansa dels pares, lo sosteniment de la germanada, havia mort: son cadavre fou trobat aprop de la hermita del Remey, en Torrentbo; son cor estava atravessat per la espasa d' un assessí.

Faltava una petita pinzellada perque aquella escena prengués lo to mes pujat possible de verdadera consternació y sentiment, y jo vas esser lo pintor que devia proporcionarlos la pintura.

Enterat á mitjas del motiu de tanta amargura, se m' aclará l' enigma de ma espasa bruta de sang y vas compendre que encara que inconscient era jo l' assessí que havia portat lo dol á aquella familia desconsolada. Aquesta idea me ferí ab la prestesa del llamp y cayguí en terra pres d' espantosas convulsions.

Ignoro si aquell accident durá molt temps, sols recordo que al tornar en mon coneixement me trobí rodejat de personas estranyas, en completa ausencia de tots los

membres d' aquella honrada familia, que coneixent, per las paraulas que en mon deliri pronunciava, esser jo lo matador de Albert, m' encarregaren al cuydado de mans agenas, per no aumentar ab ma presencia lo greu dolor que 'ls feya vessar amargas llágrimas. També las vessí al veurem en aquell estat y á proporció que anavan lliscant de mos ulls, las ideas acudian á ma pensa y anava entreveyent la veritat de aquell terrible drama.

Albert que m' hauria conegut en la lluyta que sostinguerem contra las hosts castellanas, y 'm veuria obrir pas y encaminarme per la Costa del mar, me seguiria; seria sens dubte aquell, cregut per mi, enemich que avansantse á sos soldats volia assolirme per abrassarme; lograria son objecte quant estant jo adormit, mes excitat per los ensomnis, y tal volta per sos abrassos y caricias, empendria contra ell una lluyta cos á cos y fent us de la espasa homicida la clavaria en lo cor del amich, que exposava sa existencia en terra enemiga per salvarme. ¡Ay de mí! solzament havia tingut un amich y aquest caygué atravessat per ma espasa: un sol amor havia ocupat lo meu cor, y era la causa de totas mas penas y sufriments. ¿Estranyarás ara, Joanet, que mon cor siga insensible als encants y llorers de la victoria?»

Callá Villarroel mes son silenci expressava clarament las greus feridas del seu cor.»

VI

Callá també per un moment lo Solitari, com pera coordinar alguns recorts, lo que conseguit continuá sa relació d' aquesta manera.

«Permeteume que passi per alt algunas accions y fets de guerra sumament honrosos á las armas catalanas, per passar d' un salt al dia mes cruel de ma vida, diada funesta en que s' decidí ma sort ensemps que la de Catalunya entera.

Obscura y melancólica com vestida de dol, se presentá

l' auba del dia 8 de Setembre, si bé que molt mes tristos y pavorosos foren lo dia y la nit que la seguiren. ¡Nit de mortaldat y de sanch, may t' apartarás de ma memoria; tampoch vos olvidaré á vosaltres, valerosos catalans que tan be venjareu vostras vidas. Es veritat que caygueréu, mes ben cara pagá Feliph la victoria.

Vuytanta companyías de granaders seguidas d' un esquadró de dragons y quaranta batallons comensaren l' assalt; la artillería obrí luego bretxa á la que 's tiran ensemps francesos y castellans. Cauhen los assaltadors en lo fosso: son, emperó, reemplassats per un nombre triplicat de combatents. ¿Villarroel, Armengol, Consellers de Barcelona, quants prodigis de valor no realisareu? mes ¡ay! caygueréu baix lo pes de la multitut; vostres guerrers, estavan cansats de matar y 's tiravan á las bayonetas enemigas ans de demanar quartel.

Los barcelonins semblavan indomables, sas mateixas perduas realsavan son valor y entussiasme. Berwich fent esforsos gegantins arribá á apoderarse del bastió de Santa Clara ben regat per cert ab sanch il·lustre de la noblesa francesa; á las horas me tocá á mi seguit de mos granaders tornar á la carga y recuperar lo bastió; ho conseguirem per veurelo caure arrunat per la artilleria; per algun temps nos poguerem sostenir presentant nostres pits al foch dels canons y á las bayonetas castellanas, mes haguerem de caure ab las últimas pedras de la muralla, sobre los cadavres que haviam inmolat, pera servir en torn de pis y escala á nostres enemichs per entrar en la ciutat, que pam á pam se defensá per tres dias.

Com he dit, vas caure ab las runas del bastió junt ab mos granaders; mon cos serví de escala á mos enemichs. Al greu dolor de ma posició s' hi afegí 'l recort de las derreras paraulas de Mariagna, pronunciadas casi allí mateix: «*Sigas valent, guanya nom y ma mare 't donará la meva ma.*» Mariagna, ¿per qué sols ab tu pensava en aquell moment? ¿per qué ma pensa 'm recordava tas paraulas que llastimavan mon cor com un punyal? *Sigas*

valent, *guanya nom*... Ahir podia oferirte un cor pur, una ánima independent y noble... mes ara?... vensut... trepitjat per mos enemichs... sens honra... ¡Ah! solsament puch oferirte un cor sensible... pero ta mare...

Mos enemichs me deixaren per mort, mes la frescor de la nit, rehabilitá un poch mas forsas y poguí aixecarme y fugir d' aquell lloch de sanch y extermini. No se ahont vas dirigirme, ni quant temps correguí sense nort, puig al tornar en mon coneixement me trobí en una casa de camp bastant apartada de Barcelona, en la que era cuydat y assistit ab molta humanitat y desinterés »

VII

Altra volta quedá lo Solitari com abismat en sos negres recorts, mes fent un esfors superior á sas forsas continuá sa relació, interrumpuda per las llágrimas.

«Segons me digueren mos salvadors, me reculliren en una margenada hont me tingueren per mort per l' espay de algunas horas, fins que fent un sospir fondo, vas rompre en amarch plor pronunciant entre singlots los noms de Mariagna y Villarroel. Sos cuydados me retornaren las forsas y la salut ab una llestesa que no era de esperar.

Me preparava ja á deixar aquella bondadosa familia, quan entrá l' amo á ma cambra y content me digué: He sabut noticias de Villarroel, demá se celebran sas bodas; lo pare de la nuvia li perdona la mort involuntaria de son fill únich y vol que un tant celebrat guerrer lo reemplassi en sa familia: la funció se verificará en lo oratori de sa casa de camp, distant d' aquí cosa d' una hora. Vos hi acompanyaré.

—Si, podré abrassar á mon amich, veuré l' objecte de son amor... al menys ell será felís... solzament jo seré desgraciat...

Arrivarem á la casa en ocasió que ja havia comensat la cerimonia. Los nuvis estaban ajenollats al peu del altar; me posí derrera perque Villarroel no pogués veurem

per causarli després major sorpresa. Pronunciá lo *si* que l' unia per sempre. Un no sé qué me tenia com paralisat y mon pit bategava ab pena. Si, digué la nuvia y vas caure sense sentits; havia conegut la veu... Era Mariagna.

¡Deu meu! ¿perqué 'm tornareu la vida si havia d' esser pera blasfemarvos? ¿perque mos ulls tornaren á veure la llum pera dubtar de vostre poder? ¡Ay de mi! Las moltas llágrimas que he vessat en ma soletat haurán esborrat tal volta las faltas que vas cometre en mos criminals arrebats. Si, Déu meu, en va m' haurian dit alashoras que hi havia virtut. Solsament havia jo estimat un objecte en l' univers; sols en un havia depositat mos secrets y 'ns havia unit la més estreta amistat, y aquestos dos m' havian fet traició...

Quant retorní en mí me vas veure rodejat de desconeguts; no hi havia presents ni Mariagna ni Villarroel; sens dupte s' havian retirat per no véurer á un desgraciat al que acabavan de sacrificar.

Ab mon hoste retornarem á casa, més tart vaig burlar sa vigilancia y 'm dirigí á la torre dels pares de Mariagna; volia donar als nuvis l' espectacle de una bojería qu' ells havian ocasionat; volia tirarlos á la cara sa paraula y amistat.

Plé d' aquestas ideas vas penetrar en la casa, mes quant diferenta escena se m' esperava. En lloch d' alegrías vas trobar soletat, á las alegrias havia seguit lo desconsol. Al punt que vaig penetrar á la sala se m' agenollá Villarroel demanantme perdó; vaig preguntar per Mariagna, estaba en lo llit; volguí véurerla; semblava la hermosa reyna de Egipte Cleopatra que acabá sos dias en un llit de rosas ab una mort llánguida. Sos ulls estavan closos, semblava que sos llavis volian articular algunas paraulas que no sortian de sa boca; casi no 's notava la respiració en son pit; tenia sos brassos llansats. Després d' una estona obrí un poch las parpellas, com buscant un objecte, fixá los ulls en mí, *Joanet*, digué y caygué en una postració més forta que la primera.

—¿Per qué ha vingut aquí 'l perturbador de ma familia? digué sa mare que entrá en aquell moment.

—Mirau á vostra filla y alegrauvos, digué ab asperesa Villarroel. ¿Restau satisfeta?

Emilia sortí confusa de la cambra.

Després del assalt de Barcelona, Mariagna no havia tingut cap noticia de mí y sa mare li feu créure que era mort obligantla á donar la má á Villarroel. Aquest prou veya sa repugnancia, mes no veyent cap rival, pensá que sols era timidesa com li deya Emilia.

—Encara hi ha remey, me deya mon amich, enviarém á...

—No, may posaré la corona nupcial al front de ma esposa: lo buf enmatzinat de la desgracia ha apagat per mí las teyas del hymeneu y ha secat las garlandas del amor.

Procureu olvidarme, viviu felissos. Adeu siau.

May més he sentit parlar de Mariagna ni de Villarroel.»

VIII

Ja l' auba havia dissipat las tenebras de la nit y 'l sol, per entre las puntas de las Agudas, tenyia de porpra las cimas de las montanyas y las copas dels arbres. Mil y mil pintats passarells saltant de branca en branca, se 'n pujavan en las parts més altas dels faigs y castanyers pera saludar primers al pare de la llum. Las plantas alsavan son tronch abatut per la tempesta y las gotas de la rosada brillavan com perlas. Era fresch l' ayret de la matinada.

Quatre viatjers contemplavan l' espectacle rialler de la naturalesa.

—¿Voleu dir, Joanet, que esperareu la mort en aquestas malesas?

—Si, aquí l' espero tranquil, ab una calma aparescuda á la indiferencia.

—¿Sempre sol?

—¿Per qué necessito als altres? Fa cinch anys que habito aquesta soletat; no he vist á ningú més que als pastors que guardan los remats en la montanya de Santa Fé... Si jamay m' hi acosto fujen, ningú vol trobarse ab un home á qui anomenan *misteriós*.

—Tal volta si frecuentesseu la societat.

—No gasteu aquesta paraula al devant meu. Hi hagué un temps que vas creure en la societat; creya en sas ilusions, mes aquestas se evaporaren en mala hora y vas veure la societat despullada de sa disfressa... ¿Sabéu lo que es la societat? es una calavera espantosa y horrible, de quals ossos corromputs raja la corrupció. Es un ball de caretas en que deu disfressarse el que 'n vulga traure partit. Un jove vestintse d' amich fa traició á altre que li ha obert son cor. Una noya enganya al que la estima, perque un altre li promet lo que no li pot donar ni cumplir, y fent del amor un tráfech escandalós, ven á molts lo que haguera fet la felicitat de son verdader aymador. Lo germá ven al germá; lo fill apunta contra son pare, perque aquest tampoch mira per lo benestar é interessos de la familia.

¿Vos pasmeu? Es que encara sou jovens y no coneixeu als homens entre qui viviu. A vostra edat pensava també com vosaltres y com vosaltres amava la societat, mes aquesta m' ha enganyat, me prometé un pervenir que s' ha desvanescut com la broma baixa del Monseny se desvaneix ab los raigs del sol; me prometé una ditxa; creya en sa realitat y vas corre darrera d' aquesta ditxa y la ditxa no la atrapí jamay. Molts me deyan que la trobaría en lo valor; vas ésser valent, guanyí batallas, mes los llorers que recullí s' han secat y s' han marcit las flors que adornavan mon cap. Encara més, me calumnian aquells á qui intentava salvar d' una deshonrosa esclavitut.

Amichs, es precís que vos deixi. No deixeu may aquest caminet que vos conduhirá á Viladrau. Si altra volta vos

perdeu no vos fassa por lo *Solitari del Monseny*. Adeusiau.

Nostres joves caminavan silenciosos. Lo penitent los havia causat gran admiració. Certament, deyan entre ells, es un home estravagant.

JOAQUIM SALARICH.

Barcelona, 1842.

¡TOROS!

Trevall que obtingué 'l premi de prosa en lo certámen del Centre Catalanista Provensalesch.

I

DELS cantons hi ha uns papers impresos que diuhen—*Gran corrida*—y al dessota, ab unas altres lletras, s' hi llegeix:—*Si el tiempo lo permite.*—Perque hi ha vegadas que 'l temps, al veure 'ls *progressos* de Espanya 's posa á plorar.

Més avall hi ha un cap de bou ab un nom al peu que diu—*Frascuelo*—á lo que molts responen:

—No tenía l' honor de coneixel!—

Una secció d' *álias* á continuació, *sol* á la dreta y *sombra* á la esquerra: anomenan primé 'l sol que la sombra, perque es la part que més *crema* als toreros.

En lo Teatro Principal hi ha una munió de gent que 's baralla pera qui será primer en gastar quartos ab uns cartons, que han anat á *ménos*, de tant que ja tothom los ha passat la má per la cara.

. . .

Un extranger que s' ha fixat en lo nom del edifici, exclama:

—¡Aixó es un poble! aixó es civilisació! Gloria á Barcelona! Gloria al poble que tant estima 'l teatro, temple de l' Art y de la Moralitat!—

Y topantse ab un que ja te la entrada, li diu, ab un

llenguatge mitj en plata y mitj en quartos, pero deixantse entendre:

—¿Es bona la companyía?

—Magnífica!

—¿Y la funció?

—Suposo que també ho será!

—Hi te afició vosté?

—Una cosa grossa ¡no me 'n deixo cap!

—Tóquila! vosté es un gran home! y digui, ¿val molt?

—Vuyt rals al sol y dotze á la sombra!

—¡¡Cóm!!

—Lo que sent.

—Sol, al teatro?

—No senyó, á la plassa!

—A la plassa, diu?

—Si senyó, al *torin.*

—¿La plassa de Turin? home, no li parlo de las decoracions!

—¡Decoracions! y ara! qué empatolla? si no n' hi ha...!

—¿Cóm que no n' hi ha?

—¡Home, sembla que vingui de l' hort: ¿qué n' hi ha vist may de decoracions á la plassa de toros?

—¿No es aixó un teatro?

—Si senyó: pero venen las entradas per la *corrida* de avuy.

—Ah, ¿es á dir qué vosté...?

—Si senyó: vaig als toros.

—Fúgim del devant, vagi en nom de Deu y dispensi si li he dit *gran home:* tinch de fer una transposició: vosté es un *home gran.*

—L' he pres per altre á vosté y á la ciutat de vosté. Vagi als toros, que estará entre 'ls seus...!

. . .

Mentres tant los revenedors proveheixen de cartró, y al igual que 'ls bolsistas després li donan més valor del que te.

Un amich d' aquell diu:

—Qué 't deya aquell francés?

—¡Ca! home: un ignorant que 's creya que las entradas eran per la funció del teatro; deu ser comediant, perque m' alabava molt las comedias y diu mal dels toros!

—No es això: es que 'ls francesos no 'n saben matar y 'ls sab greu que á Espanya tinguém aquest mérit...!

—Y si, home, ves quan tindrán ells un *Frascuelo*, un *Gordito*, un *Lagartijo*, ni un *Peroy* que son l' honra de la nació...!

—¡Y que han de tenir! no 'n saben d' altre que parlar, d' en Gambetta, Víctor Hugo, Dumas y homes aixís que no més son bons per enrahonar y escriure. ¡Vaya un esperit vol l' escriure! Que s' hi posi en Víctor Hugo devant d' un toro com ells! may més se 'n parlava! y are tant que 'n parlan.

—Ignorants, vet'ho aquí: aquesta familia val més deixarlos estar.

—Quina hora tens?

—¡Calla!

—Qué hi ha?

—¡M' han pres lo rellotje...!

—¿Qué dius?

—¡Pillo! volste jugar que ha sigut aquell francés...?

—Y fuig: no li donguis tanta importancia.

—¿Qué vols dir?

—Que aquet *mérit* de pendre una cosa sense adonárten, tampoch lo tenen los francesos! veus que van tant feixuchs! Aquí som *lleugers* en tot.

—Oh, si: tu vas fent la brometa y mentres tant lo rellotje ja ha volat!

—Be: que ho dius de serio!

—De debó...!

—Donchs, noy, no sé que t' hi digui: qué valía molt?

—Oh, no ho sé! lo vaig trobar á la hermilla de un altre...!

—Y donchs, mira, estás en paus: donas la llibertat á un altre que sigui esclau de la cadena de un senyó y es igual.

—Pero es una mengua no adonármen!

—Be ho es: pero ja veurás ¿qué vols ferhi? tots n' esgarrém una!

—Malviatge 'l francés...

—Qué vas amunt?

—Si: tinch d' anar á la taberna del *mico* que he quedat així ab la colla.

—*Nada:* jo tiro *volta* endins fins á casa la dona.

—Vaja, donchs, ja 'ns hi veurém!

—*¡Alante...!*

II

Son las tres: los cotxes del tranvía no poden donar abast; los animals suan de veure tanta familia y estan quiets: pero al *clech* de las xurriacas tots se bellugan y fan un altre pensament.

—Ingrats! diuhen los cavalls, disfrutan de veure degollar la nostra parentela pels seus representants!—

Y de l' un á l' altre tot corrent se diuhen á la orella:

—Quan nosaltres hi farém cap, ja 'ns venjarém tirant per terra als picadors, per veure si n' enforquillan algun.

—Lo mal es que 'ns farán bornis! diu l' altre. Si no 'ns fessen anar ab la vena als ulls, ray...

Petan las xurriacas y 'l de varas diu,

—Noys, si no correu jo ho pago, ja 'n parlarém quan vingui l' hora en la mateixa estable del torin.—

Y, tot passant, veuhen algun parent seu, corrent molt més perque no més arrastra un tílvori ó una jardinera ab quatre xitxaretlos sarauistas d' aquells que, com deya en Bartrina, cuyda més del seu cap lo perruquer que 'l catedrátich.

Tots ab un ventall de dos quartos, qual part artística y literaria está á la altura del seu caletre, escepció d' algun que sense autorisació del autor fan l' insult d' *ilustrarlo* ab grabats del temps de Mari-Castanya, que las figuras sembla que vagin enmidonadas com tots ells.

Si l' autor pogués parlar, de segur que al veure que 's *ventan* ab sos escrits, los *ventaría* una plantofada d' an-

dalús que es d' aquellas, segons diuhen ells, que un home va tant enlayre que al baixá ja s' ha mort de fam.

. . .

Per fi, després de las empentas de costum, á las que 'ls ulls de poll tenen la guerra declarada, entran tots y queda la plassa atapahida de carn humana per desgracia del sigle, y fa que ab molts caps rovellats que s' hi veuhen, sembla tot junt mitj barril d' arengadas, mirat ab un vidre de aquells que fan lo cap gros.

III

Ja hi som; y ja se 'n veu més al sol que no hi ha á l' ombra.

Los palcos, ocupats per gent d' *upa* y gent d' *ápats*, no fan més que contemplar alguna *senyora* enguantada per forsa, y á la vora un senyó que també porta guants, á qui 'l públich li canta—*¡fuera guantes!*—perque es aquet lo llenguatge oficial y propi del espectacle.

L' home, per fi, tira 'l guant á la plassa, com desafiant la civilisació y aplaudeixen una gent que quan van al teatro per aplaudí xiulan.

. . .

En la part del *sol* (que es allí ahont hi ha més companyía) ab tanta estesa de parayguas y sombrillas, no sembla sino un camp de bolets d' aument, y en la part de la *sombra*, la bellugadissa de tants ventalls sembla que refredant los caps calents, dongui un vot en contre l' espectacle, anant fent que *nó*, per lo que tots ne surten fets malbé, tal volta per las antipatías que allí dins se tenen á las lletras.

. . .

Sona un clarí de cop, y surt una colla de gent ab una capa que més tart s' ha de batre ab las banyas de una bestia.

Ab aquell be de Deu de pantorrillas á primera vista no sembla sino veure uns vidres de quinqué posats cap per avall, contraris de la llum, aguantant la flamarada ver-

mella de las capas que ells mateixos ja 'n diuhen de la *flamarada*.

. . .

Després que han balandrejat una mica 'l greix, s' obra una porta, surt un animal de pochs anys, y per la poca edat tal volta, te la déria d' anar darrera de las pantorrillas, pero aquestas fugen sempre de las banyas; no son mes que per fer dentetas; son pantorrillas de trenta á quaranta anys, y encara del *sexo macho*.

. . .

Al cap d' un rato que l' han ventat una mica cada hu, ab la capa de la amistat que éll no 'ls vol admetre s' encara ab un cavall sech que porta á sobre un barret colgant un home ó una dona, no se si es home ó dona perque du patillas y monyo, pero, al revés d' aquells, porta las pantorrillas de llauna: la gent ne diu un *picador*; pero jo veig que en lloch de rentar roba encara n' embruta.

La bestia per fi s' hi acosta, l' atura ell ab una forqueta, lo cavall se desangra, cau éll com un sach esperant que l' alsin, y aplaudeixen unas mans que may escriuhen.

. . .

Al cap de unas quantas caygudas de aquells *Quijotes del sigle*, un senyó elevat se 'n adona y no faltant á la urbanitat fa volar un mocador com si digués:

—Deu te guard, bestia!—

Creix la cridoria demanant més víctimas, y un cornetí enrugallat y avergonyit de representar l' art de la música en aquell acte, sembla que digui:

—¡Ja n' hi ha prou! ¡ja n' hi ha prou!—Mentres que un espectador fa un crit de *¡cobarde!* y fuig esparverat veyent que 'l toro salta la barrera.

. . .

Llavors los *cavallers* d' aquell torneig, se 'n entran á la estable, com si entressin á casa seva, mentres lo pobre cavall fort, trenca fort lo farsellet que portava en un cantonet de ventre.

La plassa, redona y tacada de sanch com está, sembla

'l *mapa-mundi* ahont lo toro sembla que hi busqui lo tros que representa Espanya per passarhi 'l peu: per fi creu que es una taca del cantó esquerra y diu—Te, fora del mapa—posántshi de potas.

De cop, un fa 'l curro, ensenyant dos bastons enflocats y 'l toro murmura: —M' ensenyas dugas pantorrillas de paper pero no m' enganyarás: á mi m' agradan las de bon palpís.—

Se posa á corre de dret, y al ajupir lo cap se sent duas punxadas y que pican de mans.

—Endevant! pensa 'l toro, se creuhen que soch femella y m' han posat arrecadas; pero al ménos me las haguessin clavadas á la orella!—

Y 'n veu un altre que li fa senyal de altras duas.

—Si que estaré ben guarnit—pensa éll y 's mira aquell senyor del mocador y torna á queixarse lo cornetí, ab to de llástima, y 'l mes presumit de la colla agafa la espasa; parla ab aquell senyor, que no 'l sent de una paraula, y li tira 'l barret, pero no hi arriba y al caure l' arreplega un d' aquells sarauistas, mes content que si hagués arreplegat un premi en un certámen literari ó artístich.

. . .

Lo toro treu un pam de llenga, al veure que aquell que ha tirat lo barret hi va ab l' espasa, com volguentli dir:

—Llenga tens, acóstat.—

Aquell fa 'l valent y passa per tal ab l' ajuda del altres que al veurel en perill tapan los ulls del animal ab las capas, fentli servir las banyas de penja-robas.

. . .

Pero 'l toro que no vol jugar á la *Puput*, en ficant la banya en un forat, no para fins que torna las capas en faixas.

A la fí, quant ja 'l cansament lo deixa abatut, l' andalús li ensorra la espasa al clatell y 'l toro s' encostipa de tal manera que estossega com un enamorat quan fa senyal de que s' espera.

S' agenolla com demanant perdó y un que li diuhen *catxetero* que li donaria una *catxeta* per poruch, ab tot

y véurel en la agonia forsosa, li dona ab molta precaució unas quantas punyaladas al cap.

¡Vaya un ofici...!—

Lo toro dona una capsinada com donant l' adeu al mon *civilisat*, y la música romp ab la americana de *El hombre es débil.*

Una pluja de barrets saluda al *curro* ab un picament de mans que sembla l' arribada de En Prim allavors dels moros. Perque 'l toro no ho senti, li tallan la orella de la part de dalt mentres arrossega l' altra per terra al arrastrarlo 'ls cavalls.

Unas mulas que portan cascabells treuhen las víctimas, y tornemhi altre cop: repeteixen l' espectacle mitja dotsena de vegadas, fins que ve 'l toro de *gracia*; pero 'l que menos es de Gracia ni de Sarriá, sols que ho diuhen per fer creure que de toros n' hi ha á tot arreu.

. . .

Al sortir torna á venir alló dels cotxes y aquellas *senyoras* que van á la *descuberta* sentintse amoretas dels sarauistas.

Y de passada 's veuhen uns carros plens de cavalls cap y culats que demostran lo *bo* del espectacle tant com mes son los infelissos.

. . .

Per fí surten los andalusos, ab aquells gechs tant curts com la seva talla intelectual, y creyent que tothom que 'ls mira 'ls admira, clouhen los punys y s' apreta lo cos que 'ls fa rebotre mes lo pit, com volguent dir satisfets:

—Aqui hi ha pit! Nosaltres som aquells homes que 'ns tractem ab animals!

JOSEPH VERDÚ.

LA CANSÓ

DELS JOCHS FLORALS

La veu de la fè 'ns inspira,
de la patria y de l' amor;
com tres cordes d' una lira,
totes tres vivran acort;
y ab accents de gotx ò d' ira
hi respon lo nostre cor.

Lo cant es lluyta,
germans, vetllèm!
Lo cant es vida,
cantèm, cantèm!

Nostra forsa és lo coratje
d' una ardenta joventut;
nostra guía en lo romiatje,
la poesía que 'ns hi acut;
la nostr' arma, aqueix llenguatje
qu' ab la vida havem rebut.

Lo cant es lluyta,
germans, vetllèm!
Lo cant es vida,
cantèm, cantém!

Santa llengua! y quína sava
porta als cors lo seu parlá'!

si la rassa no s' acaba,
còm la llengua 's perderá?
si la mare 'ns l' ensenyava,
quán ni còm l' hem d' oblidá'?

Lo cant es lluyta,
germans, vetllèm!
Lo cant es vida,
cantèm, cantèm!

Fem ab ella la creuhada
de lo bell, lo bo y lo sant;
no 'ns fa por cap turbonada,
ni 'ns detura d' aná' avant:
entre 'ls llamps y la tronada
fem la vía tot cantant.

Lo cant es lluyta,
germans, vetllèm!
Lo cant es vida,
cantèm, cantèm!

Y cantèm la fè, qu' es vida
de la nostra vida breu;
y com sanch d' una ferida,
com sospir d' un dolor greu,
ab vol d' águila enardida
brolla un cántich cap á Deu.

Lo cant es lluyta,
germans, vetllèm!
Lo cant es vida,
cantèm, cantèm!

Y cantem l' amor, corona
de roses á nostres fronts;
com primicia que 'l cel dona,
nos embriagan sos petons;
y, donzella ò bé matrona,
son per' ella les cansons.

Lo cant es lluyta,
germans, vetllèm!
Lo cant es vida,
cantèm, cantém!

Y cantem la patria d' ara,
y l' antiga revivem;
son dret vell que guarda encara
ab cants de foch proclamem;
y, com los fills á la mare,
cor y vida li donem.

Lo cant es lluyta,
germans, vetllèm!
lo cant es vida,
cantèm, cantèm!

Y cantem sense temensa
tot lo noble y tot lo gran;
es un crit de renaxensa
lo qu' eczala 'l nostre cant,
y aqueix cant qu' ara comensa
nostres fills l' acabarán.

Lo cant es lluyta,
germans, vetllèm!
Lo cant es vida,
cantèm, cantèm!

Cantèm, donchs, cantèm al día
de la fè 'ls purs ideals,
del amor la suau follía,
de la patria 'ls cohents mals...
Som los fills de la Poesía,
som los fills dels Jochs Florals.

Lo cant es lluyta,
germans, vetllèm!
Lo cant es vida,
cantèm, cantèm!

FRANCESCH MATEU Y FORNELLS.

DARRER SUSPIR

Que n' es de trista, Verge adorada,
la primavera que escampa flors!
la mort m' arriva, quan enjoyada,
la terra vessa cansons y olors;
quan per la aroma, la farigola
ja es feta aposta pera cullí;
quan surt l' abella y floreix la viola
tinch de morí!

¡Adeu, ma vila, prou t' he plorada!
mon *arreveure* no 's cumplirá;
ma finestreta, d' avuy tancada,
sas clavellinas veurá esfullá'l
¡amichs afectes, recorts dolcissims,
tendras memorias, adeu siáu!
vatx á nodrirme d' ayres puríssims
y..... á morí en pau.

Dalt d' una roca hi ha una capella
arracerada sota un fondal,
un saltant d' aygua, brugint, s' estrella
desde la cima d' un penyascal;
sota albaredas, molsa y herbeta,
un torrent baxa fins al Vallés;
vora l' abisme hi ha una caseta,
entre arbosés.

Allí, es lo terme de mon romiatje,
ma malaltia s' hi gorirá

guaytant María, la vostra imatge
dins de la balma, que es son altá;
suau medicina y dolsa esperansa
tindré tot' hora á vostre costat,
moriré ¡oh Verge! sense recansa
ben resignat.

Pujarán collas endiumenjadas
de fadrinetas y de fadrins,
trescant bosquinas, herms y marjades,
cullint espígols y romanins;
quan l' aplech fine, dirán á l' hora;
—¡Fins l' altre anyada, qu' hem de tornar!—
Jo, tot sentintlos martxar afora,
voldré plorar!

Y entre exas penyas, la primavera
mes temptadora, veuré florir;
lo cor quan sapia que es la darrera
sas mil bellesas voldrá assolir;
¡aquesta vida deu ser molt trista,
ja que al dexarla tothom somriu!
mes bella es l' altra que al Cel he vista,
lo cor m' ho diu.

Resant espero la mort feresta
sens' esglayarme de son posat,
y escolto en somnis l' hymne de festa
ab que cent voltas m' ha enamorat;
l' ánima alegre, ja resignada,
admira y gosa mes vivament
y en tot hi trova mes delicada
nou sentiment.

M' en vatx sens oure las armonías
que al cor ressonan, fent vibrá als cors;
m' en vatx sens veure las galanías
de las primicias dels gotxs y amors;
dexo la vida portant sols d' ella
recorts d' ingénuas aspiracions;
sens fantasias de color bellas
sense il-lusions!

Mon cor es arca d' amors purissims
y sent y gosa tot suspirant,

concert alegre d' echos dolcíssims
vibrar escolto tot batagant;
mas passions castas totas moriren,
las esperansas de mon bressol
com nuvoladas, totas fugiren
plenas de dol.

Tímida verge, casta y hermosa,
per ma memoria no plorará;
sols fantasias duré á la llosa
é ideals dolcissims per remembrá';
mas amoretas ab mí s' en venen,
mas amoretas moren ab mí;
ni afanys ni duptes mon cor omplenan
¡quin dols morí!

. . . . . .
. . . . . .
La primavera ja n' es florida,
l' alé ja 'm manca y se 'm núa 'l cor;
ja va dexantme á pleret la vida,
l' estiu que arriva 'm trovará mort;
desde una cambra, guayto á la balma
'hont te la Verge son camaril;
tot m' es delicia, repós y calma.....
¡Adeu, Abril!

ARTHUR MASRIERA Y COLOMER.

Á UNA AURENETA

AUCELLET; també tu ploras
y arraulit en un recó
passadas encisadoras
cámbias ab cants de tristó'?

Para ton cant, aureneta,
que 'm mata ton trist cantá;
no cridis á ta amigueta
perque ja no 't respondrá.

A n' ella l' han enterrada;
jo mon cor allí he deixat:
vesten lluny ab ta niuhada
ben lluny! cerca lloch mes grat.

Si l' hivern aquí 't trobava
te mataria ab son bés
perque la que 't retornava
ja no la veurás maymés.

Vesten, vesten, sens tardansa
porta ben lluny lo teu vol;
tos companys en la anyoransa
sabrán esser ton consol.

Y quan ab la Primavera
á fer ton niu tornarás
de la que ta amiga n' era
ni de mi 't recordarás...

Mes jo vindré aquí á escoltarte
y ploraré ohint ton cant
perque may podré olvidarte
¡si ella t' estimava tant!

FRANCESCH MATHEU Y ARAGONÉS.

REVISTA LITERARIA.

JULIOL.

En lo trancurs d' aquest més s' han estrenat pocas produccions dramáticas, y encara de entre aquestas pocas se pot dir que no n' hi ha cap que hagi estat un éxit. En lo Bon Retiro s' ha posat en escena la obra d' espectacle *Las Devanadoras*, qual argument es tret d' una de las novelas de Julí Verne lletra de D. Joan Molas y Casas y música del mestre Sr. Porcell; en lo Tívoli la sarsuela en tres actes *Una... y prou*, lletra dels Srs. Palá y Clarassó y música del mestre Sr. Rius; la «Societat Juvenil» estrená duas produccions del Sr. D. Angel Salabert tituladas *Una venjansa d' amor* y *De reixat á reixat*.

També aquest mes s' ha estrenat en lo teatro del Tívoli de Vilanova la darrera producció del Sr. D. Francisco de Sales Vidal titulada *Jovent del dia*. Per últim lo Sr. D. Abelart Coma ha publicat la pessa *Lo diari de 'n Brusi*.

Continúa mes que may la afició als certámens, essent cada dia més los pobles que celebran sas festas majors ab aquesta classe de divertiments.

S' ha publicat ja 'l cartell del certámen que la Associació de Literatura de Girona celebrará lo dia 4 de Novembre d' aquest any.

S' ha prorogat lo plasso per la inscripció de societats corals en lo certámen que celebrará lo Sr. Sellarés durant las próximas firas y festas de la Mare de Deu de la Mercé, essent ja moltas las societats inscritas.—Lo dia darrer del passat Juny acabá 'l plasso d' admissió de composicions en los Jochs Florals del *Rat Penat* de Valencia, passant de 120 las presentadas. La festa pera la repartició de premis fou molt lluhida.—A Tarragona s' hi ha celebrat lo certámen en homenatje del Sagrat Cor de Jesús.—No ha pogut aquest any celebrarse 'l certámen de la ciutat de Lleyda per falta de composicions de verdader mérit, anunciantse que tampoch se celebrará 'l supletori de Setembre, puig ja deuria haverse publicat la convocatoria.

Lo *Centre Catalanista Provensalench* ha celebrat ja lo primer dels seus certámens trimestrals davant d' una numerosa y escullida concurrencia.—S' ha prorogat fins al 31 del corrent Juliol lo plasso pera l' admissió de composicions al certámen literari obert per l' *Ece de Badalona*.

També algunas societats particulars y fins reunions familiars van adoptant la costum de celebrar certámens literaris, lo que contribuheix en gran manera á alentar á la joventut infundintli amor á la nostra llengua patria y á nostra historia.

S' han publicat en lo transcurs d' aquest mes: lo volum dels Jochs Florals, corresponent á n' aquest any; lo quadern 17 del notable *Album históric, pintoresch y monument l de Lleyda y sa provincia* que publican los Srs. Pleyan de Porta y Renyé y Viladot; y la poesía titolada *Homenatje*, de D. Pere de Palol.

Además, s' anuncian: lo segon album de vistas que ab tant éxit publica la Associació Catalanista d' Excursions Científicas, titolat *Montserrat*, y la publicació de dos nous periódichs catalans: *La Estrella ab qua* y *Lo Montseny*.

Finalment s' están imprimint *La Garlanda poética ilerdense* y *La Orientada*, poema del distingit catalanista y mestre en gay saber D. Francesch Pelay Briz.

Ha continuat essent cada dia més freqüent la celebració de concerts y vetlladas literarias y musicals. Entre las moltas á que hem pogut assistir recordem las celebradas per las societats *La Poncella* de Sant Gervasi, *Lo Centre Familiar* del Putxet, *Euterpe, Barcino, Lo Centre Industrial de Catalunya, Centre Catalanista Clavé* de la Barceloneta, y la que organisaren en los salons del Tívoli de St. Hilari varis joves y senyoretas catalanistas.

Se tracta de construhir á Lleyda una societat per l' estil de la dels Jochs Florals de Barcelona, qual objecte será la celebració d' un gran certámen anyal. A la Habana está próxim á esser un fet la creació del *Centre Catalanista*, á qual efecte tingué lloch una gran reunió á la que estavan invitats tots los catalans d' aquella capital. Dignes d' aplauso son los bons desitjos dels catalans de Cuba, y es d' esperar que obtindrán los resultats que de la dita Associació 's prometen.

SUMARI

Maria Josepha Massanés. .	Importancia de la perfecció dels brodats.	241
Joaquim Salarich. . . .	Lo penitent del Montseny. . .	253
Joseph Verdú.	¡Toros!	264
Francesch Matheu y Fornells.	La cansó dels Jochs Florals . .	272
Arthur Masriera y Colomer.	Darrer suspir	275
Francesch Matheu y Aragonés.	A una aureneta	278
	Revista literaria.	279

Imprenta de la Renaixensa, Xucla, 13.—1881.

LA RENAIXENSA

SANT FELIU DE GUIXOLS.

(*Sa industria, son estat polítich y social y son pervindre*)

A D. Angel Guimerá.

L' haberme demanat mon apreciadíssim amich, lo Director de La Renaixensa, En Angel Guimerá alguna ressenya ó algun articlet sobre la industria tapera, m' ha fet resoldre á publicar lo que d' alguns anys enredera tenia escrit sobre la tan important, bonica é industriosa vila de Sant Feliu de Guixols, encara que no vinga á ser aixó mes qu' unas lleugeras apuntacions que tu mateix, benvolgut lector, t' haurás de pendre la moléstia d' ampliar.

Sols te prego, avans de comensar, que no m' fassis cárrechs per usar en tals descripcions la forma epistolar que conservo, no tant perque d' aquesta manera vingueren aquellas al món de lo escrit, com perque no deixan de ser senzillas apreciacions solzament manifestadas pera compláure á dit mon amich, qu' al honrarme ab la ex-

pressió de sos desitjos, me proporciona lo plaher de repetirli ab aquesta lleugera proba de una sencera amistat, la seguretat de mon invariable afecte.

---

6 de Setembre de 18....

Me demanas, amich meu, que 't fassi una suscinta descripció de la vila ahont me trovo accidentalment, ja ocupantme de sa industria, ja de son comers, ja de son estat polítich y social, ja de no sé cuantas cosas mes; ab lo que te contradius á tu mateix puig per una banda vols que siga breu y per altra no 't quedas curt en demanar, cosas abdúas ben difícils d' agermanar en una carta ó lletra, per mes que reconech que son las dos necessarias pera que aquesta no pequi de insustancial per sa consició, ó de pesada per sa llargaria.

Ab tot procuraré lligarlas de la mellor manera possible suplicante que hi posis tu una bona mica d' indulgencia á fí de recompensar al menys mos desitjos de compláuret y servirte.

Comeñsaré per dir que no vull ferte la descripció d' aquesta vila que 't fòra molt agradable per son cel blau y seré, sos aires sanitosos y sol esplendent; aixís com per sos amples carrers tirats la major part d' ells á cordill; bonicas y elegants casas de moderna construcció; espayosa plassa, ab voltas á l' una banda, la del fondo y adornada d' hermosas acacias; y preciós passeig (1) sombrejat també per acácias y alguns magnífichs plátanos, desde 'l que 's domina la mar de la que 'l separa una faixa de sorra d' algunas pocas canas d' amplada en son punt mitj, puig es respecte de la platja lo que una tangent respecte d' un semi-círcol; y dich que no ho vull, perqué fora molta pretensió lo intentar descríuretela quan ploma incomparablement mellor trempada que la meva ho va fer de má mestre (2). Conténtat, donchs, amich, ab los escassos pormenors que vaig á darte sobre sa importancia fabril y comercial.

La industria se pót dir casi en absolut que queda reduhida en aquesta vila á la fabricació dels taps: aquí ve suro de la provincia de Gerona á que pertany, essent lo mes apreciat y mellor; d' Andalussía, de Valencia, d' Extremadura y d' altres punts d' Espanya; aixís com de Portugal, de la costa d' Africa y fins de las illas de Córcega y Cerdenya y del Sur d' Italia; suro que, en sa major part ix elaborat y embalat ab destino als mes llunyans payssos, puig se n' expedeix á las mes importants plassas comercials d' Europa y América. Aixís no estranyarás que cada setmana toquin en son port tots los vapors que surten del nostre en direcció á Cette y Marsella; y que 'n vingan directament d' Inglaterra pera emportarsen los taps á Lóndres per ser aqueixa plassa son principal mercat.

Ab aixó sols, ton bon criteri deduhirá la gran importancia del comers d' aquesta vila y lo gran número de sas transaccions durant l' any: ningú diría, ni casi créurerse pot sense veurho primer, qu' ab una cosa tan inapreciable com es un tap, se girin milions de duros y que á la fabricació del mateix, degui S. Feliu sa riquesa, sa prosperitat y sa importancia, que de seguir la marxa progressiva qu' avuy porta jo 't prometo que temps á venir la tornarán en ciutat importantíssima (3). A propósit de lo que t' acabo de dir, no puch ménos, encara qu' hagi de restar entre nosaltres dos, de queixarme ab justicia dels nostres goberns, los que, si prosseguissin, ampliantla, la idea que 'ls frares tingueren y que l' habian ja comensada á realisar posant los fonaments d' una groixuda paret ó muralla que seguint de nort á sur hauria deturat las onadas y sigut una barrera contra la tramontana y los vents del cantó d' Italia; dotarían á n' aquesta vila d' un magnífich port no tan sols per sas grandaria y seguretat, sino per son fòns capás de sostenir á tota classe de barcos per molt que calessin y per moltas que fossin llurs toneladas. Peró, per desgracia, los goberns no 's cuidan de lo que puga ser útil á nostra pátria, sinó de *fer política,* com

bárbarament se diu; y si alguna vegada se 'n recordan, es pera ferho de mala gana y sense tino práctich.

Deixant á la banda aquesta qüestió que no per una carta, sino per un llibre voluminós é important donaria materia, torném á lo de la fabricació dels taps, ab la certesa de que t' ha de compláurer t' sapiguer per mon conducte com se realisa, aixís com he trobat jo motiu d' agradable entreteniment veyentlos surtir llestos y pulits de las mans dels tapers.

Pera que á mí 'm siga més fácil y á tu ménos pesada sa descripció feste cárrech de que acompanyat de mí, entras en una d' aqueixas grans fábricas, puig n' hi ha moltas y molt importants, y aném los dos recorreguent las espayosas quadras ahont munió d' homens assentats en cadiras baixas, van treballant sense distréurers' no mes que pera enterarse ab una mirada de qui som nosaltres dos.

Abans d' entrar á las desús ditas quadras, s' ha de passar generalment per mitj d' un pati, al fòns del qual y en últim terme hi ha una especie de fornal, ahont, després qu' ha sigut lo suro bullit, se crema superficialment á fí de que siga fácil tréureli la primera y arrugosa capa, quina operació la fa lo mateix home que 'l crema, valentse d' una destral de tall finíssim y plá del mateix istil y casi de la mateixa forma de las que usan los mestres d' aixa: d' aquí prové un modisme propi d' aquesta provincia, referent á las personas de bon carácter ó que se deixan convéncer fácilment, á las qui se las hi diu que «son de bon toscar.»

Un cop preparadas las pannas de suro, es á dir, després de bullidas y toscadas, passan á máns dels *carradors*, als qui, deixant lo pati, trovarém en la primera quadra de la fábrica qu' aném seguint, assentats en llargas fileras y de dos en dos, l' un enfront del altre, al entorn d' unas tauletas un bon xich més amples y una mica més baixas que los vetlladors dels sabaters. Per medi de ganibetas de fulla curta relativament á llur amplaria, los carradors

tallan las referidas pannas á llescas y d' aquestas ne fan uns quadrilonchs ó *carrachs* més ó ménos grossos segons las dimensions d' aquellas, qu' un colp escayrats los van tirant en diferents coves pera separar la classe del tap que n' ha d' eixir.

Tot mirant als carradors habém tombat á la dreta, trovantnos en un' altre quadra de la mateixa grandaria, si fa ó no fa, que l' anterior, y ahont gran nombre d' homens sembla de moment que fan lo mateix, peró atansántnoshi, veurás que 'ls carrachs que los altres enllestiren los converteixen aquestos en taps ab la major rapidés y senzillesa. Usan, com los carradors, l' ampla ganibeta á la que, en un caixal que fá lo bordó de la taula, posan plana per lo cap d' amunt deixantla com penjada: en aquesta situació hi aplican lo carrech per un de sos cayres y donantli una rápida volta ab los dits, com aquell que caragola un cigarro, surt fet lo tap quins extrems tallan pera tornarlos llisos. Aquestos son los propiament dits tapers, haventnhi de tan llestos que tenen fet lo tap ab ménos temps qu' un obrir y tancar d' ulls. (4)

Lo principal mérit d' ells consisteix, pera mi, en qu' ab la mateixa prontitut fan un tap cilíndrich ó rodó, com un de cónich ó puntut ja sia d' aquells que serveixen pera ampollas d' essencias, ja un de los que 'ls pagesos necessitan pera llurs inmensas bòtas.

Pera evitar l' esmossament de las ganibetas, tant los carradors com los tapers usan á cada moment la pedra esmoladora y pera disminuir en lo tall l' aspró d' aquesta, l' amoroseixen passantla per demunt d' una fusta de bòix, untada ab sèu, clavada al bordó mateix de llurs teuletas respectivas.

Un cop llestos los taps, y á fi de separarlos per classes d' una manera definitiva, passan á un' altre quadra, que será la que ara visitarém, ahont asseguts també devant d' uns catres de camas curtas van triantlos altres treballadors, (per quin motiu se 'ls anomena *triadors*), ab una facilitat assombrosa. Aquesta, sent la operació més senzi-

lla, es la que reuneix més importancia pera l' amo, ja que, com póts compéndre tu mateix, en sapiguer separar los bons dels dolents y entre aquells los mellors dels que no ho sont tant, consisteix la ganancia y la utilitat.

Per últim, després de triats los agarbellan en uns sadassos de ferro ó bè de fusta pera sapiguer exactament sos calibres ó diámetros; los rentan ab una composició d' aygua y ácit sulfúrich pera que prenguin un aspecte bonich á la vista; y assecats últimament ab gran cuydado en lloch ahont toqui l' ayre, y sota cubert, los contan ab extremada agilitat, los embalan y expedeixen en la forma que t' he dit.

En las fábricas aquestas, y vagi com á últim pormenor, los escriptoris están generalment disposats de manera que 'l principal veu en tota sa extenció la quadra ahont treballan los triadors.

Dia 7 de Setembre.

Ab la carta que ahir t' escriguí podrás formarte amich caríssim un concepte aproximat de la industria é importancia d' aquesta vila, concepte que completaré ab las presents ratllas si tinch jo la sórt d' esplicartho com cal y póts tu exigirme.

Degut á la pobresa de las terras que la voltan, sòn escassos los fruyts qu' en ella se recullen, de modo que ni las hortalissas dels seus horts arrivan é donarli l' abast de lo que diariament necessita pera son consum: aixó fá que mantinga contínuas relacions ab los poblets que l' enrondan, y que, respecte d' ells, siga com la clau, lo punt de reunió y lo dipósit ahont compran y recullen tot quant, á sa vegada, los hi fá menester.

No tenint, donchs, abundó en cap mena de fruyts, per més que sos terrissenchs cullen de tot posanthi lo coll com s' acostuma á dir, se veu precisada á mantenir relacions comercials ab foranas poblacions, pera proporcionarse las primeras materias elaboradas en sa inmensa majoría; aixó implica un fort comers d' importació, com

realment lo tè, sostenintlo principalment ab Barcelona per sos géneros, ab Valencia per sos vins y grans, ab Saragossa y Santander per sas farinas, y ab altres de ménos importancia que son generalment las de la Provincia ahont ella pertany.

No t' vagis á figurar, ab lo que 't dich, que la vida y 'l moviment que se nota aquí siga poch; ans al contrari, es molt important aumentantlo las no interrompudas y sempre creixents relacions que manté ab las nostras Antillas ó colonias d' América central, ahont (més per desgracia en lo meu modo de pensar, que per fortuna seva) envía anualment un floret de joves desitjosos de treballar y obtindre fortuna, los quals, recordantse dels pares, dels germans y de la familia qu' en ella deixaren los hi envian los primers y amarguíssims fruyts de llur estatge en aquellas apartadas regions, aumentantlos després gradualment si la sórt no'ls hi es contraria fins que los hi portan, quan á la volta d'alguns anys retornan á la mare pátria, convertits en grossos capitals qu' emplean en beneficiosas empresas si sa salut mimbada per l' exés de treball y per la influencia d' aquell clima los hi permet encara dedicarshi, ó si no 'ls domina llavors una passió raquítica y tacanya per l' or que tants afanys los hi proporcioná, cosa bastant usual entre los *americanos*.

Sapigudas la causa y lo motiu d' aqueixa contínua emigració á las Américas, no t' causará estranyesa l' que t' diga que la proporció entre las noyas y 'ls joves está en rahó de tres per un, quin dato será prou pera que t' formis idea de l' abundó jamada d' aquellas, las quals venen á constituhir un dels més bonichs encisos (jo t' afirmo qu' es lo més bonich) d' aquesta vila per ser generalment hermosas y vestir ab una elegancia casi tan á la moda com las nostras enfarinadas de Barcelona. Además rehuneixen á una bona educació en sa majoría, una regular ilustració, amabilitat extremada y tendresa falaguera.

Peró deixém á las noyas pera tornar á ocuparnos de la importancia comercial é industrial d' aquesta bellíssima

població la més riallera sens dupte de tota la provincia de Gerona.

Ni una ni altre las tindrias prou conegudas, si no t' dongués noticia d' un art qu' en més ditxosos temps havía lograt gran renom y qu' avuy está próxim á desaparéixer en virtut d' aqueixa fatal centralisació que, absorvint tota la vida de la nació pera comunicarla á son cervell, no massa sá per altre banda, l' amenassa ab ferla morir en lo dia més impensat d' un atach cerebral fulminant: me refereixo als constructors de náus, mestres d' aixa y calafats.

Quan nosaltres éram nosaltres; es á dir, quan los catalans formavan una nació temuda per son poder, respectada per la justicia de sos actes y volguda per sa política d' atracció (o d' absorció ni de centralisació com es actualment la de Madrit) ó gosavam d' una vida própia dins de la gran patria espanyola en épocas posteriors; llavoras aqueix art á que més amunt m' he referit com tot lo altre que nos donava gloria, nom, benestar y riquesa, páu adins y guerra á fora; comers en totas las mars, amistats ab tots los pobles y una santa llar en cada casa, se trovava en son explendor, fent que de tota la costa catalana eixissin aquells barcos que miravan ab pòr genovesos y pisáns; y que Barcelona y aquesta vila, segons en Balaguer diu en sa Historia de Catalunya, poguessin varar respectivament los dos navilis més poderosos y grans qu' en aquella época solcaren las onas benvolgudas del mar amich de nostres avis; lo Mediterrá.

Més avuy tot aixó s' ha enfonsat y ha caygut com altres tantas cosas que, á máns besadas podrían los de la actual generació péndrers com avensos inmellorables del nostre corcat segle; peró... que hi farém?... no hi há temps que no torni, diu un refrá nostre... y; qui sab, ¿no podrían tornar aquells?... Tot es posible: *nihil novum sub sole*, aprenguérem á dir quan estudiavam abdos lo llatí.

Peró reculém unas quantas ratllas, puig dech esplicarte lo perqué d' aquestas consideracions ó queixas, ó planys,

dígalshi com vullas, que s' han escapat de ma ploma. Al surtir de casa avuy al matí m' he dirigit envers la platja ahont se donavan los últims cops de má á una ayrosa y esbelta goleta que s' ha construhit aquí pera una casa de Barcelona; ¡si la vegessis! sembla una papallona á punt de volar. Tot contemplantla, he recordat una fragata, (en ma pensa de noy la tinch fotografiada), que fou varada la derrera vegada de ma permanencia, en esta vila; era hermosa, de vergas y pals ayrosos, ben quillada, ample de ventre, de fina proa y una popa del tot acabada y bonica: dos banderas la festejavan y acariciavan: la espanyola, donantli la despedida y la francesa anticipantli la benvinguda. ¡Aquella fragata fou la última qu' ha eixit de aquest astillero ab destí á una nació extrangera!... Y la goleta á la qual la mar dintre de pochs jorns donará lo bes de núvia: ¿será també la última que se varará en aquesta platja qu' avans las vegé surtir á escuadras pera fendir las onas? Dèu no ho permethi!

Y fòra llástima que hagués de desapareixer aqueixa indústria ó art per la moltíssima importancia que dona á la present vila, tant més en quant sos calafats y méstres d' aixa tenen renóm entre propis y forans per sa pericia y habilitat que 'ls posa en condicions de no témer la comparansa ab los mellors de las demés nacions; peró lo dato aquell, ben dolorós per cert, me fá desperançar de son pervíndre (5) ja que cap classe de protecció ni estímul es fácil que vinga de las regions gubernamentals ahont la pòls cortesana entela l' honor que s' déu al nostre nóm, la tradició que 'ns imposa la nostra historia y l' honra que 's mereix la nostra gloriosa marina mercant.

Además de las anteriors fonts de riquesa conta aquesta vila ab un molí de vent ahont se mol lo blat que per los encontors se recull; després, nombrosos llaguts pescadors que cada dia van á esténdre las xarxias ó réts (qu' encara proporcionan un escás jornal á las pobres dónas que 's dedican á ferlas á má) quin perillós treball sols es mitjanament recompensat en la época dels *sardinals*, puig lla-

voras es quan pescan l' anxova en grans cantitats que degudament arreglada per los *saladers* que la compran á n' aquells va á Italia en sa major part, ahont la aprecian moltíssim pagantla bè; y per últim algun' altra petita indústria com la dels que se dedican á fer objectes d' adorno, (leontinas, arracadas, agullas de pit, etc.,) ab lo suro mellor, sent notables per lo bon gust y la increible minuciositat del treball. (6)

Y próu per avuy, amich, no tant perqué aquesta carta ha prés unas proporcions extremadas, com perqué se trova un xich cansat ton sempre invariable

---

8 de Setembre.

Vols, mon benvolgut amich, que t' manifesti ma opinió sobre l' estat polítich y social d' aquesta vila, aixís com també si te ó no edificis públichs dignes de mencionarse, número d' iglesias y sa importancia; llochs d' esbarjo y de profitós recreo, y altres pormenors pera ferte cárrech de sa fesonomía particular, del carácter de sos habitants y de lo que, donadas totas aquestas circunstancias, pot esperançar esser en la história pátria.

A tot aixó procuraré concretarme avuy ab la present, amich meu, en quant puga y sápiga, si bé deuré ferho d' una manera rápida y general perque d' altre modo serian mas lletras interminables y un bon xich pesadas, si ja lo mancament qu' en mi mateix hi ha dels coneixements necessaris pera donárloshi la precisa extensió, no m' hi fes posar punt final en lo moment ménos pensat.

Gracias á las doctrinas que d' uns quants anys á n' aquesta part se venen predicant per tot arrèu, aixís en las populosas ciutats com en los pobles de la mes apartada còma de la montanya, ha perdut aquesta vila, com moltas d' altras, totas ó casi totas las bonas costums de l' antigor, y n' ha adquiridas, en cambi ben desastrós, de molt dolentas y perjudicials: á n' aixó, hi han contribuit en aquesta localitat dos causas més, propias l' una de sa industria mateixa y l' altre de la emigració á América de

son jovent: t' estranyará tal volta aquesta meva afirmació, pero m' explicaré.

No caldrá que m' esforsi en demostrarte lo destructoras que son pera lo mateix benestar del poble aqueixas doctrinas modernas (de tals las anomena tothom avuy, encara que no sigan pera mi mes qu' una repetició modificada d' altras iguals que molts segles abans feren trontollar al mon) que baix lo nom sagrat de la llibertat, predican la repartició dels bens, privan á la gent pacífica y honrada del exercici de son dret y enlayran fins als núvols lo que, usant las verdaderas paraulas, no es mes que la ira, la destrucció y la mort, ó siga lo vici y totas sas conseqüencias posat á la categoría de virtut y la injusticia en lo puesto de la justicia mateixa; no m' esforsaré, dich, en demostrarte lo terribles y fatals que son aquestas teorías tan en boga avuy en totas las nacions, perqué, com jo mateix, n' estás tu convençut y te planys, amich meu, com á bon catalá, y descendint d' uns repúblichs tan lliberals (uso aquesta paraula en sa acepció antigua) com foren los nostres avis; com á nèt d' aquells héroes que per sas franquicias y furs dongueren gota á gota sa sanch; te planys y condols, repeteixo, de que, en Catalunya, brés clásich de la llibertat, hi hagi qui segueixi y escolti á n' aqueixos moderns predicadors de teorías que no son mes que la negació y la destrucció de la llibertat mateixa.

Ab lo que t' acabo de dir, haurás deduhit inmediatament qu' aquesta vila es de ideas lliberals, las quals en las massas populars prenen un carácter mes acentuat poguéntselas calificar de comunistas ó cuasi germanas de las que profesan los internacionalistas de la vehina Nació; y que, per lo mateix, son casi tots los homens, desde sa juventut, y bon número de donas de la mes ínfima condició, completament descreguts en materia de religió y del tot intransigents ab aquells que no pensan y obran d' igual manera: ¡quins lliberals! ¡quina llibertat! ¡Quin sarcasme mes crudel, contra aquells que estimém mes á

la llibertat que aqueixos que tan bescantan de patriotas y partidaris d' ella!

Per lo mateix d' haberse perdut tant y tant las senzillas usansas que nostres avis veneraren no sols per lo que ellas son, sino perque ellas foren son consol quan la desgracia los perseguí crudel é irada; es pèrqué no trovan los habitants d' aquí raquítich lo nombre d' esglesias qu' en la vila hi ha, puig totas se reduheixen á la parroquial, (7) de regulars dimensions y poch notable per sa arquitectura, sent á mon entendre, la de sa fatxada ó portalada, molt anterior á la general del conjunt, que s' aixeca á la sombra d' un grandiós, desert y enrunat convent de monjos benedictins, los qui tal volta la fundaren ó quan menos l' agrandiren conservantli la portalada gótica de la primitiva; un' altre de molt mes reduhidas dimensions, baixa de volta y d' arquitectura barroca ó no sé que, á la qual obehí, fins al deliri del mal gust, son altar major; y per últim una capella, altre nom no mereix, bastant eleganteta com á mes moderna, perteneixent al Hospital ab que, per fortuna compta aquesta vila. (8) y (9).

Si trovas que hi ha pocas esglesias no 't queixarás del número de cafés y cassinos puig entre uns y altres passan d' una dotzena, distingintse entre aquestos lo del *senyors*, que, ademés de ser bastant elegant y espayós, té un bonich saló de ball, ahont Terpsícore hi crida tot sovint á sos deixebles, y una sala de lectura que 's veu ben poch afavorida á pesar d' una biblioteca regular sino per lo escullert y notable de las obras, per lo nombre de volums y de periódichs aixís polítichs, com literaris é ilustrats. Després com á llochs de diversio y esbarjo, prescindint del passeig que, com vaig dirte en una anterior, es delicións y agradable en extrem, hi ha dos salas de ball molt ben adornadas, sent una d' ellas la mes notable y gran de la provincia y la major que jo he vist, encara que ben pocas n' he recorregudas. A tot aixó, deuhen afegirse dos y á vegadas tres envelats, aqueixos salons admirables que

en un obrir y tancar d' ulls se mostran majestuosos pera desapareixer breument sense deixar rastre de sa existencia en los dias de la *festa major.*

---

9 de Setembre.

La llibertat pera subsistir, necessita de grans virtuts; y, per lo tant, crech que pera assolirla deuhen los homens esser virtuosos: ¿com volen nomenarse lliures, aquells que comensan per ser esclaus de si mateixos, de sas passions y de sas concupiscencias? Y com la virtut no's trova prenentla en sa mes enlayrada acepció, y en la puresa primitiva de la paraula, fora dels principis divins de la nostra Religió, ó sia la Católica; d' aquí que la veritable llibertat no pot trobarse tampoch fora del lloch ahont la virtut subsisteix y, per lo tant, fora del Catolicisme. Crech qu' estarás, mon amich, de la meva banda en lo que de dirte acabo, ja vulla jo referirme al individuo, ja á la societat; perque com la veritat no mes es una, una deu ser també la aplicació de tal axioma; y no t' apartarás tampoch de mon parer, al dirte que 'l progrés, digne de tal nóm, es conseqüencia del aument de las virtuts del poble, per quin motiu quantas mes sigan aquestas, major será aquell. De tot axó deduheixo que sent lo *veritable* progrés conseqüencia del aument de tota clase de virtuts, y aquestas, fruyt inapreciable del Catolicisme, deu forsosament aquell pervenir d' aquest; ó en altras paraulas, lo progrés que no s' apoya en virtuts y en sa conseqüencia, s' aparta de la Religió Católica, no es tal progrés: y com aquest vol dir llibertat, trobém que tampoch es dable á n' aquesta subsistir ó ser tal llibertat fora del Catolicisme.

Y no demostra lo contrari la existencia d' alguns pobles que s' anomenan verament lliures sense esser católichs, nó; perque prescindint de que tots hi tendeixen, quant tenen com á mellor y quant los hi serveix pera desarrollar sas institucions envejadas, sino envejables, á ell ho deuhen y d' ell ho prengueren. Es lo Catolicisme pera ells,

lo que la vacuna que 'ns guarda de la varola per molts anys després que nos fou empaltada ó inoculada, passats los quals la tornem á aplicar á la nostra sanch. Aixís també, seguint aquesta comparació, lo dia en que tals pobles ó nacions sentin minvada la poderosa y vivificant sava del Catolicisme, tornarán á inoculársela, es á dir, se tornarán novament católichs.

¿A que vé aquest preámbul? me preguntarás tu, amich meu; pero jo 't contestaré que vagis llegint puig ne trovarás la corresponent resposta.

Ab lo que t' escriguí en ma anterior, t' haurás pogut fer concepte del descrehiment y si no vols tant, de la indiferencia que regna en aquesta població sobre materias religiosas y en cambi, haurás pogut veure lo utópicas y extremadas tendencias qu' en política se segueixen; tot lo que 's de dóldre, perque cercan la llibertat no en las fonts d' hont brollá sempre inagotable en los temps de l' antigor, sinó en los tolls y gorchs abominables d' ahont naixen las pestilentas bravadas del viciós y repugnant escepticisme.

Aixó fá pera mí que l' estat polítich y social d' aquesta hermosa vila siga inferior á la de moltas altras ménos favoridas per la naturalesa y que gosan n' obstant de major influencia y tenen un nom mes conegut dins de la nació espanyola, al temps que se notan en sas classes treballadoras certs defectes que las envileixen y degradan mes de lo qu' ellas mateixas poden donarsen' compte, provenients alguns d' ells de la mateixa industria á que 's dedican, la qual los hi permet ferse ab una crescuda setmanada treballant sols quatre ó cinch dias y dedicar los restants á brenadas, á dinars, á pesqueras etc., lo que per l' abús que n' acostuman á fer la majoría dels treballadors, los habitúa á la peresa, al malversament y al vici. Y compendrás qu' aixís siga, puig á escepció dels bullidors y triadors que van á jornal (essent lo d' aquestos superior al d' aquells) tots los demés (*carradors y tapers*) guanyan un tant per cada mil carrachs ó taps, ab lo que

poden ferse un salari mes que regular posanthi diligencia y horas extraordinarias de treball, que 'ls ménos ho fan pel desitj de prosperar; y 'ls mes, pel de divertirse y *diumenjar*.

Podrían, no obstant, corretgirse aquestos defectes; peró hi ha un' altra ménos visible que l' anterior, si bè casi tan important com ella, qu' impossibilita ó fa molt difícil tréure partit de las favorables circunstancias que distingeixen á n' aquesta vila: la emigració.

Ja 't tinch dit que la majoría de son jovent, atret y enlluhernat per la fortnna qu' alguns de sos compatricis han conseguit ferse treballant com á negres en nostras ricas Antillas, abandonan en la flor de sa edat y quant mes útils podrían ser á llurs pares, á sí mateixos y al poble ahont vegeren la llum primera, la llar y la familia, solcant lo sempre tempestuós Occeá y se 'n van en aquells payssos en busca de riquesas que pochs consegueixen y que á molts los hi costa la vida ó quan menos lo portar una existencia escarrassada y miserable sense que 'ls sostinga la esperansa de retornar á sa pátria ahont gosavan d' un clima benigne, d' un cel atractiu y d' una mar joguinera com una criatureta que demana caricias á sa mare.

Y aquí tens que lo que 'ls fills d' aquesta vila abandonan, altres ho buscan y aprofitan venint de pobles ahont ni 'l treball es tan abundós, ni 'l firmament tan estrellat, ni tan agradable l' estatge; y s' estableixen en ella, constituhinthi familia per regla general. D' aquest cambi contínuo en la població, ne surt aquesta perjudicada puig com ve gent de totas las encontradas circunvehinas y de altres de mes distants, li comunican sos defectes, son modo de pensar y sas costums, que per lo mateix que son variables y oposadas, resultan falsas y sense coherencia peró lo suficient poderosas pera anar mimbant y destruhint á las que d' ella eran própias y donar creixement als vicis y defectes, ja inherents al carácter de sos fills, ja presos dels forans sobrevinguts, puig no hi ha cap virtut

prou forta, ni cap convicció prou arrelada pera servírloshi d' aturador (10).

Si no fòs això, aquesta vila sería un exemple de bonas costums, de cordura y de laboriositat ja que per naturalesa sos fills sòn de carácter pacífich, honrats, treballadors, emprenedors, hospitalaris y valents; tot lo qual me fa esperançar que vindrá un día en que, comprenent sos propis interessos y benestar, no buscarán en llunyanas terras lo que á casa seva tenen en abundó, á quin nobilíssim fí molt poden contribuhirhi sas noyas, pomell de flors de nostra hermosa costa retenint als jóvens á prop seu lligantlos ab aquells llassos quins secrets ellas no ignoran.

Y á n' aquí acabo las presents cartas, amich meu, suplicante una vegada mes que las rébis ab lo mateix afecte ab que te las ha escritas ton apreciadíssim amich:

JOSEPH M.ª VALLS Y VICENS.

NOTAS

(1) Ab motiu de la incautació de que, fa ja alguns anys, anava á ser objecte un trós ó llenca de la platja per part de certs indivíduos, resolgué ab molt bon acert l' Ajuntament de San Feliu de Guixols aixamplar lo dit passeig, cosa que s' efectuá en l' any 1879 ab gran satisfacció de tota la població que vegé desapareixer lo perill de trobarse privada d' un lloch d' esbarjo tan poétich com útil.

(2) Ortiz de la Vega, en sas *Ruinas de mi convento*.

(3) En la actualitat ha mimbat desgraciadament la industria á la qual fem referencia en lo text, ab motiu de la falta de protecció que deurian haberli donat los Goberns pera compensar las travas que li han sigut posadas en l' extranger.

(4) No hi há molts anys que en l' Hospital de Gerona ne morí un qu' al temps de fer una cabriola deixava enrodonit un tap.

(5) Desde la fetxa á que nos referim fins á la present, ha anat

portant dit art una vida cada dia mes llanguida y miserable de modo que moltas vegadas no se n' ha trovat ni rastre en lo desert astillero.

Avuy hi há una mica mes d' animació deguda á que dos germans, recordant la vila d' ahont provenen y ahont nasqueren, hi fan construhir lo cascos d' un vaporet de llur propietat. Un aplauso á tals jóvens é ilustrats germans, ab quina amistat nos honrém.

(6) També hi há una fábrica de serrar fusta, establerta fa cosa d' uns cinch ó sis anys, moguda al vapor.

(7) Fòu aquesta complertament malmesa durant la última guerra civil, per haber sigut convertida en quartel y baluart de defensa contra 'ls carlins per los voluntaris de la República comandats per lo diputat Caimó quina memoria será sempre dolorosa als habitants d' aquesta vila. Aquest permeté en ella los mes asquerosos sacrilegis y las mes espantosas profanacions; sacrilegis y profanacions que repugnan lo recordarlos y que la ploma s' avergonyiría en relatar. Ja s' entén, y axió fòu lo de ménos, que 'ls altars, las imatges, l' orga... ¡tot, en una paraula! foren cremats y destruhits y espatllats en mitj de flestomias y balls impíos y altras disbauxas qu' entristeixen no ja 'l cor del cristiá, sino 'l del home de sentiments rectes. Un temps després de restablerta la pau, se torná la Esglesia al culto católich, habenthi concorregut ex-profés l' Excm. é Ilm. Bisbe de Gerona, Sr. Sivilla; veyentse avuy dotada d' un altar major gótich, bastant notable, daurat y policromat, obra del esculptor barceloní Sr. Pagés y degut al desprendiment d' un bon fill d' aquesta vila; d' un' altre en l' que crida l' atenció una Verge de la Soletat, de prop del doble del natural, esculptura notable per la trista expressió de son rostre y lo ben entés dels ropatges y l' acertat del colorit, present també d' un altre patrici aymador de sa pátria; y de dos ó tres mes, igualment gótichs, construhits ab posterioritat á n' aquella fetxa tristament memorable pera la Espanya tota. En aquest temps, foren també collocadas en la copsada torra (no pot dirsen campanar) de la esglesia parroquial, tres bonicas campanas de regulars dimensions, fetas fundir de nou y pagadas respectivament per tres senyoras que volgueren ab ellas dedicar un recort á la població hont nasqueren sos esposos.

Peró no tots los recorts d' aquella malastruga época, son esborrats: encara avuy l' orga, que era reputada com una de las mellors de Catalunya, resta muda, empolsada y freda; demostrant ab son silenci que mes costa fer que destruhir; que las lluytas intestinas, no son mes que fonts abundosas de desgracias, de ruinas y de deshonra.

(8) Hi há en aquesta vila unas beatas, nomenadas *las beatas negras* (per la mantellina qu' usan y en contraposició d' unas altras avuy monjas que la portavan blanca) que 's dedican á ensenyar á planxar, cusir, brodar, etc, mitjantsant una escassa retribució. Donchs bé; aqueixas pobras donas, á cópia d' estalbis d' anys y de

paciencia, han lograt aixecar una esglesia (no del tot acabada actualment) de proporcions regulars, de bonas llums y agradable, y d' una fatxada riallera com lo bon zel que representa.

(9) Además de lo que deixém exposat en lo text, hi há en aquesta vila un Col-legi pera noys, ahont s' ensenyan las primeras lletras, lo Batxillerat y estudis especials; las escolas municipals de noys y noyas (establertas en un edifici bastant espayós y de nova planta); la casa de la vila que res té de particular fora de son rellotje en baralla contínua ab las horas; y lo cementiri en lo qual son d' admirar alguns hermosos panteons y algunas estátuas, degudas tres d' ellas als aventajats esculptors germans Vallmitjana, de Barcelona, y la capella gótica, encara que no del gust mes pur, en construcció ó acabament situada al cap de munt del mateix qu' ha sigut aixamplat en lo doble, prosseguintshi las obras, de desde dos anys enredera.

(10) Aquestas observacions á pesar de la fetxa atrassada en que foren escritas, tenen avuy per avuy, la mateixa rahó de ser; per lo qual las publiquém.

LO PERE ANTON [1]

I

«La tradició es l' ánima dels pobles.»

En mitj de boscos y frescas pradas partidas per rechs y torrenteras hont á la primavera hi refilan los rossinyols, y atravessat per la carretera que va de Barcelona á Vich, hi ha 'l poble de Tona. Hi havia en ell, allá per los anys de 1840, una casa de uns ben arreglats menestrals de conciencia honrada que s' ocupavan los dias feyners en trevalls de pagés, y 'ls de festa 'ls consagravan á Deu y á alguna senzilla diversió, com la Santa Mare Iglesia mana. Componian la familia en Gayetá, l' amo, que era viudo, una noya de 17 anys que duya 'l póndol de la casa, y dos germanets mes petits.

Además tenian un mosso pera ajudar al pare.

Lo Pere Anton, ó sia 'l mosso, s' havia enamorat de la jove mestresseta, y 'l pare de aquesta, que 'l coneixia bó y trevallador, procedia com qui no se 'n adonés, y quan algú n' hi feya bromas, deya:

—No 'n sé res; ja ho dirán si volen.

Lo temps anava passant, y 'l Pere Anton estava de dia

(1) Estret del llibre que le distingida escriptora catalana Donya María de Bell-lloch acaba de publicar ab la títol de *Llegendas catalanas*.

en dia mes encantat de veure l' ordre y bon concert que sa estimada en tot tenia: may y á la hora 'ls faltava 'l dinar, la roba de casa era blanca com un glop de llet, los godays estavan grassos fins á rebentar, y 'ls pollets corrian pél pati alegrant ab son etern piu, piu; en tot y per tot s' hi veya la seva má, y aixís, com mes anava, mes hermosa la trobava.

Vingué 'l mes de Maig, y en Pere Anton prengué comiat de son amo, com acostumava á fer cada any en semblant época pera anarsen á segar, primer al plá, y després á la montanya.

—Francisqueta, digué á la noya; com tu ja saps, tinch algun dineró arreplegat que guardo cuidadosament, y ab lo que guanyaré ara, espero que quant torne 'n tindré prou pera comprar alguna eyna y un xich de paramentet de casa junt ab algun borrech y goday que, un cop ben grassos, podrém vendre pera pagar l' arrendament de las terras y de la casa: tinch quasi la seguretat de que ton pare no te 'm negará, y, aixís, adeu Francisqueta, que ab lo cor plé d' esperansa 't deixo pera tornarte á veure molt prompte y fer allavoras la felicitat de abdós, no separantme de tú per un may més.

II

Al ser al endemá, la colla dels segadors ab sas fals en bandolera, sos barrets de palla de alas amples y sa trompa sortian del poble cantant ab tota la alegria dels cors joves y senzills. Lo poble quedá ab gran quietut; fora la jovenalla, passat de la conversa de alguna vehina, poca cosa mes se sentia.

Aquell any la sega venia retrassada, aixis que arrivá la festa major, mes totas las noyas la veyan acostarse sense goig ni alegría. ¿Ab qui havian de ballar sent fora tot lo jovent? Be es veritat que n' hi anirian de forasters, pero aquestos ja 's duyan sas promesas, ó s' estimavan mes ballar ab las del seu poble. No obstant, y quan mes disgus-

tadas estavan, y essent ja la vigilia de la festa, arrivá al poble una comitiva de joves de ciutat que anavan á pasar una temporada en l' establiment de ayguas minerals de Ribas. No cal dir que la festa major fou mes lluhida que may; hi hagué bona copla que pagaren ells, se tiraren cuhets, s' aixecá una bomba, y qué se jo cuanta cosa mes. Passaren los dos dias com una exhalació; las donzellas de Tona pera res trobaren á faltar á sos minyons, y ab greu pesar vegeren acabarse 'l segon dia de la festa. Al ensendemá, marxaren los forasters; mes no pas tots: un se quedá ab la escusa de que no podia caminar ni per lo tant seguir son viatje en rahó de haberse girat lo peu.

Molts dias feya que sos companys se n' havian anat, y aqueix caminava tant bé com qualsevol altre, pero ab tot y aixó, seguia en lo poble sens que ja donés cap rahó del perque s' hi estava: molts deyan si seria que estava enamorat de la Francisqueta puig los dias de la festa major sempre hi habia ballat, y ara, passava á casa d' ella la major part del dia.

—Ay pobre Pere Anton! deyan algunas.

—Pot ser sí que 's pensa casarse ab un senyor, deyan altras, envejosas de la sort que podia tenir la Francisqueta.

Un capvespre se sentí al lluny lo só d' una trompa: los segadors tornavan. La alegría 's pintá en tots los rostres, las mares no dissimulavan lo goig de recobrar á sos fills, y las aymadas de aquestos anavan ab la orella atenta y 'l cap cot pera que no se 'ls veyés la alegre mitja rialla que la esperansa de reveurels feya dibuixar en sos llavis. La nit ja havia vingut á sobre, moltas portas estavan ja tancadas, quan de sobte 'l poble s' omplí d' una armonía bellísima pera sos habitants; los segadors hi entravan duyent la joya al cor y 'ls diners á la butxaca.

Alegría, segadors;
veureu las vostras aymías
veureu 'l pare y la mare

y la casa ahont naixiau:
Alegría, segadors,
aquí 'l sol ja no fa por.

Totas las portas tornaren á obrirse y per ellas poch á poch anaren entrant los segadors. En Pere Anton passá per devant de casa 'l Gayetá y, ab molta estranyesa, trová la porta tancada: aná allavoras á veure la seva mare, la qual no volgué que aquella nit la passés á casa son amo, dihentli que ja hi aniria lo endemá: ell la obehí, mes en tota la nit no pogué aclucar l' ull pensant en la estrayesa de trovar aquella porta tancada. Ell mes que cap altre devía esperar que sa estimada s' estés á la porta pera veurel quan passaria. Ab eix pensament se llevá molt dematí y 's dirigí á la casa de son amo: tot era quietut en lo poble, tothom dormía encara, mes ab gran sorpresa trová la porta oberta; se ficá dins á la entrada, no hi havia ningú; entrá á la cuyna, tampoch; al celler, tampoch; en lloch hi havia ánima viventa. ¿Sí será que hi han entrat lladres? se preguntá ell, mes que hi havian d' anar á cercar allí 'ls lladres, si res hi habia que pogués tentar sa codicia? y ademés, prou se sabria si hagués anat per allí alguna partida de las que com á tots los finals de guerras civils quedan armadas.

En Pere Anton pujá la escala y trucá á la porta de la cambra de son amo.

—Gayetá, li digué, com dormiu ab la porta oberta?

Lo Gayetà 's llevá tot desseguit y, estranyant aixó, aná á preguntar á sa filla si la havia oberta; trucá á la cambra d' aquesta, y ningú li respongué; torná á trucar, tampoch; la va empenye, la porta no estava mes que ajustada; entrá dins, no hi havia ningú, la cambra estava vuyda; cercá per tota la cása á sa filla, mes tampoch; llavoras ho comprengué tot, llavoras feu esment de las mitjas paraulas dels vehins, de las visitas de aquell senyor, y de la agitació de sa filla 'l dia avans y sobre tot, quan havia sentit lo cant dels segadors. En Gayetá deixá caure son cap escapantli una llágrima; en Pere Anton no comprenía res de

lo que passava. Després de una estona, lo primer s' aixecá, feu un farsellet, lo passá per dintre de un bastó, y apoyantlo á sa espatlla, digué á son mosso.

—Si algú demana per mí, digas que so anat á Vich á mercat á vendre... á vendre cualsevol cosa, digas lo que vulgas; tú, mentres jo no hi siga, cuyda de tot, fins de mos petits fills; ah! digué com si li vingués una cosa al pensament, mes que 's coneixía ben bé que no n' hi tenia d' altre; si algú,—aquí 's passá la má pel front com per arrencarne alguna cosa y com si no sapigués com dirho: —si algú 't pregunta hont es la noya,—eixa paraula la pronunciá ab gran pausa y com mancantli las forsas pera dirla—digas que es ab mi.

Y com tement alguna pregunta, surtí precipitadament.

Avans de mitj dia, 'l mosso de 'n Gayetá havia ja comprés tota la seva desgracia, pero callá. Després quan algú li preguntava que hi feya tant temps á Vich son amo; responia que prou feyna hi tenia y que molt li semblava que s' hi tindria de estar encara. Ni á sa mare digué la veritat de lo que passava, mes ab tot se li podia ben coneixer ab lo trist del seu semblant.

Pochs dias després, estava fent lo sopar en la llar tenint prop seu als dos petits fills de la casa que s' adormian, quan sentí trucar.

—Qui hi há? preguntá.

La veu d' en Gayetá li respongué. Impossible fora esplicar lo cúmul de pensaments que en aquell moment lo assaltaren.

¿Tornava ella? realment era culpable? no la havia trobada? ó si era aixís, que n' havia fet? si la duya. que li diria á ell, y ell que faria devant d' ella? Trémol y anguniós tenia la má á la barra de la porta sens esma de obrir: en Gayetá torná á trucar, y ell, sens gosar alsar los ulls de terra y batentli fortament lo cor, va obrir.

En Gayetá entrá portant son bastó al coll y ficat lo farsell que se n' havia endut, del mateix modo que 'l dia que se 'n va anar: derrera d' ell, ab pas indecís y tapantse la

cara ab las mans, entrá la Francisqueta. En Gayetá s' assegué al ascó, mentres ella, que no gosá á entrar á la cuyna, s' havia quedat á un recó de la entrada ahont ni quasi hi arrivava la resplandor de la llar.

—Si tens lo sopar fet, Pere Anton, sopém, digué l' amo de la casa.

Son mosso tingué de apariarho tot com si cap dona hi hagués: soparen sens dir paraula; la maynadeta al veure la cara del seu pare, no gosava ni á respirar. Quan hagueren acabat, apagá bé 'ls tronchs de la llar despres de haverhi encés lo llum y, agafant á sos fillets, se 'n pujá deixantne un' altre á n' en Pere Anton. Quan eix se trová sol ab aquella á qui tant havia estimat y que tant mal pagá son amor, se li atansá; son cor bó y generós sentia mes compassió que odi y despreci per aquella desditxada, que aborrida del seu pare, anava á ser la befa y escarni de aquell lloch.

Francisqueta, li digué ab conmosa veu, no vols menjar alguna cosa?

Un fort sanglot fou la resposta de aquella; ell, mes conmogut cada volta, s' hi atansá mes, y torná á dir:

—Francisqueta!

Aquesta, al sentirlo prop seu, llensá un sospir y fugí á tancarse á sa cambra.

III

Lo temps passava tristement á la casa avans tant alegre d' en Gayetá; ara ni las aurenetas hi feyan niu, ni las clavellinas mostravan sas vermellas flors desde las finestras, ni la Francisqueta cantava tot filant en lo llindar de la porta, esperant á son pare y á son promés que tornessen del trevall, ni 'ls pollets piulavan, puig que no hi havia may llocadas, y la maynadeta que tot ho veya tant trist, se n' anava á jugar per las altres casas: per la riallera cara de 'n Pere Anton no hi passava may un somriure; sols sos ulls tristos y melancólichs posávanse compasivament

demunt de la Francisqueta; l' amo no havía tornat més á dirigirli la paraula, y ella, s' estremia cada volta que 'l veya ó sentía sos passos.

No podreu endevinar may com se saben las cosas. Sembla que un vent batxiller ab lo privilegi que te de entrar per tot, se complau en espiarlas y anarlas divulgant despres per tot lo mon d' una correguda.

Per aixó, apesar del silenci d' en Gayetá y de la prudencia d' en Pere Anton, tot lo poble sabia que la Francisqueta havia fugit ab lo senyor de la festa major, y que son pare havia estat fora pera buscarla.

La pobre noya no podia viure de eixa manera: tothom li tirava entretochs, totas sas amigas s' apartavan d' ella, son pare ni tant sols la mirava, y l' Pere Anton evitava lo dirli cap paraula. Desconsolada y sense saber ahont darla, pregá de tot son cor á la Verge de las Dolors que li dés un camí pera sortir d' aquell estat: un pensament li vingué inspirat sens dubte per la mare dels afligits, confessarho tot al Pere Anton; ell era bó y l' únich que compasivament la mirava. Fet aqueix pensament, s' aixecá mes aconsolada y esperá una ocasió pera parlarli; ocasió que no era tan fácil trobar, puig, com havem dit, ell la evitava, y ademés, pocas estonas s' estava á casa. Los dias feyners arrivava de treballar, resava 'l rosari, que deya l' amo, sopava, y se n' anava al llit avans que ningú, y al de bon matí, quan ella 's llevava, ell ja era á treballar; y en quant als dias de festa, ni 'l veya en tot lo dia: fins se deya si anava á passarlos á casa de una de las amigas de la Francisqueta.

Aqueixa esperá ab paciencia que algun dia vingués la tant desitjada ocasió, y sens dupte aquella á qui tant s' encomaná li feu trobar.

Era un dia de fira á Vich, y en Gayetá, no trobantse molt bó y convenintli vendre unas quarteras de monjetas pera fer un pago, digué á son mosso que hi anés en lloch seu. Lo Pere Anton pujá al graner, omplí 'ls sachs, arreglá despres lo matxo, y mentres aquest menjava sa racció

en rahó á la caminada que tenia de fer, s' assegué al peu de la porta tot fent un cigarro.

La Francisqueta, donchs, se trobá sola ab ell; son pare era al camp y sos germanets feya estona que havian anat á jugar ó á llaminejar fruyta. Ab los ulls plens de llágrimas se li acostá y li digué ab tremolosa veu:

—Tens l' esmorsá á taula, Pere.

—Bé, digué aqueix.

—¿Qué marxas desseguida?

—Per qué?

—Perque voldria parlarte, digué ella ab veu que quasi no 's sentia.

—Un altre dia, Francisqueta, que avuy vaig depressa, —y feu moviment de anar al estable á carregar pera anarsen desseguida y sens esmorsar. Ella que veya que si perdia eixa ocasió no era fácil que 'n trovés cap mes, revestintse de valor, corregué cap é ell y agafantlo pel bras li digué ab agitació y precipitadament:

—Pere Anton, per lo que mes estimas en la terra, escoltam: no 't vinch á demanar que 'm tornes la estimació per mes que d' ella no 'n só indigne com tal volta tu 't creus.

—Qué pots dirme? preguntá ell ab indiferencia.

—Puch dirte que 'm veig aborrida y despreciada de tothom y, no obstant, hi ha qui pot respondre de la meva ignocencia encara que no estiga exenta de culpa envers tú; envers tú solsament he sigut culpable, y no obstant, de tú es de qui jo espero 'l perdó perque ton despreci es lo que 'm fa patir mes. En Pere Anton feu un moviment pera ficarse al estable, pero ella seguí ab forsa,—ja t' he dit que no 't demanava 'l teu amor, no 'l mereixo, pero vull ta estimació, vull que sápigas que no só indigne de trepitjar la casa dels meus pares.

—Pere Anton, quan tú te n' anares á segar, jo era la criatura mes ditxosa de la terra; las paraulas que tú m' havias dit avans de anarten, acumulavan en mon cap un mon de ditxas, ilusions y esperansas. ¿Per qué no fou

sempre aixis? Per mas desgracias vingueren forasters al poble; un d' ells, com ja t' haurán dit, ballá sempre ab mí, vingué tots los dias á casa, me digué paraulas d' amor; jo primer me 'n reya, després acabí per escoltarho ¿era que la vanitat y l' ergull s' havian apoderat de mí al veurem preferida á mas companyas? ¿era que, oblidantme de mon amor y de ma dolsa y senzilla ditxa, vaig somiar ab la ciutat y sas galas y ab lo luxo y riquesas que podia tenir la esposa de semblant senyor? Havia arribat á creure que para tal me volia. Un cap al tart, tú feres ressonar la trompa per eixa vall; sens dupte pera anunciarme á mí ta arrivada; jo 'm vaig estremeixer ¿com havia de presentarme devant teu? qué 't respondria quan tú sabrias lo que jo havia fet en aqueix temps? trista y concirosa estava; quan ell vingue, tot seguit va endevinar la causa de ma tristesa.

—Vols eixirte de aquet pas?

—Y com? responguí jo.

—Mira, 'm digué, á Seva hi ha una rica familia amiga meva que dintre dos dias tornará á ciutat; ab la meva recomanació 't pendrán per criada, tu t' estarás ab ells, y jo 't podré veure cada dia fins y á tant que 'ns casém.

—Mes mon pare no ho voldrá.

—Y per qué li has de dir al teu pare? quan després ho sápiga, creu que se n' alegrará al veure á sa filla feta una senyora; ademés, que cap mal haurás comés estante al costat de eixas personas que son molt bonas y te ensenyarán de tot.

La vanitat torná á apoderarse de mí, y la por de presentarme devant teu, junt ab las persuassivas paraulas d' ell, feren que de bon matí y avans tú no tornesses á casa, jo fugís ab ell pera anar á Seva. No pots figurarte la meva temorosa sorpresa quan vegí que lluny de agafar aquell camí n' empreniam un de tot oposat; no tardí gayre en coneixer l' engany de que era víctima, jo volia tornarmen á casa, mes ell m' agafá fortament y no 'm deixá. Sens esperansa de que ningú 'm vingués á dar auxili per ser

lluny de poblat, me posí á cridar ab totas mas forsas, y quan mes abandonada 'm creya de tothom, Deu vingué en ma ajuda; la partida del Grabat de Malla havía fet nit en aquell bosch: al sentir mos crits, los lladres s' aixecaren y 'ns prengueren á tots dos. No 't puch esplicar lo molt que 'm manxaren, pero jo prefería alló á trobarme sola ab aquell malvat: nos feren pendre via cap á Matagalls y, tal volta acompadits dels meus plors, deixaren de atormentarme ab sas paraulas.

—Mentres que sias bona coquesa, 'm digué 'l capitá, no tingas por que cap mal se 't fassa.

Jo feya lo que sabia: me feren caminar tant que al vespre ni dreta 'm podia tenir: al altre dia 'ns assolí una columna de tropa, y 'ns feren estar á tóts ben amagats entre las espessas matas fins y á tant que ben lluny foren. Mes tart, tal volta descuberts per algú, tornaren los soldats y comensaren á fer foch: al crit de—salvis lo qui puga que á la Abella 'ns trobarém,—apretá tothom á corre; jo prou hauria tornat á casa, mes lo serne tant lluny, lo temor teu y del pare, y 'l venirne un sempre aprop meu m' ho impedian. Al tercer dia, vejí al pare enrahonar ab lo Grabat: á la fí 's posá a riure, y digué á mon pare:

—No vos enfadeu, Gayetá, que mes nosa 'ns fá que no pas servey la vostra filla, y com ja sé que no teniu diners pera rescatarla, vos la torno de franch, perque, esperant los vostres, me n' aniria gastant dels meus.

—Y qué 's feu del senyor? preguntá Pere Anton.

—No sé si 'l tenen encara, puig no 'l volian deixar que no 'ls donés cinquanta doblas que ell escrigué á sa familia li enviessen aviat, per por de que 'l matessen.

—Es cert tot lo que m' has dit Francisqueta?

—Es cert com lo sol que 'ns il-lumina, t' ho juro per la memoria de la mare.

Pere Anton desguarní 'l matxo.

—Que no vas á Vich? preguntá ella.

—No.

Y dit aixó, sortí de casa; al cap d' un xich hi torná y,

carregant los sachs de monjetas al carro de un amich seu que ab ell venia, li doná las mateixas instruccions que á ell li habia dat son amo. Després d' aixó, s' entorná; la Francisqueta no entenia res de lo que passava, mes no digué ni una paraula, ni tampoch ho contá á son pare.

IV.

Lo sol estava ja als últims de sa carrera pintantho tot d' un color de foch encés, trist y melancólich com son las últimas llums del dia; los pardals movian grandíssima remor entre 'ls arbres de la vora dels torrents y pels teulats de las casas ab sa xarramenta, com volguentse resquitar del mudisme que la xardor del sol los havia fet guardar tot lo dia; las gallinas se n' anavan á joch, y tot en la naturalesa y en las casas, se preparava pera reposar de las fatigas de la diada. Sobte, la trompa dels segadors que 'l Pere Anton havia tocat dias avans per última vegada, segons pensava ell, torná á ressonar per aquellas encontradas: á aquell só, tots los fadrins del poble se juntaren al que la havia tocada, y armats cadascú, no ab la fals, sino ab las armas que tenian, sortiren d' allí. Gran fou la admiració de tota la gent; ningú sabia lo que passava, puig los blats eran ja batuts, com mes segats, per tot, y bonas estesas se 'n veyan per los graners. Ab aqueixa incertitut passaren quaranta vuyt horas; passadas eixas, tornaren tots al poble, pero duhent al senyor que deyan que havia robat á la Francisqueta.

—Y donchs que no havian fugit tots dos? preguntava la gent.

—Res d' aixó, responian los segadors; la partida del Grabat lo tenia pres de desde que sortí del poble, y nosaltres lo havém anat á rescatar; á fé 'ns ha costat, puig aqueixa gent sempre dormen ab un ull despert. Quan ja 'ns pensavam tenirlos, pam, nos plantan una descárrega que ferí á en Bartomeu del bras, y apretan á corre per allí ahont menos nos pensavam: sort tinguerem que 'l ca-

pitá s' entrebancá ab una arrel y caygué; tenintlo á ell, diguerem als de sa partida:—Toquem, y toquem; vosaltres nos donareu 'l senyor y nosaltres vos doném lo capitá:—y á fé que 'l tal senyor ha tingut sort de nosaltres, puig está mes prim que un fanal, se coneix que la manduca no anava gayre abundant.

—Pero, y la Francisqueta ahont devia ser aquells dias?

—Seria ab lo seu pare com nos va dir lo Pere Anton, perque á no ser aixís, ni aquest s' hi casaría com nos ha dit que fará aviat, convidantnos á tots á la boda, ni hauria anat á deslliurar dels lladres al senyor, esposant per ell las nostras vidas y la seva.

Lo cas es que 'l senyor torná al poble; tothom al véurel y al véurel á casa de la Francisqueta, comensá á dubtar de las murmuracions que sobre aqueixa pesavan. Lo senyor acabá de desvaneixerlas. Ara sols faltava la arrivada del amo; lo Pere Anton, no obstant, ja s' ho havia arreglat bé; fentli grans mostras d' amistat, se n' havia endut lo senyor cap á dintre de la casa, perque ningú veyés lo que quan arrivés l' amo passaria, y 'l feu anar á buscar per la noya.

Quan aquest arrivá, sens haver sisquera preguntat perque 'l demanavan, y á dintre 's trová ab lo senyor, s' hi rebaté ab fúria tal, que 'l Pere Anton hi corregué desseguida ó sino allí mateix lo matava; foll, no volia escoltar rahons, mes lo Pere Anton li va esplicá lo necessari que alló havia estat pera salvar la honra de sa filla que sens rahó anava per totas las bocas. Al pare prou li costava lo avenirs'hi, mes al últim hi consentí, empero sens dir una paraula li senyalá una cambra y 'l Pere Anton hi acompanyá al jove senyor que d' allí ja no 's va moure.

L' endemá al matí, a l' hora de la aubada, quan tothom en los pobles forans s' alsa á comensar la feyna, lo Pere Anton era al de fora de la casa ab lo matxo que demunt del padrís anava acabantse la grana, y al qual guarnia ab la corresponent sella y galotxa; al cap d' una mica

's ficá á dins y eixí ab lo senyor; aquest enrahoná ab la gent que curiosejant havia arrivat fins á la porta: li esplicá, com la nit avans, la sorpresa de que havia sigut víctima per part dels lladres mentres s' estava passejant lo dematí en que va desapareixer; regraciá á tots los fadrins que havian anat á deslliurarlo, y haventse comiat de tothom, duhent al Pere Anton per mosso de peu, va empéndre camí cap al plá.

. . . . . .

. . . . . .

Estavan per tocar la oració del mitjdia, y encara que no era dia de festa, sortia de la iglesia de Tona una comitiva de gent tota endiumenjada. Entre 'ls homens, mes ben vestit y mes alegre que 'ls altres, hi anavaa nostre conegut lo Pere Anton, y tota ruborosa y callada, entre las donas, la Francisqueta.

Arrivaren á una petita casa rodejada de camps y d' arbres; á dintre de la casa no s' hi veyan grans cosas, mes hi havia tot son menester, endressat y net com una patena. La llar del foch llensava alegres flamas al costat de la marmita en que s' cohia la Col-llarga al cárrech de algunas vehinas, com pera donar la benvinguda y alegrar ab sa viva claror als que acabavan de arrivar.

Al mitj de la entrada la llarga y estreta taula de fusta blanca, ab sos corresponents banchs á cada cantó, estava cuberta per unas blancas y novas estovallas de llí, voltada de plats y culleras, y en mitj, los porrons plens fins á curull de vi blanch, y de vi negre. Lo goig se retratava en tots los semblants, y jamay lo mes opulent festí ha semblat mes bo y mes delicat, ni ha conseguit inspirar la franca alegría que aquest modestíssim pero abundant dinar donava á tots los allí reunits. Las campanas de la parróquia seguian encara tocant joyosament anunciant als vehins de Tona lo verificat casament.

Al arrivar á sa nova casa, la nuvia plegá cuidadosament lo gambeto de son pare y 'l de son marit, y pujant á dalt, guardá en la caixa de sa roba de nuvia sa nova y

blanca caputxeta, que havia velat durant la ceremonia: després desde la finestra de sa cambra 's posá á contemplar los hermosos camps de derrera de sa casa que ben conresats deixavan ja espuntar com una sombra de verdor del naixent blat; prop d' aquestos, un camp de verda y tendre hortalissa, li mostrava 'l cuidado que ab tot posava 'l que la acabava de esposar.

—En qué estas pensant, Francisqueta? digué aqueix, que acabava de pujar y se la estava contemplant sense que ella se 'n adonés.

Eixa girá vers ell sos ulls negats de llágrimas de tendresa y agrahiment.

—Pensava en ma felicitat, pensava en la hermosura y bondat de ton cor, Pere Anton, pensava en lo molt que 't dech, que may te podré pagar, y en ma passada... No pogué acabar; lo Pere Anton li clogué 'ls llavis ab son primer bés.

MARÍA DE BELL-LLOCH.

LA CANSÓ DE VALLS

I

D' horta y de jardins voltada,
de vinyas mes per enllá
y tot lo pla á la vegada
de serras de boscatá;
be n' ets Valls xamosa y rica,
com la flor del cim d' un ram,
rival de la mes bonica
població que tinga 'l Camp.

Al mon no 's trovaría
lloch millor:
venirhi fa alegría,
partirne fa tristor.

II

Lo Pont de Goy, la palanca
pot dirs' d' una illa d' amors,
hont cad' arbre en cada branca
té un niu mitg cobert de flors,
flors que may d' eixa ribera
pugué l' hivern desterrá,
per que aquí á la primavera
la tardor dona la ma.

Al mon no 's trovaría
lloch millor:
venirhi fa alegría,
partirne fa tristor.

III

Déu aqui ha dat á la terra
sahó per quant d' ella 's vol,
un' anyada no s' hi esguerra,
te bona aigua y mellor sol;
tota arrel hi trova sava,
may lo bras hi es vagatiu,
quan l' una cullita acaba
un' altre florida hi riu.

Al mon no 's trovaría
lloch mellor:
venirhi fa alegría,
partirne fa tristor.

IV

Cel d' Espanya tens per tenda,
que del mon n' es lo mellor;
tot traball de fruit t' es prenda,
dels rius d' aigua 'n fas rius d' or;
segas, molts y cous de sobras
pa sabrós, fins pels vehins,
y fas caritat als pobres
y vens lo mellor dels vins.

Al mon no 's trovaría
lloch mellor:
venirhi fa alegría,
partirne fa tristor.

V

Dintre vila ets tant feynosa
com á fora, y potser mes,
si 'l taler may hi reposa
tampoch lo torn dels cordés;
molts l' oliva, 'l lli blanquejas,
cous terrissa y trempas cer,
y nit y jorn carratejas
lo que vens al estranger.

Al mon no 's trovaría
lloch mellor:

venirhi fa alegría,
partirne fa tristor.

VI

Per nació de bona estrella
pot tenirse la nació,
que té una vila tant bella
y un poble tant feynadó:
quan traballan res aterra,
pes ni forsa als xichs del Camp;
quan la patria 's trova en guerra,
gent del Camp es gent del llamp!

Al mon no 's trovaria
lloch mellor:
venirhi fa alegría,
partirne fa tristor.

VII

Pont de Goy, tú pots retreure
la batalla del any nòu,
quan lo francés se va creure
fácil, posá á Valls lo jou;
tants á tants en va ho provava,
tres per un ho conseguí,
mes, roig de sanch se n' entrava
mar en dins lo Francolí!

Al mon no 's trovaría
lloch mellor:
venirhi fa alegría,
partirne fa tristor.

VIII.

Encara un' altre vegada
dugué 'l riu sanch del francés,
quan la patria está afrontada
per venjarla no 's plany res;
al valent lluytar no 'l cansa,
si cau s' alsa y... tant se val!
als dos anys, de l' host de Fransa
vas matar al general.

Al mon no 's trovaría
lloch mellor:
venirhi fa alegría,
partirne fa tristor.

IX

Quan á ser lliure tornares,
que fou prest, gracias á Dèu,
generosa t' oblidares
del ultratje que se 't féu,
y desde llavors batallas
tant sols refilant cansons,
per competir, quan traballas,
ab las més sábias nacions.

Al mon no 's trovaría
lloch mellor:
venirhi fa alegría,
partirne fa tristor.

F. UBACH Y VINYETA.

LO TIRADOR DE GANIVET

En ma vida conto veure
un tirador com aquell:
allí hont la intenció fixava,
allí queya 'l ganivet.

Al eixir envers lo rotllo,
alt son front y l' ull soberch,
tot lo Circo trontollava 's
á cópia de picaments.
Fi Damasch eran sas robas;
or macís sos anellers,
fós acer la diadema
que junyía sos cabells,
y 'ls bracelets que mostrava,
dos escatosas serpents
porugas d' ullá en sa destra
lo manyoch dels ganivets.

La companya qu' ell se duya
per fer las sorts ab lluhiment,
era una jove, morena,
filla de l' Assia, com ell.
Son cos era un lliri d' aygua,
sos llavis clavells en test,
dos plomas de corp sas seyas
y com de nina sos peus.
Així que á la post corría
hont ell clavava sos trets,
com vols d' aucells las ulladas
rondejavan aprop sèu;
envejadoras las unas

com si son valguer fallés,
desitjadoras las altres,
que no te 'l cor segur fré.

Bell punt ja llampeguejava
per l' espay un ganivet,
mil cors botian á l' hora
com si una má 'ls sacsejés.
Al brunzí 'l segon, un «hurra»
s' ohía per tot arreu,
semblant un poble de barbres
que proclamás á son Rey;
y quant la jove contava
ran dels dits cinch ganivets,
s' esvenía un terratrémol
que ni que 'l mon s' esfondrés.
—«Ja n' hi ha prou!..» baladrejavan.
—«Poch d' ella deu ser parent!..»
—«¡Si no te cor aquest home!..»
—Per lo butxí no hi ha lley?..»—
Més, seré, com si sos nervis
á la enclusa fossen fets,
entorn d' ella lloch se feyan
sos voleyants ganivets.
Un cop voltada sa testa,
guarnía son contorn bell
punt per punt ribetejantlo
ab fullas del mellor tremp.
Ella, inmóvil, los atreya
ab sos ulls de foch oberts,
com atreu á l' au benigne
la encisadora serpent,
fins que 'l poble, entusiasmantse,
fent de lo Circo un infern,
encatifava lo rotllo
ab mil penyoras de preu.

Sols un dia va mancarli
al tirador bon acert...
Quant eixí, fent reverencias,
estava groch com ull-prés.
Segons uns, no feya gayre
que la jove, ab son menyspreu,
aquell cor de ferro verge
al forn de la ira fongué.

Deyan qu' *ella* s' allunyava
l' endemá del Circo y d' *ell*,
que un personatje la duya
del gran mon al mateix cel...
Més, la post restava ferma;
eixí la jove somrient,
y 'l tirador, festejantlos,
recomptá sos ganivets...
Lo primer que va etjegarne
va rebotre de furient;
lo segon fins mitja fulla
tingué per estotx lo abet;
al punyir lo ters guaytava
com un orat en torment...
Un crit d' angoixa tot d' una
per lo Circo s' estengué....
«Morta!.. Sang!..» La post va caure
com si una tomba 's clogués,
y ell, revolcantse, sens esma
rodolá fins á sos peus.

En ma vida conto veure
un tirador com aquell:
allí hont la intenció fixava
allí queya 'l ganivet.

JOAN PONS MASSAVEU.

REVISTA LITERARIA.

A causa de estar en lo fort de la estació calurosa no ha sigut gran lo moviment literari en lo present mes.

Lo certámen anyal dels Jochs Florals de Valencia se celebrá ab tot luxo aquest any en lo bell Teatro Principal d' aquella ciutat. Fou proclamada reyna de la festa per lo Sr. Rodriguez Guzman que obtingué la flor natural, la Sra. D.ª Isabel Parcent de Andreu; obtingueren premis la Sra. Baronesa de Cartes, los Srs. Jerro, Blasco, Milego, Cebrian, Iranzo, Martí, Arrroyo y Reig; y accéssits la senyora Penya de Amer y 'ls Srs. Verdú, Fuster, Jordá y Milego.

En lo certámen celebrat á Igualada han obtingut premi 'ls senyors D. Bonaventura Bassegoda, D. Pere Company, D. Agustí Solá y don Jaume Serra é Iglesias.

S' ha posat á la venda lo segon volúm del *Album pintoresch monumental de Catalunya* que ab tanta aceptació publica la Associació Catalanista d' escursions científicas. Conté aquest volúm 45 vistas y un plano del monastir y Montanya de Montserrat, ab la descripció y guía de la montanya é historia del monastir en varias llenguas.

També ha vist la llum lo prospecte de la *Garlanda poética ilerdense* coleccionada per D. Joseph Pleyan de Porta. Aquesta obra que contindrá poesías de diferents autors, referents á fets de la provincia de Lleyda, anirá acompanyada de magnífichs grabats.

La escena catalana está de dol per la irreparable pérdua de un de nostres primers actors cómichs. D. Gervasi Roca, que tants aplausos y llorers s' havia conquistat, ha descendit al sepulcre.

SUMARI

Joseph M.ª Valls y Vicens.	Sant Feliu de Guixols.	281
Maria de Bell-i lloch. . .	Lo Pere Anton.	299
F. Ubach y Vinyeta.. . .	La cansó de Valls.	313
Joan Pons y Massaveu. . .	Lo tirador de ganivet.	317
	Revista literaria.	320

Imprenta de la Renaixensa, Xucla, 13.—1881.

DISCURSOS

PRONUNCIATS EN LA SOCIETAT OBRERA LO «FOMENT MARTINENSE» DE SANT MARTÍ DE PPROVENSALS PER EN JOSEPH FITER É INGLES.

CONFERENCIA SOBRE 'L TEMA

OBRERS CATALANS IL-LUSTRES

7 de Mars de 1880.

POCAS vegadas al usar la paraula ho he fet ab tanta emoció com avuy me produheix la sola vista d' aquest aplech d' obrers, ennoblits per una de las virtuts més santas; per la práctica del trevall. Y es qu' enfront d' ell, jo hi descobreixo mirant enrera un bon munt de recorts afectuosos; mirant endevant, l' honra del nom catalá que sols pot adquirirse, que pot sentarse tan alt com es permés, per l' exercici d' aqueixa virtut sublime, lley de la humanitat y precepte admés per tots los homes de cor y de bona voluntat que l' obeheixen com á máxima dictada per Deu.

He dit que mirant enrera, vosaltres me feyau reneixer en lo cor un bon munt d' afectuosas recordansas y es que com á orgull de familia, bé ho dech dirho, tinch la descendencia de rassa travalladora. Jo he crescut tot sentint barrejadas ab las oracions de la infantesa, que saben totas las mares inspirar en la etat tendre, las filosóficas máximas del obrer y he recullit lo derrer sospir dels sers estimats, que pagaren son tribut á la naturalesa com jo enorgullits de sa procedencia.

Al invitarme la Junta del «Foment Martinense» y al designarme la *Associació d excursions catalana* que tan s' interessa per lo bon nom de la patria, pera inaugurar las conferencias dominicals, no ho hauría aceptat potser si no hagués tingut lo convenciment íntim de que ab lo cor venía á parlarvos, y ab benevolensa devíau escoltarme. La idea de aquest centre que així 's proposa difundir entre 'ls travalladors l' amor al estudi, la profitosa instrucció, meresqué per ma part l' aprobació més ferma. La instrucció del poble, es un dels poblemas de més necessaria resolució pera 'l benestar social y pot ser lo més descuydat criminalment per los que deurían y podrían propagarla. Quants bens vos pot reportar! En las horas que 'l travall físich vos deixa vagativas, si possehiu no més que regular instrucció trovareu un consól á la fadiga: ella vos obrirá, sempre, més que tots los esforsos corporals pas á obtenir tranquilitat d' esperit y de conciencia, ab lo rahonament y la deducció crítica, posició proporcionada ab la lógica, representació social ab lo saber. Per sort avuy, entre vostra classe, s' arrela l' afició al estudi. Jo 'm considero distingit ab l' amistat d' honrats travalladors que al deixar la llensadora, al parar la máquina, en lloch d' anar á fer cau en paratges ahont se rebaixa la dignitat humana, troban espansió tot llegint las concepcions de nostres poetas, espiant las impresions de la naturalesa, ó ilustrantse en la lectura d' obras, no sempre ben escullidas, més que per això no menguan son lloable propósit.

Veus aquí perque al acceptar lo cárrech de dirigirvos ma débil veu, una íntima satisfacció ompla mon cor: si, una emoció profonda, com vos he dit embarga la meva ánima. Jo considero en lo que valen lo carácter, las qualitats que fan del travallador catalá un tipo perfet y acabat de nostre poble, carácters y qualitats que més se demostrarían si 's tinguessen en compte los resultats práctichs que 's recullirían avuy, per medi de la protecció económica ben entesa.

Sens entrar en perillosas qüestions de doctrinarisme, ab la llum de la rahó, he judicat las qüestions senzillas que més d' una vegada han tingut conmoguda la classe travalladora y ab pler he aplaudit las protestas fulminadas contra las calumnias de que se vos volia fer víctimas. No vos falta cor y criteri; ab una instrucció regular, fora lo travallador catalá dels millors del mon industrial. Terra la nostra ahont poch abundan los que pretenen viure sens aplicar sos esforsos al trevall, en totas las esferas y molt especialment en nostra classe ho proba lo dictat de actius, que com á marca de provincia portém estampada tots nosaltres, marca, opinió formulada ja dels temps antichs. La industria catalana sempre ha sobresurtit en nostra patria.

Obriu lo llibre de la historia; aquest llibre ahont se transcriuhen tots los fets de la humanitat y ab pler veureu lo lloch important que Catalunya, que l' activitat dels fills de nostra terra, va crearse en lo ram de la riquesa, font de moralitat y de vida, en la industria. Las vias obertas, la explotació de la metrópoli en la colonia, la feren ja important en la época romana, de que 'n tenim noticias per cert ben curiosas. Ja alashoras, las arts y oficis formaban diferentas reunions, á manera de gremi sempre dirigit per un patró que 'ls ciutadans el-legian. A Tarragona 's teixia una tela finíssima que anomenavan *Corbanus* y que s' empleava en la confecció de vestits; que rodejats de triomf y de gloria, arrossegavan los alts dignataris del imperi y de la república. 'S fonian y cisellavan los metalls d' aplicació á las eynas uns y precio-

sos altres y estavan notablement avansadas las arts de construcció.

Fins en mitx de las irrupcions del gots y dels alarbs que transformaren lo modo d' esser de la nació catalana, no s' ofegá pas en ella l' esperit industrial, que mes tart potent y ple de vida havia de renáixe. Quan lo sentiment de independencia cridava á la lluyta, com en nostra época y en epopeya no llunyana, savían los travalladors deixar las eynas de son ofici pera empunyar l' arma feixuga, mes honrosa que havia de honrar ab son esfors, lo nom de la patria. Los jueus que possehint com los mateixos moros, secrets valiosos del travall vivian en Catatunya, donáren ocasió als naturals de la terra á estudiar sos procediments, adoptant los que cregueren mes beneficiosos y que serviren de puntals, de fonaments pera alsar l' edifici del valer instintiu.

Las Arts y oficis que necessitan pera son engrandiment la pau y las lleys lliberals y protectoras, inspiradas en los principis teórichs y en las esperiencias prácticas de la ciencia económica, s' arrelaren en nostra patria quant per efecte d' aquellas circunstancias, al acavar lo segle XII, 's mostrava prepotent Barcelona, oferint hospitalitat als inteligents y á las forsas físicas, consagradas al honrós exercici del travall. Instituhits los gremis, caminadors de la naixenta industria, ab sa ajuda va creixe, y trovém ja que mentres per un cantó los monuments arquitectónichs havian d'esser la página que provés lo bon gust de la época, y la poesía l' eco que 'ns mostrés l' esperit tendre y patriótich, los productes industrials eran tan importants com los que 's recullian fins á l' aparició de la época moderna, en Olot, Tarrassa, Tortosa, Lleyda, Banyolas, Valls, San Daniel, Gerona, La Bisbal, Sabadell y Barcelona. La fabricació de panyos, cotons, sederias, joyelleria, ferretería y diferents professions, feya ja la anomenada de Catalunya.

A tan brillant estat se trobava la industria catalana al comens de la época moderna, que mereixia las atencions

dels reys y que sos productes exportats en gran escala al estranger, donessen estabilitat al travall y autorisació de fer reclamacions justíssimas de que podría ab documents citarvos un bon número d' exemples. La lliure entrada concedida als productes estrangers, desnivellant la situació económica de la patria, la emigració y las lluytas, y la peste á que durant los segles XVII y XVIII estigué sotmesa nostra patria, foren prou causa pera produhir desoladoras críssis, que amenassaren la mateixa existencia de la industria nacional.

Totas las lleys que 'ls savis ministres de Carles III, lo compte de Floridablanca y lo marqués de la Ensenada, presentaren á la aprobació del Rey, sols al esplendor del travall nacional tendian. Ja eximint de la sort de soldat als travalladors de determinadas industrias, ja oferint garantías á totas, ja finalment donant lo célebre edicte que borrar devía la ratlla que separava vostra classe de las demés socials, per causa de preocupacions, sempre sensibles, avuy ja per sort borradas, mes que alashoras subsistian ab tota sa intensitat. No puch certament resistir al desitx de donarvos á coneixer aquella disposició célebre que com qui diu, devía transformar lo concepte que mereixia la classe travalladora. Avuy fora denigrant una lley per aquest istil; llavors era justificada, necessaria y digne per l' el-levat propósit que la dictava. Ella exercí sa influencia en los débils criteris que tenian prostergada á la honrada classe travalladora, y aquesta ab sos actes, sapigué acreditar tot lo contingut de la disposició.

Dictada aquesta cédula en 18 de Mars de 1783, diu aixís:

«En vista de una representacion hecha por la Sociedad económica de Madrid, manifestando el infeliz estado de los Curtidores del Reyno de Galicia, y el abandono con que generalmente es mirado este oficio en el mismo Reyno, por el desprecio en que se tienen las artes é industrias, se encaminó el asunto en el Consejo y propuso á su Magestad, en consulta de 5 de Febrero anterior, la deca-

dencia en que se hallaban no solo las artes y oficios, sino tambien el Comercio y Fábricas, producida de la preocupacion vulgar de vileza que se les ha ido atribuyendo por explicaciones casuales de las leyes, y por las disposiciones particulares de estatutos y constituciones de varias cofradías, Hermandades y otros cuerpos políticos, erigidos con autoridad pública; y la necesidad de tomarse una eficaz providencia, que borrando dicha preocupacion, promoviese los referidos oficios y Fábricas, poniéndolos en la clase de honrados para que con esta distincion se exerciten y sigan de padres á hijos, como se hace en otros Reynos y Provincias. Y por Real resolucion á la citada consulta, tuvo á bien su Magestad de declarar como se declara, que no solo el oficio de curtidor sino tambien los demás artes y oficios de Herrero, Sastre, Zapatero, Carpinteros y otros á este unidos, son honestos y honrados; que el uso de ellos no envilece la familia, ni la persona del que los exerce, ni la inhabilita para obtener los empleos municipales de la República en que están avecindados los artesanos ó menestrales que los exerciten; y que tampoco han de perjudicar las artes y oficios para el goce y prerrogativas de la hidalguía, á los que la tuvieren legítimamente conforme á lo declarado en la ordenanza de reemplazos del Exército, de 3 de Noviembre de 1770, aunque los exerciesen por sus mismas personas; siendo exceptuados de esta regla los artistas ó menestrales, ó sus hijos, que abandonaren su oficio ó el de sus padres, y no se dedicaren á otro ó á cualquier arte ó profesion con aplicacion y aprovechamiento, aunque el abandono sea por causa de riqueza y abundancia; pues en tal caso, viviendo ocioso y sin destino, quiere su Magestad les obsten los oficios y estatutos como hasta de presente; en inteligencia de que el Consejo cuando hallare que en tres generaciones de padre, hijo y nieto, ha exercitado y sigue exercitando una familia el Comercio, ó las fábricas con adelantamientos notables y de utilidad al Estado, propondrá su Magestad (segun le ha preveni-

do) la distincion que podrá concederse al que se supiere y justificare ser director ó Cabeza de la tal familia que promueve y conserva su aplicacion, sin exceptuar la concesion ó privilegio de nobleza, si le considerase acreedor, por la calidad de los adelantamientos del Comercio ó Fábricas. Y manda su Majestad se observe inviolablemente esta Real resolucion, sin embargo de lo dispuesto en las leyes 6 y 9, tít. 1, lib. 4 del ordenamiento Real; la 2 y 3, tít. 1, lib. 6 y la 9, tít. 15, lib. 4 de la Recopilacion, que tratan de los oficios baxos viles, y mecánicos, y todas las demás que hablen de este punto, aunque no se especifiquen, pues se deroga y anula en quanto traten y se opongan en lo referido, y quiere que en esta parte queden sin ningun efecto, como tambien qualesquiera otras opiniones, sentencias, estatutos, usos, costumbres y quanto sea en contrario; Y que esta Cédula se copie en los Libros Capitales de los Ayuntamientos, para que se tenga presente al tiempo de las elecciones de oficios municipales de la República, y no se pueda alegar ignorancia ni contrario uso en tiempo alguno; á cuyo fin se registre y copie tambien á continuacion de las ordenanzas de los Gremios, y de las Cofradías, Congregaciones, Colegios y otros cuerpos en que haya estatutos contrarios á lo dispuesto en ella».

Arribá nostre sigle y perturbada la pau primer per lo desitx de Independencia, després per las aspiracions políticas dels partits, la industria's refugia en los grans centres de població, podent tot just recullirne los profitosos fruits que aplega sempre. Mes, dins encare del primer ters de nostre sigle, las innovacions prácticas del progrés aplicadas á la manufactura, la feren novament renaixe esplendorosa y rica. Lo geni catalá 's mostrá llavoras, essent lo primer d' Espanya en adoptar las útils invencions del gas y del vapor.

Ja coneixéu la historia de la industria catalana de nostres dias. Fora de nostra provincia, te mortals enemichs, que predican doctrinas económicas antipatrióticas y que

ab la adopció de lleys arancelarias poch pensadas, fins en perill posan la mateixa font de riquesa y benestar. La competencia estranjera y 'ls defectes que no vull referir perque m' apartaria bon xich del tema senyalat, poden amenasarla encare mes: per això los travalladors coneixent los seus interessos, d' acort ab los fabricants, están com qui diu al peu del canó, disposats sempre á lluytar pera lo sosteniment y desarrollo de la industria catalana qu' es industria espanyola.

Pera lograrho comenseu á pendre exemple en alguns que nascuts en lo poble, á copia de travalls y de sacrificis, á costa d' estudis, han arrivat á ocupar llochs proeminents. Tot just están tancadas las tombas de dos industrials plorats per sos companys de taller, que com companys mes be que com á gent manada consideraban als travalladors que sostingueren en críticas y afanyosas circunstancias. Parlo dels Srs. D. Narcís Ramirez y D. Joseph Antoni Muntadas. Sa constancia en lo travall, son talent, sa honradesa y s'aplicació may posada en dubte, los posaren en possessió de bens de fortuna, y fa pochs dias havem vist la conmovedora escena, de transportar los travalladors á pes de brassos sas despullas mortals á la derrera morada. Aquest acte expontáneo, de respectuosa deferencia, parla prou alt pera contestar als que volen posar una valla entre 'ls sentiments del amo y 'l travallador, entre 'ls interessos del capital y la ma d' obra.

Avesats avuy á apreciar lo valor del home per sos coneixements, l' estudi vos ofereix ampla via pera colocarvos en situació ventatjosa, l' estudi que purifica 'l cor y santifica l' ánima, que fa del home un ser verdaderament útil á la patria y als seus semblants. Per això vos he dit al comensar que parlantvos ab lo cor tractava d' interessarvos. Per això he cregut que 'l tema escullit havia d' esservos simpátich en alt grau. ¿Que millor que presentarvos com á exemple la figura d' honrats obrers catalans que ab sos actes han procurat ennoblir lo nom de vostra classe, y han donat als travalladors de nostra terra la im-

portancia que sempre reporta l' instrucció agermanada ab lo travall?

En la derrera informació oral sobre la industria llanera, havem vist la part activa que hi han pres alguns de nóstres germans, que tant be guanyan dins del taller lo pá pera sa familia, com exposar saben enfront del mateix poder los inconvenients de sistemas, bonichs en la teoría, mes implantejables en la práctica, á risch de portarvos tant la miseria vóstra, com la ruina del capital.

Aixis com en altras provincias es l' obrer com la palanca que aixeca lo pes, ó cumpleix la forsa simplement mecánica, en la nostra ja de temps antichs, acostumats estém á veure agermanats ab l' esfors físich lo conjunt de ideas morals, de conclusions políticas d' aplicació.

Cenyintnos no mes á nostres temps, del poble veyem sortir d' entre la classe travalladora á homes que obtenen ó merescuda posició, ó llochs ben guanyats en las esferas del saber y de la representació moral. Avuy la noblesa del travall, es un títol tan honrós potser com la mateixa noblesa de la sang.

En la historia de nostres avensos contemporanis, arrebassadas d' entre nosaltres trovem un bon nombre de figuras, que al travall degueren sa reputació y que jamay se mostraren ingratas ab son orígen modest y desconegut. Consagrémlashi un recort y que ellas vos serveixen de guia en vostres desitxs, de consol en l' adversitat y d' esperansa en la próspera fortuna.

D. Joan Güell y Ferrer, l' economista ple de bonas intencions y de criteri recte y desapassionat, D. Joseph Sol y Padrís l' ardent defensor de la industria nacional, y malhaurada víctima de nostras discordias, D. Joseph Anselm Clavé, lo músich poeta que portava son ardent desitx á regenerar per l' art la classe travalladora, D. Francisco Xavier Parcerissa, lo que ab mágica veritat reproduhia nostres monuments y deixá una obra plena d' ensenyansa que reflecta tan bé lo passat esplendorós del art arquitectónich, com l' esfors dels avensos artistichs de

nostres temps. D. Manel Rivadeneyra, l' erudit editor y galan escriptor que formá una colecció de las obras mes célebres d' autors espanyols. Tots eran fills d' aquest poble catalá honrat, que consagra sa vida, sos esforsos al bon nom de la industria y á la importancia del pais; tots, no contant ab altres recursos que la fortalesa de voluntat, ni ab mes medis que son ardent desitx d' apendre y ser útils á sos germans, emprengueren la dificultosa via en que potser ab menos decissió y bona fé s' haurian estrellat sos esforsos.

Tributémlosli desd' aquest lloch unas cuantas frases que vos donguen á entendre las qualitats morals de que revestits estavan.

D. Joan Güell y Ferrer, nascut á Torredembarra, va passar á cercar en América los fruyts de la bona fortuna. Lo primer capital que reuní l' enviá á sa familia que en estat poch menos que miserable vivia en aquella pintoresca població de prop de Tarragona. Aixó vos dirá prou quins eran los sentiments afectuosos del home, del fill y del germá que avans que de son pervenir se preocupava de la existencia de sa mateixa familia, cumplint ab un deber si voleu, mes que no deixan d' olvidar molts homes, sufrint contrarietats en los interesos que ab má pródiga y á costa de un travall fatigós arreplegava; quan altra volta se li mostrá próspera la fortuna, reuní sos caudals venint á Barcelona ahont establí la fabricació de panas que proporcioná ocupació y recursos á bon número de familias. Infatigable per tot quant ab lo esplendor de la industria 's relaciona, ell desde la esfera de sas nombrosas relacions, dins de las corporacions á que havía pertenescut, conservant sempre un nom digne y respectat y en lo terreno de sas públicacions economicas 's creá una reputació ben sentida d' ardent defensor del travall nacional. Be recordo y molts de vosaltres recordareu pot ser la manifestació de sentiment que á sa mort tributá Barcelona, y que avuy 's manifesta mes encara ab lo monument que á sa memoria y per suscripció nacional 's tracta d' aixecar.

D. Joseph Sol y Padrís, fill d' un menestral de Barcelona, orígen que sempre y en diferentas ocasions havía benehit, ab son talent va ocuparse ab fruició al estudi, prenent la carrera de lleys y dedicantse ab predilecció als estudis económichs, posposant los literaris que ab ventatja havían donat á coneixer lo seu nom, s' adquirí una reputació que dins de las corporacions de que formava part li feren mereixer las consideracions més distingidas. Diputat á Corts en duas llegislaturas, al parlament portá sa veu irresistible per la lógica de sos arguments y robusta en la defensa dels interessos de la industria nacional. Correm un vel devant del acte que va robar á la patria catalana un de sos fills més entussiastas y dignes, y tot sovint inspiremnos en las paraulas plenas de veritat que pera tornar en pró dels avensos morals y materials de Catalunya havía pronunciat tantas vegadas En Sol y Padrís. Ell ple del foch sagrat d' amor á la patria escribía aquells valents versos.

Lo temps d' heróicas empresas
Per Catalunya ha passat,
Y s' ha mustigat la gloria
De sas armas en la mar.

. . . . . .

No escull los turons més forts
Per alsar castells feudals;
Sino en los valls per sas fábricas
Busca de l' aygua 'ls saltants:

. . . . . .

Si aquesta industria que adora
Atacar algun osás,
Del almogavar las armas
Tornarían á brillar;
Y 'l crit de *Desperta ferro*,
Per cent mil bocas llansat,
Las més fortas y altas torres
Faría bambolejar.

De En Joseph Anselm Clavé qué vos ne puch dir que

vosaltres no conegueu. Fill d' un pobre fuster, al compás del torn aprenia á sentir y á pensar. Ell volgué infiltrar la calma per medi de la intuició artística en l' esperit del travallador; ab sos cants amorosos tocá son cor, ab sas composicions religiosas conmogué la seua ánima, ab las melodias patrióticas, despertá son coratge. En Clavé era fill del poble y com tot home que porta alguna empresa noble hagué de sobrepujar contrarietats y contrarrestar calumnias, que no per aixó aufegaren sa ben sentada reputació d' artista. En Clavé no morirá pera la historia, los ecos de sas concepcions musicals viurán mentres aleni un cor y un esperit catalá. Ell sens altres medis que son amor á la idea que 's proposava, fundá societats corals y doná als obrers una instrucció artística que prou be sabem tots quant contribueix á dissipar las penas y las angunias del cor. Are tot just comensa á ferse cabal del valer d' aquell géni, quin brill tanta falta fa á Catalunya. Tothom veu en l' obra d' En Clavé, fins los contraris á sas ideas políticas, un desitx lloable d' ennoblir al home al calor del sentiment musical.

Un altre artista fill del poble, com quasi bé la major part d' ells, més que per la índole de sas obras 's fa remarcar més fou D. Frascisco X. Parcerisa. Modest dibuixant d' adornos pera senyoras establí una botigueta de son art devant d' una de las portas de la Catedral de Barcelona, la de la Pietat y la vista continuada d' aquell monument que moltas inteligencias ignorants no saben apreciar en son valor artístich, va inspirarli la reproducció del mateix y la publicació de la preciosa obra *Recuerdos y Bellezas de España*, ahont se tributá un recort gráfich á tots aquells casals del temps antich que son verdaderas joyas artísticas. Parcerisa pera la publicació de sa obra no va contar en son principi ab altres recursos que sa propia iniciativa y va fer en ella la primera aplicació formal del art litográfich.

D. Manel Rivadeneyra, l' impresor més notable que en nostre sigle ha tingut Espanya, natural del Ampurdá,

va exercir la professió de caixista fins que sens recursos y desitxós de millorarse en son ofici emprengué á peu un viatje á Paris. Al retornar y després de vicisituts no pocas, estudiant y possehint coneixements que 'l feyan un dels homes de més il·lustració y criteri, pensá publicar la notable *Biblioteca de Autores Españoles*, que va inmortalisar son nom enriquint la literatura nacional ab un notable aplech d' obras escullidas.

Y ¿quants més ne podríam citar que fills del poble ab la aplicació y l' estudi alcansaren merescudas distincions? Noms hi ha en las arts y en la industria, en lo comers y en la literatura, que portats ab honràdesa per desconeguts travalladors, los han inmortalisat los bon desitxos, l' aplicació y l' estudi.

Preneune d' ells exemple. Inspireuse en la gloriosa historia de nostra patria, en l' orígen notable de vostra vila, estudieu las aplicacions dels coneixements técnichs, dels avensos materials del país, y refugiu lo doctrinarisme sistemátich y ab lo cor net, lo cap dret y la conciencia tranquila com avuy teniu, y ab l' amor al saber, metodisat y guiat per corporacions que com lo «Fomento Martinense» tan s' interessa per vostre benestar, no dubteu que á més dels resultats materials de vostre travall, recullireu també l' íntim consol, del que per medi de la instrucció sab resignarse á sa sort.

He dit. *(Grans aplausos).*

NECESSITAT DE QUE 'LS OBRERS CATALANS SIAN PROTECCIONISTAS.

Conferencia del dia 24 de Abril de 1881.

No dech ni puch comensar avuy á molestar vostra atenció usant del obligat tractament que al empendre un discurs s' emplea. Jo crech que puch donarvos lo nom de companys, com es mon major goig, ma satisfacció mes llegítima, estrenye entre mas mans, la ma honrada

del travallador, que ab son esfors físich, contribueix al cumpliment del precepte, que ab lo travall s' ennobleix y ab l' amor á la instrucció procura alcansar mereixements sobrats pera enaltirse á la vista de la societat humana, que avuy, ab tot y las teorías, per lo general mal fundadas, si plenas son de bon intent, com presumir es del cas, l' obrer, es mes, representa en l' armonía social doble concepte. La situació del home que s' afanya, pera obtenir lo rendiment de sa feyna, y la del esperit que preté alguna cosa mes, llegeix en lo cel del benestar y del progrés la máxima enlayrada, lo bon propósit de que sia sa intel·ligencia conreuhada y donga 'ls fruyts dignes del home que no viu sols de pá sino del nodriment metódich de sas facultats morals.

Ab mes pler que l' any passat y sentintme molt inferior á la distinció que se 'm dispensa encarregantme la inauguració de aquestas conferencias, vinch avuy entre vosaltres que porteu en lo rostre lo segell de la fadiga, compensada per la tranquilitat y la satisfacció de vostra conciencia. L' any passat ja vaig dirvos y vos repeteixo avuy, que si gran es mon ardiment de venir á parlarvos, mes gran encare es la confiansa que tinch al ferho de que parlo en familia, que 'l catalá de cor com só jo, considera per sos germans á aquells que fent obehir las máquinas á sas indicacions, que movent lo martell tot picant en la enclusa, que donant alé als telers y obtenint de sa tasca, coronament tan digne com lo de la victoria mes disputada, constituheixen la honra y gloria del nom de nostra terra, y li fan obtenir consideració merescuda fins ben lluny de aquestas valls pintorescas, de aquestas altas montanyas, banyadas per l' astre esplendent y brillador. Y es que vosaltres, obrers de la intel·ligencia y jo que al travall, que gracias á la práctica de una professió industrial, puch escatimant las horas, consagrarme als afavorits estudis, may sentim tan goig, com quant, ab vosaltres, honradas massas travalladoras de Catalunya, nos confoném, y entre vosaltres, alentém, admirant vostres

virtuts y condolguentnos de que no 's nutreixi á vostre criteri de las verdaderas teorías del progrés social que produheix lo benestar de tots.

Sens pretensió donchs de pujar mes alt de ma insignificancia jo vinch avuy, animat per vostra benevolensa, y pregantvos que totas quantas ideas aqui versi las prengueu sols com á lleyal manifestació dels bons propósits que pera lo benestar de la classe obrera catalana, tinch arrelats.

¿Quin tema podia escullir que vos fes agradable aquest espay de temps que vosaltres teniu á be prestarme atenció? Jo crech que aquestas conferencias, han d' esser de sentiment, entench donchs que la exposició clara y sencilla de un problema social que avuy afecte á Espanya, vos ha d' interessar.

Fa alguns anys, tots ho savem be prou, que á nom de una llibertat que desconeixen, ja que á las manifestacions del travall mateix afectan, alguns teórichs alsaren la antipatriótica bandera del lliure cambi, los que suposan que mes dignes de protecció son los interessos del consumidor que los del mateix productor, y ab tot y aixó no vacilan en aumentar las contribucions á tal altura, que la territorial que pagaba lo 14 per 100, paga are lo 21, y ha de entendres que aquest aument, pera seguir las lleys de la lógica y de la rahó natural es clar que 'l costeja lo mateix consumidor, tan digne de solicitut segons la obra dels lliure cambistas. Aquestas tendencias, plaga pitjor que las lluytas intestinas que á nostra patria han afectat, s' ha deixat sentir en las esferas totas de la administració y veus aquí perque tal desorganisme avuy se nota en ella.

Las dos tendencias económicas, la protecció y 'l lliure cambi, 's trovan avuy cara á cara, la lluyta per tants anys débilment sostinguda, ha arrivat á son major empenyo, y es hora de que ressoni la resurrecció del travall, de que totas las forsas nacionals tendeixin al mateix propósit de obtenir garantías pera la explotació de tots los rams de riquesa y s' obtingan de la producció y dels desvels los deguts resultats. ¿Qué volen las duas escolas?

La proteccionista fa seva la causa del travall, que es la de la dignitat humana, la pau dels pobles, la vida y 'l benestar de las nacions, la que despertant un cúmul d' esmortuhits sentiments, contribueix á despertar l' amor á la historia, que sols engrandiment procura. Lo sistema proteccionista, ensajat en Espanya en 1820, en quina época lo partit lliberal que dominava, promulgá los primers aransels de protecció á nostra agricultura, nostra industria y nostre comers, feridas de mort per la prolongada lluyta sostinguda per una potent nació extrangera, no pot may suposar retrocés de cap mena, sino que respectant sobre tots los drets, los de la nació mateixa, procurant lo desenvolviment de sas propias forsas, suprimint las aduanas interiors afluí 'l lliure lo comers nacional, mes important que l' exterior, dit está que aquest ideal, lo de la regeneració de la pátria sols pot suposar la mes estreta germanó ab las tendencias civilisadoras del progrés y veus aquí com, inseguint aquest principi, dia vindrá en que sia certa l' armonía del capital y del trevall un somni falagador de tots los homes de cor, de tots los homes que pensan prou ab lo pervindre de la patria perque, propagantse en tot Espanya la idea del travall, més salvadora que tots los doctrinarismes polítichs, no haurian d' abandonar la terra los que lluny d' ella han de cercar lo negre pá de la emigració per falta del trevall, que avuy lo decaiment los hi nega, ni 'ls camps restarian erms, ni 'l capitalista dubtaria en invertir en la explotació dels rams de riquesa sa fortuna, ni pesaria sobre vosaltres, fills dignes del travall, lo fatalístich sí de las devastadoras crísis.

Aquesta eterna sinfonía del bategar dels telers, aqueixas industrias que donan renom á la nació que sab protegirlas, y sino mireu l' exemple dels Estats Units, han de sucumbir forsosament quant á la competencia de nacions més avansadas y molt més poderosas s' obrin las fronteras y fins lo llegítim sentiment nacional ha de sofrir ab la consecuencia de estrangeras imposicions: veus aquí

lo que busca 'l partidari del lliure cambi. No 'n te prou ab la ignominiosa estada de una bandera estranya en lo sur de nostra nació, ab una bandera que oneja recubrint lo contrabando; ja veu los perills que poden seguirse de l'adopció de son sistema mes s' apoya ab lo exemple de pretengut librecambisme que dona la Inglaterra sens considerar, que en lo fons, es aquell sistema lo del egoisme mes refinat y no pren experiencia en la lógica rahó que ha fet abandonar sas teorías en la poderosa República Nort-Americana, que avuy escencialment proteccionista, resolt com per encant los mes discutits problemas económichs, com al dir dels lliurecambistas, no podia obtenir lo sistema de la protecció; no considera que nostra patria quedaria rel-legada á la trista condició del Egipte, de la Turquía, de la India, que explotadas per nacions extranjeras, han vist desapareixer sas riquesas. Y aquest camí, ja l' han obert en nostra patria: ells los doctrinaris de aqueixa idea que al passar per lo poder s' han hagut de convencer de la distancia que media entre la teoría y la práctica, topant ab dificultats insuperables, que creyan de fácil salvament han procurat entregar á companyías extranjeras la explotació de nostras minas, de nostres vias férreas, arrebassant lo pa á molts honrats obrers espanyols que en aquellas obras haurian tingut digne ocupació. Veus aquí lo que arrivaria á esser la Espanya baix lo poder dels lliure cambistas. La escassa activitat que avuy se mostra en moltas provincias, acabaria de aixafarse y nostra nació que jamay ha permés, com no fos traidorament com á Gibraltar que l' extranjer pogués pendre son domini, deuria acotarse humilment á la condició de dominada y consentir la desolació, que devastaria sos camps, la ruina que desferia sas vilas, que acabaria ab sas fábricas, la miseria que s' ensenyoraria en la llar del honrat travallador, obligantlo á sol-licitar l' almoyna, del mateix que á tal estat lo hauria dut, ó á cercar un modo de viure que jamay pot escaure á qui está avesat á lo travall, á qui 'l té per norma de sa conducta, per nort de son pervenir.

¿Y no es á totas llums antipatriótica la propaganda del lliure cambi? Seduhits per las fantásticas il-lusions de una teoría, creuhen tan fácil resoldre en la práctica lo plantejament del problema enunciat, y no pensan que avuy per avuy en la meteixa Inglaterra una nova escola, la reformista 's decanta mes y mes cada dia al camp del proteccionisme.

Si al menos los lliure cambistas d' escola s' inspiressin en l' exemple que la historia 'ls dona, bon resultat ne traurian, perque la crónica dels sigles consignant la progressiva marxa de las nacions poderosas, acaba de venir en apoyo de la idea proteccionista, la idea de prodigar amparo merescut al travall nacional.

Veyeu sino lo que 'l mateix Isócrates nos diu dels Lacedemonis, aquell poble ple d' esplendor y que de victoria en victoria arrivá á coronarse ab lo ben conegut llorer, que tal volta fou la causa de sa mateixa ruina, ja que la lliure entrada, la competencia de las mercaderías extrangeras, feren trontollar la República, que sens poguer soportar la concurrencia, degué sucumbir á las imposicions estrangeras.

La mateixa Roma avasalladora, que dictava lleys al univers, que humil semblava acotarse pera satisfer los mes insignificants capritxos de la ciutat soberana, rebé mortal ferida al permetre la entrada de las púrpuras de Tiro á las robas preciosas de las nacions europeas, als productes de la India, á las delicadesas del Assia, en quina adquisició 's vessavan enormes capitals, debilitant las propias riquesas y portant la miseria en las massas que del travall y pera lo travall vivian. Llegiu sino á Plini, á Marcial y al mateix Séneca, que refereixen lo trist estat del poble romá, que sens deturarlo, veya lliscar á altres paissos l' or que de sas mans s' arrevassavan los mateixos patricis que vegeren mustigar sa ben adquirida gloria, al autorisar la torrentada invasora dels géneros estrangers.

Veus aquí lo resultat d' aquell lliure comers que tant avuy pretenen enlayrar los defensors de la afalagadora

teoría, sens ni sisquera inspirarse en los resultats que consigna la historia.

Si d' aquells temps, veniu cap á etat més atansada á la nostra, trovém la disposició dictada per Aleix Ducas, emperador de Orient, que regná desde 1204 á 1260, ordenant que cap de sos subdits usés altres robas que las fabricadas en la provincia de Constantinopla.

A Inglaterra, algunas industrias que gracias á las lleys protectoras d' Enrich VIII, havian arribat á bon grau de desenrotllament, al cap d' un sigle, en 1623, desapareixían, feridas de mort per los privilegis de introducció concedits per lo rey Jaume I.

Sully en lo sigle XVI y en lo següent Colbert, donavan en Fransa protectoras lleys á la industria nacional, y 'ls Duchs de Génova y Venezia, imitantlos, posavan la industria de sos paissos á relativa altura.

Vejeu are lo que passava á nostra patria ja avans de finir la etat mitja.

Gracias á las lleys protectoras de regne á regne, que llavors establian una especie de federació, las robas en seda de Sevilla, los panyos de Córdoba y Cuenca, los cuiros de Córdoba, los guants de Ocaña, los cristalls de Barcelona, los acers de Toledo, los cotons de nostra capital que ja desde 'l sigle XIII tan bon resultat obtenian, eran prova del grau d' esplendor á que la industria havia arrivat. Y es precís saber que Castella tenia establerta la prohibició d' entrada dels géneros estrangers; que Catalunya per ordenació feta en las Corts de 1422, privá la introducció de totas las robas estrangeras de llana, seda y teixits de or y plata, obligant ab aixó á adoptar pera tot us las fabricacions propias, y exhimint dels drets d' entrada y sortida als panyos estrangers, que, atengueu bé, aquí s' enviavan com á país més avensat pera rebre la derrera má ó la tintura.

En lo regne d' Aragó, durant lo sigle XVII, s' arrelá també la industria, que avuy ni recorts de son establiment allí guardan, gracias al fur particular de las Corts del

any 1624, que deya: «Que de aquí adelante sea prohibido el poder entrar en el presente Reyno, de otros qualesquiera reynos y provincias, todo género de tegidos de oro, plata, seda á solas ó mezcladas con lo dicho, ó con qualquiera otra cosa.»

En Valencia, per fí, prohibida la introducció de las sedas de Italia, cobrá no poch esplendor y adquirí fama y rendiments la industria sedera.

Y si aixó, si aquestos exemples no fossen prou, vejeu los mateixos arsenals pera la construcció de barcos, establerts en nostra Espanya, tan notables en los sigles mitxos, que fins pera naus estrangeras travallavan, com restan avuy poch menos que desolats fins en las construccions de menos importancia.

Y no penseu que lo dit sia exageració d' escola; lo quadro brillant que presentava la Espanya de aquellas épocas lo consignan los mateixos autors lliure-cambistas, Scherer en sa Historia del Comers, Colmeiro y altres que aquí no vé al cas esmentar.

Son decaiment, fixéuvoshi bé, se pronuncia quant, governada nostra patria per estrangera rassa, 's preocupa més en la explotació del or d' América y en las conquistas de las armas, que creyan equivocadament que contribuiria á produhir ab las victorias, mes positius beneficis, quant es tant cert que en las guerras lo que ix triomfant pert casi be tant com lo vensut, puig molt costosa es sempre la corona de llorer.

Un sigle d' aquellas corrents antipatrióticas fou prou pera que nostra patria quedés prostergada y la pobresa s' arrelés en ella de tal modo, que diu un autor contemporani, *Sahaned:*

«Francia no tiene minas de plata ni oro, y con el trato y pueriles invenciones de hierro, plomo y estaño, hace preciosa su industria y se enriquece. Entregamos á los Genoveses la plata y el oro, con que negocian, y pagamos cambios y recambios de sus negociaciones, salen de España la seda, la lana, la barilla, el acero, el hierro y otros

diversos materiales y volviendo á ella labrada en diferentes formas, compramos las mismas cosas muy caras por la conducta y hechuras, de suerte que nos es costoso el ingenio de las demás naciones. Entran en España mercancías, que ó solo sirven á la vista ó se consumen luego y sacan por ellas el oro y la plata.»

Aquest estat de decaiment, per causa de las lluytas y del cambi de dinastía, va significarse mes y mes fins que lo Rey D. Cárles III, com ja vaig significarvos l' any passat, doná disposicions prou reparadoras pera despertar totas las fonts de riquesa, tancadas per las revoltas y la extrangera influencia.

Jo crech, que si la guerra civil dels set anys, no hagués vingut á interromprer la salvadora idea de reorganisació comensada per las Corts lliberals de 1820, que formularen com he dit, lo primer arancel proteccionista en Espanya, la agricultura, la industria, lo comers, hauria arrivat á un grau molt mes alt d' esplendor, que avuy impossibilitat en son desarrollo per las tendencias lliure cambistas, han de menester la existencia d' un fet desgraciat en l' exterior, com la guerra franch-prussiana ó la plaga de la filoxera, pera obtenir major mohiment del que las forsas nacionals li prestan.

No dupto pas que ab lo que acabo d' exposarvos, compendreu que 'ls fets históricbs surten en apoyo de la tendencia económica proteccionista, no renyida pas ab los adelantos ni ab la civilisació moderna, ja que sols aspira al desenvolviment natural de las forsas propias de cada nacionalitat. Lo proteccionisme económich es lliberal en sa essencia si se 'l considera baix l' aspecte de millorar ab lo travall la situació de las classes travalladoras, y ab los rendiments la importancia dels capitals empleats en la explotació de las riquesas de cada poble, á constituhir en últim cas aquesta somniada y costosa armonía tan fácil de trobar si 's deposessin certas egoistas miras, que 'l home sempre té sobrats defectes pera fer vacilar las tendencias mes dignas d' aplauso.

Ho repetim encare, la protecció dels interessos nacionals es lógica y digna, encareix los productes estrangers, y això en nostre concepte en tot quant contribuheixi á desenrotllar la nacional riquesa, res implica, perque no es per egoisme sino per deber, subjectantnos sempre á las exigencias de la civilisació, sense quinas no es possible la constitució de las societats modernas.

Hi ha molts que sols consideran, amenassats ah la implantació de las ideas lliure cambistas, los interessos del capital, jo crech, que més encare ho está la clase travalladora. Lo capital, podria emplearse, morint nostra industria, á altres empresas, pot ser més productivas y no tant exposadas. Al travallador sols li restan sas propias forsas, y, si la competencia, més ben dit si 'l domini extranger, arrivés á arrelarse en nostra patria, desmembrant aquestos medis, que avuy encara conta per sort, á vostra mateixa consideració deixo lo que fora lo pare honrat, que sols ab sospirs de pesarosas consideracions podría respondre als prechs de sos tendres fills, ignocentas víctimas dels que ab cos y ánima, entregarían la patria espanyola á la explotació del extranger, com á penyora dels compromisos contrets y de las gracias dispensadas.

No es la suspensió de una projectada reforma arancelaria, lo que pot avuy salvar á la producció espanyola. No. Es necessari lo plantejament del sistema proteccionista, que no 'ns mancan desitxos,—al ménos en nostra terra, y 'l bon exemple pot propagarse,—d' adquirir per medi del travall, la propia honra, la dignitat, fins la independencia, y procurar lo bon nom de la patria, que tants y tan lloables sentiments inspira.

Fixemnos bé, torno á dir ab l' exemple que 'ns dona una gran nació del nou continent. Los Estats-Units d' América qu' establint lo proteccionisme armónich, com nosaltres desitxém, obtenen la consideració del mon enter y obren á sos productes los mercats més llunyans. Lo benestar que allí 's disfruta, la disminució del deute públich en un 50 per 100 en lo promedi de 1868

á 1879, la situació afalagadora de la classe obrera, las ben organisadas vías de comunicació que permeten las transaccions y contribueixen al bon resultat en lo terreno de las arts y de la industria son prova dels resultats que pot portar l' adopció incondicional d' aquest sistema tan lleugerament atacat per los que ménos l' entenen. Y no vos penseu que allí, la política 's disgregui dels bons intents administratius. Res d' això. Lo núcleo dels productors y consumidors sens distinció de classes, que, sols 's preocupan per los avensos del país, forman un partit considerable, una lliga d' interessos mútuos pera lo salvament del bon nom de la patria.

Veus aquí ahont deuríam nosaltres inspirarnos pera contestar fins á la ofensa que tractan d' inferirnos los lliure cambistas ofensa que jo considero, distingida honra, puig lo moteig de travallador dignifica, com la práctica del mateix travall.

He dit. (*Salvas de aplausos*).

L' ALBAT

(INSPIRAT EN UNA LLEGENDA POPULAR)

POCH á poquet la nit aná vencent al dia, y en la cambra en que abans s' hi sentia un petit gemech d' un nen y 'ls plors d' una mare, lo silenci s' aná obrint pas fins á quedarne senyor absolut.

Era aquell serafí la alegría de sa mare, sola en lo mon, y la Mort havia volgut segarli fins aquell petit y tendre brí d' herba que en son cor creixia.

Morí en sos brassos després d' haver dirigit una mirada á tot lo seu voltant, ab sos ulls ja del tot entelats: una mirada com sols los que 's moren saben dirigir al mon, com si en aquell moment per ells cambiés d' aspecte, y demostressen admiració y estranyesa.

Y habia passat un' hora y sa mare, ab lo cadáver de son fill sobre la falda s' habia quedat enterca com ell: habia recullit la darrera mirada d' aquell angelet y semblava que se li hagués encomanat, perque s' assecaren sas llágrimas y quedá extasiada ab los ulls overts, pero de segur que no veya res.

En cambi son esperit travallava, y travallava... Oh! com sols ho fa 'l d' una mare, quan cerca estar á prop

del seu fill. Es un aucell que 's trova á dintre la gabia y corra d' assí y d' allá bequetejant los filferros, fixos sos ulls al defora, lluny; totas las veus que del exterior sent li semblan las dels moixonets que 'l cridan desde 'l niu.

La lluna aná trayent lo cap pel porticó de la finestra que hi habia obert, molt despay, com si temés destorbar; aixís va entrar en la cambra y molt despay se dirigí dret al bressol que encara conservava 'l sotet propi del albat.

La pobre mare, veya tot lo que habia passat com molt llunyá, y li semblava impossible que tingués tanta enteresa de carácter ella, la que no podia pensar en la mort del seu fill sense posar en perill la seva.

Per aixó 's decidí á fer us de la forsa de voluntat de que 's sentia possehida, y sense pensarshi mes determiná posar en planta tot un plan maravellós, pero que se li presentava davant com lo més natural del mon.

—L' únich objecte que 'm feya viure l' he perdut,— se deya interiorment—donchs, es precís veure de recuperarlo. La mort y la vida diuhen que Deu las té; donchs es forsós dirigirme á n' ell pera que 'm fassi reviure á mon fill... Pera dirigirmhi... ja he trobat lo medi: la Verge de la Soletat será ma advocada. Fins ara res m' ha negat; á veure si ara m' escoltará,—y ab tota enteresa se 'n aná carrer avall, carrer avall.

De lluny veya 'l cimbori y campanar de la iglesia, pero 'l camí semblava que s' allargués, ó que la iglesia fugia á mesura que ella avansava.

Per fi pogué arrivarhi: hi entrá, y s' agenollá davant del altar major ahont la Verge de la Soletat es venerada.

La iglesia plena de llum deixava veure aquella creu deserta d' ahont ne penjava un blanch llensol brodat, y la trista y afligida Mare estenent los brassos pera rebrer á son Fill...

La oració que trovantse sola li dirigí en alta veu la pobre mare hauria enternit á las pedras; li sortian las paraulas del fons de son cor com un torrent esvalotat, y á mesura que anava parlant anava trovant un dols consol

en la esperansa de recobrar á son fill, perque á sas llágrimas vegé que María hi corresponia ab llágrimas. ¡Al fí, també ella era mare!

En efecte, s' aixugava 'ls ulls ab la toballola brodada que duya á las mans, y entre 'ls moviments d' aquesta vegé clarament la mare del albat que la Verge li signava que hi anés.

Batentli 'l cor, s' avansá cap al altar, pujá la gradería, y dessobre la mesa hi vegé á son fill que li allargava 'ls brassos mitj rient com solia ferho.

L' omplí de petons y abrassadas; ja havia obtingut la vida, perqué en sos brassos hi tenia l' objecte d' ella... Oh! Pensava tornarse boja de la alegría.

Pero heus aquí que aquell nen que encara no havia comensat á caminar, entre distints moviments com si volgués escapar de sos brassos, logra fugirli de las mans y ¡oh prodigi! Aquell nen d' onze mesos se 'n puja escala amunt á dalt del sagrari, passa per davant de la Verge, que entre plors inútilment vol detenirlo, perque també li fuig de las mans, ágil y lleuger.

Esfarehida la mare, tanca 'ls ulls un instant, no mes que un instant y al obrirlos de nou ha cambiat totalment lo quadro que té á sos ulls. Tot ha desaparegut, sols veu un gros abre, guarnit de fornidas brancas, y á mercés del vent un objecte, que al reconeixel la mare li fa fer un crit esgarrifós...

Y ni que hagués sigut un crit mágich; tot desaparegué com un quadro disolvent.

En sa cambra, al peu del bressolet vuyt, sentada ab lo cadáver de son fill sobre la falda, aquella pobre mare á qué la desesperació havia tancat la font de sos ulls, plorava ara plor amarch pero benéfich.

La lluna havia desaparescut ja despay, sense fer fressa pera no destorbar, y la claror d' un nou dia disputava pam á pam lo terreno á las sombras de la nit, quedant la llum vencedora.

Al lluny las duas campanas xicas tocavan á albat.

S. F.

LA LLENGUA MATERNA (*)

QUARTA GLOSADA

NOBLE parla benvolguda,
dolça y antiga llenguadoch,
tots te creuen abatuda
y tu encara alenas foch!

Vina á refrescar mos llabis,
llengua apresa en el breçol;
si 't menyspreuen inflats sabis
no 's post per tu encara 'l sol!

Si ets esquerpa, y breu, y forta,
comportívola ets y suáu;
als fills borts que 't creuhen morta,
crida y dígals: Escoltau!..

Enrevoltat del bon poble
lo temps passat cantaré,
y 'l ressó de ta veu noble
dins cada pit sentiré.

Que si ara escarnida y muda
t' engegan de la ciutat,
trepitjada y desvalguda
desque 'ls reys t' han oblidat,

(*) Fracment del magnífich poema inédit *Fochs follets* ab qual publicació tant s' ha de veure honrada la nostra literatura patria.

Llavoras rejovenida
recobrarás tes colors,
per viure sempre enaltida
ab l' amor dels trobadors.

¡Com anyor, Mallorca, 'l dia,
dels meus jorns lo més bonich,
qu' eix mantell de poesía
qu' entreguayt, ta gloria abrich!..

Més ay Deu! en nostre idioma
¿qui hi pot texir tal maltell?
hont es l' enlayrada ploma
que ses glories renavell?

Tret d' aquells pochs qui l' alaben,
sens volerlo estudiar
tots confessan que no 'l saben
y 'l gosan critiquejar.

Nostre desastruch llenguatge
tres centuries fa ques veu
que 'ls forans ne fan ultratge
y 'ls de casa 'n fan menyspreu.

Des que 'n sa trista orfanesa
l' eczilaren del Palau,
pe 'ls camps viu á la pagesa,
per les ciutats viu esclau.

Mesquineta desvalguda
dolça llengua ¿qui 't coneix?
l' ufaner que 't ven ajuda
t' endogala y t' envileix.

Quants pochs son els que 't cultivan
y 'ls que t' escarnexen quants!
fins tos pöetas te privan
dels mots propis en llurs cants.

L' idioma oficial mena
la má que 'n el nostre escriu;
fentli dringar la cadena
que 'l pensament du catiu.

Lo llenguatge ardent y lliure
qu' enrahona 'l catalá,
¿perque ha segles s' ha d' escriure
estrafentne el castellá?

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Per vencer tants grans obstacles
hont es l' elet trobador?
mester fora un dels miracles
que feya lo Salvador.

Sols Ell pot girar l' estrella
de nostre parlar natiu
si volgués dir á la orella
de les gents sordes: Ohiu!

Digau *Ephpheta* al coratge
de l' ignorant multitut
y cobrará son llenguatge
mon trist poble sort y mut.

Cap nació pot dirse pobre
si per les lletres reneix:
poble que sa llengua cobra
se recobra á si mateix.

INVOCACIÓ

Ram on se cull de flors molta natura,
Lull qui preveu evitar lo mal.
MOSSEN GASPAR DE VERI.

Tu que 'n cent obres escrites
en nostre idioma natal
axamplares tant les fites
del pensament humanal,

Ajúdam á fer reviure
ton süau parlar matern,
que si 'l que hi vares escriure
basta prou per ferlo etern,

Pochs patricis fan memoria
dels grans llibres que has compost,
puix molts tenen vanagloria
d' oblidar sa llengua tost.

Sempre 'l mon gira l' esquena
al qui sospita abatut,
y exa afronta desordena
los quarters de nostre escut.

Per çò, empobrintlo, transforma
un dels llenguatges més richs,
com emblanquina y reforma
nostres monuments antichs

¡Instaura, donchs, de sa ruina
l' alt parlar que tant te deu,
y 's nudrirá ab ta doctrina
altra volta el poble teu!

Ta bella ánima escalfada
contemplant al Redemptor,
volgué empendre la creuhada
generosa del amor;

Contemplant jo en ton coratge
l' ardida creuhada he emprès
de restablir el llenguatge
que de la mare hem après.

Per traure 'l de cativeri
com tu, si ab ta ajuda cont,
faré cara al vil dicteri,
al martiri del afront.

¡Fill preclar de la dolça Illa,
patró del regne balear,
alcançam una centilla
del foch que 't va il-luminar!

En est perillós viatge
vina aydar mon flach esforç,
síesme 'l que fou l' oratge
per la nau que 't duya cors!

Dònam, Mestre irrefagable,
colcom del teu esperit
per trobar l' ardent vocable
que retrunya en cada pit.

Ma inesperta jovenesa
necessita un guiador;
massa arriscada es la empresa
per tant pobre glosador.

¡Oh, si de ta llum, gran Mestre,
n' alcançava un petit ratx
jatsia nauxer poch destre
no temeria 'l naufratx.

Assegurat ab ton guiatge
y ab mon ardiment d' amor
faria 'l peregrinatge
sens escoltar cap temor.

¡No l' escolt ja!... Si m' ajudes
trobaré sens tot escull
les gestes desconegudes
de Mallorques... M' aydas Lull?...

MARIAN AGUILÓ Y FUSTER.

LO CEGO

RECOLSAT en un plátano
que despulla l' hivern,
sens abrich, sens company, hora tras hora,
las claus d' un cornetí mou lo ceguet.

Sols sobra la tocata
quant l' arena cruixeix,
quan entorn lo silenci que l' envolta,
lo trepitx d' un viandant ressona lleu.

Allavoras s' acota,
recull son instrument,
sospira conmogut un «tingau llástima...»
y sachseja la gorra de sos peus.

Si 'l toch d' una moneda
son esprit deixondeix,
la besa per tres cops, lo cap enlayra,
y murmura piadós: «gracias, Dèu meu!..»

Més si 'l buyt de la gorra
li recorda l' hivern,
confegeix tremolant: «Misericordia!..»
y 'l cornetí disfressa sos gemechs.

JOAN PONS MASSAVEU.

FAULAS

LA CIGALA Y LA FORMIGA

La cigala fent chiu chiu
tot l' estiu,
va trobarse dintre 'l fret
sens tenir cap raconet
de palleta ni de bruch,
de mosqueta ni de cuch.
La formiga sa vehina
servirá de medicina.
Ja la 'n prega que n' hi dó
de menjá fins la caló.
—Vos tornaré, diu formal,
interés y capital.
La formiga es poch hidalga;
entre sos mals, no 'l menys gran.
—Amigueta, Deu vos valga,
respongué á la demanant.
—Durant l' estiu qu' haveu fet?
—Tant de dias com de nits
he cantat ab forsa crits:
ningú m' ho tingui en retret.
—Ah, sí! cantavau arreu?
Donchs ara, si us plau, balleu.

L' AUCELL FERIT DE FLETXA

MORTALMENT ferit de fletxa empennada
plorava un aucell sa sort malhuyrada,
y deya sofrint excés de dolor:
—Que ajudi un mateix á son mal, Senyor!
Ah, homens cruels, ab las nostras plomas
las eynas guarniu que 'ns causan tals bromas.
Mes no us ne cal riure, proterva canalla,
que á voltas os toca no menys dura sort.
Dels homens tots temps, la meytat sens falla
fornirá á l' altre instruments de mort.

LA GRANOTA Y 'L BOU

LA granota trobá á un bou,
y posántseli al costat,
—Alsa, diu, qué 's ben plantat!
jo só més xica qu' un ou.
Tota envejosa 's remou
per igualá al animal;
s' aixampla de baix, de dalt,
y mirant cap enderrera
li diu á una companyera:
—M' inflo? Creixo prou? Qué tal?

—Nó.—Y ara?—Gens.—No encara?
—De molt no hi pots arrivá.
Tanta infló li surtí cara,
puig que al fí se rebentá

De tals ximples plé está 'l mon:
lo senyó fá 'l menestral,
lo príncep lo més capdal;
uns d' altres granotas son.

Traducció de Lafontaine,
PER J. P.

LA VIOLETA

TRADUCCIÓ DEL POETA INGLÉS CUNNINGHAM.

OBLIDADA entre las herbas
floreixo prop dels torrents,
y lo meu perfum s' enlayra
y se 'n puja dret al Cel.

Jo no envejo pas las galas
de las flors del entorn meu,
y que marcidas desfulla
lo primer alé del vent.

De totas la mes modesta,
quan alegre 'l matx floreix,
so la joya mes hermosa
que la pastoreta té.

F. MASFERRER.

Vich 19 Janer 1877.

REVISTA LITERARIA.

SETEMBRE.

Lo moviment literari corresponent al mes d' Agost, si be fou escás, no ho fou tant que no meresqués una ressenya més estensa de la que 'n ferem. Per això, al ressenyar avuy tot lo corresponent al mes passat donarém compte de las novetats literarias del mes d' Agost, á fi de que nostres lectors tingan completa y exacta noticia del moviment literari catalá.

En lo Teatro del Bon Retiro s' hi estrená ab éxit la sarsuela en un acte *Un joch de cartas* lletra de D. Joaquim Riera y Bertran, y música del mestre D. Teodor Vilar.

En lo Tívoli s' hi han estrenat: *A las foscas*, sarsuela dels Senyors Gassó y Gimenez, y lo melodrama en tres actes y deu quadros *Lo túnel de Mongat*, lletra del Sr. Font, y música del mestre Sr. Rius. S' ha presentat al mateix teatro una sarsuela titulada *Las matracas de Sant Pons* parodia de *Las campanas de Carrion.*

S' anuncian pera estrenarse en lo Teatro Espanyol las obras següents: *Lo punyal d' or*, de D. Antoni Ferrer y Codina, *Los trabucayres del Montseny*, *Lo mal esperit*, y *Flor marsida.*

En lo teatro Massini s' hi ha verificat l' estreno de la sarsuela en un acte *No t' arronsis*, lletra del Sr. Verdú, y música del mestre Sr. Martí.

Lo teatro del Circo té per estrenar las sarsuelas *Rumamí rumamá*, *Caixal de llop*, y *Lo secret dels sabis.*

A Romea s' hi ha estrenat ab extraordinari éxit lo drama en tres

actes *Cércol de Foch*, de D. Frederich Soler, anunciantse per aquesta temporada *Lo timbal del Bruch* drama histórich, *La vida privada*, comedia de costums y *Sota terra*, del mateix autor; *Lo comte d' Ampurias*, drama histórich, de D. Ramon Bordas; *Lo Más perdut*, drama de costums, de D. Joseph Feliu y Codina, y *Lo pes de la culpa*, drama histórich, de D Francesch Ubach y Vinyeta.

A las Borjas (Lleyda) ab motiu de l' aniversari del atach dels carlistas s' hi representá ab aplauso lo *Drama narració del atach y defensa de las Borjas en 28 de Juliol de 1875*, original del jove D. Armengol Font y Santmartí.

A Malgrat s' hi ha verificat l' estreno de *La pubilla de Malgrat*, drama en dos actes original de D. Francisco Casas.

Per últim sabem que 's posaran en escena en alguns dels teatros d' aquesta capital la sarsueleta catalana *Lo tret per la culata* de D. Miquel Figuerola y Aldrofeu, y 'l drama en tres actes de D. Pere Anton Torres *Lo combat de Trafalgar*.

Respecte al moviment periódich tenim de apuntar la aparició d' un nou setmanari á Vilanova ab lo títol de *Romanso*, al mateix temps que sentim la desaparició de *La Patria Catalana* que veya la llum á Valls.

L' editor Sr. Saurí ha pnblicat una nova edició del curiós y útil llibre «Lo Jardiner, Hortolá y Florista, ó modo ordenat de cultivar la terra segons ús del bon pagés, etc., etc.»

Además s' ha donat á la llum pública 'ls quaderns 18 y 19 del intessant *Album pintoreseh monumental de Lleyda y sa provincia*, que ab tan acert publican en aquella ciutat los Srs. Pleyan de Porta y Renyé y Viladot; *Coblas de Santa Margarida*, llibre de 32 planas per D. Pau Bertran y Bros; *Album Pintoresch Monumental de Catalunya*, segon volum, petita edició, publicat per la «Associació catalanista d' Excursions Científicas,» contenint las vistas y un plano del monestir de Montserrat, redactat en las tres llenguas catalana, castellana y francesa; *Garlanda Poética Ilardense*, publicada per D. Joseph Pleyan de Porta; *Llegendas Catalanas* de D.ª Pilar Maspons, tan coneguda per Maria de Bell-lloch; y *105 riallas* quadern de 32 planas, colecció de qüentos, anéctotas, fábulas, epígramas, etc., recopiladas per tres escriptors catalans.

Además s' ha imprés ja lo *Calendari del Pagés*, que ve publicant cada any l' «Institut Agrícola Catalá de Sant Isidro» desde 1875, y s' está coleccionant un tomet de poesias de verdader esperit catalanista degudas á nostres més reputats escriptors, que 's publicará ab lo títol de *Brescas*.

En l' espay de temps que compren la present revista s' han verificat diferents certámens, y es notable verdaderament la importancia que van adquirint cada dia aquestas lluytas poéticas que venen á pendre un lloch preferent entre las bellas costums de la terra.

Entre 'ls certámens més notables que han tingut lloch son dignes de recordarse 'l tercer dels organisats per la redacció de *El Eco de Badalona;* lo del *Ateneo Igualadí* de la classe obrera; lo científich y literari de Granollers; lo de Palma de Mallorca ab motiu de las Firas y Festas d' aquella capital, y per últim, lo certámen coral que per las Festas de la Mercé tingué lloch en lo *Prado Catalan.*

Ademés en 31 d' Octubre fineix lo plasso pera la admisió de composicions al certámen *Clavé.*

Han continuat en las societats catalanistas las vetlladas literarias y 'ls concerts; s' han donat á coneixer moltas y bellas obras que venen á donar mes brillantor á nostre renaixement.

Las societats corals han vingut donant sos populars y concorreguts concerts, distingintse sobre totas la societat «Euterpe,» y en los tres dias que duraren las firas de la Mercé contribuhiren totas ellas á aumentar notablement los atractius que nostra ciutat ofereix pels forasters.

No han desmerescut en res de lo que eran fins ara las vetlladas y concerts donats per altras societats com lo «Centre Familiar del Putxet,» la Secció Catalanista del Centre Graciense, etc., etc.

En nostra darrera revista 'ns planyiam de la mort del apreciable actor cómich del teatro catalá D. Gervasi Roca, y avuy lo renaixement plora la pérdua d' una de sas mes llegítimas esperansas: lo simpátich jove y ferm catalanista D. Vicens Piera y Tosseti ha mort, perdent nostra causa un valent campeó y los que 'l coneixian un amich lleal.

Podem donar algunas noticias favorables al despertament del esperit patri: á posta las hem reservat pera l' últim á fi de que aquesta revista quedi mes complerta.

Recordarán nostres lectors que ja anunc arem la constitució d' un Centre Catalá á la Habana; donchs bé, avuy podem comunicarlos que ja es un fet, sino ab l' objectiu extens que 's projectava á lo menos ab grans probabilitats d' éxit. ¡Llástima que nostres compatriotas d' allá enllá del mar no fassin tots los possibles pera que tinga efecte una institució de tanta importancia!

Després d' un informe molt favorable del rector de nostra Uni-

versitat ha merescut la aprobació del govern civil de la provincia lo Reglament de la «Academia de la Llengua catalana.» Fora convenient que las diputacions interessadas en la existencia y desenrotllo d' aquesta simpática institució, procuressen ajudarla ja sia ab subvencions, ja ab altres medis, pera que pogués aviat portar á terme 'ls importants travalls del seu encárrech.

D' aquesta manera tindriam ja una veritable «Academia Catalana» y si 's realisa 'l projecte d' un de nostres majors capitalistas dintre poch tindrém un teatro catalá digne de nostra ciutat y de la importancia que té ja nostre renaixement en lo teatro. A aquest objecte tots los esforsos que 's fassin son laudatoris, y mereixerán sempre nostre aplauso.

Per aixó 'l se 'l tributem gustosos á alguns joves aficionats á nostra Literatura que han constituhit una nova associació baix lo titol de «Foment de la Academia Catalana», ab l' objecte de donar á llum escullidas obras catalanas de molt luxo, y al mateix temps celebrar en un dels nostres colisseus al menos una funció per setmana, destinant lo seu producte líquit á la formació de la Academia Catalana.

Posarém punt final no sense haver fet constar lo grandiós vol que cada dia va prenent la idea catalanista, y ho prova 'l fet d' escriures en catalá una pila de documents de carácter semi-oficial per no dir oficials del tot, que avans s' escribian en llengua castellana. En efecte, son molts ja 'ls ajuntaments que redactan en catalá 'ls programas oficials dels festeigs que per la festa major dels respectius pobles deuhen tenir lloch.

Animo, y no desmayar: á poch á poch anirém lluny.

SUMARI

Joseph Fiter é Inglés. . .	Discursos pronunciats en la Societat obrera lo Foment Martinense.	321
Sebastiá Farnés.	L' Albat.	344
Marian Aguiló y Fuster. .	La llengua materna.	347
Joan Pons y Massaveu. . .	Lo cego.	352
J. P.	Faulas.	353
Masferrer.	La violeta.	356
	Revista literaria.	357

Imprenta de la Renaixensa, Xucla, 13.—1881.

LA RENAIXENSA

EPIDEMIAS LITERARIAS

A mon estimat amich lo distingit filólech en Joseph Balari y Jovany.

Tal vegada no es lo que acabam d' escriurer lo títol mes apropiat á l' assumpto que 'ns proposám tractar avuy en las pájinas de La Renaixensa, respecte del qual fa dos mesos estam meditant, no habent trobat en ells cojuntura favorable pera traduhir en escrit nostres pensaments. Pot esser l' hi escauria millor lo títol de *epidemias lingüísticas* ó *constelacions idiomáticas;* mes prescindint de que estos son mes pretenciosos y no menys rebuscats, sempre resultará que qualsevol d' ells se refereix al llenguatje; y com del llenguatje á la manifestació literaria, artística ó popular, no hi ha mes qu' un pas, d' aquí que no 'ns hajam decidit á rebujar lo dalt escrit, qu' es lo primer que 'ns ocorregué al imaginar lo present traball, sisquera la idea de *epidemia literaria* se referesca ab mes exactitut á certs vicis, maneras ó modas que durant mes ó menys llarch período dominan en

una literatura, informant, com se diu avuy, totas sas manifestacions, per exemple lo gongorisme, lo conceptisme y lo culteranisme, dels escriptors dels segles XVII y principis del XVIII, y lo romanticisme de las decadas tersa y cuarta del present. Y com no es de cap de estas maneras, modas ó vicis de lo que pensám tractar, d' aquí que hajam cregut deber nostre, fer manifestos, avans de comensar, nostres duptes y vacilacions. No, nostre objecte es mes reduhit: nostras aspiracions mes modestas y ho compendrá fácilment lo discret y curiós lector, tant bon punt haja recorregut las ratllas que segueixen inmediatament.

Qualsevol que en los mesos del passat estiu, y principalment en los de Juliol y Agost haja permanescut mitja dotzena de dias sisquera en la populosa ciutat dels Comptes, s' haurá cansat de sentir un parell de frases que á tot s' aplicaban, que á tot venian bé, ab tot y que, atesos los elements de que 's componen, sembla á primera vista que debian tenir una extensió per demés limitada. Estas frases son, la una molt ignocent, Á LA RAMBLA; l' altra si bé ignocent no molt culta, NO T' ARRONSIS. Donchs be: estas senzillíssimas frases, á las quals s' han donat totas las accepcions imaginables, y que aixis s' empleaban ab só de mofa, com de vituperi; d' aplauso com de satisfacció, han donat ab tant breu temps la volta á la terra catalana, de manera que 's pot ben assegurar que no hi ha ciutat, vila ni lloch per insignificant y amagat qu' estiga, ahont no hajan arribat mes tart ó mes dejorn.

¿Quin es l' orígen de las mateixas? Segons pregona la fama, lo de la primera deu buscarse en la ordre donada per certa autoritat al seu cotxero, que preguntantlhi ahont debia anar, l' hi contestá ab tó imperatiu: *á la rambla*. Aquesta 's va generalisar de tal manera, 's va prodigar á tal punt, que vehent algú en ella un acte despreciatiu en vers la aludida autoritat, se dictáren disposicions gubernativas prohibintla, y habentla pronunciada en certa ocasió, al costat d' un municipal, un d' aqueixos pillets

que 's guanyan la vida venent mistos y diaris y pregonant, esgargamellantse *la última hora*, y que tot ho saben, y tot ho veuhen, y son los primers en totas parts, com pera evitar que l' hi posás la ma demunt, no feya mes qu' acotarse, ab lo qual s' esmunyia d' entre 'ls brassos del representant de la autoritat, est ab to d' amenassa l' digué *no t' arronsis*, bastant aixó pera que tan senzillas paraulas se convertissen en crit de guerra, en frase d' efecte, en paraula sagramental.

De las investigacions que habem practicat, resulta 'l que deixam escrit l' origen de las frases que 'ns ocupan. Are be, ¿per quin fenómeno inexplicable, eixas frases tan senzillas en apariencia, y en realitat tant sens solta y tant incongruents, lograren lo privilegi de fer fortuna, de correr per tots los llavis, de propagarse ab rapidés verdaderament assombrosa, de donar lo tom á Catalunya, y pot esser mes enllá, en lo breu período de dos mesos ó tres? ¿No 's pronuncian tots los dias y en tots los moments frases á las ditas paregudas y encara de major trascendencia y significació, que passan sens que ningú hi pose esment, ni tant sols se recorde d' haberlas oidas pronunciar? Donchs, de qué ve la diferencia que 's fa de las unas á las altres? ¿Per quina rahó las unas adquireixen lo privilegi de la popularitat, en tant que las altres naixen y moren al mateix temps? ¿Com s' explica que 's propaguen ab la velocitat del llamp, ó millor s' encomanen ab la rapidés de la peste? Perque si las frases s' haguessen pronunciat per un personatje de campanillas, en un acte solemne, y devant d' un públich numerós, com per exemple: «Dios salve al País»—«Cúmplase la voluntad nacional»—«Radicales á defenderse»—y portadas després per los vents de la fama, ó sian las trompetas de la prempsa periódica als cuatre costats del mon, s' haguessen fet de patrimoni comú y haguessen fins passat á las páginas de la historia, res tindria de particular, ó per lo manco s' explicaria fácilment; mes en lo cas que 'ns ocupa, per mes que fem, y per mes que buscam, no sabem trobarhi satisfactoria explicació.

Una autoritat, un simple particular pel cas, que te posició ó medis suficients pera passejar en cotxe, dona ordre naturalment al seu cotxero pera que 'l porte *á la rambla:* un municipal, un qualsevol en la present ocasió, en virtut de las ordres qu' ha rebut, tracta d' apoderarse d' un bailet, y vehent que no pot conseguirho l' hi diu, *no t' arronsis:* ¿qué hi ha fins aquí de particular? Lo personatje ó municipal, han pronunciat ditas paraulas d' una manera may sentida; cridant extraordinariament; devant d' un concurs de gent aplegada pera sentirlos? No: tot lo mes haurá arribat á oidos de una, de cinch, de deu personas, y de segur exageram. Donchs, perque estas frases tan senzillas han impressionat á estas personas? ¿per qué la impressió ha estat tant pregonada, que, com si 'ls hagués esdevingut un cas extraordinari, s' han apressurat á comunicar á altres tantas la sua impressió? ¿Per qué las que per relació se n' enteran experimentan idéntichs efectes, fins al punt d' apressurarse á son torn á ferne partícip als amichs y coneguts, de manera que la bola creix y se propaga 'l contagi, é invadeix carrers y salva barris, y guanya districtes y passa ciutats y atravessa rius, y salta singleras, y s' escampa per tot allí ahont troba terreno assahonat pera germinar y exercir domini, fins y tant que perduda la seva forsa é intensitat va desapareixent, arribant un dia en que ningú 's recorda de son breu regnat, ó de son passatje rapidíssim pel mon? ¿Y no es aixó ab curta diferencia lo que esdevé en las epidemias y pestilencias? Arriba per exemple un barco que per haber passat per un punt ahont hi ha un morbo, no ve completament net. Hi ha un malalt, un atacat en qual organisme se troba la malaltía en estat d' incubació: si las circunstancias son favorables se desarrolla: y siga que las emanacions y efluvis que del malalt se desprenen inficionen l' atmósfera, y omplen de gérmens malignes l' aire que constitueix lo principal element de vida; sia que per medi del contacte estos s' encomanen de un á altre individuo, es lo cert que 'ls atacats creixen, que la malaltía s' extén, que

las precaucions mes exquisitas s' estrellan devant la forsa de la invasió, y que arrela per tot allí ahont troba terreno assahonat pera exercir lo seu domini, fins y tant que extingidas las forsas, al cap de tres ó cuatre mesos passa, deixant vuits en las familias y recorts amarchs y espaventables en la memoria dels vivents.

Y tingas en compte que semblants fets no son nous en la historia dels pobles; que s' han repetit á dotzenas de vegadas; que s' han vist en tot lo mon. Fa pochs anys gosá en Barcelona 'l privilegi que al present las frases que 'ns ocupan, adquirint no menys popularitat, lo célebre *va caurer*. Fins fa poch temps la paraula *sab* constituia l' estribillo obligat de tota conversa: ningú solia enrahonar sens encabir dita parauleta en la conversa, ab la particularitat de que venia vé á tot allí per ahont se ficaba, fins al punt de semblar impossible que 's pogués parlar sens valerse d' aquella especie de cadenó, que com los de metall que enllassan los uns als altres los grans d' un rosari, unia unas ab altres las paraulas d' una conversa. Quan lo qui las presents ratllas escriu, cursaba en Madrit los últims anys de la carrera, hi hagué la epidemia de la frase *¿Las queria V. de hilo?* deguda á cert fadrí d' una tenda de robas que existia en la plasseta de Sant Domingo, lo cual dirigintse als compradors que trobaban caras las camisas de cotó, que com de cotó 'ls venia y per consegüent molt mes baratas que las de fil, solia dirigirlos dita pregunta pera ferlos compendrer que era demanar impossibles, pretendrer camisas millors pel preu á que ell las donaba. Donchs be la frase feu tant efecte que de la modesta botiga que aquí 'n diriam de mantegaire, passá á totas las esferas de la societat madrilenya, y en cafés, teatros, tertulias, fins en lo mateix palau de la representació nacional, s' arribá á pronunciar la pregunteta referida. Durant los temps del segon imperi, quan se celebraban en Paris, lo dia 15 d' Agost, aquellas festas maravellosas, que tants punts de contacte tenian ab lo *panem et circenses* del baix imperi romá, 's dirigian á la

capital trens inmensos, carregadíssims, que transportaban pobles enters. Una pobre llogarenya que volgué disfrutar de las festas en companyía de son marit, se vejé precisada á separarse d' ell al passar lo tren per la estació ahont debia pujar, puig tots los cotxes anaban plens, de manera que no hi hagué mes remey que ocupar lo marit un puesto que quedaba en un dels vehículs, y un altre en diferent la pobre muller. Esta, que probablement may habia eixit de casa seva, al baixar del cotxe al terme de son viatje, preguntá ab tota ingenuitat al primer empleat que vejé: *¿où est Lambert?* qu' era 'l nom del marit, y aixó bastá pera que la paraula fes efecte, y no 's sentís res mes á París, é invadís la Fransa entera, y portada per los diaris arribás als mes remots confins de la terra.

Estos exemples y altres cent que 'n podriam citar, revelan donchs que en la que podriam dirne economía del idioma, existeixen epidemias, parescudas en lo seu orígen, desarrollo y manera de terminar, á las que de tart en tart afligeixen al humanal llinatje, puig que de la mateixa manera que l' hi es impossible á la ciencia médica precisar l' instant en que un morbo comensa á ferse epidémich, y las causas que han determinat la realisació de semblant fenómeno, l' hi es impossible també á la ciencia filológica esbrinar los motius d' un fet com lo que nos está ocupant. ¡Cuantas dotzenas de vegadas, avans del dia en que aquella autoritat doná aquella indicació no s' habia dit *á la rambla*, sens que ningú posés esment en estas paraulas que res tenen de particular, especialment tractantse del punt mes céntrich de Barcelona, pera lo qual solen donarse cita los que, terminats llurs respectius afers, desitjan trobarse en un lloch determinat! ¡Quantas vegadas no habiam pronunciat la segona de ditas frases tots quants pera expressarnos nos valem de la llengua catalana, y especialment las avias, las mares, las tias y las germanas, que pera evitar que s' embolicás la troca que estaban capdellant, recomanaban al tendre net, al fill, al nebodet, al ignoscent germá, que mantinguessen

oberts los brassos ab que sostenian aquella! Y donchs, tornam are, per quina rahó en cap de ditas ocasions las frases s' escamparen, y en la present s' encomanaren com la peste? Quantas vegadas los viatjers s' han acostat impunement á las marges del Ganges, ahont se diu que existeixen los germens del cólera assiátich, sens que hajan experimentat la modificació mes insignificant las funcions de la seva economía? Y donchs, per quina rahó en altres ocasions, no 's pot fer semblant viatje sens risch ó impunement? A aixó respon la medicina que las condicions climatéricas en la naturalesa, y las fisiológicas en l' individuo, no eran apropiadas pera lo desarrollo dels germens. Mes prescindint de que aixó son generalitats vagas d' aquestas que te la ciencia pera exirse del pas, quan no sab que dir d' un modo concret, ¿ahont son, quinas son estas condicions en lo medi ambient y en la individualitat, y en la associació de indivíduos, tractantse de las que habem anomenat «epidemias literarias?»

Pero habem dit que ditas frases despres d' haber viscut durant un, dos, tres mesos, perduda la sua forsa é intensitat mórbicas, acaban pera desapareixer sens deixar mes rastre que un insignificant recort, y aixó no es exacte en lo sentit rigorós y absolut de la paraula; que aixís com hi ha epidemias médicas que un cop passadas ningú 's recordaria d' ellas si no fos pels vuyts qu' han fet en las familias, y los estragos qu' han ocasionat en las societats; y altres que aclimatantse deixan reminiscencias, que 's tradueixen en malaltías endémicas, hi ha també epidemias literarias que deixan sols un recort passatjer de sa breu existencia, aixís com n' hi ha d' altres que per circunstancias especials s' aclimatan, perdent llur carácter epidémich y convertintse en una manifestació endémica que 's traduheix en aforisme ó frase proverbial. Las que son objecte, ó per lo menos han donat motiu al present desgarbat article, presumim que pertanyerán á la primera classe, no quedant d' ellas dintre poch temps, mes que 'l recort de son brevíssim regnat, consignat en lo titol d'

una joguina dramática, ó en l' epígrafe dels grabats donats á llum en los periódichs satírichs que setmanalment, ab mes abundancia de la que fora de desitjar, se publican en la *soi disant* culta Barcelona. En cambi altras n' hi ha hagut que convertintse en frases proverbials, han enriquit lo llenguatje y fins donat vida á sentencias y refrans. Sian exemple de lo que acabem de manifestar lo célebre *barrini senyó Canons* de la inspiradíssima comedieta «Tal hi va que no s' ho creu» qual titol pot ser constituhí també en son temps una epidemia literaria, que mes tart se traduhí en lo conegut aforisme que corra en boca de tots; *no m' embolico; es dur lo bou al ast; si m' embrutas t' enmascaro; l' hi ha sortit lo tret per la culata,* y altres y altres que 'n podriam citar.

¿Per quina serie d' evolucions passan estas frasses pera convertirse de combinació de paraulas sens sentit intim y pregonda trascendencia, en modo proverbial y en aforisme popular? ¿Quina rahó hi ha perque las unas desapareixen ab la mateixa rapides ab que 's propagaren, y altres queden patrimoni del poble aumentant lo caudal d' un idioma? Qüestions son estas qual resolució no podem empendre per falta de temps y per escasedat de saber, rahó per la qual la deixam entera als sabis filólechs y lingüistas, al número dels quals, ab gran recansa per part nostra, no 'ns podem alabar de pertanyer.

Y puig habem demostrat que hi ha epidemias literarias, si s' accepta la denominació, com n' hi ha,—y per desgracia menos ignocents en llurs efectes—qu' afectan á la salut corporal; y que d' aquellas com de estas unas no deixan petjadas que senyalen lo seu pas, y altres si que las deixan, y per cert molt pregondas, donam per complert nostre intent, demanant perdó de nou al discret lector per haberlhi fet perdre lo seu preciós temps en cosas que al cap de vall ni deuhen interessarlhi, ni han de donarlhi cap profit que á resultat positiu y material puga compararse.

GAYETÁ VIDAL DE VALENCIANO.

Barcelona 18 d' Octubre de 1881.

DATOS CURIOSOS

PERA LA HISTORIA INTERNA DEL DRET CIVIL

EN LOS POBLES ANTÍCHS.

CONTRACTES ASSYRIOS.

DEBEM á la laboriositat y decidida afició que, per l' estudi de la historia, fa temps dedica, un erudit catalanista la subsegüent versió catalana de 8 escripturas assyrias de las moltas que conté la colecció inglesa titolada *Records of the past: Being english translations of the Assyrian and the Egiptian monuments: London 1875-81: 12 vols.* En aquesta obra importantíssima, se troba la traducció d' un bon número de textos egipcis, assyrios, caldeos, medos y acadios extrets de diversos monuments qu' en sa major part existeixen en diferents museos, pero principalment en lo *británich*. Está dividida en 12 volums, dels quals los 1, 3, 5, 7, 9 y 11 presentan al lector los textos assyrios, caldeos, etc., en carácters cuneyformes, y los 2, 4, 6, 8, 10 y 12 los textos egipcis en geroglífichs ó carácters demótichs. Comensá á publicarse baix la direcció de M. S. Birsch en 1.er de Juliol de 1875 y se ha acabat en 5 de Febrer d' aquest

any 1881, advertint que pot ser més endavant se donará á llum una nova série de documents. De las tauletas més avall traduhidas las 5 primeras poden véurerse en lo tomo I página 139 á 142 y las 3 últimas en lo tomo VII página 111 á 116.

Alguns contractes, encara que pochs, dels compresos en dita colecció figuran també en lo preciós llibre dels Senyors Oppert y Menant: *Documents juridiques de l' Assyrie et de la Chaldée. Rouen: 1877*, més coneguda entre nosaltres que l' anterior.

Pera escripturas egipcias poden aixís mateix consultarse ab fruyt la *Chrestomatie démotique* de Mr. Eugéne Révillout y la *Revue d égiptologie,* y en general pera la historia de la contractació en los pobles antichs, la notable obra de Mr. J. Michot: *Órigines du Notariat ou histoire de la forme de conventions et actes privés depuis les temps les plus reculés.—Paris: 1878.*

Ara vegin, nostres lectors, los vuyt contractes assyrios, qual traducció catalana oferim á continuació.

TAULETAS ASSYRIAS

contenint contractes particulars, traduhidas del cuneyforme per lo Rev. A. H. Sayce, M. A.

Las següents tauletas de contractes particulars donarán alguna idea de la activitat del comers y negoci de l' Assia Occidental en los sigles VII y VIII avans de Cristo. Per conseqüencia de la destrucció de Tyro sembla que Carchemish fou lo centro principal del comers del mon oriental.

Las tauletas d' argila están certificadas per los sellos ó en son defecte per senyals ab las unglas *(nail-marks)* de las parts á que perteneixian.

Moltas d' ellas portan rótols escrits en carácters fenicios; y aquestas llegendas bilingües son una valiosa corroboració de la certesa dels deixiframents assyrios. Las

traduhidas aquí se trobarán en *Cuneiform Inscripcions of Western Asia*. Vol. III planxas 46-50.

TRADUCCIÓ DE LAS TAULETAS

Tauleta I.

Deu siclos de la millor plata presos per Ystar de Nínive que Bilu-Baladh, en presencia de Manuci-Arbela (segueixen tres sellos) ha deixat á préstamo: la plata deu pagar un interés de 4 per 100. En lo dia tercer del mes la plata ha sigut entregada. (Fetxa) dia tres de Sebat durant lo epónim de Rim-Mon-Sallim-Ani (650-640 avans Cristo). Los testimonis son Kaltal-Munu, Rau, Kuldun, Nenriglissor Arakh-Nebo lo Serippion, Morsezib-Assur, Nebo-Sallim-Suna, Kanni y Bildasan.

Segueixen dos ratllas y mitja d' escritura fenicia, la primera constituheix lo nom propi Mannugi-Arbela.

Tauleta II.

Dos talents de ferro, propietat de Ystar de Arbela que Mannu-Ci, en presencia de Samas-Akhierib, entrega en lo mes de Ab; si no son retornats se carregará sobre d' ells un interés de 3 p. 100. En lo dia 11 del mes de Sivan durant lo epónim de Bamba, (676 avans Cristo) davant los testimonis Istar-Bab-Esses, Kua, Sarru-Ikbi, Dumku-Pani-Sarri y Nabua.

Tauleta III.

Quatre manehs de plata del tipo de Carchemish, que Neriglissor en presencia de Nebo-Sum-Iddin, fill de Nebo-Rahim-Baladhi, lo Guardiá de la Corona, de la ciutat de Dur-Sargon presta á rahó de 5 siclos de plata de interés cada mes. Lo dia 26 del mes de Iyvar, durant lo epónim

de Gabbaru (667 avans Cristo). Los testimonis son Nebo-Pal, Iddin, Nebo-Atsib, lo que guarda los dos cetros, Akhi-Ramu, del mateix empleo, Assur-Danin-Sarri, del mateix empleo, Disi, lo astrónomo, Samas-Igur,..... Sin-Mati-Kali, lo executor y Merodach. . lo astrónomo.

Tauleta IV.

Sello de Ebed-Istar, propietari dels hómens. Entrega de Hoshea, sas dos esposas Milisa y Bedia, Sigaba, Bel-Kharran-Cunuci y sas dos fillas, total set personas, esclavas, que Ebed-Istar ha venut y Simadi las ha compradas per tres manehs de plata. Jo he entregat lo valor total. Lo cambi complert s' ha verificat. Jo no he faltat. Los testimonis son Bel-Nuri sacerdot, Amgaten, Sangi, Kiat-Y-Sa, y Sidur, (lo sisé testimoni no va continuat). En lo mes de Tisri; epónim de Dananú.

Segueixen dos ratllas de fenicio que poden ser traduhidas «Venta de Hoshca (2) total 7 personas propietat de Ebed-Ystar. (1) 680 avans Cristo.

Tauleta V.

Senyal de l' ungla de Sarru-Ludari, senyal de l' ungla de Atar-Suru, senyal de l' ungla de la dona Amat-Suhala, muller de Bel-Duru lo... possessor de la casa que es entregada. (Segueixen 4 senyals d' ungla). Tota la casa ab la obra de fusta y sas portas, situada en la ciutat de Nínive lindant ab las casas de Mannu-li-Akhi y de Yluliga, y la propietat de Sukaki, ell ha venut y la ha rebuda (comprada) Tsillu-Assur lo astrónomo, Egipcio, per un maneh de plata, segons la tarifa real, en presencia de Sarru-Ludari, Atar-Sura y Amat-Suhala esposa del possessor, ha prés possessió. La suma total la ha entregada. Se ha prés possessió de la casa. Lo cambi se ha plenament efectuat. Jo no he defraudat. Qualsevol dels que han jurat aquest contracte y concordia davant nostre príncep Assur, voldrá

obrar ab fellonía, pagará 10 manehs de plata. Los testimonis son Su-San-Kukhadnanis, Murrnaza lo... Ra'sman pilot, Nebo-Dursanin repartidor dels enemichs, Murrnaza pilot, Sinnis-Nacarat y Zedekiah. Lo dia 16 del mes de Sivan epónim de Zaza (692 avans Cristo) de la ciutat de Arpat, devant Samas-Ytsbat-Nacara, Satturu y Nebo-Sum-Yutsur.

TRES ESCRIPTURAS LEGALS ASSYRIAS,

traduhidas per Julius Oppert.

Las escripturas legals y comercials pertanyen á la classe mes difícil d' inscripcions, per lo qual necessitan un gran estudi. Sir Henry Rawlisson fou lo primer qu' indicá la importancia d' eixas tauletas, y jo vas traduhir alguns textos comercials de Babilonia en mon folleto *Sobre las inscripçions comercials, 1861:* aixís com també vas traduhir lo primer text jurídich en la *Revue Archéologique: 1864.*

No tinch cap noticia de que las escripturas assyrias hagian estat explicadas d' una manera satisfactoria per un legista; alguns autors, entre los quals deu mencionarse Mr. Sayce, han fixat en ellas la sua atenció, alguns altres las han examinat solament perque en ellas s' hi troban fetxas molt curiosas y noms *epónimos.*

La verdadera importancia d' aquestas molt numerosas escripturas, consisteix en la llum que desd' ara donarán sobre la civilisació de la Assyria y Caldea en general, y la historia de la legislació en particular. Una gran part d' aquestos documents queda encara inédita, pero prompte serán publicats ab sas traduccions carresponents en una obra que está en prempsa y publico ab la cooperació de mon amich Mr. Menant (J. O.) (1).

(1) Se publicá á Paris com havem dit en 1877 *Documents juridiques de l' Assyrie et de la Chaldée* par etc.

TRES ESCRIPTURAS ASSYRIAS

I

Escriptura de venda d' una casa per tanyent á un propietari fenici, ab testimonis egipcis. W. A. I. (2) III pl. 48, 3.

Marca de l' ungla de Sar-Ludaxi, unglada de Akhassuru, unglada de la dona Amat-Su-la esposa de Bel-dur capitá del exército, propietaris de la casa venuda (quatre sellos.)

Una casa ben construhida ab sas vigas y sas portas, situada en la ciutat de Ninive, prop de la casa de Mannu-Ki-Akhe, prop de la casa de El-Yttitva, prop del mercat.

La ha adquirida Sil-Assur, lo gefe egipcio; per una mina del Rey, de plata (45 duros) la ha comprada á Sav-Ludari á Akhassuru á la dona Amat-Su'la esposa del (ya nomenat) marit.

Lo preu ha sigut definitivament fixat, eixa casa ha sigut venuda y pagada, la retractació del contracte y la anulació no es admesa.

Qualsevol, qu' en l' esdevenidor, en tot temps, entre los venedors vullia reclamar davant meu l' anulació del contracte de Sil-Assur, entregará deu minas de plata (450 duros).

En presencia de Susanga gendre del Rey, de Harmaza, Capitá, de Rasu, marino, de Nabudur-usur, espía dels estrangers, de Harmaya, gefe de marineros, de Sin-sar-usur de Zidgain.

En lo mes de Sivan, lo dia 26, en lo epónim de Zazai, Governador de Arpad.

Jutjat davant Samas-Yukin-Akh, davant Nabu-Sum-Usur.

(2) *W. A. I.* ó sia *Western Asia Inscriptions.*

II

VENDA D' UNS ISRAELITAS

per un fenici. W. A. I. III., pl. 49, 1.

En lo anvers. Sello de Dagan-Milki, possessor dels esclaus. (Sello)

Imannu, la dona U.... Melchior; total tres personas.

Y las ha adquiridas Bel-Malik-Ilí lo mugil de la propietat del Rey; per tres minas de plata (135 duros) una mina cada un, segons la costum de la ciutat de Karkamis, ell los ha comprat á Dagan-Milki.

Lo preu ha sigut definitivament fixat, aquestas personas han sigut venudas y pagadas, la anulació del contracte ó retractació no es admesa.

Qualsevol que, en l' esdevenidor, á tot temps, se presentará davant meu y reclamará sia Dagan Milki, ó los seus germans, ó los fills de sos germans ó algun dels seus, ó algun home poderós que vulgue reclamar de mí l' anulació d' aqueix contracte de Bell-Malik-Yli, sos fills ó sos nets, pagará deu minas de plata, una mina d' or, (Mina d' or 300 duros mes 450 las deu de plata = 750 duros) á la deesa Istar de Arbela. Retornará lo preu al possessor ab lo aument del dezé. Llavors ell será lliure del contracte, ell no ha venut.

En presencia de Addai, lo Gefe (mil) de Akhirame dit de Paçaha (1) lo cap de... de Nadbigahu (2) (lo gran Kusu) de Bel-simeani devant de Bisi-Dikiri de Tapsar-Istar, de Tapni lo Gefe que es possessor de la suma.

En lo mes de Ab, lo dia 20 del epónim de Mannu-Ki-Assur Sih. (709. a C) (1) y (2), Noms jadáichs que 's troban en la Biblia.

III

VENDA D' UNA DONA

per son pare y sas germans, á una Senyora Egipcia nomenada Nitocris, al objecte de casarla ab son fill Siha. —W. A. I. pl. 49, 3.

—Aquí es notable una cláusula especial relativa á los hereus probables, puig la dona havia tingut un primer marit. Eixa tauleta es molt curiosa.

«Sello de Nabu-Rikhti-Usur, fill de Akhardise, la Hasear que ajuda en son art á Zikar Istar en la ciutat de..... sello de Tabetal, son fill sello de Silim-Asur, son fill propietaris de la dona venuda.

(Sellos)

La noya Tavat-Hasina, filla de Nabu-Kikhti-Usur.

Y la ha adquirida Nihti-Ezarru per 16 drachmas de plata (12 duros) pera casarla ab Siha, ella la ha comprada Ella será la esposa de Siha.

Lo preu ha sigut definitivament fixat.

Qualsevol que en l' esdevenidor, en tot temps se presentará devant meu lo (jutje) y reclamará de mí, sia Nabu-Rikhti-Asur, ó sos fills, sos nets, sos germans, los fills de sos germans, sos representants ó qualsevol dels seus que voldrá reclamar davant meu l' anulació del contracte, de Nihti Eçarrau, sos fills ó sos nets, pagará 10 minas de plata. Llavors ell será lliure del contracte, ell no ha venut.

Sahpimayu, lo mariner, Bell-Sum-Idin, fill de Udananasi, Ardu-Tavat, fill de Ate, lo home.... aquests son los tres hereus dela dona (compradora) per lo motiu de haber juntat las mans y estret los nusos (1) ab Kermeoni que era lo hereu.

(1) Sens dubte la expressió d' una ceremonia. Tal volta la celebració del matrimoni.

Los..... son llacunas en l' original.

Las fetxas a. C. avans de Cristo.

En presencia de Akhardise, de.... Nipikalantakar, de Mothumhepu, de Hasba,.... de.... de.... de.... de..... de.... de.... Ulali.....

En lo mes de Elal, lo dia primer, del epónim de Assur-Sadu-Sagil.

Judicat devant Nur-Samas, devant Muthumpaiti, devant Ate, devant Nabu-Idin-Akhe, Gefe.

Traduhit del inglés,

PER J. B. Y B.

ARTICLES MORALS

LO MALPARLAR

I

BLASFEMAR es declararse ingrat al amor de Dèu; nota desarmónica en lo concert hermós de la naturalesa, abdicant del dret d' esserne nota bellament dominadora, constant y sempre més admirable y plascenta.

Si: cada blasfemia es una contradicció, una ingratitut y una apostassía.

Malparlar del Creador ó de las cosas divinas; jurar per vici; usar paraulas repugnants: veus aquí un teixit de malas costums que 'l códich d' aquestas,—més respectable que 'l de las lleys escritas, perque no té sació penal *efectiva*—califica de crims ó de faltas, més ó ménos greves, segons las circunstancias que hi concorran y la trascendencia que tenen.

Si es creyent qui renega, demostra bojería ó insensatesa gran; perque bojería es malparlar d' alló mateix á que l' esperit seré tributa fé y amor. Si es incrédul qui blasfema, no revela insensatesa menor, perque ¿á qué cobrir d' oprobi lo que 's judica falsetat ó impostura? Creyent ó

descregut, qui malparla evidencía un deplorabilíssim estat de cultura. Dir renech es dir grossería, vilipendi, escándol. Escándol dins la mateixa soletat, que s' en esgarrifa.

No es d' aquest lloch classificar y apreciar la diversa gravetat de las blasfemias. Basta á nostre objecte consignarne algunas apreciacions que tots podem comprobar.

Qui renega de cosas divinas poch deu respectar las humanas. Tal es lo criteri lógich, ben natural. ¿Per qué? Lo menyspreu del mon superior hont radican y d' hont dimanan los principis de justicia eterna y d' eterna bellesa que cerca l' esperit afanyós d' explicarse á sí propi y entendre lo que l' afecta; l' escarni de lo fonamental y permament presuposa l' escarni de lo accidental y tranzitori. Quan no 'l pressuposa, 'l fá témer: n' es una amenassa tremenda qual cumpliment no 's fá esperar gayre.

Per çó, gens té d' estrany, sinó molt y molt de natural, que 'ls qui blasfeman de las cosas divinas prodiguen calificacions necias ó absurdas als pares ausents y fins als presents. Per ço es naturalíssim que qui no reforma sa llengua impía contra 'ls sérs y 'ls símbols divinals exteriorisi fatalment un llevat de grossería y de baixesa en las més graves com en las més ténues relacions de la vida; en familia y en públich, com á solas en sa conciencia mustigada. Y es, altrement, tant com natural que mormuri ab despreocupació, que calumníe ab goig, que 's complasca en lo rebaixament de sos semblants, com naturalíssim es —ampliant la apreciació,—que 'l seu enteniment vaja fentse incapas d' apreciar mérits, per probats que sían, trobantshi refractari per temperament ja apoderat de tot ell. Y es que 'l vici de la blasfemia perturba y aixiqueix lo seny avesantlo á la ineptitut ó reduhintlo á la contemplació de lo lleig y vulgar; es que 'l blasfemar, relaxant las nobles relacions individuals y socials, desperta, fomenta, empeny lo curs de las aficions innobles y ab ellas lo mal exemple y 'l connaturalisarse ab pensaments y obras d' iniquitat.

No es exageració, per desgracia. Lo costat odiós de la humana vida 'n va llastimosament ple.

II

Y, no obstant, la dura, la implacable realitat nos diu que 'l poble catalá es malparlat de mena; que 'l blasfemar es vici de la societat catalana, y qu' en compte d' anársen á la posta, n' está més ensenyorit cada dia, sens respecte á edats, ni sexos, ni condicions especials.

Ociós es, després de lo indicat, afegir que cal resoltament combatre aquell vici en nostre país, desapoderarlo del cor y dels llabis catalans, aniquilarlo per tots los medis que sía dable.

Posseheix Catalunya carácters sancers, lleyals, vigorosos; la inteligencia s' inclina á la contemplació y estima de tot lo bondadós, de tot lo que respira integritat; á Catalunya s' ama 'l travall com una virtut y 's tem la ociositat com un cástich; hi há cordialitat, per costós que sia l' arrivarhi—lo qual sol ésser garantía de fermesa en ella; —hi há desitj de pau, de fraternitat, d' avansament; lo respecte als drets agens, y singularment als peculiars de la familia, 's manifesta y s' expansiona y 's fa heróich en los moments més crítichs, unint voluntats honradas y continguent exaltats fanatismes; vicis que fan plorar llágrimas de vergonya á altres paissos son casi bé desconeguts en lo nostre, que 'ls condempna y 'ls repel-leix; no es ilusió patriótica la que 'ns posa de relléu, dins y fora ciutat, un conjunt de condicions que sostenen una com gloriosa emulació; mes tan bell, tan expléndit conjunt es enfosquit, desllustrat, maltractat pél vici de la blasfemia: vera calamarsada contra fruyterars y vergers xamosos, vera torrentada llotosa que ho envileix tot. Com si nostre poble 's penadís de produhir tan floreixent estat social, s' entreté, 's complau en malmétrel ab son malparlar. Nos fa l' efecte d' una mare que, en acabant de vestir guapament á sa filleta, li rebregués ó enlletgís la carona y 'ls vestits.

Lo vici de la borratxera predomina en altres pobles; mes ¿qu' es lo blasfemar sinó una borratxera de l' ánima?

Fonda sorpresa y admiració causa 'l que conservi Catalunya las bonas qualitats qu' hem retret avans, majorment si s' esmenta que no son sóls homes fets los qui blasfeman á desdir.

No hem de ponderar lo que aumenta la gravetat de la blasfemia en boca de donas y gent de pochs anys. Basta fixarse en l' antagonisme que s' estableix entre las tendras qualitats embellidoras de donas y noys, y la baixesa, l' abjecció de la blasfemia.

Es, donchs, cas, pero cas de veritable conciencia, 'l travallar y esforsarse cada hu, en los seus posibles, pera extirpar de Catalunya tal discordancia lletja y repugnant com la d' una veu de taberna en espiritual cantata.

Tots disposem de medis, més ó ménos directes, ab que contribuhir, sinó á evitar del tot semblant vici, á reduhirlo bonament. Com á pares, com á germans, com á amichs, com á amos y en varias altras circunstancias especials y favorables á nostre zel, podem y debem, tan aviat com nos llega, influhir en un resultat de honra patriótica, de salut social. Corretgímnos primer, si 'ns cal correcció, y fem per manera de corretgir ab lo consell y ab l' exemple. Que ni rubor ni escrupulositat mal entesos nos contingan. Los mals més crónichs, si no 's curan, poden ben bé aliviarse. També s' es culpable de complicitat, y cómplices som de la indignitat del blasfemar encara que no blasfemem, consentintla sense protesta, mantenintnos en freda impassibilitat.

Pensém que la blasfemia es ó será generadora de costums vils y que contenirla es acte de noblesa y de defensa propia. Ja que, com hem indicat al comens, las prescripcions del códich penal contra 'ls blasfemadors venen á ésser lletra morta, esforsémnos en generalisar las d' un códich de bonas costums que contraresti l' inepcia ó la ineficacia de la sanció legal.

¿No 's constituheixen associacions pera objectes con-

crets de caritat? ¿Qui sab si pot constituhírsen alguna contra la blasfemia? ¿Quína major ni més lloable caritat que la de sanejar l' atmósfera moral del esperit?

Es difícil... Molt. Si no es impossible, com creyém, ¡tantdebó se n' inauguressen d' hora! Catalunya no blasfemadora, Catalunya ben enrahonada sempre, fora exemplar de terras civilisadas que 'ns enorgulliría, que 'ns faria sentir inmensa ventura al pensar qu' es mare nostra. Aquell «la meva es la mellor perque es la meva» del poeta [1] equivaldría á «la meva es la mellor perque certament ho es.»

LA CRITICA DE CAFÉ

Temible podrá ésser, pero no será jamay odiosa la crítica que, severa per sistema, tendeix á produhir reformas essencials ó accidentals esmenas.

Podrán discutirse, tant que 's vulga, l' alcans y oportunitat de la crítica en general: ella pot conseguir y consegueix, més ó ménos sovint, ilustrar al criticat é influhir en la pública opinió.

¿A qué deu tals efectes?—A que la crítica verament tal prové d' un coneixement de principis que han motivat una sencera convicció; á que s' adapta á un ideal qu' estima; á que, com diría un jurista, naix «viva y viable»; á que ofereix la doble garantía del benpensar y del bon intent.

Crítica aixís entesa y practicada no deshonra atacant, puix desconeix la vilesa. Crítich sever, mes no baixament calculador, podrá inspirar antipatía, jamay repugnancia.

. . .

Lo indicat demostra 'l concepte que formem de la nomenada *crítica de café*: antítessis de tota crítica enraho-

1 Joseph Roca y Roca.

nada y metódica, com ho es d' una academia de sabis, que sabiament discuteixen, la tertulieta «de confiansa» en que 's reforma 'l vehinat... esgarrapantlo; com ho es d' una publicació digna lo miserable libell infamatori.

Planyémnos, com d' una calamitat, de la crítica que 'ns ocupa: crítica insidiosa, llunática y personalista que coloca als intervinents en lo cas de pactarse lletja y pochs cops complerta reciprocitat; crítica que ofen ó molesta sense esmenar, quan injustament no esmena alló que més estimular deuría; crítica que trastoca conceptes y que, alimentantse de sistemática negació, á la negació s' até sens altre móvil que 'l de compláures ab la mort ó la agonía del prohisme; crítica, en fí, que es forma especial, variant ó conseqüencia del mateix vici de blasfemar. Planyém, sí, y condempném, ab viril resolució, eixos raquitismes espirituals que, incapassos de sentir goig ab lo d' altres, y confonent la crítica ab la censura (com confondre podrian las pedras de toch ab las de la murrialla que trencan vidres) anatematisan tot judici honrós atribuhintlo á mala fé ó benevolensa excessiva: raquitismes tan accentuats, que tan clarament se trasparentan y tan fondament impresionan! Ells son los qui sacrifican lo més respectable á un acudit que sempre fóra molt graciós, si la séva gracia estigués en proporció del seu desvergonyiment. Ells son los qui troban incitadora á la maledicencia la aromática boyrina que s' exhala del café; los que 's complauhen en anar diluhint reputacions mentres la valsadora cullereta diluheix terrossos de sucre que van dulcificant la beguda.

Si algú 'ns observa que exagerém, observarém que recordar sembla moltas vegadas exagerar.—Mes fins admetent que hem incorregut en alguna exageració, sempre resultará odiós l' afany d' empetitir ó denigrar, que es lo característich de aquella insana crítica.

D' ella, en efecte, ni sóls se pot dir, per' atenuarla, lo que un eminent pensador aplica á la crítica freda y pretenciosament filosofadora, ço es: que «sa vana ciencia 's

reduheix á encubrir, ab fórmulas vagas y elásticas, sa impotencia per expressar lo que no sent.» No: ni á tant arriva, perque careix de semblants fórmulas, ó sol sintetisarse en la que hem apuntat al comens: la de la maledicencia sistemática. Per avisar del perill d' una caiguda, venta una empenta al infelís avisat. Es ridiculament criminal.

Aixís s' esplica que sia reprobable fins quan més inofensiva apareix ó quan reuneixen qualitats particulars més apreciables los interlocutors. En semblant cas y tot, no deixa d' ocasionar una perjudicial corrent magnética y un estat d' ánim tan perniciós, que cuyda desfigurar las més nobles fesomías del rostre y del esperit.

Parémhi esment! Fixémnos en las conseqüencias!... Bastan una frase, un mot detractor per abatre ó enmatzinar relacions d' amistat que temps, favors, beneficis recíprochs, alegrías y penas compartidas fraternalment, semblava que havían fet industructibles. Sens ésser esclaus d' una continencia extremosa del parlar, ni víctimas d' una susceptibilitat pueril, debem evitar l' enmalaltir nostra naturalesa desconceptuantnos á nostres propis ulls y als de qui 'ns coneix. Debem acreditar que som catalans deixant d' ésser donetas mal criadas.

Ja está dit.—¿Y fet?—N' hi há per estona.

JOAQUIM RIERA Y BERTRAN.

LO PROGRÉS

DE LA INDUSTRIA CATALANA

QUÉ son aqueixos monuments suntuosos,
mostras tots ells d' atlética bellesa
en que unidas ab llassos misteriosos
hi há la gallardía y la fermesa?

Grans murallas de pedra, amplas escalas,
los sostres de metall, trispols de fusta,
salas molt grans sense gornits ni galas,
mes hont cada detall al tot s' ajusta;

llarchs corredors, esbeltas galerías,
torres que amunt com colossals agullas
los núvols semblan foradar; grans vias
cobertas per l' ombríu d' espessas fullas:

gent que va y vé, mes gent que traqueteja,
grossas fornals ahont los flams s' hi enllassan
seguidament; rodas que 'l temps negreja
y magestuosas y acordadas passan;

un brugit com del mar ó la tempesta,
que al mateix temps que axordador retrona,
té 'l ritme inmens de gegantina orquesta
y vibracions á las murallas dona;

veu'slos aquí los monuments suntuosos,
mostras tots ells d' atlética bellesa,
en que unidas ab llassos misteriosos
hi veig la gallardía y la fermesa.

Y bé: ¿qué son? ¿son los castells fortíssims
dels nous senyors feudals, d' orgull exemples?
¿son los palaus de reys poderosíssims?
¿son de novellas religions los temples?

¿Hont son donchs los altars? ¿hont son las gradas
que als tronos pujan? las coronas bellas
¿hont son? ¿hont las imatjes veneradas?
¿ahont los sacerdots ó las donzellas?

Son temples y palaus: hi ha corona
y altar al mateix temps, fé y fortalesa;
pus son los monuments d' una matrona
que al mateix temps es reyna y es dëesa.

Allí habita l' espléndida, l' hermosa
de verdadera rassa soberana;
allí habita la reyna poderosa
que té per nom INDUSTRIA CATALANA.

—

En altre temps aqueixa reyna bella
joyas apénas ni palaus tenia.
¡Qué poch brillava sa naixenta estrella!
¡y qué poch ressonava sa armonía!

Mes sos vasalls per so no s' esglayavan
y adorant á la reyna y benehintla,
trebal'avan tots ells y treballavan,
cada dia animantla y enriquintla.

Y una fábrica avuy, demá una joya,
y mes tart una nau que ab forsa vira,
tots li han anat formant aquesta toya
d' imperdibles tresors que 'l mon admira.

Y veus' aquí que sense crim ni guerra,
es poderosa ab sas brillants coronas,
y monuments á dojo té en la terra
y monuments á dojo entre las onas.

Al camp y á la ciutat té son domini;
pla y montanya coneixen sa constancia;
y son pas significa l' estermini
del mal, de la miseria y la ignorancia.

Y alsant lo cap la soberana nostra
esten per tots los ámbits l' armonía
de son accent, y al devant d' ella 's postra
lo qui apénas avans la coneixía.

Oh! té un poble fidel, que, com l' adora,
ab gust li fa tributs y vassallatges;
donzellas té com á reyal senyora
y collas de soldats y axams de patges.

Mes sas tropas no matan ni batallan,
ni usan sas damas l' afalach innoble;
sas damas son las donas que treballan,
sos patjes son obrers, son fills del poble.

Sos exércits victoria tras victoria
li conquestan pe 'l mar y per la terra,
y ni ab l' humana sanch tacan l' historia,
ni conmouhen l' espay ab crits de guerra.

La llansadora que 'l teler enfila,
la dura retlla que 'ls terrossos trenca,
la pala que 'l metall al forn apila,
lo pich qu' esberla la marbrosa penca,

lo ternal que la forsa multiplica,
la roda altiva que ab un' altra engrava,
lo mall, l' axada que á la terra 's fica
y la destral que en lo dur tronch se clava,

lo rem, la vela, la tallanta prora,
lo fi buril y l' infernal caldera,
l' alambich hont lo líquit s' evapora,
la válvula que gruny y s' exaspera,

totas las eynas que 'l treball destina,
veuslas aquí las armas que demana
l' exércit que serveix á la regina
que té per nom INDUSTRIA CATALANA.

—

Avant donchs, bons obrers de casa nostra,
braus soldats de l' Industria, rassa honrada;
no hi ha gloria mes digna que la vostra;
vosaltres del progrés sou l' avansada.

Vosaltres produhíu nostra riquesa
y l' escampéu pe 'l mon, fent admirarla;
per vosaltres tothom sab ab sorpresa
que tenim vida propia y propia parla.

Lo vent va transportant de serra en serra
la veu de nostra patria, 'l so s' allunya...
Avant! per tots los ámbits de la terra
ha de sonar lo nom de Catalunya.

Fills del treball, trenquéu, trenquéu los llassos
que os vulgan retenir cap endarrera;
anéu cap endevant, que, oberts los brassos,
lo Pervenir os crida y os espera.

Y axis ab noble magestat gloriosa,
entre totas las altras soberana
faréu á aqueixa reyna tan hermosa
que té per nom INDUSTRIA CATALANA.

JOSEPH MARTÍ Y FOLGUERA.

RETRACTACIÓ

A mon amich En Cárles Pirozzini, en recort de sa estada en Roma.

Jo 't saludo, ciutat inmemorable
antich bressol de las nacions llatinas,
Roma inmortal. Jo arrivo á tú frenétich
per contemplar tas enrunadas torras,
y 'ls richs palaus que tos carrers formavan
á trossos admirar, com ossamentas
d' un mon mitx soterrat pel pas dels segles.
Jo vull vivificar de tas historias
los braus guerrers que 'l mon tot subjugaren
á ton carro triumfal tirat per pobles;
Vull evocar las sombras de tos cónsuls,
y omplir los buyts sitials de las tribunas
ab las graves figuras dels patricis
gloria tostemps del foro y de la patria.
Remembrar vull de tas vestals los cántichs
que entre perfums d' Orient, lleus s' enlayravan
omplint l' espay de tos superbos temples.
Dels sacerdots vull sapigué 'ls misteris
ab que 'l poble embaucavan; la cridoria
sentir dels galls sagrats; y 'ls ays planyívols
de tos inquiets esclaus, que ab tas cadenas,
mestressa de la terra, á tú enjonyías;
desde las gradas del anfiteatre
vull veure 'ls histrions, dins llurs corassas
representant inmundas pantomimas

que al poble diverteixen: las rameras
de pas incert y de mirada lúbrica
seguir vull cautelós prop sas petxadas;
y aquella xusma, innoble, prostituida
sota 'l mantell de púrpura del Céssar
que sos lladruchs famélichs acallava
dantli la sanch dels gladiadors del Circo.
Jo cantaré ab lo plectre de tos vates
la rica magestat d' aquellas termas
honor de Caracalla, ja despullas
ahont l' eura y la cicuta arreu hi brotan:
las picas ompliré de las grans cambras;
ab márbres cobriré son front vellíssim;
ab frisos delicats y capritxosos
ornaré de sos murs l' alta renglera,
y 'ls dórichs capitells brodats de fullas
que jauhen en la pols, alsaré sobre
las esbeltas columnas estriadas.
Jo furgaré ab dalé, de nit y dia
los secrets del passat; de las trenyinas
y pols, treuré 'ls volums del *Tabularium*
que ab xifras mitx borradas clar m' espliquen
lo que 'ls homes y 'l temps junts espatllaren.
Tot ho he d' escorcollar. Y quant ma feyna
mostri al mon admirat escrita en llibres,
ó robant los secrets del art d' Apeles
de llunyas perspectivas la llum trassi,
¡gloria á ton nom! dirá la turba-multa
entre 'l brugit del repicar las palmas,
¡Gloria á ton nom, tú que reconstruires
casals y temples, circos y teatres!
La humanitat, de ton sabé orgullosa
corona ab llor ta esgroguehida testa
ab l' estudi y vigilias arrugada,
y t' alsa estátuas, y graba la tua historia.

Aquelxos pensaments mon seny crusaren
lo cop primer que vaig petjar ta terra
tantas voltas somniada. ¡Quí diguera
que aquell somni 's fongués entre las broma
que la eterna ciutat embolcallavan!
¡Oh Roma, fores gran, no cal duptarho!
Ja la Historia registra entre sas gestas
las que tos fills valents á cap portaren
acompanyats arreu per la victoria.

Mes ¡ay! que en tas esmicoladas runas
en va es cercar recorts que ja fugiren
per no tornar may més! De tas batallas
no 'n resta altra memoria que la forma
y la ardidesa dels soldats temibles;
de tos sabis tribuns de fácil parla
sols ne queda l' discurs, noble y correcte,
delicia de virtuosos académichs,
incapás d' inflamar las nostras massas;
las lleys que sostenian ton imperi
monument integérrim de ta gloria,
apareixen avuy boy esqueixadas
inservibles al us del modern foro.
¡Oh Roma, fores gran, no cal duptarho!
Mes ja que en ton orgull te dissipares
entregante en los brassos del imperi
que feu de tu, mundana prostituta,
indigne del progrés y de ta historia,
¿per qué mostras encare tas grandesas
ab sanch de tos esclaus edificadas,
si las d' avuy s' amostran mes altivas
de llibertat portant lo sant estegmas
revelada pel gran mártre del Gólgota?
¿Qué valen aquells circos execrandos
monstruosos patíbuls, ahont morian
als ulls ferests de famolenca turba
uns homes, germans teus, cercant al caure
per darte gust artística postura?
Tots som germans digué Jesús un dia;
y l' mon que jeya en lóbregas tenebras
despertantse enguniós, rompía 'ls llassos
que 'l subjectavan á la lley de castas;
y s' igualavan en fratern consorci
l' altiu senyor ab lo modest plebeyo.
¿Qué pot donarnos ja ta historia insigne,
si un bri del árbre de la nova ciencia
pot cobejar ensemps tots tos avensos
cubrint lo teu passat de negras sombras?
Molt mes poétich es, que tos incendis,
lo fum blavench que movedís corona
de la fábrica la alta xamaneya,
com suáu incens que del travall s' aixeca.
En los carrers afilerats y rectes
de la ciutat moderna, atent contemplo
las sábias lleys que van omplint de vida

y llum y benestar las casas novas;
y 'ls corbs que feyan niu entre las runas
com amos de tas pedras, ja s' espantan
dels xiscles de bullent locomotora
que ab poderosa alé desperta 'ls pobles.
Si ab lo ferro y lo foch, tu dilatavas
ton imperi pesant per l' ample terra
juntant per forsa las regions mes llunyas,
¿qué son tas armas, al enfront dels nostres
temples de pau, ahont tot lo mon s' hi aplega
pera mostrar lo bó de sos productes,
ab lo llas del travall que 'ns agermana?

Com he cambiat! Ja poch avuy me plahuen
aquells fragments de las etats remotas
assí y allá espargits, com soltas fullas
d' un gros llibre esfullat, que sols entenen
á mitjas, los que encare enrera esguardan.
¡No cal mirar enrera! Deu nos signa
los nous camins qu' hem de seguí afanyosos,
del pervenir cercant ignotas fitas.
¡Gloria al mortal que mes enllá s' avansi
las ombras dissipant de nit obscura
ab la flama ruenta de son géni!

FRANCISCO CASANOVAS Y GORCHS.

Roma 25 d' Octubre de 1881.

LO CANT DEL MONTANYES

DE L. UHLAND. (VERSIÓ DIRECTA).

Só 'l pastor d' estas serras elevadas,
sobre 'ls palaus passejo mas miradas.
Lo Sol quant surt, son primer raig m' envía,
jo recullo 'l darrer quant mor lo día.
Só 'l fill de la montanya.

Aquí salta la font, de roca dura,
y bech quant naix son aygua fresca y pura,
y quant salta y mormola envers la vall,
mon bras atura 'l fugitiu cristall.
Só 'l fill de la montanya.

Es la montanya mon tresor prehuat,
aquí 's forma al entorn la tempestat;
á Nort y á Sut ab ronch mugit s' inclina
y sols ma cansó tendra la domina.
Só 'l fill de la montanya.

Peta 'l llamp á mos peus y 'l tró rodola,
y encara 'l blau del cel mos ulls consola:
conech l' oratje coratjós y brau,
d' aquí 'l comando, «deix' ma llar en pau».
Só 'l fill de la montanya.

Si may cridan al arma las campanas
y 'l foch brilla en la serra y en las planas,
devallo ab pressa y al combat marxant,
brandint lo ferro faig oir mon cant.
Só 'l fill de la montanya.

J. PERPINYÁ.

LA GUILLA Y LOS RAHIMS (*)

FAULA

UNA guilla de Capsir,
altres diuhen de Cerdanya,
cansada de la montanya,
á la plana va venir.
Passejantse per una horta,
flaca y per la fam mitx morta,
reparà dalt d' un parral
uns rahims que rossejavan,
y per cert madurs estavan.
N' hauria fet festa anyal,
sino que massa alt penjavan.
Y no podenthi arribar:
—Vaja, diu, fan cara d' agre:
Deixemlos per qui fa magre.—
Feu millor que de 's queixar.

JUSTIN PEPRATX.

(*) Traducció de Lafontaine, en catalá rossillones.

TRADUCCIÓ

DE LA POESIA DEL POETA ALEMANY RUCKERT

Oh cor meu, en pau reposa!
De la nit l' ayre gelat
ha fet cloure les parpelles
y doblá á les flors lo cap.

¡Oh cor meu, en pau reposa!
Tot dorm y calla assí baix,
mentres tant vetlla la lluna,
com ull de Deu, allá dalt.

¡Oh cor meu, en pau reposa,
lliure de dol y d' esglay!
Aquell, que los monts governa,
cuyda dels cors desolats.

¡Oh cor meu, en pau reposa!
Tots els somnis mundanals
los esvahiex de la fe
lo poder, que 'ns fa esperar.

¡Oh cor meu, en pau reposa!
Y, cuan lo meu front gelat
besi la mort en nit bruna,
despertarás allá dalt!

FRANCISCO DE P. MASFERRER.

Vich 19 Janer 1877.

LLÁGRIMAS SILENCIOSAS

(Traduhit de J. Kœrner.)

Ja somriu la matinada,
alegre vas á la vall;
d' un horisó fins al altre
brilla 'l cel com blau crestall.
Tu no sabs que quan dormias
negre vúvol s' ha format
y ha llensat pluja y mes pluja
y 'l torrent s' ha desbordat...
quants pobres ignorants viuhen
que tantost lo sol ha eixit
fingeixen alegre rostre. .
y han plorat tota la nit.

JASCINTO TORRES Y REYETÓ.

REVISTA LITERARIA.

OCTUBRE

Torna á notarse moviment en lo teatro catalá. Cada dia es més aplaudit per lo públich lo nou drama del Sr. Soler *Cércol de Foch*, y en lo mateix teatro Romea ha sigut ben rebut lo proverbi catalá del Sr. Riera y Bertran *Si fá ó no fá*. En dit teatro 's posará en escena próximament *La casa de 'n Garlanda* pessa en un acte de don Lleó Fontova, estant en ensaig *Lo mas perdut* de D. Joseph Feliu y Codina y *Sota terra* de D. Frederich Soler. D. Joan Molas y Casas está escribint una parodia del drama *Cércol de Foch* que molt aviat se posará en escena. D. Frederich Soler está preparant una obra dramática titolada *L' avia*, escrita expressament pera la notable y aplaudida actrís D.ª Catarina Mirambell, y per fí, D. Conrat Roure ha entregat al Teatro Catalá un drama titolat *Montserrat*.

En lo teatro del Circo s' ha verificat l' estreno de la ópera catalana en un acte del Sr. Sanchez Gabanyach *La cova dels orbs*, que fou molt ben rebuda. En dit teatro s' estrenará també una sarsuela que un conegut compositor está posant en música titolada *La tuna*, lletra del Sr. Feliu y Codina.

En lo teatro del Tívoli s' hi anuncia entre altras obras novas una titolada *A dalt y á baix*, havent obtingut favorable acullida *Ausias March* de D. Víctor Balaguer.

En lo Liceo s' hi ha estrenat una pessa catalana titolada *Lo senyor del tercer pis*. A Novedats s' está preparant lo decorat pera l' estreno d' una comedia d' aparato en tres actes titolada *L' anada á Montserrat* deguda als festius escriptors D. Eduart Aulés y D. Albert Llanas. Per la empresa del teatro Espanyol ha sigut admesa una pessa catalana que du per títol *La mala sombra*, preparantse en dit teatro ademés lo drama *Lo punyal d' or*.

En lo teatro del Ateneu de la Classe Obrera d' Igualada s' hi anuncia 'l drama catalá en 4 actes *La filla d' un forner*, original d' un jove premiat en varis certámens literaris.

Per últim, segons noticias, l' aplaudit autor dramátich D. Eduart

Aulés ha terminat una comedia en un acte titolada *Un rey al cos* y un reputat autor está escribint un drama ab lo títol de *Arnau de Baire*, á qual efecte passará una petita temporada á Sabadell ab l' objecte de recullir nous datos pera la citada obra.

S' ha posat á la venda lo Calendari del Pagés pera 1882, que ab tan bon éxit vé publicant lo Institut Agrícola Catalá de Sant Isidro. S' ha publicat també un llibre de 24 planas imprés á Igualada que conté 'l quadro de costums igualadinas titulat *La festa major*, escrit per D. Jaume Serra é Iglesia, premiat en lo certámen d' aquella ciutat. Per últim s' ha repartit la entrega 14 segona colecció del *Album Pintoresch Monumental de Catalunya* que ab tanta aceptació publica la Associació Catalanista d' Excursions Científicas.

Dintre poch veurán la llum pública Lo Calendari Catalá que la *Revista Catalana* de Manresa colecciona, y lo Calendari Catalá coleccionat pels Srs. Briz y Matheu.

Per últim la societat Foment de la Academia de la Llengua catalana anuncia la publicació d' una Historia de Catalunya, escrita en nostre idioma, y altras obras.

En lo curt espay que compren aquesta revista s' han comensat á publicar dos nous periódichs catalans: á Sallent pera la defensa de interessos generals, y literari, 's publica *La Veu Sallentina*, y á la Habana *Lo missatjer catalá*. Als dos los hi desitjém molts anys de vida, enviantlos l' abrás fraternal.

També s' anuncia pera mitj mes entrant la publicació de *L' autógrafo* contenint autógrafos dels principals autors catalans.

S' ha publicat lo cartell d' un certámen festiu que la secció humorística catalanista del Ateneu Tarraconense de la classe obrera anyalment celebra. S' ofereixen diferents objectes de plata y artístichs á poesias de tema lliure, á la millor obra dramática y á marcats temas humorístichs. Lo dia 18 de Desembre se celebrará dit certámen pera enviar al qual hi ha temps fins al 10 del mateix mes.

S' ha fallat durant aquest mes lo certámen de la Associació literaria de Gerona, qual distribució de premis havía de tenir lloch lo primer de Novembre.

S' han inaugurat ja las conferencias que en la temporada d' hivern tenen lloch en las societats catalanistas. En la Associació d' Excursions Catalana D. Joseph Ricart y Giralt desenrotllá 'l tema.—*III Congrés geográfich internacional de Venecia*. y en la Associació Catalanista d' Excursions Científicas lo Sr. Omarch y Barrera parlá sobre 'l *Comensament del cristianisme á Catalunya*.

També ditas societats comensan á donar mostras de vida organisant brillants concerts y vetlladas, exemple seguit per molts particulars; uns y altres obtenen gran acceptació, y sería no acabar may

si haguessem tan sols d' enumerar las que s' han donat en l' espay d' aquest darrer mes. Nos limitarem á recordar la vetllada literaria musical de «Lo Llorer» de la Barceloneta: la celebrada per la secció científica literaria y económica del Cassino del Masnou, al inaugurar los travalls d' any; la brillant vetllada literaria-musical organisada pels catalanistas de Vich, y la espléndida festa celebrada á Montserrat per varis catalanistas en honor de la patrona de Catalunya.

Lo 26 de Novembre celebrará l' any quint de sa fundació l' *Associació Catalanista d' excursions científicas* ab una vetllada en la que 's colocará un altre retrato en la galería d' excursionistas catalans.

Debem acabar aquesta revista donant á nostres lectors duas noticias, una d' alegre y una de trista: es aquesta la mort del pintor catalá D. Joan Vidal, llegítima esperansa de nostre brillant renaixement, pensionat á Roma per l' Excm. Sr. D. Fernando Puig.

L' altra noticia que ha de causar alegría á tots los bons catalans es la constitució definitiva de la *Academia de la Llengua Catalana*, que consta dels individuos següents: D. Marian Aguiló y Fuster, D. Miquel Victoriá Amer, D. Antoni Aulestia y Pijoan, D. Víctor Balaguer, D Andreu Balaguer y Merino, D. Joseph Balari y Jovany, D. Adolf Blanch, D. Antoni de Bofarull, D. Antoni Camps y Fabrés, D. Damás Calvet, D. Jaume Collell, D. Joseph Coroleu, D. Lluis Cutchet, D. Tomás Forteza, D. Angel Guimerá, D. Teodor Llorente, D. Francisco Maspons y Labrós, D. Manel Milá y Fontanals, D. Joan Montserrat y Archs, D. Joseph Pella, D. Joseph Puiggarí, D. Albert de Quintana, D. Geroni Rosselló, D. Joaquim Rubió y Ors, D. Gonzalo Serraclara, D. Frederich Soler, D. Francesch Ubach y Vinyeta, D. Pau Valls, D. Jascinto Verdaguer y D. Gayetá Vidal y Valenciano.

SUMARI

G. Vidal de Valenciano.	Epidemias literarias.	361
J. B. y B.	Datos curiosos pera la historia interna del dret civil en los pobles antichs.	369
Joaquim Riera y Bertran.	Articles morals.	378
Joseph Martí y Folguera.	Lo progrés de la industria catalana.	385
F. Casanovas y Gorchs .	Retractació.	389
J. Perpinyá.	Lo cant del montanyés. . . .	393
Justin Pepratx.	La guilla y los rahims. . . .	395
Francisco de P. Masferrer	Traducció de la poesía del poeta alemany Buckert.	396
Jascinto Torres y Reyetó.	Llágrimas silenciosas.	397
	Revista literaria.	398

Imprenta de la Renaixensa, Xucla, 13.—1881.

LA·RENAIXENSA

RESENYA BIOGRÁFICA

DE

FRA AGUSTÍ CANELLAS

Trinitari calsat, Lector jubilat d'arts y Teología, Soci y Censor de la Real Academia de Ciencias naturals y arts de Barcelona, Primer mestre y Director de la Escola de Náutica del Real Consulat de Catalunya etc, llegida en lo dia 26 de Novembre de 1881 en la Associació Catalanista d' Excursions científicas ab motiu de ser lo cuart any de sa fundació, per D. JOSEPH RICART GIRALT.

SENYORS.

CUMPLINT ab la molt laudable costum que segueix la Associació Catalanista d' Excursions Científicas, de honorar cada any á un dels fills de la nostra Catalunya, y que li hagin donát gloria en lo florit camp del excursionisme, camp tan grandiós puig que compren totas las ciencias, vinch jo avuy á fer sentir ma pobra veu desde aqueix honrós sitial per fervos coneixer la biografía d' un verdader geni geográfich, de un modest sabi, tan sabi com olvidat en aqueix pobre país, més amich de cantar las

glorias de l' espasa que las de la ploma, de glorificar las aventuras d' Hernan Cortés, Pizarro y Balboa, que las espedicions científicas de Jaume Ferrer, Jorje Juan, Ulloa y Mazarredo. Me referesch al Rnt. P. Fra Agustí Canellas, trinitari calsat, lector jubilat d' arts y teología, soci y censor de la Real Academia de ciencias naturals y arts de Barcelona, primer mestre y director de l' escola de Náutica del Real Consulat de Comers de Catalunya, etc.

Sensible es que aqueix treball biográfich tan important per ser de una de las glorias catalanas, hagi hagút de venir á confiarse á ma modesta ploma, tan prosaica, tan falta de aqueixas galanuras literarias que cautivan al auditori y l' interesan molt mes á coneixer la biografía de la persona de que 's parla. May hauría jo tingút la pretensió d' admetre tan espinós com honrós encárrech coneixent mas petitas forsas, si no s' hagués tractat d' una gloria de la meva carrera, de un sabi marino cual nom es conegut encara avuy per tots los oficials de la Armada y marina mercant, buscantse ab interés exemplars del seu tractat de Astronomia Nautica, que felis se pot contar qui 'n pot arreplejar un, tan escassejan. Com á deixeple de la Escola Nautica de la cual fou Director Fra Canellas y com admirador seu, vaig admetre l' encárrech de escriure la sua biografía, que 'm doná la nostra Junta Directiva, demanantvos la mes gran condescendencia per lo desalinyát de mon escrit, ahont sols podreu veurer la mes gran bona voluntad y demostració de respecte y admiració per lo il-lustre frare-marino.

En los llibres parroquials del petit poblet anomenát vulgarment *Alpens* siguent lo seu verdader nom Sta. María dels Pens, en la provincia de Barcelona, se trova: que 'l dia 23 de Juny del any 1765, lo vicari Rnt. Nicolau Vila va batejar un noy al cual se li posaren los noms de Agustí, Damiá y Joseph, fill de legitim matrimoni entre Pere Canellas teixidó de llana y María Carrera, havent sigut los seus padrins Agustí Bausells teixidó de llana y Ana Canellas, germana del nou batejat.

Com se veu per aqueix estracte de la fé de baptisme, lo nostre sabi Canellas vá sortir de molt humil bressol, aumentant aixó 'l merit que té l' haver arrivat á encumbrarse á tan gran altura en lo cercol cientifich de aquell temps.

Los seus primers estudis los vá cursar á Vich aprobant la gramática y retórica, trasladantse despres á nostra Capital en cual Seminari cursá la filosofía. Peró de jenit viu y entussiasta per las ciencias li va impresionar tant la vista del már, sa pensa seguint las naus que sortían del port ab rumbo á totas las pars del mont vá exitar tant sas aficions d' excursionista, que del seminari passá á l' Escola Nautica del Real Consulat, aprobant las assignaturas de la carrera y obtenint lo títol d' aspirant.

Arrivats á n' aqueix punt me trovo confós per falta de datos, puig per mes que D. Ramon Muns digué en lo Elogi que va fer de Fra Canellas en la Real Academia de Ciencias Naturals y Arts d' aqueixa ciutat, que obtingué lo títol de pilot, crech que está equivocat, puig l' Escola Nautica allavoras lo mateix que ara sols podia espedir nombraments d' aspirants ó alumnos, obtenint los títols de pilots mediant exámen en una capital de Departament marítim y despres de fets dos viatjes á l' América, y com de tots los datos que he pogut recullir sols consta que Fra Canellas vá fer un viatje á Veracruz, malament podia examinarse per obtenir lo títol de pilot; ademes que si ell lo hagués tingut ho hauria fet constar en las seuas obras ahont se firma ab tots los títols que tenía

Segons noticias donadas per lo pilot Felip Vidal que encara viu avuy á Mataró y fou deixeble d' ell, al retorn del viatge á Veracruz va pasar Fra Canellas tan grossa tempestat que inspirantli la grandiositat dels elements en son furor, un sentiment religiós, coneixent en tan horroros com admirable cuadro la omnipotencia de Deu, va fer promesa de retirarse del mon, consagrantse á la vida del claustro.

No ha sigut ell sol, qui ha seguit aqueix camí inspirat

per la solitaria vida del mar. Fa sols dos anys que morí en Cádiz un' altre gran excursionista espanyol lo Pare Cuarteroni molt notable pilot qui, despues d' haber manat barco molt anys, se va fer misionista, recorreguent ab lo Sant Cristo á la má cuasi totas las illas de la Malasia, y fent molt gran propaganda á favor d' Espanya entre los indígenas de aquells verges paissos.

Dominát completament per los sentimens religiosos que li inspiraren las tribulacions del seu primer y últim viatge á l' América, entrá en la nova ordre dels trinitaris calsats, comensant á dedicarse á uns estudis completament oposats als que fins allavors l' havian ocupat.

Mes las grans inteligencias en tots los camins recullen bons fruyts. Acostumat lo jove neófit á contemplar l' inmensitat del firmament desde las inmensas soletats del mar, son cor s' enlairá sobre la petitesa d' aqueix mon, ab la llum que li doná la sagrada Teología, estudiant una astronomía més espritual que la que había practicat en sa curta carrera marítima. Y tant va profundisar en los estudis sagrats que á la volta de pochs anys fou nombrat per lo difícil lloch de Lector en Arts y Teología, dedicantse al mateix temps ab gran erudició á la cátedra del Esperit Sant.

Mes, ben abiat va coneixer lo nostre Canellas que las matemáticas li causavan anyoransa: no tardá molt en coneixer que Deu lo tenia destinat á ser més util en lo cercol de las ciencias exactas que en lo de la filosofía; y en efecte torna als seus estimats números que á tan distingit puesto lo habian d' enlairar.

Desitjant ser util á l' humanitat, solicitá entrar á l' Academía de Ciencias naturals y Arts de Barcelona, la que l' admeté nombrantlo censór de la secció de ciencias en 22 de Juny de 1805. Ab tal motiu lo dia del solemne acte de la seva admissió llegí una molt notable memoria sobre un *Proyecto de una medida universal sacada de la naturaleza* que per la gran ciencia que conté, meresqué que

l' Academía en sesió del 13 de Octubre del mateix any acordés ferla estampar á costas d' ella.

En dita memoria fá coneixer la gran importancia que té l' adopció d' una unitát sola, presa de la naturalesa com á inmutable, desterrant la perjudicial costum de que cada naçió, provincia y hasta pobles vehins tingan midas diversas, dificultant las bonas transaccions del comers. Demostra que aqueixa tan notable idea la tingueren ja los egipcis medint un grau de meridiá ab tota aquella exactitut que 'ls hi permetían los instrumens d' aquell temps, prenent per unitat de mida la docen-miléssima part, que anomenarent *devak* ó *drakb* y també *gran peu*, dividintla per las medicions prácticas en dos meytats que prenguéren 'l nom de *peu petit* equivalent al peu de vara de Castella. Divuit d' aqueixos *devaks* componían lo famós *milómetro* que era lo mareógrafo del Nilo en sas altas y baxas, pronosticant fam lo numero 12, abundancia lo numero 16 y estragos lo numero 18.

400 devakhs componian l' *estadi* igual á la llargada de la base de la gran pirámide de Menfis, y finalment 500 estadis feyan la longitud del grau de Meridiá igual á 57050 toesas de París.

Llarch sería donar comté detallát de la riquesa de datos que conte tan preciosa memoria digna de figurar en las més preciadas bibliotecas cientificas. Despres de fer una excursió per tots los segles, donant á coneixer los adelantos que 's feyan en la cuestió de midas, arriba á la gran medició de la meridiana decretada per lo gobern de Fransa en 1792 y encomenada tan acertadamente als dos sabis Mechain y Delambre. De tots es sapiguda ab més ó menos detalls tan trascedental operació compresa entre la torre del castell de Montjuich de Barcelona (41°21'44"8 N) y la torre de l' iglesia de Dunquerque (51°02'10"5 N) Esplica lo nostre Canellas las operacions que s' efectuaren, discuteix los seus resultats, admiració per exactitut dels sabis moderns, y per fí doná lo seu resultat de 551584,72 toesas per tot l' arch medit, resultant un achata-

ment de polo terrestre igual á 1/334. De tal mida va neixer la unitat metro igual á las deu millonéssima part del cuadrant de meridiá terrestre que Canellas recomana ab gran entusiasme á l' Academia com á millor unitat de mida, dient que, «la claretat en lo comers facilita 'l calcul, dona aptitut á las arts, conformitat á l' agricultura, sensillés á la geodesia y obra ampla camp á las ciencias.» En altre part afegeix «...la navegació clamará continuament per aqueixa nova mida, quel universal aceptació tan aseguraría las sevas derrotas y facilitaria los progressos de tan interessant ciencia. Una volta admesa aqueixa mida, ja sols será una l' escala per totas las cartas del Univers per ser los mateixos los cercles meridians en totas parts.»

Entusiasmat lo sabi trinitari per l' estudi de un ram de ciencias que tan hermós horísont li oferia, resol dedicarshi completament, perfeccionantse per medi de la ensenyansa. A tal fí, proposa á la avans citada Academia, á ultims de 1803, un projecte d' ensenyansa pública de cosmografía, oferintse á desempenyarla gratuitament, y obtenint un brillant resultat per la numerosa concurrencia que anava á escoltar la seva simpática paraula. Al mateix temps quedá vacant la cátedra de matemáticas de l' Academia, y Canellas no la dexa escapar, demanant encarregarse d' ella, siguentli concedida la petició.

Quan mes engolfat estava, en la ensenyansa, lo Gobern espanyol necessitant de un sabi que pogués posarse al costat dels mes afamats estrangers, lo comissioná per ser company del gran Mechain, en las dificilíssimas operacions geodésicas encaminadas á determinar la verdadera figura de la Terra. Molta gloria fou per Canellas tal distinció habenthi personas tan científicas en los cossos facultatius del exército, anant á buscarlo á ell, humil religiós; axins ell ho comprengué, desempenyant lo seu comés ab tot acert y sabiduria y demostrant á l' Europa que en aquella derruida Espanya hi brillavan genis de primer ordre com lo nostre Trinitari. Un any passá en companyía dels

sabis francesos, en las cimas de las mes altas montanyas de Catalunya y Valencia, tornant á Barcelona á causa d' haber mort lo sabi Mechain y quedar disolta la comissió.

Sent ja tan notable lo seu nom, per Real Ordre fou nombrat catedrátich de náutica del Real Consulat de Catalunya en 1806.

Aquest era'l seu centro. Apassionat per la navegació, ell, bon geógrafo, y no menos astrónom, se dedicá ab tanta passió á l' ensenyansa del pilotatge, que 'ls seus alumnos li tenian gran veneració, y al contrari de lo que 's acostuma entre la jovenalla á qui agradant tant las faltas, los dexebles de Canellas no li faltavan may, tan agradables feya las esplicacions y ab tant amor los tractava.

Mes de sobte, tant tranquilas y laudables tareas se vejeren trencadas per un nou *flagellum Dei* que caigué sobre la pobre Espanya.

Tots sabeu lo que fou la guerra de la nostra independencia, no hi ha ningú de nosaltres que no hagi sentit contar ab entusiasme als seus avis, algun fet de tan titánica lluita entre l' amor patri del indiciplinat poble y 'ls servils batallons del grau guerrer del sigle. Fora de lloch sería, fér conversa en aquexos moments, de tan gloriosa plana de nostra historia; grabada la tenim tots en nostre cor, de memoria la sabem per ensenyarla de nou sempre que convinga.

Lo polítich Napoleon ab son sistema de ferse seus ab falagadoras promesas als homens de valua de nostra patria, també posá á proba lo patriotisme de Canellas ab honors y distincions, mes lo digne fill de las nostras montanyas, tenia en sas venas pura sang catalana, y retxassá ab indignació lo formar en la fila del coneguts ab lo nom de afrancesats.

Escolteu lo que va deixar escrit, respecte aqueix punt: «..... enterát lo gobern intrús de las mevas circunstancias y opinió publica, procurá atraurem á son partit, á cual fí me prometé totas las ventatjas que jo podia desitjar, mes

desenganyat de quant vana era la seva pretensió, y sabent que jo sols desitxava reunirme ab los defensors del Rey, comensá á tractarme ab rigor y á vigilarme perque no pogués sortir de la ciutat. Pero jo vaig burlar los seus vigilants, fugint disfressat, encara que ab grán perill en Desembre del any 1808.»

Convensut lo pacífich catedrátich de Náutica, que los llums que Deu nos concedeix los havem de fer servir segons las circunstancias en que 'ns trovem, y creyent que los seus coneixements matemátichs podrian ser de gran profit en lo cos de estat-major de las nostras tropas, vá penjar com se sol dir los hábits á la figuera, y empunyant l' espasa se posá al costat del brigadier Rovira.

Havent arrivat á coneixement del general Odonell las brillans operacions de las tropas al mando del citat jefe, y enterat que 's debian als consells del nou guerrer, lo cridá á son camp, nombrantlo ajudant de son cuartel general, encarregat de tots los treballs de topografía y obras de campanya. Fins á octubre del any 1814 vá servir lo nostre Canellas tal destino ab lo modest grau de capitá de guias, demostrant ser valent fins á la temeritat, aixecant planos entre mitx de las balas enemigas, y deixant traballs topográfichs de reconegut mérit com los planos de Tarragona, San Feliu de Codinas, Vich y sobre tot lo del campament de Buza.

Va recullir un inmens arsenal de datos, per algun dia poguer portar á cap la idea que tenia de construir una carta general de Catalunya, fent itineraris, prenent descripcions geológicas é hidrográficas de las cordilleras de montanyas, plans, congosts, prenent datos estadístichs etc.; pero lo que mes va donar celebritat á Canellas siguent la admiracio dels mateixos enemichs, fou la construcció de una plassa forta imponent en l' alta y escarpada montanya de Buza, que li encomená lo General en gefe y Real Junta pera que servís de capital ó centro de operacions, per estar totas las ciutats y vilas á mans dels invassors.

Las accions de guerra de Vich, Margalef, La Bisbal,

San Martí y la Salut probaren que lo mateix sabia portar los soldats á la victoria, que 'ls alumnos á la cátedra, y lo siti de Tarragona proba que la seva ánima era d' un tremp á tota proba.

Per fí sortí l' hermós sol de la redenció per la nostre Patria, inundantla ab los daurats raigs de la llibertat, y al tancarse lo temple de Jano, va volguer dir que cadascu en sa esfera, á copia de molt travall se havian de curar las encara sagnants feridas que havia deixat tan llarga y desapiadada lluita.

Aixis ho va fer Fra Canellas tornant á agafár la ploma al envainar l' espasa.

Se trovava á Mallorca quan morí lo director de l' Escola de Nautica del Real Consulat de Catalunya, Sr. Don Miquel Sainz, y com es natural ningú mes adecuat per tal destino que Canellas: axins ho comprengué 'l Gobern enviantli tan honrós nombrament.

En tal destino comensá á escriure un tractat d' Astronomía Nautica, condolentse de la gran rutina que reinava entre 'ls pilots, que molts no sabént l' importancia de la seva posició emprenian llargas navegacions sense aquells coneixements indispensables per saberse situar astronomicament.

En la primera página de la obra. hi posá la seguent máxima dedicada als alumnos: «*La meva vida, la dels meus conavegants, y los grands cargaments del barco que se 'm confia, dependeixen de la meva aptitut per saber portar una bona derrota.*»

Fer una descripció detallada de aqueixa obra de Fra Canellas, no es del cas, puig si en vritat escassejan los exemplars per la venta publica, no obstant se troban en varias bibliotecas públicas ahont los aficionats poden fullejarlas. L' únich elogi que d' ella faré es dir, que está escrita ab una senzillés tan gran, que no cansa gens al alumno, condició nesesaria per 'ls llibres d' ensenyansa y per desgracia tan poch seguida avuy, en que 'ls autors

preferexen lluirse ells que no procurá 'l bé de las petitas inteligencias dels alumnos.

Sensa anár mes lluny, si agafém la major part de tractats de Trigonometria Esférica trovarem que no hi ha cap alumno de 15 anys capás de estudiarlos ab gust, cuant menys l' entendrels, puig que sembla que 'ls seus autors han escrit per personas que ja saben tan interesant ram de las Matemáticas, que no per joves que han de comensar apéndrelas entrant per la porta. Lo nostra Fra Canellas dona en la seva obra un petit tractat de la Trigonometria Esférica tan senzill, tan practich, que es imposible no compendrel á ratlla seguida. Igual sistema de senzillés y claretat ha seguit l' actual profesor de matemáticas de la Escola Nautica D. Joaquim Bonet y Vinyals, home molt práctich y envellit en l' ensenyansa, en un complert tractat de abduas Trigonometrias.

Lo dia 27 de setembre del any 1815, vá presentar la dita obra en dos tomos, á la Real Junta de Comers, la cual coneixent tota l' importancia que tenia, y molt mes en aquells temps en que naixía la nostra marina mercant vislumbrantse ja la gran altura á que arrivaria, y de la cual ne son avuy testimoni patent los richs pobles de nostra costa de llevant, va acordar donarla á l' estampa per premi y honra de son sabi Autor, y profit del alumnos de l' Escola de Nautica.

Si sortiren bons pilots de l' ensenyantsa y solícits desvels de Fra Canellas ho dirá lo següent fet que m' ha contat lo mateix protagonista que viu á Mataró.

L' any 1819 passá á Cartagena per examinarse á fi d' obtenir lo nombrament de 3 ^{er} Pilot, l' alumno Felix Vidal, siguent Major general del Departament lo contraalmirant Uriarte, 'l qual presidi 'ls exámens, y veyent que eran tan lluhits los del jove Vidal, li preguntá qui havia sigut lo seu professor. Al sentir de resposta *'l Pare Canellas,* digué: «aquest frare es un sabi que 'n quant á Cosmografia á tots nos guanya la proa.»

Recullint tots los datos y observacions que havia fet

durant la guerra, escrigué una preciosa memoria sobre l' utilitat de formar un mapa general de Catalunya, idea aqueixa que l' afalagava feya temps y que una mort prematura no li va deixar veure cumplida. Aqueixa memoria es una verdadera recopilació geográfica-estadística de Catalunya en aquell temps, y demostra que Fra Canellas ab igual maestria manejava la ploma analítica del matemátich, que la concisa del militar, la filosófica del naturalista y l' elegant del literat. Es la verdadera fotografia de la colossal inteligencia de Fra Canellas, puig que en pocas páginas dona certeras tocadas de totas las ciencias.

Molt minada estava ja la seva salut per tant d' estudi y las reliquias que li quedarán de tantas privacions, sustos y fatigas de la guerra; quant l' Excm. Sr. D. Francisco Castanyos capitá general del Principat lo nombrá d' una comissió composta del brigadier d' enginyers D. Joseph de Santacruz y 'ls Srs. D. Andreu Sanjaume, D. Antoni Ladó, y D. Jaume Novellas, ab objecte d' estudiar la construcció d' un canal per regar tot lo plá de Barcelona. Nombrat Fra Canellas president per los seus companys, va volguer ser digne de l' alta missió que se li havia confiat, sens tenir en compte sa gastada salut. Surt de la capital lo dia 5 d' Agost en lo més fort de la calor, y sens descansar ni un moment en 26 dias opera las més delicadas operacions trigonométricas en un terreno de extensió 16 lleguas, lo més escarpat y montanyós, sense deturarlo cap obstacle, calcula ab tal exactitut per los dos sistemas trinonométrichs y de nivell, que á pesar de tantas operacions sols se troba en lo resultat final una diferencia de tres peus, demostrant la possibilitat del projecte, que va quedar projecte al morir lo nostre Canellas.

De retorn d' aqueixa espedició l' última de la seva travallosa vida, encara va donar un nou destell de llum aquella inteligencia privilegiada; ab l' invenzió d'un instrument que anomená *Precisivo* que dona molta més exactitut á las observacions geodésicas y astronómicas, instrument que construí l' artista Gayetá Faralt, y que si en vritat

no 's pot comparar als moderns teodolitos y taquímetros, això no implica perque en aquell temps fos un descubriment de molt mérit, y un esglahó més d' avens en la escala del progrés que 'ns ha portat á la altura en que 'ns trobem avuy.

Atacat de la terrible malaltia de consunció, aquella vida tota se concentrá en lo cap, decayent cada dia d' una manera progressiva, y á pesar d' haverlo trasladat al pintoresch poblet d' Alella per si 'ls ayres saludables del camp rebifarian un poch aquella gloriosa llum que s' apagava, entregá ab la més gran resignació cristiana la seva ánima á Deu lo dia 9 d' Abril del any 1818 als 53 anys de la més profitosa existencia.

En los llibres parroquials del dit poble d' Alella se troba la seba partida de mort, que copiada textualment diu aixís:

«Als nou d' Abril del any mil vuyt cents divuyt en esta Parroquia de Sant Feliu d' Alella, Bisbat de Barcelona y en casa Trinxet despres de haver rebut los sagraments de Penitencia, Eucharistia, Extremaunció, morí de malaltía corporal lo—R. P. Lector Fra Agustí Canellas religiós trinitari de edat cinquanta tres anys á poca diferencia. Al cadavre del qual se doná sepultura eclesiástica corresponent dins la Iglesia de dita Parroquia devant lo altar de S. Antoni abat. Se li celebrá un ofici d' enterro ab assistencia de quatre sacerdots gratis—Bartomeu Ráfols, Rector.»

Los seus deixebles de náutica al saber tan trista pérdua, li feren celebrar un suntuós funeral en la iglesia dels Trinitaris d' aquesta ciutat, guarnint al mitj del temple un gran túmol ab instruments y atributs de marina.

Aixís acabá aquest gran geni catalá que avuy venerém colocant lo seu retrato entre los demés catalans ilustres que 'ns recorda l' Associació catalanista, posantlos com exemple perque 'ls seguim en las sevas virtuts y particularment per lo seu amor per nostra aymada Catalunya.

Sens cap dupte que un dels millors medis d' estimular

als homes, perque estiguin disposats al sacrifici per la patria, es recordar la vida dels que 'ns han adelantat, posant al devant de nostra vista las sevas bellas accions, los seus sufriments y las sevas glorias. Allavors es cuant per comparació coneixem la nostra petitesa, y 'ns entra lo llegítim sentiment del deber desitxant seguir vida tan honrosa.

La missió del home sobre la terra no es mes que la de ser útil als seus semblants. Pobres desgraciats aquests mesquins d' esperit que per desgracia avuy tan abundan que 's creuhen complir la seva tasca, no fent mal á ningú, pero deixant de fer lo bé que podrían!

Preném exemple del nostre Canellas. Molt ben descansada podia haver passat tota la vida en sa cátedra escudat per la misió de pau del sacerdoci, pero va preferir totas las privacions que passá per defensar á la patria, que era defensar als seus paysans, á la familia catalana.

Pero també al morir debia estar satisfet d' ell mateix, podia exclamar tranquil y ple de goig. «Deu meu, he complert la tasca que 'm vau posar al neixer.

Al acabar enviant lo més carinyós recort d' admiració á Fra Agustí Canellas, com á pilot y com á entussista catalanista, desitjo que tots nosaltres lo prenguem per exemple y guia en nostra conducta per gloria de nostra molt aymada Catalunya.

HE DIT.

Barcelona 26 Novembre de 1881.

Pera donar una idea dels variats coneixements que posseia en tots los rams del saber humá 'l nostre inolvidable amich D. Joaquim María Bartrina d' Aixemús publiquém lo següent treball, un dels més curiosos é interessants de la colecció de sas obras que ha vist darrerament la llum pública.

LA METEOROLOGIA

POPULAR (1)

Me proposo ab aquest tractadet, y ab lo de medicina popular que anirá á continuació, evidenciar lo bon sentit práctich del poble, contingut íntegre en sas locucions, refrans y costums.

Es vella preocupació l' encaparrarnos pera buscar lo

(1) Los apuntes que van á continuació devian formar part del tractat que sobre aquesta ciencia se proposava escriure l' autor. Encar que molt incomplerts, los incluhim en la present colecció per la novetat que revesteixen y pera donar una lleugera idea de lo que hauria sigut dit llibre, qual plan borronejat per Bartrina en un tros de paper que tenim á la vista era 'l següent: METEOROLOGIA POPULAR.—I Historia de la predicció del temps. Sa antiguetat. Lenormand. Sa universalitat. Los bruixots en Espanya. Sa trasformació en los factors d' almanachs. Quevedo, Villarroel, Yagüe. Persistencia de algunas práticas supersticiosas pera produhir vent, pluja y altres fenómenos meteorológichs.—II. Janer.—III. Febrer.—IV. Mars.—V. Abril.—VI. Maig.—VII. Juny.—VIII. Juliol.—IX. Agost.—X. Setembre.—XI. Octubre.—XII. Novembre.—XIII. Desembre.—XIV. Pronóstichs trets de la lluna.—XV. Pronostichs trets dels aspectes del cel, dels meteoros, del foch de Sant Telm, dels animals y de las plantas —XVI. Supersticions nauticas.—Conclusió.

(*N. de la O.*)

que menos directament nos interessa. Potser inspirantse en ella, los sabis de nostres dias s' enredan en especulacions que á res conduheixen, emplean un tecnicisme que tot just entenen, y fan esperiments que sols serveixen la major part de las vegadas pera malgastar lo temps, si es que no tendeixen á sentar falsas teorias que fan retrocedir á la veritable ciencia passos de gegant.

Aixís veyem á molts d' ells estudiar astrononia ans de coneixer l' alfabet de la meteorologia, escriure llarchs tractats de geografia universal quan desconeixen la de sa localitat y fins la de sa casa; establir lleys (passi la paraula sagramental que á la vegada toleran la ciencia y la ignorancia) en medicina, y no poder predir ab dos segons d' anticipació un fenómeno fisiológich, no faltant tampoch, perque de tot hi ha en la vinya del Senyor, qui preten coneixer fil per randa la vida intima de Ultratomba, y no serveix pera endevinar lo que li passará al cap d'una hora.

La Meteorologia y la Medicina popular, de las que la ciencia oficial sols té (á mon veure) superficialíssims rudiments, fa sigles que son ciencias, en tota la extensió de la paraula, entre 'l poble. Sas generacions las han formulat, y la experiencia de milenars d' anys las hi han donat son assentiment. Res més lógich que sos procediments y prediccions; res més profundo que sos axiomas. Pera fernos mes capassos d'aixó n' hi haura prou ab un exemple; pregunteu al primer metje del mon lo perque dels septenaris de certas malaltías, y feu lo mateix ab lo més rustech pastor de las Batuecas. Lo primer no vos contestará res de segur, mentres que 'l segon satisfará per complert vostra curiositat. Y aixis de lo demes.

Sentat lo que precedeix y deixant pera altres l' entrar en consideracions filosóficas que, si á res condueixen, no será de segur al esclariment de la veritat, comensa la tasca facil que m' he imposat, trascribint á continuació los refrans y locucions populars que he pogut recullir, que tal volta no arriban á una fracció microscópica dels que existeixen.

Comenso per lo vers llatí que 's llegeix en los antichs calendaris y que 's refereix á la creencia molt generalisada entre la gent dels camp de tots los paissos de que 'l primer de Janer es dia nefast:

Prima dies nona
Januario scorpius hora.

I

REFRANS Y LOCUCIONS POPULARS REFERENTS ALS DOTZE MESOS DEL ANY.

JANER

Enero
es como buen caballero.
(Com comensa acaba.)

Primer d' any y llegany,
mal any.

Aygua de Jané
sempre fa al camp bé

Enero mojado,
bueno para el tiempo y malo para el ganado.

Cuando nieva por Enero
no hay año fullero.

De la flor del Janer
ningú n' ompla 'l graner.

Per Sant Sebastiá
la oreneta ve y 'l tort se 'n va.

FEBRER

Lo Febrer
al cap ó á la cua la ha de fer.

Si plou al Febré
tot va bé.

Qui sembra al Febré
cullita té.

Si no plou al Febrer
mal va 'l graner.

Quan la Candelera plora
l' hivern es fora.
Quan la Candelera riu
l' hivern reviu (1)

En Febrero busca la sombra el perro;
en Marzo el perro y su amo.

Febrerillo loco
no pasó de veinteiocho:
sacó á su padre al sol
y despues lo apeleó.

MARS

Cuando Marzo mayea
Mayo marcea.
(Quant en Mars fa bon temps
lo fa dolent en Maig.)

(1) En lo «Notes and Quiries» corresponent al 28 d' Abril de 1855, se cita 'l següent refrá llatí de la Edat Mitja:

»Si sol splendescat Maria purificante,
Majus erit frigus postea quam fuit ante.»

En un almanach francés de 1672 se llegeix lo següent:

«Selon les anciens se dit:
«si le soleil clairment luit
«à le Chandeleur, vous verrez
«qu' encore un hiver vous aurez;
«pourtant gardez bien votre foin,
«car il vous sera de besoin:
«par cette reigle se gouverne
«l' ours, qui retourne en sa caverne.»

Los inglesos tenen lo següent refrá:

«If Candlemas Day be fait and bright
«winter will have another flight;
«but if it be dark with clouds and rain
«winter is gone, and will not come again.»

Sol de Marzo
hiere como mazo.

Lo sol de Mars
se coneix set anys á la cara.

Mars marsot
mata la ovella y l' ovellot,
y á la vella á la vora del foch
y á la jove si l' hi trob'.

Niebla de Marzo,
agua en la mano.

Marzo marzola
torbina e rayola.
(*Refrá gallego.*)

Iguzquia eta uria, martzoaesen al dia.
(*Refrá éuskaro.*)
(Sol y ayga, temps de Mars.)

Marzo ventoso
y Abril lluvioso,
sacan á Mayo florido y hermoso.

ABRIL

Al principio y al fin
Abril suele ser ruin.

A tres de Abril el cuclillo ha de venir,
y sino viene el ocho, ó está preso ó está muerto.

Abril
aguas mil.

Pel Abril
cada gota 'n val mil.

Fresca como una mañana de Abril.

Si no plou per Sant Jordi
tururut ordi.

MAIG

Pel Maig
cada dia un raig (1).

En Mayo frio
ensancha tu silo.

Lodos en Mayo,
espigas en Agosto.

No Mayo
inda as vellas queiman o tallo.
(Refrá gallego.)
(Encara en Maig las vellas creman lo banch per escalfarse.)

Per Sant Pere Regalat
tot aixut ó tot mullat (2).

JUNY

Juny plujós
graner polsós.

Hasta cuarenta de Mayo
no te quites el sayo.

(1) «Die lune, tercia madii, non intravimus; quia ocurrit festum invencionis sancte crucis. Et istis tribus diebus pluit «de rag á rag,» juxta vulgare cathalanorum: «de mag á rag á rag, de abril de fil á fil.»

«Los Reys d' Aragó y la Seu de Girona» per lo P. Fidel Fita. Importantíssima colecció de documents publicada en part en LA RENAIXENSA (1873) y 'l resto en un tomo en fól. (1876).—Acta del 3 de Maig de 1479.»

(2) A Catalunya hi ha la creencia de que quan plou aquest dia ne plou quaranta consecutius. A Fransa y á Inglaterra hi ha la mateixa creencia respecte á altres dias del any. Véjinse los següents exemples:

S' il pleut le jour de Saint Medard (8 Juny)
il pleut quarante jours plus tard.
S' il pleut le jour de Saint Gervais (15 Juny)
il pleut quaranta jours après.

Aygua per Sant Joan,
celler buyt y molta fam.

JULIOL

Qui no bat pel Juliol
no bat quant vol.

Sant Benet plorós,
Juliol plorós.

Per Santa Magdalena
la avellana es plena.

Si pluat in festo Processi et Martiniani
Imber grandis erit, ac suffocatio grandi (1).

AGOST

Pel Agost
trilla 'l peresós.

Agosto
frio en rostro.

Pluja á Sant Llorens
sempre arriba á temps

El dia de San Bartolomé
dijo el sol: aquí estaré.

Aquesta setmana
cull l' avellana (2).

Per tot l' Agost
á las set ja es fosch,

ó com diuhen altres:

Per la Mare de Deu d' Agost
á las set es fosch.

(1) Aquest refrá se troba en un antich calendari que 's conserva en la diócessis de Norwich (Inglaterra) y 's troba escrit al costat del dia 2 de Juliol.

(2) La tercera d' aquest mes, ó sia per Sant Magí.

SETEMBRE

Mes que entra con Abad y sale con fraile,
guárdale el aire.

Setembre boyrós
graner polsós.

OCTUBRE

San Simon eta Juda, nequa haldu da.
(Refrá éuskaro.)
(San Simon y Judas, hivern á la vista.)

NOVEMBRE

Per Sant Andreu
pluja ó neu ó fret molt greu.

DESEMBRE

Per Santa Llúcia
un pas de pussa.

Per Nadal
un pas de pardal.

Ceba de cap d' any
fa bon averany (1).

II

PRONÓSTICHS TRETS DELS ASPECTES DEL CEL, DELS ANIMALS, DE LAS PLANTAS, ETC.

Arreboles al oriente,
agua amaneciente.

(1) La última nit del any es costum en algunas comarcas tallar una ceba en dotze trossos iguals. Se dona á cada un lo nom d' un mes, y s' hi posa á sobre una mica de sal: los trossos en que la sal se licua denotan mesos plujosos, y 'ls que no, sechs.

Arreboles á todos cabos,
tiempo de los diablos.

Arreboles de Aragon
á la noche agua son.

Arreboles de Portugal
á la mañana sol serán.

Arreboles á la mañana
á la noche son agua.

Arreboles de la noche
por la mañana son soles.

Arreboles de Castilla,
viejas á la cocina.

Arreboles por la tarde,
ó lluvia ó aire.

Aurora rubia,
ó viento ó lluvia.

Cel rogent,
pluja ó vent.

Cerco de sol
moja al pastor.

Cerco de luna,
labajo enjuga:
estrella en medio,
labajo lleno.

Cerco de luna
no hincha laguna.

Cielo de panza de burra,
agua segura.
(Quant lo cel te núbols de color de cendra clar.)

Goiz gorriac, da karte uri.
(Locucio éukara.)
Auba roja, senyal d' aygua.

Arrats gorriac eder al di
Tarde roja, senyal de bon temps.

Goiz erria denean gorriago ecenez hori,
hire uritacoa eztemala nehori.

Quant l' orient es més roig que groch,
no deixis ta capa d' ayguas.

Goiz horzadar, arrats ituri.
Arch de San Martí al matí, aygua á la tarde.

Vent de llevant,
pluja al devant.

Vent de lleveig,
aygua no 'n veig.

Vent marí sobre gelada,
pluja ó nevada.

Quaresma ventosa,
cullita granosa;
si massa se 'n fa,
ni palla ni gra.

Quan lo caragol se posa á llaurar
senyal que plourá.

Aranya per terra,
tapa la gotera.

Murlá á flor d' aygua,
senyal d' aygua.

Oronell terrer,
pedra ó aygua vé.

Quan cau sutje de la xemeneya,
senyal de pluja.

Quan canta molt lo galll,
senyal de pluja.

Quan la sangonera puja,
senyal de pluja.

Arch de Sant Martí al mitj dia,
aygua tot lo dia.

Cuando la perdiz canta
nublado viene.

Espino abundoso,
invierno riguroso (1).

Passion descubierta,
agua á torrentes (2).

Verbena ajupida,
aygua desseguida.

A la tórtola y al moral
no les engaña el temporal.

A luna tendida,
marinero en pié.

Quan los núbols fan bassetas
á la terra hi ha pastetas.

Alta mar y sin viento
no promete seguro tiempo.

Rotllo gros á la lluna,
pluja segura.

Tarde encarnada y mañana cenicienta
guardan de lluvia y tormenta.

Niebla en alto,
agua en bajo.

(1) Los estius humits fan produhir melta llevor als arsos, cambronera y altres plantas semblantas d' ahont vé la opinió pupular que sa fecunditat anuncía un hivern rigurós. «G. Cortés. Secretos de la Naturaleza.»

(2) A Aragó solen servirse de las passioneras pera lo que á Catalunya de las cabrinas.

Cremellot al llum
pluja y no fum (1).

Lo cant de la rana
crida la tremontana.

Lluhert ajupit,
pluja desseguit.

Quan l' home del cel treu banya
bruns lo vent á la montanya (2).

(1) Ne nocturna quidem carpentes pense puellae
nescivere hiemem, testa «quum ardente viderent
scintillare oleum, et putres concrescere fungos.»
(Virgili, Geórg. lib. I.)

Y el copo urdiendo en la nocturna vela,
anúncianle tambien las hilanderas,
si la mecha blanquea en su candela
ó de ella ven saltar chispas llgeras.
(Trad. de Perez de Camino.)

Las Geórgicas de Virgili abundan en indicacions d' aquesta naturalesa.

(2) Indubtablement aquesta locució 's refereix al «Home de la lluna.» Per més que he preguntat y he registrat volums, sols he pogut recullir las següents noticias sobre tan antiguíssima tradició:

Ma vieni omai; che gia tiene il confine
D' amendue gli emisferi, e tocca l' onda
Sotto Sibilia, «Caino e le spine.»
(Dante, Inferno, XX. 124-126.)

En lo comentari de Jacobo dalla Lana, publicat á Venecia en 1476 baix lo pseudónim de «Benvenuto de Imola,» se diu á propósit del tercer copiat:

«Dice che Chayno elle spine cio e la luna: perche fabulose si dice «que Chayno figliuo Dadam e nelle luna con uno foscio di spine in «spalla simile a quello chel portava nel mondo a fare sul monte sacrificio a Dio.»

Se confirma la existencia d' aquesta tradició popular, en lo Cant II del Paradiso 49-54.

Plutarco te un tractat « περι τοῦ εμφαινομένου προσώπου τῶ κύκλῳ τις Σελινισ.» Sobre la cara que apareix en las fases de la lluna.

En una obra inglesa (Notes and Queries, Aug. 21, 1852) s' hi llegeix lo següent que no deixa de tenir interés: «Clemens Alexandri- «nus (Stromat, I. L.) quotes «Serapion for the tradicion of te face «which appears in the moon being the soul of a sibyl.»

Masteler vermell,
lliga 'l timonell (1).

No crech desprovehidas d' interés, per qual rahó las continuo, las següents fórmulas pera predir lo temps que 's troban trassadas en carácters cuneiformes, dels quals las prengué Lenormant pera sa important obra *La divination et la science des présages chez les Chaldéens.*

Si la lluna es visible al primer del mes, l' aspecte del pais será ben ordenat.

Si la llum sembla molt petita la cullita será bona.

Si en lo mes de Outel Marte es molt visible la cullita será inmillorable.

Si la estrella Entenaamaslum (Aldebaran?) apareix molt brillant al comensar á distingirse en lo mes de Douz, lo rendiment de la cullita será gran. Si son pipelleig es poch visible la cullita será dolenta.

Quan la lluna absorbeix los núvols plourá.

(1) Es molt probable que aquesta locució se refereixi al foch de San Telm. No careix d' interés la següent relació que referent á aquest meteoro he trobat en un antich manuscrit portugués:

«Os antigos davan-llhe o nome de Castor e Pollux. Os marinheiros chamanllhe fogo de Santelmo ou de S. Nicolau, ou de Santa Clara, ou de Santa Elena. Da veneraçao em que os nossos antigos marinheiros tinham estas appariçoes da testeiminho Diego da Couto Nas Decadas:

«Tem todos os homens da mar tamanhia devoçao e venereçao ao Beneventurado S. Pero Gonçalvez, e o tem per tao seu advogado nas tormentas do mar, que creem da todo seu coraçao que nos tempos fortuitos e tormentosos apparecem sobre os mastros ou em outras partes das naos, que é o santo que os vem visitar e consolar; e tanto que acertam de ver aquella exhalaçao acodem todos ao convei a salvar con gritos e alaridos dizendo «Salva, salva, o Corpo Santo!» E affirman que quando apparecen nas partes altas e duas e tres ou ma is d' aquellas exhalaçaos, que é signal que lhes da bonança; mas se apparece unna só e pelas partes baixas, que denuncia naufragio. E tao crentes e firmes estao n' isto, que quando aquellas exhalaçoes apparecen sobre os masteseus, sobem os marinheiros acima, e affirman que acham pingos da cera verde, mas ellas nem os trazen nem os mostran. .»

Quan un nubol de un negre blavench puja per lo cel en linea recta, tot lo dia bufará 'l vent.

III

Supervivencias de algunas prácticas supersticiosas pera produhir la pluja, lo vent y altres fenómenos meteorológichs.

Las prácticas supersticiosas de que 's valen certa gent del camp, que 'l vulgo coneix ab lo nom de *encisadors* y *saludadors* son supervivencias unas y reminiscencias altras de la Edad mitja y fins de la antiga y tal volta de la prehistórica.

S' ha tractat molt á la lleugera de aquesta, á mon veure, interessantíssima materia, que pot donar molta llum sobre certs fenómenos poch coneguts y mal esplicats, que presenti Paracelso, patentisaren Dupotet y Ricart y han estudiat Phillipps, Dobbs y Braid. Los estranys esperiments que aquet califica, si mal no recordo de *sugeció mental* son tant decisius que en mon sentir facilitan sobrada materia pera formular la verdadera ciencia psicológica.

Crech que 'l magnetisme, l' éxtassis, los maleficis, las sorts dels pastors, lo mohiment de cossos pesats sens causa coneguda, las anomenadas possessions demoníacas y los mil y un fenómens que hi ha un decidit empenyo en negar reconeixen un origen comú. Estudi es aquest que 'ns interessa en alt grau y que descuydem per considerarlo indigne d' ocupar á gent formal.

Comenso ma tasca per los conjuros ó ensalms de nostra gent del camp (quals formulas tenen molt de cantacte ab los mëntrams dels fakirs de la India). Mes endevant m' ocuparé dels procediments, que no deixan d' esser curiosos, omitint intencionadament los exorcismes de que la iglesia 's val pera conjurar los núvols y las tempestats. (1)

(1) De exorcismis contra inminentem tempestatem fulgurum et grandinis.

CONJURS

I.—*Oració de S. Cebriá pera preservar de malas arts y de tempestats. S' ha de dir nou diumenjes seguits.*

...«Jo no sabia ton sant Nom y terrible, Altíssim Deu; «mes ara sé que tú ets Deu fort, Deu gran, Deu Omnipo-«tent+ ... Jo lligava los núbols y no plovia sobre la cara «de la terra, y l' herba de la terra se secava y los arbres «no donavan sos fruyts: y me passejava pel mitj dels re-«mats de bestiar, y l' escampava y 'l perdía.

...«Anuláu y desbaratéu, altíssim Deu Criador nostre+, «per las oracions dels Ángels bons y per tots los que 's «reuneixen devant de vostra presencia, tots los maleficis «y mals enllassaments que son ó fossen fets ó se fassen «per mals hómens y malas donas en contra de vostre sir-«vent, tant de nits com de dias. Y que sos contraris y «enemichs sian malehits... Y que sia desencisat de qual-«sevol malefici fet per invocacions, virtuts y potestats dia-«bólicas ó d' esperits malignes, ja sia en or, ó en argent, «ó en aram, ó en ferro, ó en plom, ó en estany, ó en «qualsevol altre metall; y de los fets en os d' home mort, «ó en ossos de animals de quatre peus ó volátils, ó de «qualsevol bestia; y los que ho son en drap de llana, ó «de llí, ó de seda, ó de cotó, ó de cánem; ó en algun filat «de mort, ó en cabells de cristiá, de moro ó de juheu, «ó be de heretje, y també los que ho son en sepultura de «gegants, ó d' hebreus, ó de serrahins, ó de cristians; y «los que ho son en pedra, ó en fusta, ó en herbas, ó en «aygua, ó en islas y repartiments de rius, ó en divisions «de mars, ó en las ribas, ó en las platjas, ó en petxinas, «ó en peixos de tota especie de ayguas; y axí mateix los «que son fets en llibre ó en estátua, ó en tamborino, ó en «clausura de ferro, ó en fortalesa, ó en castell de moros. «Y també los fets en montanyas ó en valls, ó en camps «ó vinyas, ó en boschs ó selvas, ó en arbre, ó en cabanya

«solitaria, ó en masía ó en casa, ó en paret, ó en llit, ja «sia dessobre ó bé dessota, ó en qualsevol de las cosas de «la casa, ó en lo pou, ó en bassa, ó en profundo, ó en lo «desert, ó en l' abisme. Y aquells que ho son en basti- «ment, ó en carruatje, ó en tribu, ó se donan en beguda «ó en menjada, ó están en conjuntura de membres ó en «cosa consumida per foch. Sian desaparagudas y desfetas «totas las malas cosas ditas de qualsevol lloch ahont se «trobin, en lo Univers ó fora, al Llevant, al Ponent, á la «Tramontana ó al Mitjor... deslliurant al vostre sirvent «de tot mal y de tot perill, de vents de y pedregada, de «llamps y d' ayguats, de fantasma y de fil d' espasa y de «tota mala cosa. Amen.»

II.—*Ensalm pera conjurar lo llamp. S' ha de dir tres vegadas.*

Sant March, Santa Creu,
Santa Bárbara, no 'm deixeu.
Santa Bárbara va pel camp
reclamant l' Esperit Sant.
—Esperit Sant qué fas aquí?
—Estich aquí que vull dormí.
—Esperit Sant no t' adormis,
que pujan tres núbols dolents,
un de tró, un de llamp,
y una pedra foguejant.

Variant del anterior ensalm.

Sant March, Santa Creu,
Santa Bárbara, no 'm deixeu.
Santa Bárbara va pel camp.
ab tres núbols al devant:
un d' aygua, un de foch,
y un de la bona Mort.

III.—*Ensalm pera conjurar la tempestat y fer ploure. S' ha de dir cinch vegadas.*

Nube negra,
Dios te estienda.

Nube rubra,
Dios te destruya,
Nube blanca,
Dios te esparza.
Amen! Amen! Amen!

IV.—*Ensalm pera conjurar lo mal temps. S' ha de dir set vegadas.*

Beneyta Santa Clara,
pegueu una escombrada
á aquesta nubolada.
Sant Oriol,
feu sortí 'l sol.
Sant Agustí,
feu aclarí.
Si Sant Joseph ho vol,
fará bon dia;
Si Sant Joseph ho vol,
fará bon sol.
Sol, solet;
vínans á veure, vínans á veure;
Sol, solet,
vínans á veure que fa fret.

V.—*Procediments pera fer ploure.*

En las *Constituçoes do Bispado de Evora*, de 1854, entre altres prácticas supersticiosas que 's prohibeixen, hi ha la següent, que encara está en us entre 'ls pagesos del litoral escandinavo: « . . . nem revolvam penedos e os «lançem na agoa pera aver chuva.»

No deixan de ser curiosos los següents párrafos que 's refereixen al mateix assumpto.

« . . . Ansi vemos que los nigrománticos y deuinos di-«zen y aciertan en que dias, meses y años ha de llouer, o «neuar, tronar, granizar; quales dellos seran frios, calien-«tes, secos y humedos; quales seran serenos, o nublados, «claros, o escuros; en quales aura cometas, rayos, terre-«motos.»

(Tratado en el qual se reprueban todas las supersticiones, por el Dr. y Maestro Pedro Ciruelo, 4.ª impresion. Barcelona, 1628.)

«Ay aun otros que saben
»muchos encantamientos
«E façen muchos malos gestos
»con sus esperamentos
«De reuoluer las nubes
»et de reuoluer los vyentos
«Muestrales el diablo
»estos entendimientos.

(Poema del Conde Fernan Gonzalez, v. 476.)

VI.—*Procediments pera las evocacions.*

«En nostres dias (diu un tractat de supersticions que «tinch á la vista) cridan uns al diable fent un cércol ó cír-«cul á terra ab certs senyals (1).

«Altres en una redoma plena de certa aygua (2).

«Altres en un mirall de alindè (3).

«Altres en pedras preciosas d' anells (4).

«Y encara alguns d' ells en lo pols de las unglas de sas mans (5).

VII.—*Procediments pera conjurar lo vent.*

Per créurerla sobre manera curiosa transcrich la següent relació del *Nouveau Voyage vers le Septentrion*, publicat á Amsterdam en 1708.

«Navegavam pel círcul polar ártich, quant nos sobre-

(1) Exactament com ho practicava en París fa pochs anys, no pera cridar al diable, com diu lo llibre, sino pera produhir certs fenómens, lo Baró Du Potet, distingit metje d' aquella capital.

(2) Com ho feya Cagliostro.

(3) Com ho ha practicat lo francés Cahagnet.

(4) Ho efectuan encara aixís alguns Santons de Africa.

(5) Sobreviu aquesta práctica entre los fakirs riberenchs del Gánges.

«vingué una gran calma prop de la costa. Com los que «habitan lo pais son casi tots bruixots, al igual que 'ls de «Finische Peher ó mar de Finia, y disposan á sa voluntat «dels vents, botarem al mar la barqueta pera anar á buscar «á un d' aquells al poblet més próxim... Despues d' haver «apurat tots los medis, s' aixecá un vent N. E. tan impe- «tuós que semblava que 'l firmament se 'ns tirava á sobre «y que Deu anava á castigarnos per haver conultat als bruixots. Aquets fan veure als extrangers que 'ls consul- «tan sos pares, sos parents y sos amichs, tant si viuhen «com si han mort, y venen lo vent á las gents de mar pe- «ra anar ahont desitjan.»

VIII.—*Las sorts dels pastors.*

Per considerarlo relacionat ab la materia de que sucintament tracto en lo present article, passo á continuar un estracte de la curiosíssima relació publicada en la *Bibliothèque Ecclesiastique, per Mr. l' abbé Guyano* (Edició de Delalain, París 1771, tomo 8.º pag. 266 y següents.

En 1687 Eustaqui Visier, arrendatari en Passy, á sis lleguas de París, de las terras de Mr. Le-Fèvre, secretari del Rey, se trabá de paraulas ab Pere Hocques, son pastor, qui en lloch de 300 lliuras, que li corresponian, 'n pretenia 400, pretestant que 'l número de caps de bestiar que tenia á son cuydado habia aumentat considerablement. De las paraulas passaren als fets y Visier bastonejá al pastor qui jurá venjarse. No tardá aquest en cumplir sa promesa. Habil en l' art dels sortilegis y maleficis, 'n tirá un dels mes funests sobre 'ls remats de Visier, habent mort en l' espay de dos mesos 7 caballs, 11 vacas y 395 moltons.

Sospitant Visier fundadament de Hocques, acudí al tribunal de Passy, 'l qual instruhí inmediatament l' oportú proccés. Pres Hocques, declará haver tirat una sort sobre 'ls remats de Visier, lo qual se probá completament; en consecuencia 'l tribunal sentenciá lo 2 de Setembre del

mateix any 1687, condemnant á Hocques á travalls forsats perpetuos. Inseguint la práctica establerta, apelá aquest: los autos anaren al Parlament de París y Hocques entrá en la Conciergerie. Lo torment arrancá algunas confessions al pastor y aquestas donaren per resultat la confirmació de la sentencia del tribunal de Passy 'l 4 d' Octubre del citat any.

En tant la mort continuava cebantse sobre 'ls remats de Visier. Amenassat de una ruina próxima é inevitable, no trobá altre modo que fer aixecar la sort causa de tot. Posat d' acort ab lo conserje de la Tournelle, hont estava Hocques, se trobá á un condemnat, que mitjansant una bona recompensa va fer parlar á aquest, qui li revelá que sols duas personas sabian aixecar sas sorts anomenadas la una Bras-de-fer y Courte-epée l' altre.

Ab los vapors del ví no fou difícil conseguir que Hocques dictés una carta pera 'l primer, indicant l' estable y la vaqueria hont estavan enterradas las sorts, pero sens precisar en quina part las havia posat.

Al rebre Bras-de-fer la carta s' estranyá molt de son contingut.—Aquet home está boig, esclamava. Si faig lo que encarrega morirá tot seguit. La promesa de una bona paga vencé los pochs escrupols que li quedavan y posá mans á l' obra no sens advertir avans á Visier que debia celebrarse previament una missa á *Sant Cárlos*.

Dos dias després Bras-de-fer procedia al aixecament de las sorts. Quan hagué tancat las finestras de la vaquería y de l' estable entrá en aquesta ab una llanterna en companyía de Visier y de un fill de Hocques anomenat Esteve. Despres de pronunciar paraulas ininteligibles, pres de una especie de vértich, se n' aná dret al lloch hont la sort estava enterrada, la tragué y la posa en un sarró de cuiro que al efecte portava. Feu lo mateix en la vaqueria pero al instarlo pera que entrés en un lloch inmediat, en lo que 's presumia que hi habia enterradas altras sorts, se negá obstinadament á ferho, pretestant que las habían tirat altres pastors y que si las treya moririan tots com acabava

de morir en aquell instant Hocques. Dit lo qual encengué una foguera y calá foch al sarró.

Estranyats los que presenciavan lo fet de lo que acabavan de sentir, procediren á son aclariment... y en efecte segons declaració de Mr. de la Motte, gobernador de la Tournelle, Hocques havia mort, pres de las mes violentas convulsions *en la mateixa hora* en que Bras-de-fer aixecava sas sorts.

REDEMPCIÓ

INGRAT ab Dèu vaig esse': Ell m' ofería
explendents los seus dons y jo 'm sentía
hereu de terra y cel. Me desconhorto,
lo cor delmantme 'l pit tostemps suporto
y cáich afadigat... Devades sento
riure l' oreig pe 'l bosch entre 'l fullatje
y dels aucells la cantadissa esmento:
créixen mas implacables desventuras;
m' embolcalla la mort. Las sepulturas
vuydas deuhen estar quan aixís passan
devant meu, com viventas,
milers de blanquinosas ossamentas
que 'm guaytan fondament y m' amenassan.

Pecat, nunci d' infern, ¿per qué ta imatge,
nova volta, s' acosta y m' anuncía
desesper palpitant? ¿Per qué 'l coratge
no tinch pera sustraure mas potencias
á tos ulls d' atracció?... Só miserable!
Jo 't sento cóm me vences cada dia,
cóm inflamas, crudel, quantas dolencias
consumeixen ma vida: calma ansío
ab afany insaciable,
y á la culpa més vaig quant més la odío.

No finá la traidora
passió de tot mon ser dominadora.

«¡Venjansa!» un dia vaig clamá' y «¡Venjansa!»
clamo guaytant al enemich que 'm lleva
l' amor joyós á l' existencia meva!
Sacianthi lo rencor de m' anyoransa,
adalerat lo miro;
llum de maldat en los seus ulls oviro;
veig en son rostre la senyal viventa
de tots los crims y las perfidias totas,
com en las mans del homeyer las gotas
de la sanch ignocenta,
y sóls respiro incitador oratje
que al goig m' atía d' insensat ultratje.

¡Oh set rohenta que jamay fineixes!
¿cóm aixís t' eternisas
en mon cor, si en lo d' altri m' horrorisas?
«Fereix!» me dius... Mes me conté una forsa
que 'l voler no pot torce,
que, més potent que 'l bras, lo bras detura.
¡Si caritat fos ja!... No ho es. Jo provo
aborriment que creix; indigne 'm trovo
d' elevá' al cel mercés; l' odi fulgura.
Amor á mí, nó amor á Déu m' atura.

Si sapigués de la justicia humana
burlá' 'l flagell, ma daga lluhiría
damunt lo pit del enemich. ¡Qué vana
fóra la veu de son horror! Cauría,
dreta com llamp, sobre 'l cor seu. Llavoras
tornarían acás las gentils horas;
tot amarat de goig me sentiría
y d' ell m' ubriacaría!

Brollar la sanch de sas negrosas venas,
com l' alterada tosca
desde 'ls cráters fluheix á las arenas;
mirarlo revolcantse en negra fosca,
en abismes de penas;
sentir que vanament auxili invoca;
que cruix tota sa ossera y que sa boca
dels seus maldiu y del Senyor renega...
Tal lo desitj que nit y jorn m' encega.

¡Pietat, Dèu meu! ¿Quánt durará est selvátich
afany d' una venjansa inconcebible?

¿Per qué, si he de sentirlo, si invencible
es tan funest poder, la mort no 'm crida?...
¡Só jo qui en ma infantesa benehida,
ull-pres d' amor, estátich
enfront de la virtut m' agenollava
y, ab l' amor dels amors, al cel pregava
per tothom ab mon ánima enternida?
¿Só aquell? ¿Ho só? ¿Es possible
qu' en aquest cor, á tot dolor sensible,
hi regni sóls avuy nit aborrida?

. . . . . .

¡Gracias, cel bondadós!... Un fillet besa
mon llabi ardent. Retorna ma infantesa!
Visquent d' amor, de mí no sento esglay.
¡No 'm deixes, fillet meu, no 'm deixes may!

JOAQUIM RIERA Y BERTRAN.

Novembre de 1880.

ESPERANSA

La fontinyola que lliscant s' escorra
entre l' herbey que mansament s' inclina,
gebrada avuy, no brolla crestallina
y 'l pas florit de sa corrent s' esborra.

Sech lo fullam ab la ventada corra,
l' aucell á terras llunyas s' encamina
y va llensant l' onada gegantina
despullas del naufraig damunt la sorra.

Adeu cantars, y flors, y melodías,
aubadas somrisents, y nits serenas
somnis d' amor, y festas y alegrías;

ni un raig de sol vé á llumenarn's apenas,
mes... cors, ¡avant! ja tornarán los dias
que fondrán ab las neus, las nostras penas!

AGUSTI VALLS Y VICENS.

7 Desembre 1881.

REVISTA LITERARIA.

NOVEMBRE.

En l' espay transcorregut desde la passada revista s' han estrenat en lo teatro Romea las pessas en un acte *Si fa o no fa*, original de D. Joaquim Riera y Bertran y *La casa de 'n Garlanda* de D. Lleó Fontova. S' anuncia además l' estreno de la parodia del drama del Sr. Soler *Cércol de foch* titulada *Cércol de bota* per D. Joan Molas y Casas.

Al Odeon s' hi ha posat en escena la comedia *La pell del diable* de D. Jaume Piquet, estant en estudi la comedia en 3 actes *Mal usar no vol durar*.

En lo teatro Espanyol s' anuncia que 's posará en escena á la major brevetat lo drama de D Antoni Ferrer y Codina titulat *Lo Punyal d' or*. S' hi han presentat además *La mala sombra*. *¡Inglesos!* y *Esquellots*. Per últim D. Frederich Soler está escribint pera 'l mateix teatro un drama titulat *Napoleon I*.

En lo teatro del Circo s' hi anuncian las novas sarsuelas *Los Banys Orientals* y *Rumamí-Rumamd*, las duas en 3 actes, y la joguina cómich lírica en un acte *La Jupa blava*.

Al Tívoli s' hi están preparant *La montanya de las bruixas* y *Las fantasmas de Gracia*, y á Novetats está anunciada *Una anada á Montserrat* de D. Eduard Aulés y D. Albert Llanas.

Finalment D. Frederich Soler está escrivint una nova producció catalana titulada *Or*. Lo jove y aplaudit autor dramátich D. Francisco Serrat y Weyler que resideix actualment á Madrid, se proposa fer coneixer en los teatros d' aquella capital las mes aplaudidas obras dramáticas del repertori catalá, traduhidas per reputats autors.

Continuan celebrantse certámens literaris y artístichs. S' ha tancat ja 'l plasso pera admetre composicions en lo certámen Clavé, obert per la societat coral Euterpe: s' han rebut 30 travalls dels quals 25 son en lletra catalana. S' ha celebrat la distribució de premis del certámen de la Associació Literaria de Girona. S' ha elegit ja lo nou consistori dels Jochs Florals, y dintre poch deu publicarse 'l cartell.

En la Junta del Ateneo Tarraconense de la classe obrera ha acordat celebrar en Abril del any vinent lo certámen literari y artístich que ab tan acert com bona aceptació, vé verificant fa tres anys.

Finalment s' ha nombrat ja 'l jurat que ha de fallar en lo certámen de la societat literaria lo *Bólit* de Tarragona, que deu celebrarse pel desembre vinent.

Continuan escassejant las publicacions devent aqueix mes ressenyar sols las següents:

La Garlanda Poética ilerdanesa per entregas, que publica D. Joseph Pleyan de Porta, cronista de la ciutat de Lleyda.

S' han publicat los quaderns 20 y 21 del *Album histórich Pintoresch y monumental de Lleyda* que veu la llum baix la direcció de D. Joseph Pleyan de Porta y D. Federich Renyé y Viladot.

Han vist la llum: un tomet de poesias titulat *Versos*, colecció de poesias en sa major part catalanas, originals de D S. Blanch y Romaní y D. Sebastiá Gomila; *Faulas alemanas*, dotze fáulas posadas en vers catalá pel director de la *Revista Catalana* de Manresa D. Joseph Martrús; discurs llegit en la societat d' amadors de las glorias valencianas «Lo Rat Penat» per son president D. Rafel Ferrer y Bigué al inaugurar los travalls del any 1881 al 82; y *La Orientada*, poema en 13 cants de D. Francesch Pelay Briz.

Lo centre Catalanista Provensalench ha publicat un tomo dels trevalls premiats en lo certámen celebrat en Novembre del any passat. S' han publicat ademés: lo tomo de las composicions premiadas en lo certámen de la sessió catalanista de la Joventut Católica de Barcelona del present any; lo tomo de las composicions premiadas en lo certámen de Calderon de la Barca celebrat per aquesta Universitat; y s' anunciat lo tomo de las composicions premiadas en l' últim certámen de Granollers, y un tomet de poesias catalanas de D. Manel Ribot y Serra.

S' ha comensat á publicar per segona vegada 'l periódich que 's publica á Gracia ab lo títol de *L' Escut de Gracia*.

Ha sigut denunciat y condempnat pel tribunal d' imprempta lo periódich *La Tramontana* d' aquesta ciutat. Ho sentim.

La major part de societats catalanistas han comensat ja sos travalls academichs.

En la Associació Catalanista d' Excursions Científicas, D. Lluis María Soler y Puig doná una conferencia sobre 'l tema, «Antichs mariners de Catalunya;» D. Joseph Ricart y Giralt parlá sobre 'l «III Congrés Geográfich internacional de Venecia;» D. Antoni rubió y Lluch, desenrotllá 'l tema «Ultims travalls publicats á Grecia respecte de la famosa expedició de catalans y aragonesos.

En la Associació d' Excursions Catalana D. Valentí Almirall parlá sobre «Una excursió á Suissa,» y D. Cels Gomis llegí diferentas travalls portats á cap per éll.

Continuan també los centres catalanistas celebrant vetlladas literarias y musicals que 's veuhen sumament concorregudas y animadas, essent dignes de esment las organisadas pel Centre Catalanista Provensalench, l' Ateneo Sabadellés, «Lo Llorer» de la Barceloneta, la sessió científica, literaria y económica del Casino del Masnou, y molt especialment la que celebrá la Associació Catalanista d' Excursions Científicas en conmemoració del aniversari de sa fundació.

SUMARI

Joseph Ricart y Giralt. .	Ressenya biográfica de Fra Agustí Canelas.	401
Joaquim M.ª Bartrina. . .	La meteorología popular.. . .	414
Joaquim Riera y Bertran..	Redemció.	435
Agustí Valls y Vicens. . .	Esperansa..	438
	Revista literaria.	439

Imprenta de la Renaixensa, Xucla, 13.—1881.

LA RENAIXENSA

LA MODELA.

A mon bon amich, lo distingit pintor Joan Llimona.

QUAN encara la pátria tenia una esperansa de menos y nosaltres un bon company més; ¡quan encara no era mort! jo solia passar moltas estonas al seu costat.

M' agradava escoltar al amich, sentir de sa boca los animats recorts de sos viatjes, los fogosos elogis dels quadros que més l' havian ferit y las cohents sajetas que escupia contra la crítica de motllo fet ó de mala fé més ó ménos embossada; m' agradava fer, com éll, viatjar los ulls del modelo á la paleta, hont lo pinzell voleyava y fiblava com papallona frisosa entre flors pera posarse amorosida en la tela y deixar en ella, ja no sóls la colorida polsim de sas alas, sinó també la sedosa empremta de la llum recorreguda en son camí; m' agradava veure com la misteriosa trassa del pintor me descubria en la tela los tons y matisos del natural que fins llavors mos ulls

no havian trobat encara; m' agradava en fí, aquella atmósfera de taller, hont la llum baixava d' alts finestrals, pura y blanca com concebím la del primer dia, pera dar un tó explendent als ulls del modelo, aclarir tota xamosa las creacions á mitj fer del meu amich y besar ab tendresa las armas rovelladas, las esqueixadas tapisserias, los quadros empolsats, las arcas, vestuaris y bimbelots d' altres centurias, que la má piadosa del bon gust havia desenterrat de la runa.

A voltas trobava 'l taller tancat y jo ni trucava; mon amich s' ocupava en algun estudi de desnu, y no era del cas que, per un egoisme meu, fés ni tant sóls perdre la posa á la modela y promoure una corredissa cap al biombo pera amagar sas carns. Me mossegava 'l llabi, planyentme dels passos perduts, y trencava per un altre indret. Mes com darrera d' una contradicció aixís solía punxarme 'l desitj de tornarhi prompte, no sé si per anyoransa ó tafaneria, la meva visita inmediata no 's feya esperar gayre. Aixís succehí en l' ocasió que 'm posa la ploma als dits. Havía trobat la porta tancada á pany y clau un dematí y, passats tres dias, á la tarde, vaig tornar cap al taller, pensant trobarlo obert com calia, perque las modelas del meu amich solian, en tot cas, presentárseli sempre á la mateixa hora de la primera sessió. Efectivament, no vaig errar: la porta cedí y 'l cor me va batre de complascencia, sense somniar que 'l pintor podia esser fora.

Dos deixebles seus (amorosament entretinguts, copiant un bon vellet de testa arrugada sobre la qual li havian posat un calanyés de copa molt cónica y color d' ala de mosca, qu' á la llum del taller cobrava no obstant uns tons de satí maravellós) sense apenas aixecar lo cap, me digueren que 'l pintor ja feya duas horas havia eixit y que no podia trigar en tornar... que l' esperés,

Lo barret y 'l bastó demunt d' una arquimesa, vaig comensar á tafanejar per allí ab la llibertat que l' amistat me consentía, quan de sopte, al girar una tela, hagué de

sorprendre'm una testa hermosíssima d' andalusa ab clavells al monyo, xavets de satí als polsos, intenció la mes picant en los ulls y una gracia tal en lo posat dels llabis, en l' arremangament del nas, en los clotets que tenia á las galtas y á la barbeta, que era una bellesa somniada.

Contemplantla estava encara, quan se presentá 'l meu amich.

Sa veu, més ronca que de costum, me feu adonar de la seva presencia quan ja havia deixat son barret de copa en la arquimesa.

—Prou n' hi há per avuy, ja poden retirarse—deya á sos deixebles, tot treyentse 'ls guants, ab ayre trist y capficat.

Aquells rentaren la paleta, lo vell deixá 'l calanyés demunt de la cadira y, pronunciant un «passiho bé,» desapareguerent ben aviat modelo y estudiants. Lo meu amich semblava no haver reparat en mí, bellugantse per allí ab estrany desconcert, retirant escambells y cadiras, plegant caballets, girant d' una revolada las telas de sos deixebles sens ficsarse en si 'l color era ja sech ó traspuava encara. Per fí 's deixá caure en una cadira curul y al aixecar lo rostre, tot fent lliscar l' oberta má per entre la sedosa cabellera, topá ab mos ulls que 'l contemplavan somrisents, la testa de l' andalusa, eixint del fondo boyrós d' una tela sense pintar, al costat meu.

La mirada del meu amich baixá rápidament fins á trobar aquella testa hont se clavá per un instant ab melangía.

—Fesme 'l favor de girar, aqueixa tela,—'m digué per «Deu te guart»—y arreu enfonsá altra volta sa cara entre sas duas mans.

—Qué 't passa?—vaig preguntarli, obehint son manament.—Vens molt capficat. Jo que t' esperava pera darte la norabona quan he vist aqueixa testa, qu' es lo millor qu' has fet en ta vida...

—Ni may que l' hagués comensada!

Y s' aixecá, vingué á trobarla ab dos ó tres gambadas y, agafantla, la clavá de punta á terra, trencant ab lo cop son bastiment en tres bossins.

—Qué fás, no sias boig, home?.... vaig cridar jo, apoderantme de l' obra mitj malmesa y plé d' ansietat.

—Déixala, déixala estar; pósala de manera que no la veje, per Deu!

Y mentres ell s' entornava á la cadira, procurí entafurar lo quadro derrera d' un armari renaixament que hi havia confós entre l' ombra, dins del vestidor que 'l biombo formava. Després, plé d' engunia per lo que aquells extréms podian suposar, vaig arrimarme respectuosament cap al meu amich y, sentint que plorava, que plorava de debó, procurí mantindrem callat, á fí de no importunar lo seu sentiment.

La curiositat, l' ánsia m' acorava; mes lo dolor m' infundia respecte al mateix temps y de segur, qu' un cop esbravat lo cor, l' amich parlaria.

Aixís fou. Aixugadas las llágrimas, lo cap apoyat en la má dreta, sos ulls desviats dels meus y ab veu vergonyosa, va dirme:

—«Noy, no estranyes res de lo que faig: m' ha passat una cosa molt seria, tan seria qu' estich resolt á no pintar més. Fa quatre dias que, passejant per la carretera de Montjuich, vaig trobar duas gitanas andalusas que baixarian de dir la bona ventura als soldats del castell. La una era vella, l' altre joveneta, una y altre tipos acabats de la seva nissaga. La joveneta, sobre tot, era andalusa de garbo, de llengua, de modo de vestir... aquella faldilla curta, ab farbalanets, que no pot tindres á plom, qu' al moviment de las ancas brandeja com un péndul; aquell gran *manton* de quadros virolats que cau y s' aguanta y s' encasta als encontorns del cos, jugant ab lo mocador del cap que deixa al ayre tot lo cabell y jau aixafat al entorn del coll per hont saltirona lo doble enfilall coralí..... aquellas arracadas, aquellas agullas de monyo, plenas de' pedreria falsa, aquell cabell negre que sembla amarat d oli verge, aquellas pestanyas llargas, esqueixadas, veritable vel que la caritativa naturalesa ha posat devant dels ulls perque no 't cremen al mirarte, aquell... en fí 'l tipo

de la hurí, de la bayadera, de la sirena y ¿perqué no dirho?.... lo tipo de l' andalusa que la pintura ha perseguit inutilment fins ara. Pera mon quadro de que t' he parlat tantas vegadas. «*La cañita de Jerez*» no podia esser la noya més apropiada. Aixís es que, en quant me deturaren y m' agafaren la má per la punta dels dits, amanintse á dirme la bona-ventura, vaig trencals-hi desseguida las oracions, parlántlashi formalment de venir al taller á guanyar una pesseta per hora. Com si las hagués picat una avespa, saltaren tot seguit ab un estirabot dels seus que manifestava la major desconfiansa en mas honradas intencions. Vaig explicárlashi ab calma y, tranquilisadas, quedarem entesos pera l' endemá.»

«Efectivament, á l' hora convinguda 's presentá la noya, mes nó acompanyada de la mare sinó d' un gitanet d' uns divuyt any que jo prenguí per jermá d' ella. Lo meteix color de noguera usada, los cabells de seda negra, caragolats demunt de l' orella en forma de llengua que li llepava 'ls polsos, ulls d' adzabeja, llabis carnosos y encesos com brasas, una cara tota passió y uns moviments rápits y elástichs com los del gat. Al veure'l, la meva imaginació vá afegir una figura al quadro.»

«No obstant jo havia de comensar per la germana, personatge principal de la composició al qual havian de clavarse tots los ulls dels demés.»

«Vaig fer pujar la gitaneta á la tarima, son germá va asseures en aqueixa arquimesa, las camas penjant y sota 'ls seus peus un gosset d' ayguas, xullat de mitj cos fins á deixarli la pell de color de rosa, y després d' indicar de paraula á la noya, desde aquí baix, la posa que jo volia, pugí á dalt de la tarima pera posarli be 'l cap, que jo agafava ab dos dits pe 'ls polsos y per la barbeta.»

«De sobte, me sento un cop á l' espatlla; me giro, y topo ab lo front del gitanet, los ulls flamejants.»

—No la toque; dígali com desitja que 's pose y ella s' arreglará,—feu éll en andalús cerrat y tó enérgich.

«Ma primera impresió fou de sorpresa indefinible, des-

prés vaig pensar qu' éll no era jermá sino estimat gelós, y mitj compadintlo, mitj rient de la seva candidesa, me 'n vaig venir devant del caballet á comensar ab lo carbó á buscar lo contorn y encaïx del cap. Desde aquest meteix punt li anava dihent jo «gires un xich cap á l' esquerra, aixeque un poch més la barba, no tant, un pel més, aixís; no 's mogue!»

«Lo gitanet, restava assegut en l' arquimesa, fent ballar las camas, estirantse 'ls rinxos, escupint d' esquitllébit y clavant la gelosa mirada en mon travall que li havia de semblar detestable. Lo gosset mirava al seu amo ab sos ulls d' albí, se llepava 'ls bigotis ab sa llengua de pam, plana y rosada, s' aixecava, dava un tom sobre la mateixa rajola brandejant lo floch ab que rematava sa pelada cua, y, paf, s' ajassava altra volta en lo mateix punt. Repetí tantas vegadas aquesta maniobra que gayre bé 'm feya perdre la llissó, perque de cua d' ull, tot sovint veya remoure á ma dreta aquella taca blanca y volejar á dos pams de terra lo plomall ab que termenava son cos. Mitj distret per l' animalet, y un molt capficat ab lo dibuix, vejent que la modela 'm perdía la posa, vaig saltar altra vegada cap á la tarima pera posar bé lo cap de la gitaneta. Y altra vegada ¡pam! cop á la espatlla y la subsegüent observació del nou Otello.»

«Ab interrupcions d' aquesta lley, qu' anavan essent cada volta més bruscas y enérgicas, vaig fer en duas sessions lo qu' has vist, encara que travallant molt encongit per aquella inesplicable gelosía.

«Al ters dia la modela no compareix, vaig esperar inútilment dematí y tarde; pero no 'n vaig fer cas, acostumat com estich á eclipses d' aqueixa mena. Jo estava enamorat d' aquell cap, sentía la febra del travall y naturalment no m' agradava gayre reposar per forsa; més qué ferhi? «Ja tornará demá ó demá passat si ella vol» pensava jo. Y així probava d' aconortarme jo mateix, tot contemplant com treballavan los meus deixebles,... quan, l' endemá, agafo aquest diari é hi trobo la següent gacetilla.»

Mon company m' entregá 'l periódich y 'm senyalá ab lo dit una gacetilla que deya haverse trobat en la montanya de Montjuich, cosit á punyaladas, lo cos d' una gitana d' uns divuyt anys, sense que 'ls tribunals haguessen pogut identificar la persona de la víctima, ni la policía seguir lo rastre del malfactor.

En acabant jo de llegir, lo pintor continuá, esgrogueit com si se li renovellés la situació:

«Lo cor me doná un salt y 'm vingué desseguida al pensament l' idea de que la desconeguda víctima sería la meva modela. M' en vaig de dret, corrents, cap al corralet, la *morgue* de Barcelona, hont potser estaría exposat lo cadavre. ¡Ella mateixa, noy, ella mateixa! Lo que va passar per mí allavors, no puch esplicarho: una suhor freda me banyá tot lo cos, de segur qu' estaría blanch com un lliri, vaig perdre per un moment lo mon de vista, tinguí d' arraserarme á la paret pera no caure. Jo, jo, semblava l' assessí! No pocas horas hagueren de transcorre y no pocas refleccions m' haguí de fer jo mateix pera tranquilisarme fins al punt que veus, qu' es com dirte, pera convéncem no més de que, ja que la lley no pot perseguirme ni com á coautor ni com á cómplice, haig de regoneixer que no tinch gran culpa en lo fet. Mes de totas maneras jo 'n tinch més ó ménos; jo, encara que sense voler, vaig encendre la gelosía qu' ha posat lo punyal á la má del gitano; perque, no ho duptes, ell es qui l' ha morta, y l' ha morta no més que per gelosía, potser creyent que jo 'n volía 'l retrato perque n' estava enamorat y dihentse entre sí «donchs té, te la mataré y no podrás acabarlo!»

—«Calla, home, calla; no digas disbarats, no ha sigut res d' això. Acaba, ¿qué has fet més, d' hont venías ara vestit de dol y tant exaltat qu' has romput fins la tela del quadro?»

L' amich se passá la má pe 'l front com per fer trencar de camí lo doll de sas exclamacions y, anusant de nou lo fil de la seva relació, continuá:

—«Ja veurás, un cop més tranquil, vaig pensar en fer

alguna cosa pe 'l bé de la pobre víctima qu' haurian enterrat com un gos, sense caixa ni acompanyament. No vaig parar fins á conseguir que me l' enterressen decentment, vaig pagarli l' atahut, comensá á circular per casualitat la nova entre 'ls meus companys y aquesta tarde l' havem acompanyada al cementiri una trentena de pintors y escultors, despres d' adornarli la caixa ab garlandas de rosas, una palma y una corona de semprevivas.»

«Pera 'ls meus companys ha sigut com una festa d' aquellas que 's permet lo cor quan está satisfet de la seva caritat; pera mí, un ver torment, una aflicció com la d' un cap de dol molt parent del difunt; semblava qu' acompanyava á algú de la familia molt volgut, y es, qu' además de la víctima, enterrava las esperansas de pintar may més.»

Y, al dir aixó, duas llágrimas grossíssimas s' escolaren cara avall del meu amich. Jo no 'l creya capás de soportar son determini més que durant pochs dias: al cap y á la fi lo temps y la reflecció havían d' acabar ab las aprensions que l' havían invadit, y la necessitat de mantindre á la seva familia li havía de posar altra volta lo pinzell á la má més ó ménos d' hora: pero la déria que 'l dominava, la seva intranquilitat d' esperit m' alarmaren y, llavors, pera tranquilisarlo vaig dirli:

—«Mira, t' he deixat arrivar fins al fi pera satisfer la meva curiositat, pera saber qué havias fet tu després de la desgracia: més ara jo t' haig de dir quan errat vas al creure que la pobre gitana ha mort per causa d' haverte servit de modela. Una casualitat m' ho ha fet descubrir: en ton travall la he reconeguda y ab tas explicacions jo he anat lligant caps. Avans d' ahir al vespre, dos amichs meus y jo varem tindre l' humorada d' entrar en un café-cantant del carrer del Cid. Ja pots imaginarte la concurrencia; entre ella hi havía la teva modela, y bona estona varem contemplarla nosaltres molt entretinguda, molt animada, conversant ab un *galonero* que 'ns semblá també de la seva terra. Nosaltres creguerem qu' aquell sería 'l

seu estimat y no somniavam que hi hagués cap relació entre aquella parella y 'l gitanet qu' al eixir trobarem espiant per las ventallas del carrer. Si no l' hagués reconegut en la pintura que tu me 'n has fet ara hi há poch, me 'n hauría avisat la companyía d' aquell gos d' aygua tant xulladet, qu' al atravessar lo brancal de la porta, jo vaig fer grinyolar d' alló més, aixafantli, sense voler, la cua. Son amo ni tan sols va girarse, y ja veus que això es una proba eloqüentíssima de qu' estaría sort y cego y, en una paraula, tot ell endinzat en lo volcán de la seva gelosía. Perqué, quin gitano 's deixa trepitjar lo gos inpunement? Si 'l gitano la va matar no fou, donchs, gelós de tú, sinó del galonero. Lo teu pinzell, la teva carrera no han de ressentirsen ni com ton cor, qu' al cap y á la fi es massa bó pera que no se interesse per la desgracia, sia de qui 's vulla!»

Tot això era pura invenció meva, pero 'l meu amich va darme gracias ab una estreta de má molt forta y, si no tocá may més aquell quadro, pera bé del art y de son nom continuá pintant fins que morí.

NARCIS OLLER.

LAS DUAS XEMENEAS

PRELUDI

La tardor s' ha tornat hivern. A la fresca ha succehit lo fret. La groga catifa de fullas secas, será bentost blanca catifa nevada: la terra s' enfosqueix, y també 'l cel. Las brancas s' han quedat sens flors y sens aucells, sens color ni veu; mortas. En las albaredas, los esquelets dels arbres se destacan sobre la mortalla dels núvols. En los carrers los abrichs resguardan los rostres y l' alé entela 'ls vidres. No atravessan las aceras las damas gentils, que 's tancan com joyas en son estoig, en lo cotxe, ni brillan bronzos, crestalls, or y telas en los aparadors, perque 'l cel ennuvolat constantment esborra 'l clar obscur y fon en tó cendrós los espléndits colors de la paleta del cel... La tardor s' ha tornat hivern.

Veyeulo com avansa, baix la simbólica forma de un vellet arrugat, encorvat y tremolench. Veyeulo com s' acosta afanyós á lo que 'l revifa y sosté; al foch. Veyeulo com procura suplir ab uns tions encesos l' astre del dia.

¡Oh! Ben vingut sia 'l fret; allunyis en bon' hora per algun temps lo sol, sia fosca la terra y esblanquehit l' horisont, si d' entre las tristesas del hivern apareix com as-

tre de la familia, com llum d' amor, com calor de las ánimas, la flama benfactora de la llar...!

PRIMERA

Jo, per sort, he conegut la llar avans que la llar fos empresonada en la xemenea. Son c'ars recorts de quan era noy, per més que fa ja anys que soch home. Me trobava en una masía del camp de Valencia. Farsidas las golfas de negras y ensucradas garrofas, ple lo seller de doble y llarga renglera de grossas botas, provehits los trulls d' amples gerras d' oli; ab blats los graners; ab ferratjes las quadras; ab fruytas los armaris; ab adobs lo rebost.

La casa, ab urbana comoditat en sos alts, era en la planta baixa á us de pagés. Dos altíssimas portassas, al jardí de la fatxada l' una, al llarch corral de darrera l' altre. Al voltant del corral, porxos ab carros y carruatjes y quadras de travall de tota mena; més enllá las casas dels parcers; sinia, estables, corts, galliner y pleta. Aquell poble d' homes y bestias, tots travalladors y productius, se recullian, á manera de muralla darrera la extensa tapia que rodejava la masía.

De nit, al hivern, amos y criats, caps de colla y parcers, homes y donas, feyan ample cercle entorn de la llosana sobre la que cremavan socas y brancas, y baix la gegantina campana de la xemeneya qual vora era 'l prestatje ahont estavan en renglera los matisats y lluents plats de Manises.

La major part dels presents s' asseyan sobre tamborets de morera y espart; alguns pagesos sobre sa manta doblegada en forma de coixí, y ab las camas encreuhadas talment com sos avis los moros. Las donas feyan mitja, los homes las habían, dormía la quitxalla, roncavan ab ritme igual los gats, boy torrats per las flamas, y 'l gros cá de guardia solía anunciar ab doblat y fort lladruch lo pas d' algun caminant per la vehina carretera.

Algunas nits l' amo contava fets de llunyanas terras: lo siti de Sebastopol, per exemple. També solían comtarse acudits y rondallas que alegravan la vetlla. Ni en aquella estona estava ningú vagatiu: los homes trenavan cordas ab espart ó apedassavan cabasos y sarrias; las donas d' ordinari feyan mitja, y en sa época adequada, desgranavan blat de moro.

Se posava llavors rodona paella, grossa com una roda, sobre 'l trípode de ferro, y 's feyan rosas; això es, se torravan los grans de blat de moro de manera que esclatavan en blanca y sabrosa explossió, com tendre capoll que s' obre... Menjavam aquellas rosas á grapats. Després, allá á las vuyt, se paravan tres taulas. Una petita, vora del foch pera 'ls amos. Altra no de més amplaria pero si més llarga, un xich separada de l' anterior pera 'ls criats. La tercera destinada als travalladors, la paravan ells mateixos en lo departament que 'ls estava assignat baix lo porxo.

Iluminavan á mitjas la taula dels senyors una hermosa llumenera y la flama de la llar; á las altras dos taulas las hi feya claror un grossíssim llum de ganxo penjat per un cordill d' un clau.

Unas xicotas tan netas com llestas, vestidas ab faldilla curta de percala, cosset, mocador anuat á la cintura, los brassos nusos, y en lo monyo agullas ab imitadas pedrerías servían lo sopar.

No faltavan en ella las partidas olivas, confitadas ab las herbas olorosas que suravan en la jerra ni 'l vi de la cullita de la masía posat en ample porró, ni 'l pá moreno y nutritiu pastat en aquella mateixa cambra y cuyt en lo forn—qual boca negra s' obría á pochs passos de la llar,—ni tampoch en la taula rústega faltavan las vermellas y rabiosíssimas pebrinas que mossegavan ab molt gust los pagesos ab més satisfacció que las dels inglessos al pendre 'ls *pikles*.

Se deya 'l rosari, y al poch temps tots dormían en la casa; tots ménos los gossos, que l' un en lo corral, fora del edifici l' altre, exercían tota la nit la més segura é incorruptible vigilancia.

Si era la vetllada del dissapte, encare que havían marxat los pagesos al poble—d' ahont tornavan lo dilluns al ferse clar,—no era per això més petita la animació. Al contrari, agafava un la guitarra, y ab frecuencia un altre un guitarró que per aquí 'n diuhen cítara, preparavan altres la veu, empunyavan algun fadrí y alguna xicota las castanyolas, y sens més requisit s' armava 'l ball més alegre y gentil que 's pot imaginar.

Guitarra y guitarró sonavan sas cordas tibants ab acompanyament que semblava oriental al primer cop d' ull, repicavan ab forsa las castanyolas, y 'ls balladors, sens tocarse may, avansavan y retrocedían, saltavan y giravoltavan ab ayre y gentilesa estremada.

Y en tant que 'ls tions espeternegant sobre la pedra llensavan roentas flamaradas, que amoixavan ab alé de foch los rostres dels més próxims y feyan ballar sobre 'ls murs las negras y retalladas ombras de las parellas, lo cantadó, ab las mans perdudas en l' amplíssima faixa que duyan ab repetits toms al cos, feya vibrar son accent en una d' aqueixas coblas, també morescas, ahont l' amor, la galantería, se vesteixen ab la samarra del pastor, lo turbant del árabe.

Repós, content, pau, rustecetat, confiansa, unió, senzillesa, ignorancia, respecte,—tot això 's consumía apaciblement en la antiga llar pagesa.—

Alló era la xemenea d' ahir.

SEGONA

Hem atravessat més de vint anys y més de mil lleugas. Nos trovém en la capital dels Estats-Units; á Washington y en plena *season*—es á dir, en lo millor de la breu temporada de Desembre á Mars, en que 'l mon oficial y diplomátich dona vida en aquella ciutat trassada á dret fil, ensopida com morta l' altre temps del any.

També es de nit y també molta gent dels dos sexos, s' agrupa en ample cambra: en lo *parlor* (saló de recep-

cions) de casa *Misters X.* Lo seu marit no 's deixa veure ó 's presenta sols per breus instants; ella mateixa ab prou feynas s' hi deixa veure; sas fillas fan los honors; reben, parlan, invitan, acompanyan, lo mateix que si fossen casadas ó caps de casa; millor, com si fossen homes.

Una munió de *ladies* y *gentlemen* van y venen per los salons, senzilla y á la vegada que ricament amoblats segons lo gust anglo-saxó.

Los homes portan ab cert embras lo vestit d' etiqueta y acostuman á no usar *clac* ni portar lo sombrero á la má; molts han vingut ab gorra que han amagat en la butxaca del gaban al deixarlo en lo vestíbul.

Ellas arrossegan ab extrema gentilesa, la cua del vestit de ball y mostran lo desembrás, lo pas segur, lo tirat desembolt de la dona que desde noya viu á lo xicot.

Moltas son bonicas; hermosissímas algunas. Hi ha tots los tipos y totas las bellesas.

Avans d' entrar en lo saló se topa en lo ram de escala que puja al primer pis de lo que á Europa se 'n diu *hôtel* particular. En los grahons encatifats hi ha sentadas, recolsadas, parellas de senyoretas y galans... Allí conversan, coquetejan (diríam aquí) ab tota llibertat. No tingueu por de que vagi la mare á recullir la falda jirada de la noya ni á sermonejarla per que está tant temps boy junta al mateix galan. En tant no hi ha por que la mare acostuma á estar aquellas horas dormint tranquilament en son *sleeping room* ó sia dormitori.

¿Y qui tornará la noya al domicili patern á la una ó á las duas de la matinada? Una amiga per conta d' ella un amich.

Després del *parlor* y 'ls gabinets y altres cambras adornats de pinturas y bronzos, y porcellanas y tapissos, rellú ab munió de llum lo menjador.

Fan bo de veure allí aquellas elegantíssimas *ladies,* de cos esbelt y semblant delitós ahont florejan tots los llinatges d' hermosura europea, mossegar ab las perletas que en las genivas tenen, grossos talls de pernil ó de gall d'

indi; ferse ab bons plats de llagosta ab salsa picant com la *pebrereta* valenciana, ó engolir gentilment copas de *champagne* ó de Jerez.

Després y cansadas ja de ballar (aixó poquíssimas vegadas) lo wals Boston, únich ball que 'ls agrada, s' acostan á la xemenea.

Perque també allí hi ha xemenea, y en bona fé que es hermosa. De roure travallat fet venir expressament de Milan, ja esculpit per artista de fama; las garlandas talladas en la rica fusta pujan fins al entarimat de la habitació y á la vegada que enquadran la boca de la xemenea propiament dita, enquadran també la superba lluna d' un mirall veneciá ó Saint-Gobain que sobre aquella s' alsa.

Moltas vegadas lo travall de talla, lo mirall y demés, son fabricats en lo país; que ja 'ls norts americans no tenen de menester als europeos mes que per vendre, pocas vegadas pera comprar.

Devant d' aquella monumental fogayna, sobre envellutadas catifas, entre richs objectes d' art;—al costat de bellíssimas donas sanas, ben educadas, molt instruhidas, de tracte de company, encantadoras per tot concepte;—escoltant lo cuarteto que en lo saló vehí tocava 'l bals cadenciós;—distingint los canalobres cuals raigs de llums se trencavan sobre las ampollas de vins exquisits ó dauravan las pirámides de platanos y pinyas;—en aquell país ahont s' usa per cada dia lo gas com á los llums de ma,—lo vapor com á cotxes y 'l telégrafo com á criat;—allí en lo pinacul de la riquesa del progrés y de la perfecció... mé vaig acostar també com quan era noy á la xemenea.

Llensava viva calor; vaig fixarme en lo munt de tions d' ahont la calor sortía, sempre exactament igual; y m' hi vaig acostar casi fins á tocarlos.

La llenya era terra cuyta pintada é imitant 'ls tronchs, y per una série de foradets s' escapavan petitas flamas de gas.

¡Lo gas! Aixó es lo que cremava en aquella llar falsificada. Aquella era la chemenea.

FINAL.

—Lector ¿que prefereixes?

Mes, á que ve la pregunta? Si ets home del sigle, ¿com no has de preferir lo que 'l sigle porta en son equipatge de la civilisació y de l' avens? Si ets home d' avuy, ¿com no has de preferir la chimenea de demá?

Jo no la maleheixo, ni la condemno, ni la retxasso. Fora un tant injust y un molt inútil. La vulgui ó no la vulgui te de venir...

Mes permeteume que 'l dia en que tombi l' aixeta del contador pera que cremi la chemenea en ma casa, exali un suspir en memoria d' aquell dia en que las mevas mans infantils tiravan una branca pera revivar la flama de la llar pagesa.

Será suspirar per lo que s' estimá y no existeix, per lo que morí. Mes ¿qui no sent cremar en son cor encara que sia com tebi foch follet la flama d' algun amor mort?

LLUIS ALFONSO.

LO LLIT DELS MORTS

Una de molt petit ensá sentía com una mena de repulsió, entre feredat y melancolía, al passar pel davant de l' Iglesia de ma vila, y aquesta sensació 'm comensava ja al entrar á la Sagrera, pero anava aumentant per graus fins á trovarme en mitj d' aquell quadrat regular y esquifit que 'l poble ha batejat ab lo pompós nom de plassa.

La Iglesia, aquella gran massa de pedra que s' aixeca muda projectant una negra ombra fins á sobre de las casas del davant deixant la plasseta, cap al tart entre tenebras, tenint á sa dreta lo reixat negre y baixa tanca del cementiri, impósa y obliga als que per aquell indret passan á fer la veu més baixa, y fins á callar del tot pera dedicar un recort als que reposan á l' altra banda.

Més no tothom te cor: també hi ha gent disposta á desafiarho tot, fent gala de la impietat.

Entre 'l poble hi corra de pares á fills una tradició que he sentit contar passant per la Sagrera á ma bona avia.

Ja era mitja nit, y encara lo jovent més estrafalari del poble corría pels encontorns, y feya broma y gatzara com si volgués donar probas de que no 'ls espantavan ni 'ls follets ni las fantasmas.

Passaren per davant del cementiri y las canturias y riallas no paybagáren; ben lluny d' aixó, més aviat anaren en aument; desafiant la natural basarda que aquell repós inspira.

Arrambat á la tanca del cementiri hi havía lo llit dels morts, que tal vegada esperava allí que 's fes dia pera anar á buscar á n' algú y durlo entre sos amichs y parents difunts, boy abrigats ab lo mantell negre y vorada d' or.

Un d' aquells aixelebrats s' adoná del llit dels morts y en broma proposava endúrselen, més algun d' entre ells s' hi oposá no pas pel sacrilegi que fentho cometian, sinó «perque, deya, no sabrían que ferne.»

—Lo deixarem en qualsevol banda,—saltá un.—

—Lo tirarem al Viver.—feu un altre.—

—Y que 'l vagin á buscar demá,—afegiren ja tots unint las paraulas als fets y posant lo llit dels morts á terra.—

Pero encara no era grossa la broma y la profanació. Un d' ells proposá fer lo mort sobre 'l llit y 'ls demés que 'l portessen, proposició rebuda ab entussiasme per tots.

Un altre, jo no sé si 'l diable en persona devia proporcionárloshi 's tragué de la butxaca trossos de ciri, y encesos va repartirlos entre 'ls altres.

Y aquell estrany corteig se dirigí pel camí de baix.

En sent al Corredor ja haurian reculat si no hagués sigut dit qui ho proposava; lo voler tots passar per valents los feu avansar ab resolució.

Lo Corredor es una lley de passatje ó camí cubert que de dias es bastant fosch, pero de nits es com una gola de llop.

A mesura que avansavan, la claror dels ciris anava obrintse pas y aumentant: ho trovaren tots molt natural perque l' espay que la resplandor podia recorre era mes petit.

La riota, y la gresca duraren encara, quan deixaren de riure, permaneixent callats, los de darrera. Los de davant no 'n feren cás.

Encare no eran á mitj Corredor, los de davant notaren que 'l pés s' anava fent á cada pas mes feixuch, y aquesta observació feta en veu alta no obtingué resposta dels de darrera.

Se varen girar pera riure plegats de la nova broma de fer lo mut, y un glassament general de sanchs vá recorre sas venas

A cada cantó hi havia un home abrigat ab un mantell blanch caygut sobre la cara ab una atxa encesa á la má.

Arrencaren á corre, no obstant y 'l cegament de camas, abandonant al seu amich encarregat de fer lo mort; cadascú 's cuidá d' ell y fora.

L' endemá las primeras vellas que varen anar á missa matinal, no notaren que hagués passat res: lo llit dels morts encara estava arrambat á la tanca del cementiri, esperant que 'ls portadors se llevessin pera anar á buscar un mort.

Pero en eixint de missa, la gent que pera fer dressera passaren per baix, vegeren en mitj del Corredor á un home estés, que trovaren fret, glassat: tothom lo reconegué: era un dels joves mes de la gresca de la vila, á qui, deyan, la mort haurá sorprés repentinament.

Pero la causa de la seva mort prou que la escamparen pel poble 'ls altres quatre joves, que al cap de vuyt dias pogueren deixar lo llit, y encara no del tot lliures del esglay d' aquella nit horrible.

«Es que, segons me contava la meva bona avia, los morts solen aixecarse de son lloch de descans y castigar d' una manera terrible als que passant pel davant del cementiri, ó bé 'n fan mofa ó be hi passan indiferents. Per aixó, fill meu, solia afegir, resem un pare nostre y un ave maria pera que nostres difunts germans gosin del etern descans...»

S. FARNÉS.

CANSÓ

DELS ESCURSIONISTES DEL RAT-PENAT

Som gent honrada, som gent tranquila,
escursionistes del Rat-Penat.
de poble en poble, de vila en vila,
busquem memories del temps passat.

Pels camps alegres hont sa ribera
lo Turia broda eternes flors;
per les montanyes hont la olivera
á pler nos dona sos fruyts millors;
pels horts flayrosos hont entre paumes
tot l' any verdejen los tarongers.
dels nostres avis, Ferrers y Jaumes,
trovem gojosos vestigis vers.

Som gent honrada, som gent tranquila,
escursionistes del Rat-Penat:
de poble en poble, de vila en vila,
busquem memories del temps passat.

Lo solitari castell que un dia
va ser espasme del sarrahí,
hont amoroses cansons ouía
gentil donzella tancada allí;

l' humil santuari del pla ó la serra,
hont l' eremita cumplí els seus vots,
castell y esglesia, cel, mar y terra,
de *Amor*, *Fé* y *Pátria* nos parlen tots.

Som gent honrada, som gent tranquila,
escursionistes del Rat-Penat:
de poble en poble, de vila en vila,
busquem memories del temps passat.

Valencianetes, les dels ulls negres,
d' estampa ayrosa, de infantil peu,
quan per la porta passem alegres,
no poregoses vos amageu.
Vingau rialleres; porteu la bota
que ab bálsem omplin Guart ó Turís,
y entant que en ella queda una gota,
cantem al nostre gloriós país.

Som gent honrada, som gent tranquila,
escursionistes del Rat-Penat:
de poble en poble, de vila en vila,
busquem memories del temps passat.

Jardí d' Espanya, Valencia hermosa;
d' estranys y propis admiració,
tu la que guarda Penyagolosa
y els peus en l' aygua, l' altiu Mongó.
Hurí cristiana, real princesa,
pera nosaltres amants fidels,
les gales mostra de ta riquesa,
dels teus encisos desgarra els vels.

Som gent honrada, som gent tranquila,
escursionistes del Rat-Penat:
de poble en poble, de vila en vila,
busquem memories del temps passat.

Del Cit tu fores la desposada,
després del noble Jaume valent,
tu pel gran Ausias fores cantada,
y benehida per sant Vicent.
Per guardar eixas santes memories
y los teus timbres sempre enaltir,

volem, per únichs profits y glories.
en los teus brassos viure y morir.

Som gent honrada, som gent tranquila,
escursionistes del Rat-Penat:
de poble en poble, de vila en vila,
busquem memories del temps passat.

TEODOR LLORENTE.

LO ROURE Y LA CANYA.

FAULA.

A una canya mitx migrada
aixís deya un forsut roure
quan sas fullas feya moure
l' alé de la marinada:
—Ets molt debil, canya amiga,
y 'm fas llástima quan veig
que 't doblega 'l suau oreig
com si fosses una espiga.
Mostrat ferma y fes com jo
que, per mes que bufi ab forsa,
may lo vent m' ha pogut torsa
lo mes petit branquilló.—
La canya no va obrí 'ls llavis
per defensás de son vehí
perqué havia sentit dí
que 'l callá es consell de sabis.
Fins que un dia... ó una nit,
que pel cas tot es igual,
un horrorós vendabal
va girarse ab gran despit,
Seguint com sempre seguia
lo sistema de vinclarse
la canya lográ salvarse
aquella nit... ó aquell dia.

Mes lo roure que, potent,
oposá, altiu, resistencia,
arrancat fou ab violencia
per la gran forsa del vent,

—

L' home orgullós, ben mirat,
á la curta ó á la llarga
la seva existencia amarga
ab la culpa del pecat.
En cambi no 's pot duptar
que si, humil, l' orgull sap vensa
sempre troba recompensa
en lo seu modo de obrar.

JAUME RAMON Y VIDÁLES.

AMOROSA

(DE W. DE MILLEVOYE.)

VINGUÉ pe 'l cor la fresca primavera
espléndida de gotx y de perfum,
y ab lo somrís de la il·lusió primera
guayto á la vida hermosa y falaguera
com poncelló badat mira á la llum

Sento vibrá' una veu indefinida
com aletetx de rossos serafins,
una veu dolsa que á estimar me crida
que m' encanta y descriu amorosida
la imatge de mos somnis mes divins.

Sento mon pols batent dintre ma testa,
mon pit s' axampla y se m' esplaya 'l cor,
y m' ubriaca l' accent d' aquella orquesta
que entona l' hymne de l' augusta festa,
la festa pura del excels amor.

L' amor arrela en l' animeta mia,
l' amor castíssim d' un ideal gentil;
me fa sentir l' eco d' una armonía.
que atrau la enamorada fantasía
vessant aromas d' un etern abril.

La estimo jo, com un recort puríssim
d' una anyorada y viva realitat;

per ella, es mon ideal amorosíssim
aquell ideal sagrat, noble y bellíssim
que una aspiració ingénua ha despertat.

Jo vetx en son esguart plé de dolsura,
la essencia viva de sublim creació
y en sa testa severa, casta y pura,
la encarnació vivent de la hermosura.
la imatge de la humana perfecció.

Es la idealisació de la esperansa
divinisada en afanyós anhel,
es la espressió de la bellesa alsantse
y 'l conhort enmelat de l' anyoransa,
dels sers que tenen sos amors al cel.

Jo l' he estimada, jo l' he vist somriure
tot mirantme amorosa fit á fit,
per ella m' he sentit ab gotx reviure
y he volat á un espay obert y lliure
que es lo llindar inmens del infinit.

No sé si las aletas de ma pensa
un dia en eix espay no volarán,
sols sé que 'l viure ab son amor comensa
que l' alé perfumat que 'l recort llensa
m' ho torna tot mes pur, mes bell, mes gran!

A. MASRIERA.

Juny 1881.

LA TRADICIÓ

D' entre las engrunas
d' un grapat de runas,
del temps destrucció,
cercant sa memoria
recorts d' una historia
surt la tradició.

—

Forada una canya ó polsa una lira
y canta, qu' á voltas, apar que delira
en sa soletat;
la vall que l' escolta sa veu acompanya
y l' eco, qu' amiga li don' la montanya,
redola espantat.

Lo vent, en sos brassos lleugers, se l' emporta
y un cántich ne deixa quant passa la porta
dels pobles vehins;
en son lloch nadívol lo guardan y l' cantan
las brisas primeras, los torrents quant saltan,
gronxantse los pins.

Lo riu quant devalla recorda las gestas
ne canta las guerras, reconta las festas
del vell muradal,
en lo temps qu' altívol lo cap aixecava,
mentres socavantlo potser li cantava
cansó funeral.

La brisa llugera de la matinada
potser xarroteja, voltant la enramada
llegendas d' amor;
pe 'ls fills de la terra, de forta nissaga,
los fets gloriosos recorda y propaga
llunyana remor.

—

Y en tant, des' l' altura
la bella natura
admira 'l pastor,
que inspira sa terra
vell cántich de guerra
ó trova d' amor.

JOSEPH TAMBURINI.

Olot 15 Agost 1880.

¡LA FONT DELS NOYS!

POBRETA Font dels noys¡ raja á gotetas
y encar qu' es un brillant cada una, encara
no es prou per' anarhi á beure las ninetas
ni per ferhi á sos peus los nins gatzara.
Si aixis com en trist bosch naix ignorada
nasqués prop d' un palau ó vila hermosa,
¡ben prompte per lo luxo trasformada
l' hi cabria la sort de ser ditxosa.
Llavors en rica tassa recullidas
las aiguas qu' avuy plora y desprecian,
en grans refreschs y lunchs foren servidas
y son gust y frescor admirarian.
Apres las gayas ninas catalanas
com las fillas del Nort de rossas trenas,
á son costat ayrosas y galanas
al olvit donarian mals y penas.
Mes no ploris perçó, que si humil restas
tambe lliures del jou tas perlas moran,
y si en tos peus no hi fan aplech ni festas
en cambi los aucells, de cor t' adoran.

MARIA NIETO.

REVISTA LITERARIA.

DESEMBRE.

Lo modern renaixement catalanista ha portat una vida esllanguida y pobre, dirán alguns que abrassan ab sa mirada un dels variats aspectes que aquest moviment compren; pero nosaltres que l' hem seguit ab tota detenció no 'ns atrevirem á ferli aqueix retret, ans al contrari, potser en aquesta pobresa y esllanguiment que 's nota en la faceta literaria hi trovariam motius de confiansa y fins de veritable satisfacció.

Es un fet que nostre renaixement avans purament literari s' ha anat extenent fins al punt que ara com ara abrassa totas las manifestacions de la activitat humana. D' avans eran uns quants entussiastas motejats de somiadors los que s' atrevian á ostentar lo caracter catalá: ara ja en totas las esferas del trevall s' hi nota una revivalla vigorosa.

Lo renaixement artístich es un fet: ja 's por dir que Catalunya ha lograt ferse coneixer alcansant una admiració justa moltas obras d' art que surten de nostres tallers. En la música, en la pintura, en la escultura, en totas las bellas arts ha despertat del quietecisme en que estava postrada.

Y 'l renaixement no s' ha acontentat encara: ha volgut cridar á nostres industrials, convidantlos á esser propagadors de la bona idea y 'ls comerciants, y 'ls fabricants, y 'ls obrers, y 'ls agricultors, totas las forsas vivas del país han respost. ¿Com no, si s' han convensut de que 'l trevall de verdader profit es sols aquell en que s' hi descubreix l' esperit, lo carácter del trevallador? ¿Com no, si han vist esser una gran veritat, que la principal condició d' una obra es l' esser original? Per aixó ja nostre poble s' adona de que una de las principals causas del decandiment de nostra nació era sense cap dubte la manía de fer desapareixer lo carácter, costums, y llengua dels pobles que la constituheixen, manía portada al extrem de pretendre fins fer caure en olvit las gloriosas historias particulars de cada comarca, á fi de fer sobresurtir més y més, la migrada historia de nostra unió; es á dir que segons aquesta tendencia era un mal gravíssim tenir una gloriosa historia.

Cada més hem fet una curta ressenya del moviment literari, y avuy hem de fer lo mateix, per lo que respecte al de Desembre. ¿Qué hi fá que no sia més numerosa la llista de las obras publicadas? ¿Vol dir res això en contra del avens de nostre renaixement?

De cap manera, ó sino que 's recordi aquella frase tan encertada de un diputat castellá «Altra fora la prosperitat d' Espanya si la nació tingués altres Catalunyas.» Fa poch també que un escriptor vasgat, possehit d' entussiasme al contemplar nostre renaixement exclamava «Los pobles del nort d' Espanya son los cridats á imposar son carácter en tot: ells serán los verdaders amos de la nació.»

S' han estrenat en lo mes de Desembre, á Romea lo drama en tres actes de D. Joseph Feliu y Codina *Lo mas perdut*, que alcansá un éxit molt favorable; al Tívoli l' apropósit en un acte *Las fantasmas de Gracia*; al Circo la *Jupa blava* sarsuela en un acte lletra de D. Joaquim Riera y Bertran y música del mestre Sr. Vilar; á Novetats *Una anada á Montserrat* joguina en tres actes, arreglo del francés pels Srs. Aulés y Llanas, y al Olimpo la comedia en un acte *Lo nostre pa de cada dia* dels Srs. Servola y Sampons.

En aquest darrer teatro s' hi está ensajant lo drama en tres actes de D. Joaquim Rubió y Ors *Gutemberg*, y *Los mils* de D. S. Trullol y Planas; al Espanyol s' hi ha presentat pera serhi representada una comedia en un acte, titulada *Vuyts y nous*, y per últim Don Frederich Soler ha terminat una comedia en tres actes, *La carta de navegar*.

La societat coral Euterpe celebrá una vetllada concert pera la distribució dels premis del certámen «Clavé.»

També la Secció Catalanista del Ateneo Tarragonense de la Classe Obrera celebrá la festa acostumada pera la entrega dels premis oferts en lo cartell de que ja donárem compte.

S' ha publicat ja lo cartell dels Jochs Florals pera l' any 1882, y també ha publicat lo seu la Secció Catalanista de La Joventut Católica d' aquesta ciutat.

Com dihem anteriorment no es molt gran lo número d' obras publicadas durant l' any que acaba de trascorre, y no havia d' esser lo darrer mes més afortunat que 'ls anteriors en aquest punt.

Las obras del malaguanyat amich Bartrina que ja anunciarem en mesos anteriors han vist la llum, coleccionadas per D. Joan Sardá y acompanyadas d' un retrato del autor.

Además s' han publicat los travalls premiats en lo darrer certámen de *El Eco de Badalona* y 'l del Certámen de Valls.

Continuan apareixent quaderns de la important obra *Album Pintoresch Monumental de Lleyda y sa provincia* que publican D. Joseph Pleyan de Porta D. Frederich Renyé Viladot, y també lo pri-

mer de dits senyors continúa donant á llum *La Garlanda Poetica Ilardanesa* de qual interessant publicació n' han sortit ja 8 quaderns.

Acaba de publicarse *La llum, influencia de la mateixa sobre la vida*, original de D. Francisco X. Tabella.

Finalment, sabém que D Frederich Soler está escribint un poema que té per títol *Las alas negras*.

Com de costum, las societats catalanistas tan de Barcelona com del restant de Catalunya han continuat donant conferencias sobre interessants punts de historia, literatura y ciencias, veyense en general concorregudas.

Es digne d' aplauso lo moviment que 's nota en totas aquestas societats, sobre tot en la Associació Catalanista d' Excursions Científicas y Associació d' Excursions Catalana, que ab sas freqüents excursions no sols estimulan al jovent al estudi, sino que contribuheixen moltíssim á engrandir l' afecte que tot bon catalá sent per la nostra terra, cridant la atenció sobre las bellesas contingudas en sos monuments, no descuidant l' estudi de las nostras costums y tradicions.

També s' han celebrat vetlladas y concerts escullidissims: d' entre las primeras devem fer particular esment de la celebrada per l' Ateneo Barcelonés á la memoria de 'n Bartrina, y la que portá á cap la Associació Catalanista de Valls en lo Centro de Lectura d' aquella població á la memoria del malaguanyat poeta 'l jove gironí D. Vicens Piera Tossetti.

No terminarem aquesta revista sense condóldrens per la perdua soferta pel catalanisme ab la mort de D. Francisco Domingo; un gran cor catalá ha deixat de glatir, pero sa bona memoria no s' esborrará may més mentres quedi un fill de Catalunya que senti pera sa terra l' amor que li portava 'n Francisco Domingo.

SUMARI

Narcis Oller.	La modela	441
Lluis Alfonso.	Las duas xemeneas..	450
S. Farnés.	Lo llit dels morts.	457
Teodor Llorente. . . .	Cansó dels escursionistas del Rat-Penat..	460
Jaume Ramon Vidales. . .	Lo roure y la canya.	463
A. Masriera.	Amorosa.	465
Joseph Tamburini.. . . .	La tradició.	467
María Nieto.	La font dels noys.	469
	Revista literaria.	470

Imprenta de la Renaixensa, Xuclá, 13.—1881.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE BARCELONA - FACULTAD DE LETRAS - BIBLIOTECA